

Державний торговельно-економічний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра банківської справи

ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

**Збірник наукових статей здобувачів вищої освіти
денної та заочної форм навчання, які здобувають
освітній ступінь «магістр» за спеціальністю «Фінанси,
банківська справа та страхування» освітніми програмами
«Управління банківським бізнесом», «Фінансове
посередництво», «Фінансове брокерство»**

Київ 2022

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ заборонено

УДК: 336.76:339.9

Ф 59

Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів :
Ф 59 зб. наук. ст. студ. ден. та заоч. форм навч. / відп. ред. Н. П. Шульга. –
Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. – 168 с.

У збірнику «Фінансові установи в умовах глобальних дисбалансів» подано результати наукової діяльності студентів денної та заочної форм навчання освітнього ступеня «магістр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» освітніми програмами «Управління банківським бізнесом», «Фінансове посередництво», «Фінансове брокерство» за 2022 рік.

Особлива увага акцентується на актуальних аспектах, притаманних діяльності фінансових установ у сучасних умовах розвитку фінансового ринку, зокрема: регулювання діяльності системно важливих банків; формування ефективної валютної політики центрального банку; управління діловою репутацією банку; оцінювання конкурентної позиції банку; знаходження сучасних трендів процентної політики НБУ; розроблення антикризової політики банку; визначення факторів впливу на фінансову стабільність банківської системи України; управління репутацією банку; формування транспарентності управління ризиками банків та шляхи підвищення її рівня; розроблення фінансової стратегії банку; формування системи внутрішнього контролю в банках та напрями її удосконалення; оцінювання рівня конкуренції в банківській системі України; знаходження шляхів адаптації зарубіжного досвіду застосування превентивних заходів на випадок банкрутства банку.

Матеріали подано в авторській редакції.

УДК: 336.76:339.9

Редакційна колегія: Н. П. Шульга (відп. ред.), д-р екон. наук, проф.; Л. А. Гербич, канд. екон. наук, доц.; Л. В. Жураховська, канд. екон. наук, доц.; Н. О. Маслова, канд. екон. наук, доц.; Л. В. Недеря, канд. екон. наук, доц.; О. Є. Еркес, канд. екон. наук, доц.; Ю. В. Серажим, канд. екон. наук, доц.; К. О. Кіреєва канд. екон. наук, доц.; О. В. Калита, канд. екон. наук, доц., Л. Л. Белянко канд. екон. наук, ст. викл.; Л. О. Нетребчук ст. викл.; Д. Стрельчук, студ. ФФО, 4 курс, 3.2 група.

Відповідальний за випуск Н. П. Шульга, д-р екон. наук, проф.

*Видається за рекомендацією засідання кафедри банківської справи ДТЕУ
(протокол № 8 від 18.05.2022)*

© Державний торговельно-економічний
університет, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
БАНКИ В УМОВАХ ФІНАНСОВИХ ДИСБАЛАНСІВ	
БАЛАН Є. Методи оцінювання процентного ризику банку	6
БІГУН В. Аналіз депозитного портфеля АТ «ПУМБ»	11
БІЛА А. Тенденції та інновації в цифровому банкінгу	17
БЛИЗНЮК М. Теоретико-правові засади регулювання та функціонування криптовалют в Україні	20
БОГАТОВА Н. Головні засади управління регіональною мережею сучасного банку	24
БУЛАХ В. Інтеграція інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір	30
ВОЛОСЮК О. Банківська ліквідність: сутність та фактори впливу	36
ГОРОХОВА В. Еволюція підходів до формування резервів за активними операціями банку	40
ДЕСЯТОВА О. Режим валютного курсу як складова частина валютної політики держави	44
ЗАКРЕВСЬКИЙ А. Теоретичні засади управління індивідуальним кредитним ризиком в банку	48
ЗАХАРЧЕНКО Т. Теоретичні аспекти нагляду за проблемними банками	54
ЗЕНІН В. Характеристика сучасних моделей іпотечного кредитування у зарубіжних країнах	59
ІВАНІЦЬКА Т. Алокація загальнобанківських витрат банку	64
ІЛЬЄНКО Є. Теоретичні засади оцінювання ефективності кредитної діяльності банку	69
КОЙЧЕВА К. Теоретичні та правові основи інвестиційної політики банку та її оцінювання	77
КУВШИНОВА О. Капітал банку: сутність, методи оцінювання, діагностика	81

КУЧЕРЯВА Д. Розвиток системи гарантування вкладів в Україні	85
ЛАВРУК І. Капіталізація банків в Україні	89
МАСЮК О. Платіжний ландшафт та його інфраструктура	93
МИТРОФАНОВ Б. Входження банківської системи України в європростір	96
МИХАЙЛОВА О. Застосування digital-технологій в діяльності банків	101
ПІДГОРОДЕЦЬКА Н. Теоретичні засади розвитку цифрового бізнесу: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії.....	105
ПЛИСЮК М. Рейтингова система оцінювання діяльності банків	109
ПОДІК А. Особливості конкурентоспроможності банку	118
ПРИЩЕПА К. Особливості емісійної політики національного банку України	124
ПШЕСЛІНСЬКА О. Євроінтеграційні процеси банківської системи України	128
СЕСТРО-ЖИВОТОВСЬКИЙ Я. Міжбанківський кредитний ринок: сучасний стан та перспективи розвитку в Україні.....	132
СЛИЗЧЕНКО Д. Ринок банківських послуг: сутність та сегментація	137
ТАРАСЮК М. Теоретичні засади стратегічного аналізу діяльності банку	142
ТИСЯЧНА В. Перспективи використання електронних грошей в Україні	146
ТКАЧЕНКО В. Фінансова стабільність банківської системи: економічна природа та чинники впливу.....	151
УДОВЕНКО І. Взаємозв'язок ризику легалізації незаконних доходів з іншими банківськими ризиками	156
ХАЛЕПА Ю. Комунікаційна політика банку та напрями підвищення її ефективності	160
ХРИСТОСОВ Є. Теоретичні засади платіжних послуг в Україні	163

ВСТУП

Нині в умовах воєнного стану злагоджена і безперервна робота банків є більш важливою, ніж у мирний час. З початку збройної агресії Росії науковці та практики банківської сфери шукають ефективні методи роботи банків у надскладних умовах. Безперечно ця ситуація стане «каталізатором» глибинних змін в діяльності банків, що безпосередньо буде залежати від їхньої фінансової стійкості, конкурентоспроможності та виважених дій керівництва кожної установи. Саме тому питання щодо знаходження оптимальних стратегій виходу банківських установ з кризи в умовах воєнного стану є сьогодні найбільш важливими.

Наукові пріоритети студентів спрямовані на дослідження найбільш актуальних аспектів, притаманних діяльності банків у сучасних умовах розвитку банківської системи України, зокрема: управління індивідуальним кредитним ризиком; оцінювання ефективності кредитної діяльності; інвестиційна політика та методи її оцінювання; формування резервів за активними операціями; управління регіональною мережею сучасного банку; банківська ліквідність; оцінювання капіталу банку; аналіз депозитного та кредитного портфеля; розвиток ринку банківських послуг; стратегічний аналіз діяльності банку; фінансова стабільність банківської системи тощо.

Особливу увагу в збірнику наукових статей здобувачів вищої освіти приділено питанням створення платіжного ландшафту, інновацій в цифровому банкінгу, регулювання та функціонування криптовалют в Україні, інтеграції інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір, входження банківської системи України в європростір, застосування digital-технологій в діяльності банків, використання електронних грошей в Україні.

МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ ПРОЦЕНТНОГО РИЗИКУ БАНКУ

БАЛАН Є., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

Статтю присвячено розкритті сутності різних методів оцінки процентного ризику банку. Досліджено процес вимірювання процентного ризику використовуючи методи GAP-аналізу, зміни чистого процентного доходу (НИ), модифікованої дюрації, зміни економічної вартості капіталу (EVE), а також їх цінність для прийняття управлінських рішень банком.

The article is devoted to revealing the essence of different methods of assessing the interest rate risk of bank. The process of measuring interest rate risk using the methods of GAP-analysis, changes in net interest income (NII), modified duration, changes in economic value of capital (EVE), and also their value for making management decisions by the bank.

Актуальність теми. На сьогодні банки все частіше стикаються з ризиками різного роду, від фінансових до пандемічних, а також військових, які загрожують їх фінансовій стабільності. Один з видів фінансових ризиків є процентний. Донедавна в Україні не приділяли значної уваги на законодавчому рівні цьому питанні, допоки не з'явилися Постанова № 64 від 16 червня 2018 року «Про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» та інші нормативні документи, що регламентують вимір, аналіз, контроль, а також стрес-тестування даного виду ризику. Постійна волатильність та економічна нестабільність вимагають від банків своєчасного вдосконалення та впровадження нових методів оцінки процентного ризику задля прийняття ефективних управлінських рішень та збереження свого капіталу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом, діагностикою вимірювання та впливу процентного ризику на банки займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як: Герасимович А.М. [3], Васюренко О.В. [2], Волохата К.О. [2], Вовчак О.Д., Іванов В.В., Квасницька Р.С. [6], Л. Батракова, І. Волошин, С. Прасолова [8], К. Редхеда, П. Роуз, Дж. Сінкі та інші. Попри наявні дослідження, залишаються дискусійні питання щодо використання окремих методів оцінки процентного ризику в управлінні банком.

Мета даної статті полягає у розкритті сутності різних методів оцінки процентного ризику банку.

Об'єктом дослідження є банки.

Предметом дослідження є процес оцінки процентного ризику банку.

Виклад основного матеріалу. Базельський комітет з банківського нагляду дає широке тлумачення і вказує, що процентний ризик банківської книги (IRRBB) відноситься до поточного або перспективного ризику для капіталу та прибутків банку, що виникає внаслідок несприятливих змін процентних ставок, які впливають на теперішню вартість і терміни майбутніх грошових потоків, а це, у свою чергу, змінює базову вартість активів, зобов'язань та позабалансових статей банку, а отже, і його економічну вартість. Зміни процентних ставок також впливають на прибутки банку, змінюючи чутливі до процентної ставки доходи та витрати, таким чином, впливаючи на його чистий процентний дохід (НИ) [10].

Національний банк України трактує процентний ризик як імовірність виникнення збитків або додаткових втрат установи через зміну процентних доходів та витрат і вартості фінансових інструментів внаслідок коливання процентних ставок [12].

Процентний ризик в значній мірі впливає на прибутковість банку та вартість його капіталу. Тому задля ефективнішого управління та вимірювання IRRBB поділяють на такі підтипи:

- *ризик розриву* виникає через строкову структуру інструментів банківської книги та у зв'язку з різницею в термінах їх погашення. Ступінь ризику розриву залежить від того, чи відбуваються зміни строкової структури процентних ставок послідовно та на кривій прибутковості (паралельний ризик) чи диференційовано за періодом (непаралельний ризик) [10];
- *базисний ризик* описує вплив відносних змін процентних ставок для фінансових інструментів, які мають подібні терміни, але оцінюються за допомогою різних індексів процентних ставок. Базисний ризик виникає через недосконалу кореляцію в коригуванні ставок, зароблених і сплачених на різні інструменти, чутливих до процентної ставки, зі схожими характеристиками зміни ставок;
- *ризик опціонності*, який виникає через проведення банком операцій з опціонами (автоматичний ризик опціонності) або наявності вбудованих опціонів у стандартних продуктах банку (поведінковий ризик опціонності) [13].

Вимірювання процентного ризику є обов'язковим процесом для будь-якого банку, який прагне бути стабільним та ефективним. Загалом методи оцінки IRRBB можна поділити на два типи:

1) GAP-аналіз або метод зміни чистого процентного доходу (НИ) – для оцінки зміни чистого процентного доходу банку;

2) метод модифікованої дюрації або метод зміни економічної вартості капіталу (EVE) – для оцінки зміни економічної вартості капіталу банку [1].

Розглянемо більш детально кожен із цих методів. Наприклад, використовуючи GAP-аналіз необхідно розподілити всі інструменти, чутливі до процентної ставки, у заздалегідь визначені часові сегменти відповідно до їх переоцінки або дати погашення, які фіксуються контрактом або засновані на поведінкових припущеннях. Далі обчислюються чисті позиції («розриви») у кожному сегменті часу та апроксимується зміна чистого процентного доходу, що виникає внаслідок зсуву кривої прибутковості, шляхом множення кожної чистої позиції на відповідну зміну процентної ставки [13] (табл.1).

Таблиця 1

Формули для проведення GAP-аналізу

Показник	Порядок розрахунку	Умовні позначення
Простий геп ГЕП	$GAP_t = \sum FA(t) - \sum FL(t)$	$FA(t)$ – сумарний обсяг процентних активів, що переоцінюються в періоді t ; $FL(t)$ – сумарний обсяг процентних зобов'язань, що переоцінюються в періоді t ;
Кумулятивний ГЕП	$KGAP = \sum_{t=1}^n GAP_t$	ΣGAP_t – алгебраїчна сума (з урахуванням знаку) періодичних GAP; t – період;
Очікуваний процентний ризик	$\Delta P = \Delta R \times KGAP$	ΔP – очікувана зміна прибутку; ΔR – зміна рівня процентних ставок

Джерело: [11].

Перевагою даного методу є те, що він потребує простих математичних розрахунків і дає змогу оцінити загальні обсяги та тенденції процентного ризику. Проте недоліком є статичність моделі, оскільки враховує чутливість балансу банку до процентного ризику лише у фіксованому часовому інтервалі, її неможливо використати для більш якісного дослідження процентного ризику в інших інтервалах з урахуванням динаміки ринкових ставок [5, с 163].

Наступним є метод зміни чистого процентного доходу (НИ) банку, який розраховується як різниця між очікуваним чистим процентним доходом за базовим та іншими сценаріями (оптимістичним або песимістичним). В основу поточного корпоративного плану покладено базовий сценарій. Даний метод, як і при геп-аналізі, передбачає розподіл всіх

активів і зобов'язань у розрізі сегментів за датою погашення або переоцінки. Припущення варіюються від простих сценаріїв до більш складних динамічних моделей, що відображають зміни в обсягах і типах бізнесу за різними сценаріями зміни процентних ставок.

Процентна ставка за активами $R_{assets,k,i}$ складається з безризикової ставки за сценарієм k і валютою c : $R_{k,c}$ та комерційної маржі за активами для активів класу i : $M_{assets,i}$. Для зобов'язань ставка складається із безризикової ставки та вартості коштів, представлена як маржа за класом зобов'язань i : $M_{liabilities,i}$.

Процентний дохід за активами $IR_{assets,i}(t)$ розраховується шляхом множення суми активів за відповідний період j : $A_{i,j}$ на процентну ставку $R_{assets,k,i}$:

$$IR_{assets,j} = \sum_{i=1}^j (A_{i,j} \times R_{assets,k,i}(t)) \quad (1)$$

Процентні витрати $IP_{liabilities,k,i}$ розраховується шляхом множення суми активів за відповідний період j : $L_{i,j}$ на процентну ставку $R_{liabilities,k,i}$:

$$IP_{liabilities,k,j} = \sum_{i=1}^j (L_{i,j} \times R_{liabilities,k,i}(t)) \quad (2)$$

НП в базовому сценарії визначається як різниця в грошових потоках активів і зобов'язань:

$$NPI_0 = \sum_{t=1}^n (\sum_{j=1}^t IR_{assets,0,j}(t) - \sum_{j=1}^t IP_{liabilities,0,j}(t)) \quad (3)$$

Дельта НП може бути розрахована як різниця НП базового та інших сценаріїв зміни відсоткової ставки k [16 с.21]:

$$\Delta NPI_k = NPI_k - NPI_0 \quad (4)$$

Перевагою такого методу є в тому, що він дає можливість оцінити якість і структуру процентних активів та зобов'язань, а також вплив на них зміни процентної ставки. Але даний метод використовують лише для короткострокового періоду, оскільки довгостроковий горизонт вимагає складних розрахунків через непередбачуваність грошових потоків майбутніх бізнес-продуктів [15].

Процентний ризик банку також вимірюють методом дюрації. Даний метод використовують для аналізу боргових цінних паперів, процентних виплат за депозитами та кредитами тощо. Дюрація – це міра приведенної вартості окремого фінансового інструменту, що показує середню тривалість періоду, протягом якого всі потоки доходів за цим фінансовим інструментом надходять до інвестора [9, с. 58]. Вона дає можливість порівнювати альтернативні потоки платежів шляхом аналізу їхньої чутливості до зміни процентних ставок [7, с 362]. Формулу дюрації фінансового інструмента можна відобразити так:

$$D = \frac{\sum_{t=1}^n \frac{S_t \cdot i}{(1+d)^t} + \frac{N}{(1+d)^n}}{P} \quad (5)$$

де D – дюрація активу (роки, місяці); S_t – очікувані потоки процентних доходів в i -й період; i – періоди проведення виплат; n – загальна кількість періодів; d – ставка дисконтування; N – номінальна сума боргу; P – ринкова ціна активу [9, с. 58].

Для оцінки чутливості вартості облігації до зміни ефективної відсоткової ставки (YTM) спочатку необхідно розрахувати модифіковану дюрацію за формулою:

$$D^* = \frac{D}{(1+YTM)} \quad (6)$$

де D^* – модифікована дюрація; D – дюрація фінансового інструменту; YTM – ефективна відсоткова ставка; [12].

Даний показник показує, на скільки відсотків зміниться ціна облігації при зміні ринкової процентної ставки на 1% [9,с.59]. Відповідно чутливість вартості облігації розраховується за формулою:

$$\Delta V = V \times D^* \times \Delta YTM \quad (7)$$

де ΔV – чутливість вартості облігації; V – вартість облігації; D^* – модифікована дюрація; ΔYTM – дельта відсоткової ставки; [12]

Важливим фактором є співвідношення між дюрацією активів та зобов'язань, яке визначається за формулою:

$$D_A = D_L \times \frac{L}{A} \quad (8)$$

де D_A – зважений за вартістю надходження, строк погашення (дюрація) активів; D_L – дюрація зобов'язань; L – загальний обсяг зобов'язань; A – обсяг активів. [11]

Якщо дюрація додатна ($D_A > D_L$), капітал буде збільшуватися при збільшенні процентних ставок і зменшуватиметься у разі їх зниження. Зворотна ситуація буде спостерігатися у випадку від'ємної дюрації ($D_A < D_L$) [9, с 60].

Даний метод дає можливість проводити імунізацію балансу, що дозволяє зробити його нечутливим до коливань процентних ставок на ринку. Відповідно необхідно підібрати фінансові інструменти, що дозволять мінімізувати чутливість різниці між вартістю активів та зобов'язань, що дозволяє захистити власний капітал банку від впливу процентного ризику [5, с. 163]. Проте даний метод має певні недоліки:

- складність точного розрахунку дюрації у зв'язку з потребою врахування значної кількості суб'єктивних умов (процентної ставки фінансового інструменту, графіку переоцінки активів та зобов'язань, чутливих до зміни процентної ставки, можливості дострокових виплат основної заборгованості, а також несплати за кредитами тощо);
- необхідність прогнозування строків зміни базових ставок та їх рівня під час майбутнього руху коштів [9, с. 47].

Метод зміни економічної вартості капіталу (EVE) передбачає довгострокову оцінку процентного ризику банківської книги та відображає можливу зміну чистої теперішньої вартості активів, зобов'язань та позабалансових позицій банківської книги в результаті реалізації певних сценаріїв зміни процентних ставок на ринку [12]. Широко в банківській практиці використовується аналіз чутливості фінансових інструментів до різних сценаріїв зміни ставок:

- 1) однакові темпи зростання ставок за всіма строками (parallel shock up);
- 2) однакові темпи падіння ставок за всіма строками (parallel shock down);
- 3) зростання ставок лише за строками до шести місяців уключно (short rates shock up);
- 4) падіння ставок за строками лише до шести місяців уключно (short rates shock down);
- 5) зростання ставок за строками до шести місяців уключно в разі одночасного падіння ставок в інших строках (flattener shock);
- 6) падіння ставок за строками до шести місяців уключно в разі одночасного зростання ставок в інших строках (steepener shock) [10].

Для розрахунку дельта EVE всі чутливі до відсотка грошові потоки, які розподілені на 19 часових бакетів (інтервалів), визначених базельським комітетом, дисконтуються з використанням безризикової ставки. Де $DF(t)$ є коефіцієнтом дисконтування періоду часу t , а R_k ; s процентна ставка для певного сценарію процентної ставки k і валюти s .

$$DF(t) = e^{-R_k \times t} \quad (9)$$

Помноження цих коефіцієнтів дисконту на чисті грошові потоки активів і зобов'язань на середину t періоду часу дає економічну вартість власного капіталу для сценарію відсоткової ставки k і валюти s :

$$EVE_k = \sum_{t=1}^{19} CF_k(t) \times DF_k(t) \quad (10)$$

Щоб визначити зміну економічної вартості власного капіталу, той самий процес, що й вище, повторюється з кожним сценарієм процентної ставки. Зміна економічної вартості – це різниця між базовим сценарієм та одним із шести сценаріїв відсоткової ставки [16, с. 20]:

$$\Delta EVE_k = \sum_{t=1}^{19} CF_k(t) \times DF_k(t) - \sum_{t=1}^{19} CF_0(t) \times DF_0(t) \quad (11)$$

Отже, коли значення ΔEVE_k додатне, тоді в результаті ми маємо втрати, у випадку, якщо величина від’ємна, це генерує банку дохід. Результати розрахунку даного показника ілюструють як зміна процентної ставки впливає на власний капітал банку. Недолік даного показника полягає у складності розрахунку майбутніх грошових потоків за депозитами та іншими фінансовими інструментами, які не мають терміну погашення, оскільки ці види продуктів мають невизначену тривалість і нерівномірні грошові потоки [14].

Висновок. Отже, процентний ризик банківської книги (IRRBB) – це ризик настання певних збитків чи недоотримання доходів через вплив зміни процентної ставки на чутливі до процентної ставки активи та зобов’язання. Основними видами процентного ризику є: розриву, базисний та опціонів. Вимірювання IRRBB повинно базуватися на результатах як економічної цінності, так і показників, розрахунок яких, базується на широкому діапазоні шокових і стресових сценаріїв відсоткової ставки.

До основних методів оцінки процентного ризику банку відносяться: метод GAP-аналізу, зміни чистого процентного доходу (НП), модифікованої дюрації, зміни економічної вартості капіталу (EVE). Вибір методів оцінки процентного ризику банку залежить від конфігурації портфелів банку чутливих до процентного ризику, наявності відповідного інформаційного та програмного супроводження розрахункових процедур, а також потреб менеджменту. Враховуючи розвиток інформаційних технологій, штучного інтелекту та програмування, можна передбачити появу більш точних та ефективних моделей для вимірювання IRRBB.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах від 11.06.2018 № 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0064500-18#Text>.
2. Васюренко О.В., Волохата К.О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посіб. К.: Знання, 2006. 463 с.
3. Герасимович А.М., Аналіз банківської діяльності: підручник К.: КНЕУ, 2005. 599 с.
4. Єпіфанов А. О., Васильєва Т. А., Козьменко С. М. та ін. Управління ризиками банків: Монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2012. 299 с.
5. Жарій Я.В., Грінченко Н.О. Особливості управління процентними ризиками в сучасних умовах банківської діяльності. *Вісник чернігівського державного технологічного університету* № 1 (72), 2014. С. 159–167.
6. Квасницька Р.С., Хаврус І.В. Управління ризиками як елемент забезпечення фінансової стійкості комерційного. *Вісник Хмельницького національного університету* 2010. № 3. С. 146—149.
7. Пернарівський О.В., Пернарівська О.О. Аналіз та вимірювання процентного ризику банку. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління* випуск 2 (19) 2019. С. 359–364.
8. Прасолова С. Проблеми оцінки та управління процентним ризиком комерційних банків: актуальні. *Вісник НБУ*. 2007. № 9. С. 36–39.
9. Примак Ю. Р. Вдосконалення аналізу процентного ризику банку. Метод дюрації. *Інвестиції: практика та досвід* № 4 2017. С. 56–6.
10. Офіційний сайт Базельського комітету з банківського нагляду. URL: https://www.bis.org/basel_framework/chapter/SRP/31.htm.

11. Презентація Бучко І.Є.: «Сучасні методи управління процентним ризиком». URL: http://www.lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Bankivskoi_Spravy/Docs/Kaf_Banku_Presentation_Buchko_2014.pdf
12. Презентація НБУ: «Процентний ризик банку». URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA_2020-10-22.pdf?v=4.
13. EBA «Guidelines on the management of interest rate risk arising from non-trading activities». URL: <https://www.eba.europa.eu>.
14. Investopedia. Economic Value of Equity (EVE). URL: <https://www.investopedia.com/terms/e/economicvalueofequity.asp>.
15. Investopedia. Net Interest Income. URL: <https://www.investopedia.com/terms/n/net-interest-income.asp>.

Робота виконана під науковим керівництвом д-ра екон. наук, професора
ШУЛЬГИ Н. П.

АНАЛІЗ ДЕПОЗИТНОГО ПОРТФЕЛЯ АТ «ПУМБ»

**БИГУН В., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті визначено сутність депозитного портфеля банку та досліджено депозитний портфель АТ «ПУМБ». Проаналізовано обсяги, динаміку та структуру депозитного портфеля АТ «ПУМБ».

The article defines the essence of the bank's deposit portfolio and examines the deposit portfolio of JSC FUIB. The volumes, dynamics and structure of the deposit portfolio of JSC FUIB are analyzed.

Актуальність проблеми. Однією з ключових послуг, що надають банки, є депозитні послуги та зберігання вкладів клієнтів. Депозити клієнтів виступають основним джерелом формування грошових ресурсів сучасного банку та забезпечують його ліквідність. В свою чергу, вигідне розміщення таких ресурсів сприяє підвищенню дохідності банків, забезпечує їх фінансову стійкість та стабільність. Тому банки в останні роки приділяють підвищену увагу формуванню ефективного депозитного портфеля, оптимізації його структури, та відповідно процесу залучення депозитів від юридичних та фізичних осіб, створюючи умови для збільшення клієнтської бази та забезпечення своїх конкурентних переваг на депозитному ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування депозитного портфеля банківських установ присвячені дослідження вітчизняних вчених, серед яких М. Алексеєнко [1], О. Дзюблюк [2], В. Василенко [4], М. Коваленко [3] та інші. Проте, незважаючи на значну кількість наукових напрацювань у цій сфері, деякі аспекти та особливості формування депозитного портфелю банків залишаються не достатньо дослідженими і потребують подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження та аналіз депозитного портфеля банку АТ «ПУМБ».

Об'єктом дослідження є депозитний портфель банку АТ «ПУМБ».

Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади здійснення аналізу депозитного портфелю банку АТ «ПУМБ».

Під депозитним портфелем банку слід розуміти сукупність коштів на депозитних та поточних рахунках всіх клієнтів (фізичних та юридичних осіб), залучених банком на договірних засадах. Формування депозитного портфеля залежить від стратегії банку щодо формування залучених ресурсів та його депозитної політики. Тому процес формування депозитного портфеля банку слід розглядати як безперервний циклічний процес, що складається з наступних етапів:

- визначення цільових показників депозитного портфеля;
- аналіз існуючого портфеля (дослідження «поведінки» грошових коштів на рахунках клієнтів);
- планування (визначення цільових груп клієнтів, розробка депозитних продуктів, розрахунок вартості депозитів, система лояльності);
- робота по залученню клієнтів (впровадження нових продуктів, гнучка тарифна політика, індивідуальна робота з клієнтами);
- контроль за дотриманням депозитної політики та виконанням цільових показників. [3]

Від ефективності управління депозитним портфелем залежать найважливіші показники діяльності банківської установи: рентабельність та ліквідність, що безпосередньо впливають на стабільність банку та його спроможність до проведення активних операцій.

В таблиці 1 представлено рейтинг банків України за обсягом депозитів фізичних та юридичних осіб станом на 01.04.2022 року.

Таблиця 1

Топ-10 банків України за обсягом депозитів фізичних та юридичних осіб станом на 01.04.2022 р.

Назва банку	Депозити фізичних осіб, тис. грн.	Назва банку	Депозити юридичних осіб, тис. грн.
1. Приватбанк	213750443,0	1. Укргазбанк	108312973,0
2. Ощадбанк	124058822,0	2. Приватбанк	70446043,0
3. Альфа-банк	42717319,0	3. Укрексімбанк	60992565,0
4. Райффайзен Банк Аваль	32130181,0	4. Ощадбанк	58566989,0
5. Укргазбанк	30218296,0	5. Райффайзен Банк Аваль	53097387,0
6. Укрексімбанк	28109446,0	6. УкрСиббанк	33928460,0
7. ПУМБ	25995207,0	7. ПУМБ	32238857,0
8. УкрСиббанк	24245992,0	8. КредіАгріколь Банк	31319822,0
9. Універсал Банк	19526656,0	9. ОТП Банк	25790847,0
10. ОТП Банк	18247870,0	10. СітіБанк	25581535,0

Джерело: складено автором за даними [5].

Аналізуючи дані таблиці 1, варто відзначити, що найбільший депозитний портфель фізичних осіб на вітчизняному депозитному ринку станом на 01.04.2022 р. має Приватбанк (213 млрд. грн.), на другому місці – Ощадбанк (124 млрд. грн.). Як бачимо, банк ПУМБ займає сьоме місце в рейтингу (26 млрд. грн.). За обсягом депозитного портфелю юридичних осіб в першій трійці рейтингу – Укргазбанк (108 млрд. грн.), Приватбанк (70 млрд. грн.) та Укрексімбанк (60 млрд. грн.). Банк ПУМБ також займає сьому позицію рейтингу (32 млрд. грн.).

Загалом можна зазначити, що показники депозитного ринку демонструють приріст депозитів корпоративного сектора, що збільшився на 22,8% (або 93,2 млрд. грн.), до 501,5 млрд. гривень. Депозити корпоративного сектору зросли як у національній валюті (на 18,6%, або 50,5 млрд. грн.), так і в іноземній (на 31,3%, або 42,7 млрд. грн.). [5]

Розглянемо більш детально депозитний портфель Першого українського міжнародного банку (АТ «ПУМБ»). Банк пропонує своїм клієнтам широкий спектр депозитних

послуг, зокрема безстрокові вклади (терміном до трьох років з можливістю продовження) та різноманітні строкові депозити у національній та іноземній валюті (терміном до одного року). Процентна ставка за депозитами АТ «ПУМБ» залежить від виду депозиту, їх терміну, валюти та коливається в межах від 5,0% до 11,0% у національній валюті, для депозитів у доларах США та євро відсоткова ставка не перевищує 0,1% річних [6].

Аналіз обсягів депозитного портфеля АТ «ПУМБ» за останні 5 років, наведений у таблиці 2, демонструє наступні тенденції: темпи зростання обсягу депозитів фізичних осіб у 2021 році порівняно з 2017 роком досягли 98,58%, темпи зростання обсягу депозитів юридичних осіб – 147,86%, а загальний обсяг депозитів за 2017–2021 роки збільшився на 127,32%.

Таблиця 2

**Динаміка депозитного портфеля АТ «ПУМБ»
за період 31.12.2017–2021 рр.**

Вид депозиту	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	Темп росту,%				
	млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	млрд. грн.	2018/ 2017	2019/ 2018	2020/ 2019	2021/ 2020	2021/ 2017
Депозити фізичних осіб	15,50643	16,609577	15,294545	27,296413	30,793340	107,11	92,08	178,47	112,81	198,58
Депозити юридичних осіб	21,687846	23,170576	21,973289	30,218849	53,755936	106,84	94,83	137,52	177,89	247,86
Загальний обсяг депозитів	37,194276	39,780153	37,267834	57,515262	84,549276	107,19	93,68	154,33	147,00	227,32

Джерело: складено на основі [7].

Протягом 2021 року загальний портфель депозитів АТ «ПУМБ» збільшився на 47%, що було обумовлено низкою факторів. По-перше, надійною депозитною репутацією банку. Протягом 30 років свого функціонування банк завжди виконував свої зобов'язання – всі вкладники отримували свої заощадження і відсотки згідно умов договорів. По-друге: на ринку існує тенденція збільшення клієнтських коштів, що мотивовано зміною впливу минулих економічних криз, зростанням доходів населення, і навіть результатом поступового повернення довіри населення до банківської системи. Зокрема, портфель депозитів фізичних осіб зріс на 12,81%. Це безумовно обумовлюється тим, що дохідність депозитів у національній валюті значно вища ніж за валютними вкладками. Відтак, ставки за гривневими депозитами в ПУМБ складають: до 11% річних для «Ювілейного», до 10% річних для «Дохідного», до 8,5% річних для «Накопичувального» та до 6% річних для «Вільного» депозитів. В той час, як дохідність валютних вкладів не перевищує 0,1% річних. [6].

Щодо портфеля депозитів юридичних осіб, то у 2021р. спостерігається зростання майже на 78% порівняно з 2020 роком. Ставки за гривневими депозитами для юридичних осіб складають до 6,5% відсотків у пакеті «Гнучкий» та «Стандартний», до 3% у пакеті «Прибутковий рахунок». Дохідність валютних вкладів не перевищує 0,1% [6]. Тенденції зміни відсоткових ставок за депозитами АТ «ПУМБ» зображені на рисунку 1.

Як ми бачимо з рисунку 1, відсоткові ставки, що пропонує банк за депозитами у національній валюті, за останні 5 років знизилися значним чином, в першу чергу це обумовлено значним зниженням облікової ставки НБУ, що є основним монетарним індикатором для визначення банками вартості залучених та запозичених коштів. Тенденція зміни процентних ставок ПУМБ за депозитами в доларах США та євро також низхідна.

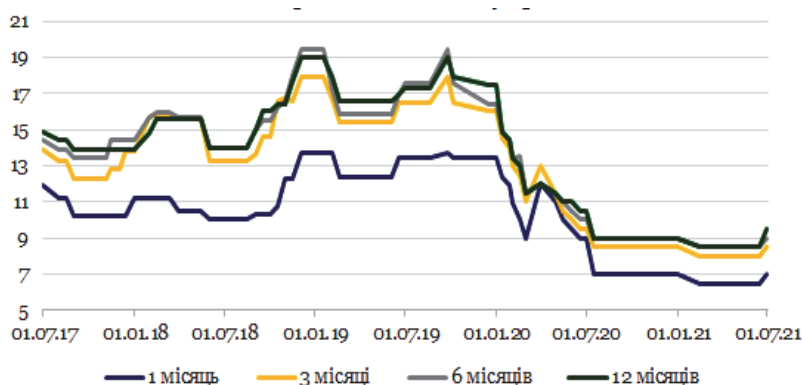

Рис. 1. Відсоткові ставки за депозитами у національній валюті АТ «ПУМБ» за період 2017–2021 рр. [9]

Дослідження показників депозитного портфеля банку в 2022 року ілюструє не значне коливання відповідних значень, що скоріше за все пов'язане із воєнними діями на території України і розповсюдженням певних панічних настроїв серед населення та клієнтів банку. Станом на 31 березня 2022 року портфель депозитів фізичних осіб АТ «ПУМБ» становив 35,05 млрд. грн., портфель депозитів юридичних осіб – 50,9 млрд. грн.

Варто відзначити, що одним із важливих елементів депозитної політики банку ПУМБ, що впливає на рівень його привабливості серед клієнтів-вкладників, є діюча програма лояльності. Така програма лояльності передбачає отримання додаткових відсотків (+1% річних) за умови пролонгації діючого вкладу, відкриття другого депозиту за наявності діючого депозиту в ПУМБі, повторного розміщення депозиту та відкриття депозиту за допомогою додатку ПУМБ Онлайн. За даними ПУМБ 85% клієнтів-вкладників стабільно продовжують розміщення своїх вкладів. [6].

Крім того, дуже важливим аспектом у процесі аналізу депозитного портфеля є формування оптимальної структури депозитних вкладів (таблиця 3), яка не тільки підвищує стійкість ресурсної бази банку, а й дозволяє прогнозувати потреби у ліквідності активів банку для погашення депозитів і кредитів. Гроші клієнтів є основою банківських ресурсів та певним фундаментом, на якому тримається ліквідність банку [6].

Таблиця 3

Структура депозитного портфеля АТ «ПУМБ» за період 31.12.2017–2021 рр.

Депозити	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Депозити фізичних осіб	15,50643	41,69	16,609577	41,75	15,294545	41,04	27,296413	47,46	30,793340	36,42
Депозити юридичних осіб	21,687846	58,31	23,170576	58,25	21,973289	58,96	30,218849	52,54	53,755936	63,58
Загальний обсяг депозитів	37,194276	100,0	39,780153	100,0	37,267834	100,0	57,515262	100,0	84,549276	100,0

Джерело: складено на основі [7].

Аналіз структури депозитного портфеля АТ «ПУМБ» за останні 5 років показує, що частка депозитів юридичних осіб за весь період дослідження перевищує частку депозитів фізичних осіб в загальній структурі депозитного портфеля. В 2021 році ця тенденція посилюється, і як ми бачимо з даних таблиці, питома вага корпоративних депозитів досягає 63,58% у загальній структурі портфелю.

Тенденцію зміни структури депозитного портфеля АТ «ПУМБ» за категоріями вкладників за період 2017–2021 рр. можна спостерігати на рисунку 2.

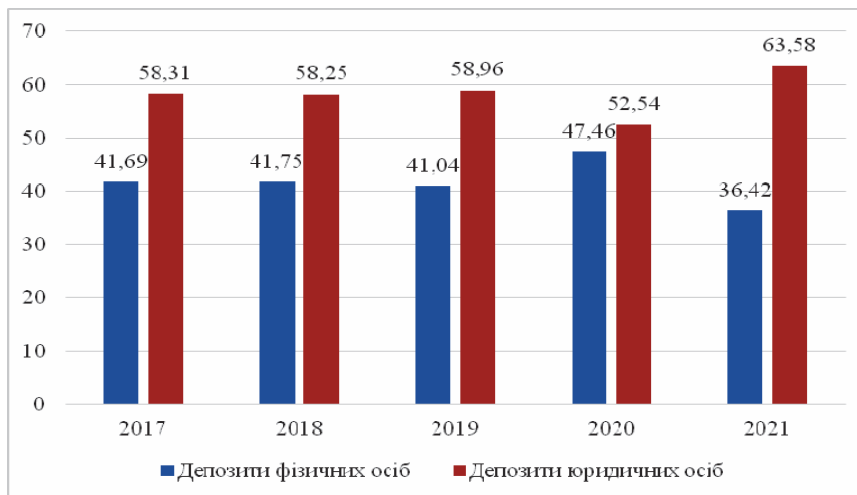

Рис. 2. Динаміка структури депозитного портфеля АТ «ПУМБ» за період 2017–2021 рр., % [авторська розробка]

На рисунку 2 прослідковується стала тенденція збільшення питомої ваги депозитів юридичних осіб в загальній структурі депозитного портфелю АТ «ПУМБ» протягом усього досліджуваного періоду.

Далі для аналізу депозитного портфеля АТ «ПУМБ» проаналізуємо депозити за критерієм строковості використання депозитних коштів всіх клієнтів (рис. 3). В банку присутні строкові депозити клієнтів та депозити на вимогу (безстрокові або поточні рахунки). Сам аналіз включає оновлену інформацію про депозитні зобов'язання, що характеризується зміною тривалості періоду аналізу, та позначення їх частки у загальній сумі зобов'язань у депозитному портфелі. Збільшення частки строкових депозитів (незалежно від того, наскільки дорогий ресурс) позитивно впливає на кредитний потенціал банку, його ліквідність, стійкість та надійність ресурсної бази [6].

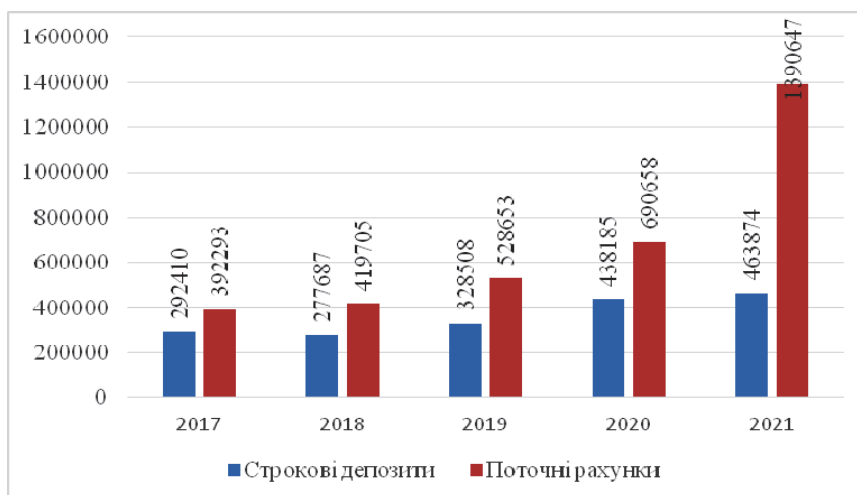

Рис. 3. Динаміка обсягу депозитних операцій за критерієм строковості АТ «ПУМБ» за період 31.12.2017–2021 рр., млн. грн. [авторська розробка]

На рисунку 3, наведеному вище, спостерігається динамічне зростання обсягу поточних рахунків (депозитів на вимогу) клієнтів протягом всього досліджуваного періоду, що були відкриті в АТ «ПУМБ». Щодо строкових депозитів клієнтів ми спостерігаємо незначне коливання їх обсягу в напрямку збільшення, позаяк їх питома вага у загальній структурі депозитного портфеля банку залишається меншою за питому вагу поточних рахунків (депозитів на вимогу).

Ефективність управління та функціонування АТ «ПУМБ» значною мірою залежить від успішної реалізації завдань його депозитної політики, що включає [6]:

- формування стійкого депозитного портфелю банку, що впливає на реалізацію кредитно-інвестиційної функції банківської установи, забезпечення стійкості ресурсної бази та рівня ліквідності (особлива увага в процесі організації депозитних операцій приділяється строковим депозитам, які найбільше підтримують ліквідність балансу банку);
- широкий спектр депозитних продуктів, з можливістю пристосування окремих параметрів збуту до вимог клієнтів (у процесі організації забезпечується різноманітність суб'єктів депозитних операцій та поєднання різних форм депозитів);
- гнучкість цінової політики;
- розширення клієнтського сегменту;
- максимізація прибутку (депозитні операції здійснюються таким чином, щоб сприяти отриманню банківського прибутку або створювати умови для отримання прибутку в майбутньому).

Підсумовуючи вищенаведене дослідження варто відзначити, що успішна реалізація завдань депозитної політики будь-якого банку залежить від ефективного формування його депозитного портфелю. Аналіз депозитного портфеля банку АТ «ПУМБ» демонструє постійну тенденцію до його зростання. Обсяг депозитного портфелю банку за останні роки поступово зростає, що свідчить про відновлення довіри клієнтів-вкладників до банківської системи в цілому. Однак, певний негативний вплив зовнішніх факторів обумовлює необхідність постійного удосконалення спектру депозитних послуг банку, розширення можливостей своїх клієнтів-вкладників, реалізацію гнучкої цінової політики та трансформацію системи лояльності для своїх клієнтів.

Таким чином, реалізація зазначених кроків зможе забезпечити формування оптимальної структури депозитного портфелю банку та розширити обсяги залучених депозитних коштів, що у підсумку підвищить рівень ефективності депозитної діяльності АТ «ПУМБ».

Список використаних джерел

1. Алексєєнко М.Д. Банківські депозити: проблеми систематизації. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством. 2019. С. 269–271.
2. Дзюблюк О. В. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання [Текст] : монографія / За ред. д. е. н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : ТНЕУ. – 2020. – 384с.
3. Коваленко М. О. Депозитна політика банків України та її вплив на ефективність залучення депозитних ресурсів / М. О. Коваленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 2. – С. 39–44.
4. Матвєєв В.В., Гайдаржийська О.М., Василенко В.В. Дослідження депозитного портфеля як інструменту ресурсної політики банку. Молодий вчений. Економічні науки. 2018. № 3(55). С. 660–664.
5. Офіційний сайт онлайн-журналу про технології страхування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forinsurer.com/rating-banks>(дата звернення: 10.04.2022)
6. Офіційний сайт Першого українського міжнародного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://about.pumb.ua/>
7. Фінансова звітність ПАТ «ПУМБ» за 2017-2021 роки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://about.pumb.ua/ru/finance/financial_results (дата звернення: 22.01.2022).
8. Шульц Е. П. Особливості сучасної депозитної політики банків / Е. П. Шульц // Банківська справа. – 2021. – №3
9. Фінансовий портал FinSee. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finsee.com> (дата звернення: 30.04.2022)

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ЕРКЕС О. Є.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ЦИФРОВОМУ БАНКІНГУ

**БІЛА А., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація « Управління банківським бізнесом»**

Узагальнено найважливіші інновації, які можна імплементувати в діяльність банків з метою діджиталізації банківських процесів, а саме технології штучного інтелекту, геолокалізації, технології AR, використання біометричних даних для входу, створення віртуальних відділень та через застосування API. Визначено сутність даних новацій. Досліджено, якими шляхами можна впровадити їх у банківський бізнес. Висвітлено основні переваги, що отримують банки, клієнти та інші фінансові установи від застосування даних інновацій. Вивчено вплив інновацій у розрізі кожної технології окремо.

The most important innovations that can be implemented in the activities of banks in order to digitalize banking processes are summarized, namely technologies of artificial intelligence, geolocation, AR technology, virtual branches and through the application of API. The essence of these innovations are determined. The ways in which they can be implemented in the banking business have been studied. The main benefits that banks, customers and other financial institutions will receive from the use of these innovations are highlighted. The influence of innovations in the context of each technology separately is studied.

Актуальність теми. За останні кілька років світ був свідком розширення та значного розвитку цифрового банкінгу. Але лише після спалаху пандемії COVID-19 на початку 2020 року попит на цифрові рішення та їх необхідність в банківській справі різко підскочили. Цифровий банкінг необхідний для споживачів різного віку, щоб впевнено керувати своїми фінансами. Так клієнти все більше мігрують на мобільні та цифрові платформи для задоволення основних банківських потреб. Тому у банків зростає необхідність збільшення інвестиції у оцифрування, щоб залишатися конкурентоспроможними. Тому важливо з'ясувати тенденції в цифровому банкінгу, які будуть помітними в найближчим часом.

Аналіз останніх досліджень. Основні проблеми та питання інновацій та діджиталізації в банківській сфері розкрито в працях вітчизняних вчених-економістів: Чайковський Я. [7], Ковальчук Я., Владика Ю. [5], Турова Л., Длігач А.О. [8], Романовська Ю., Складанюк М. [5], Надієвець Л., Андрушків І., Діденко С., Омельчук Н. та інші. Їх праці були присвячені світовій та вітчизняній практиці діджиталізації в банківському секторі та аналізу запровадження ВааS в Україні. Проте на сьогодні залишається малодослідженим питання впливу штучного інтелекту, геолокалізації, технології AR, віртуальних відділень та API на цифровий розвиток банкінгу.

Метою статті є проведення аналізу інновацій в цифровому банкінгу та визначення її впливу на покращення клієнтського досвіду.

Об'єктом дослідження є процес запровадження використання інноваційних цифрових технологій як основи диференціації та конкуренції банків.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні аспекти реалізації цифрових інновацій в банківській діяльності.

Цифровий досвід стає основною сферою диференціації та конкуренції, тож банкам доведеться відійти від суто трансакційних цифрових додатків, пропонуючи цифровий досвід, який пов'язує споживача на емоційному рівні. Таким чином, більша близькість та залучення клієнтів стануть новою нормою цифрового банкінгу. Емоційно пов'язані клієнти виявляють меншу чутливість до ціни, купують більше продуктів і більше рекомендують даний бренд, ніж клієнти, які лише дуже задоволені [6].

Одним із інструментів покращення клієнтського досвіду та створення емоційного зв'язку є використання технології штучного інтелекту, яка дозволить вести змістовні розмови з клієнтами в цифрових просторах та гіперперсоналізувати послуги.

Згідно з дослідженням Світового економічного форуму у співпраці з компанією Deloitte, 76% керівників в банківській галузі погоджуються, що штучний інтелект є головним пріоритетом для розвитку сфери [2]. Штучний інтелект, використовуючи свої алгоритми, дозволяє виявляти та запобігати шахрайству, здійсненому за допомогою кредитних карток. У разі виявлення підозрілої транзакції оплата автоматично блокується. Штучний інтелект також допомагає перевірити особисті дані клієнтів, правильність юридичних документів або річні звіти.

Банки все більше активізують зусилля, щоб адаптувати свої повідомлення та рекомендації відповідно до індивідуальних потреб клієнтів. Дослідження, проведене в травні 2021 року, проведене консалтинговою технологією Сарсо, показало, що 72% з 1008 респондентів оцінили персоналізацію банківських продуктів як «дуже важливу» для них [2].

Доступ до інформації про клієнтів дозволяє банкам здійснювати швидкий аналіз даних, які можуть бути використані при плануванні подальшої діяльності. У поєднанні з геолокалізацією можна створити ідеально персоналізовану пропозицію для кожного клієнта, яка дозволяє шукати найближче відкрите відділення банку або банкомат. Відстежуючи маршрут клієнта протягом дня, штучний інтелект банку може зіставити приблизний графік роботи клієнта та визначити оптимальний час для надсилання банківських повідомлень [3].

Ще однією можливістю використання штучного інтелекту є покращення рейтингу своїх позичальників. Так даний інструмент буде пропонувати персоналізовані поради, які допоможуть клієнтам краще зрозуміти свій кредитний рейтинг та покращити його.

Слід зазначити, що все більше банківських програм в світі починають використовувати доповнену реальність. Використовуючи цю технологію, клієнти можуть відкрити новий депозит із привабливими ставками або взяти кредит. Розвиток технології AR пропонує безліч можливостей для розміщення рекламних акцій у мобільному банкінгу [4].

Впровадження всіх цих нововведень змушує фахівців із знаннями ІТ стати ще більш важливим активом для кожної компанії в сучасному банківському секторі. Не лише через можливості, які надають ці інновації, а й через небезпеки, які вони створюють.

Фахівці мобільного банкінгу постійно підвищують рівень захисту від кібератак. Ось деякі з найпопулярніших типів хакерських атак:

- «Man in the middle»- атака, що полягає в участі сторонніх органів під час перевірки транзакцій між інтернет-магазином і клієнтом;
- Фішинг – крадіжка персональних даних;
- SQL Injection – використання лазівки в системі безпеки;
- Ransomware – захоплення та кодування даних з метою шантажу [10].

Найпоширенішим захистом є антивірусне програмне забезпечення, тести на проникнення, «біле хакерство», що допоможе виявити слабкі сторони безпеки, та проведення аудиту безпеки, що веде до детальних звітів та профілактичне навчання персоналу.

Одним із сучасних банківських рішень, створених для підвищення клієнтської безпеки, є використання біометричних даних для входу в систему мобільного банку або для підтвердження грошового переказу. Смартфони оснащені сканером відбитків пальців, системою ідентифікації обличчя або сканером райдужної оболонки ока. Ця система перевірки є дуже ефективною, оскільки підробка біометричних даних практично неможлива. Статистика показує, що 95% веб-атак здійснюються через вкрадений пароль, що є очевидною причиною для розробки нових методів перевірки [9]. Сучасні сканери настільки точні, що іноді навіть у власника смартфона можуть виникнути проблеми з розблокуванням програми або підтвердженням дії. Використання біометричних даних для розблокування доступу до мобільних банківських програм підвищує безпеку та блокує несанкціонований доступ. Хоча, все-таки, існують певні ризики, наприклад, використання шахраями «діп фейків» або крадіжки особистих цифрових даних.

Зручність вирішувати свої фінансові справи лише кількома дотиками смартфона або кількома клацаннями миші, безумовно, звучить привабливо, але залишається значна частина споживачів, які все ще бажають спілкуватися з людьми, які можуть обговорювати з ними різні банківські питання.

У своєму «Звіті про споживчу банківську діяльність за 2021 рік», який опитував 21 000 клієнтів банків у семи країнах – Канаді, Німеччині, Гонконгу, Нідерландах, Сінгапурі, Великобританії та Сполучених Штатах – ЕРАМ Continuum виявив, що 34 відсотки споживачів банківських послуг хочуть більше особистої взаємодії з банками через реальну взаємодію з іншою особою [1]. Ідеальним рішенням цієї проблеми є створення, так званих, «віртуальних відділень».

Віртуальні відділення – цифрові платформи, які імітують розмову в звичайному відділенні через різноманітні засоби комунікації, включаючи веб- або мобільний чат, відео, спільний перегляд і обмін документами. Одним із прикладів запровадження віртуальних відділень є Arvest Bank та його автономний мобільний додаток Arvest Banker Connect. Клієнти, які завантажують програму, можуть читати профілі банкірів, вибрати той, який їм подобається, і обмінюватися повідомленнями з обраним банкіром [10].

Популярність цифрових активів продовжує зростати, тому банки мають стати надійним місцем для споживачів і компаній, які звертатимуться за криптовалютними послугами. Досить велика кількість інвесторів перейшли зараз на криптовалюту. Світова вартість криптовалют минулого року майже втричі зросла до 2,25 трильйона доларів. Більшість науковців очікують, що ціни на цифрову валюту та ринкова капіталізація продовжуватимуть зростати найближчими роками, хоча й повільніше. Банки мають значне місце для розвитку через створення можливостей для клієнтів купівлі та продажу криптовалюти через свій мобільний банківський додаток. Зарубіжний досвід показує, що запровадження даної функції дозволить значно збільшити клієнтську базу. Наприклад, клієнтська база за 80 днів Vast банку зросла в п'ять разів з моменту створення можливості купівлі-продажу криптовалют [2].

До останніх тенденцій банківської цифровізації також слід віднести зростання партнерських відносин між банком і фінтех компаніями. Через такі альянси банки можуть відчувати посилення своїх технологічних можливостей, а фінансові технології можуть використовувати більше банківських послуг. Також слід зазначити, що більша частина поточної еволюції банківської індустрії відбувається завдяки збільшенню фінансових послуг, які пропонують небанківські фірми [5]. По суті, безліч компаній, включаючи роздрібних продавців, технологічних гігантів і логістичних фірм, тепер стають фінтех компаніями, впроваджуючи ряд банківських і фінансових послуг у свої пропозиції продуктів.

Найпомітнішим прикладом цієї тенденції останнім часом стали позики «Купи зараз-плати пізніше», які пропонуються на торгових веб-сайтах або програмні забезпечення для електронної комерції, що містять платіжні послуги [8].

А що стосується попиту, то очевидно, що клієнти як ніколи охоче користуються послугами, які пропонують небанківські компанії. Щоб задовольнити зростаючий попит на вбудоване фінансування, фінансові установи все частіше пропонують банківську послугу як послугу (BaaS) – пакетні пропозиції, часто послуги з білою етикеткою або кобрендингові послуги, які небанківські організації можуть використовувати для обслуговування своїх клієнтів.

Опублікований у червні 2021 року лондонською фінтех-компанією Finastra «Огляд фінансових послуг» показав, що як BaaS, так і вбудовані банківські послуги мають відчутне зростання, і 85 відсотків респондентів у світових фінансових установах очікують на їх значний вплив на галузь. BaaS зазвичай розповсюджується клієнтам через банківські API (інтерфейси програмного забезпечення), що вимагає сильного управління ризиками [7].

Висновок. Отже, використання технологічних рішень для підвищення оперативності та стійкості стало важливішим, ніж будь-коли раніше, і банки не використовують вичікувальний підхід, а все більше додають нові цифрові проекти, переглядають свої довгострокові стратегічні бачення та підписують партнерські контракти з фінтех компаніями.

Популярність мобільного банкінгу зростає з кожним роком і стає найпопулярнішим способом повсякденного використання сучасної банківської системи і банки все більше докладають зусиль для персоналізації, намагаючись своєчасно надати споживачам поради, щоб допомогти їм уникнути фінансових проблем і скористатися новими можливостями, наприклад, управління цифровими активами. А дозволити клієнтам авторизуватися за допомогою використання технологій розпізнавання обличчя або інших біометричних даних – це найкращий спосіб забезпечити безпеку. зв'язок в цілому.

Список використаних джерел

1. International Banker. Popular trends in digital banking for 2022. URL: <https://internationalbanker.com/banking/popular-trends-in-digital-banking-for-2022/>
2. American Banker. Bank tech trends to watch in 2022. URL: <https://www.americanbanker.com/list/7-tech-trends-to-watch-in-2022-from-crypto-banking-to-biometrics>
3. Banking Top 10 Trends for 2022. URL: <https://www.accenture.com/us-en/insights/banking/top-10-trends-banking>
4. FinTech Innovations Banks Should Watch to Gain an Edge In 2021. URL: <https://www.infopulse.com/blog/7-fintech-innovations-banks-should-watch-to-gain-an-edge>
5. Складанюк М. Діджиталізація банківського сектору в умовах пандемії, 2022. -36 с.
6. Владика Ю., Турова Л. Роль сучасних digital-технологій у функціонуванні банківської системи. *Економіка та суспільство*, 2021, 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/252/240/>
7. Чайковський Я., Ковальчук Я. Банківські інновації: перспективи та загрози електронних банківських послуг. *Світ фінансів*. 2018. № 4(57). С. 121–136.
8. Длігач А.О. Цифрова трансформація як ліфт у майбутнє. URL: <https://tqm.com.ua/ua/likbez/uaarticles/cyfrova-transformaciya-yak-lift-u-majbutnye>
9. Haus G. 2022 Consumer Banking Technology Trends. URL: <https://tqm.com.ua/ua/likbez/uaarticles/cyfrova-transformaciya-yak-lift-u-majbutnye>
10. Technological innovations for modern banking challenges. URL: <https://madiff.eu/5-technological-innovations-for-modern-banking-challenges/>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КАЛИТИ О. В.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ

**БЛИЗНЮК М., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

У статті розкривається сутність поняття «криптовалюти» та розглядаються питання їх функціонування на території України. Також аналізується питання регулювання криптовалютного обігу зі сторони держави та законність існування криптовалютних бірж в умовах діючого законодавства. Висвітлюються проблеми та недоліки відношення української влади до питання криптовалют на основі порівняння зі швейцарським досвідом. Представлено шляхи удосконалення законного обігу криптоактивів.

The article reveals the essence of the concept of «cryptocurrencies» and examines the issues of their functioning in Ukraine. It also analyzes the issue of regulation of cryptocurrency circulation by the government and the legitimacy of the existence of cryptocurrency exchanges in the current legal environment. It highlights the problems and weak points in the attitude of the Ukrainian authorities to the issue of cryptocurrencies on the basis of comparison with the Swiss experience. Ways to improve the legal circulation of cryptoassets are presented.

Актуальність теми. В наш час тема легалізації та регулювання криптовалют посягає одне з перших місць по актуальності серед фінансових питань багатьох країн. Обіг криптовалют настільки стрімко розвивається, що навіть за відсутності чинного регулюючого законодавства зі сторони держави, не існує країн в яких не відбувалася б торгівля криптоактивами. Це все через вільний доступ до криптобірж з будь-якої точки світу за лічені секунди. Тому перед Україною як і перед усіма іншими країнами світу постають питання контролю за надходженням та обігом криптовалют, задля уникнення проблем з визначенням походження коштів, сплатою податків та тіньовою економікою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З українських науковців теоретичні засади функціонування криптовалют освітлювали такі науковці, як М. Дученко, К. Литвиненко, О. Мельниченко, Т. Павленко, Н. Пантелєєва, питанням законодавчого регулювання криптоактивів на території України займалися такі науковці, як І. Верес, А. Дорош, Д. Казначєєва, В. Мандрик, В. Мороз, Г. Ярега. Це далеко не єдині фахівці, що займалися висвітленням даних питань, оскільки актуальність теми зростає з кожним днем та науковців, що бажають долучитися до дослідження криптовалют стає все більше.

Метою статті є висвітлення та аналіз теоретико-правових засад регулювання та функціонування криптовалют в Україні.

Щоб досягти даної мети необхідно виразити такі аспекти, як: структурування даних про сутність значення криптовалют та опису умов їх функціонування на українському фінансовому ринку; аналіз діючого законодавства України на предмет регулювання обігу криптоактивів та законності діяльності криптобірж; визначення проблем у існуючому законодавстві та пропонування шляхів вдосконалення правового аспекту функціонування та обігу криптовалют в Україні на прикладі Швейцарського досвіду.

Об'єктом дослідження являється обіг криптовалют на фінансовому ринку України.

Предметом дослідження виступають теоретико-правові аспекти регулювання обігу криптовалют на території України.

Виклад основного матеріалу. Гроші – як термін згадуються ще до нашої ери. Спочатку були так звані бартерні операції де товар обмінювався на інший або на послугу, згодом для зручності використовували золото та срібло у вигляді монет як грошовий еквівалент певного товару чи послуги. В решті решт людство прийшло до паперових грошей, які використовуються й зараз у готівковому або безготівковому вигляді. Проте еволюція не стоїть на місці, навіть у такому визначеному понятті як «гроші». Саме тому з'явилися нові «цифрові гроші» – криптовалюти.

Криптовалюта – це валюта яка існує лише в електронному вигляді з децентралізованою емісією та криптографічним шифруванням за допомогою якого не можливо відслідкувати транзакції, альтернатива фіатним грошам. Отже за своєю сутністю криптовалюти можуть виконувати роль звичайних грошей, але є значні відмінності від тих валют до яких ми звикли. Головна відмінність це те, що емісія криптовалют виконується децентралізовано, нема певного органу який їх випускає. Існує два способи отримати криптовалюту. Перший – за допомогою певного програмного забезпечення на комп'ютері з використанням технології «блокчейн». Кожен, хто має достатньо продуктивний комп'ютер може почати виробляти криптовалюту, цей процес ще називають «майнинг». Другий спосіб отримання криптовалюти – купівля її на криптобіржі. У криптовалют немає певних номіналів, тобто їх ціна варіюється залежно від кількості покупців та продавців та визначається ринком. Першою повноцінною криптовалютою вважається біткойн «Bitcoin» який виник ще у 2009 році,

наразі їх існує більше трьох тисяч видів та з кожним днем створюються нові. На таблиці 1 можна побачити шість найбільших криптовалют за обсягом ринкової капіталізації [8].

Таблиця 1

Рейтинг криптовалют за ринковою капіталізацією на 23.01.2022 [8]

Рейтинг	Назва криптовалюти	Літерний код	Ціна, грн (на 23.01.2022)	Ринкова капіталізація, млрд грн (на 23.01.2022)
1	Bitcoin	BTC	1 019 039,16	19 240,91
2	Ethereum	ETH	71 736,49	8 538,02
3	Tether	USDT	28,34	2 219,29
4	BNB	BNB	10 978,06	1 809,96
5	USD Coin	USDC	28,32	1 229,35
6	Cardano	ADA	32,35	1 080,83

У зв'язку з тим, що у криптовалют немає фізичної форми постає питання де їх зберігати. Це може бути рахунок на криптобіржі, онлайн гаманець, програмне забезпечення або апаратний прилад у вигляді флеш-накопичувача на якому зберігаються ключі доступу до самого гаманця у системі блокчейн. Кожен користувач обирає більш зручний спосіб згідно з задач, які йому треба виконувати з криптовалютами.

Наступна особливість полягає у тому, що усі транзакції проводяться анонімно і оскільки криптовалютна мережа не має головного органу через децентралізованість між учасниками цієї мережі то неможливо відмінити певну транзакцію або отримати інформацію про її учасників, що створює сприятливі умови для шахрайства та кримінальної діяльності з відмиванням грошей.

Оскільки в Україні, через актуальність, криптовалютами займається дуже велика кількість людей, то це питання має підлягати жорсткому регулюванню. Згідно з заявою міністра цифрової трансформації України Михайла Федорова – в Україні кожен день обертається близько 1 млрд гривень у криптовалюті. Це ставить під загрозу весь фінансовий ринок України через те, що без необхідного регулювання з боку держави втрачається велика кількість податкових надходжень до бюджету та оскільки функціонування криптобірж та оберт криптовалют не визнаний законом – уся діяльність, пов'язана з ними, є неофіційною та розвиває тіньову економіку країни.

З метою вирішення цих проблем був створений законопроект № 3637 «Про віртуальні активи», який був прийнятий 8-го вересня 2021 року. За нього проголосувало 276 нардепів. 5-го жовтня він був повернений з пропозиціями президента та станом на кінець січня 2022 року був наданий висновок з підтримкою цих пропозицій та очікується підтвердження з підписом президента.

Законом дано наступне визначення «віртуальний актив – нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав» [5]. Також він передбачає регулювання відносин між учасниками ринку з використанням віртуальних активів, державне регулювання та сферу діяльності. Зокрема сформульовані повноваження таких органів, як Національний банк України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку та Міністерства цифрової трансформації у зв'язку з легальною появою криптоактивів. Українці, котрі володіють криптовалютами матимуть змогу декларувати їх та обмінювати легально. Криптобіржі матимуть змогу легально реєструвати та вести свою діяльність на території України. Найголовніше те, що криптоактиви набудуть юридичний статус, отже питання

пов'язані з ними володарі криптовалют зможуть вирішувати у суді і тим самим їх права будуть захищені. Згідно з законом буде створена національна служба, яка буде займатися питаннями обігу та регулювання криптовалютними активами, також ці питання буде розглядати Міністерство цифрової трансформації України.

Отже на цей час поки закон остаточно не набуде чинності – уся діяльність з криптовалютами знаходиться у тіні. Громадяни України мають доступ до усіх криптобірж, оскільки вони знаходяться в інтернеті. Існують українські криптобіржі, найпопулярніші з них «WhiteBIT» та «Kuna», однак зареєстровані вони за межами України, оскільки поки закон «Про віртуальні активи» не буде діючим жодна криптовалютна біржа не може зареєструвати свою діяльність саме на території України офіційно.

У світі існує чимало прикладів успішної повної легалізації криптовалют і один з найяскравіших – Швейцарія. Там уся криптовалютна діяльність повністю визнана законом та регулює її спеціальна служба, яка займається наглядом за фінансовими ринками країни. Криптоактиви оподатковуються та щоб вести діяльність як криптобіржа треба отримати державну ліцензію. Громадяни, які мають криптовалюту повинні надавати декларації щорічно та платити податки з прибутку, отриманого шляхом торгів або «майнінгу» криптовалюти. Після сплати податків вони можуть спокійно користуватися своїми цифровими активами. Для зручності податки з криптовалют можна сплачувати у тих самих криптовалютах, не конвертуючи до національної валюти. Це призвело до того, що у Швейцарії налічується понад 250 компаній, які ведуть свою діяльність у криптовалютній сфері і це дає надзвичайні прибутки національному бюджету та розвиває економічну сферу.

Отже після набуття чинності закону «Про віртуальні активи» українська влада також очікує, що до України прийде велика кількість іноземних інвесторів зі своїми криптопроектами, а також очікується значне наповнення бюджету з криптовалютних операцій, як це відбулося у Швейцарії. Однак головна проблема, яка має бути вирішена – це поширення тіньової економіки. Відмивання грошей у криптовалюті на території України підриває економічну безпеку усієї країни і цей закон за допомогою декларування та офіційного регулювання буде намагатися вирішити це питання.

Тому для успішного виводу віртуальних активів із тіні на території України потрібно стимулювати наступні події:

- 1) Підписання президентом фінальної версії закону «Про віртуальні активи» та набуття чинності закону.
- 2) Створення згідно закону органів регулювання криптовалютних операцій, таких як Національна служба з питань обігу та регулювання криптовалютних активів.
- 3) Надання повноважень з наглядом та регулюванням криптоактивів міністерству цифрової трансформації, Національному банку України, Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку.
- 4) Легалізація існуючих криптобірж та криптообмінників з установами міри оподаткування для них та для громадян – володарів криптоактивів задля легалізації їх доходів та наповнення національного бюджету.

Останнім кроком має бути залучення іноземних інвесторів для відкриття легальних криптобірж та криптообмінників на території України

Список використаних джерел

1. Витяг про прийняття закону «Про віртуальні активи» URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/213503.html>
2. Інформація про криптобіржу «Binance» URL: <https://www.binance.com/uk-UA/about>
3. Інформація про криптобіржу «KunaIO» URL: <https://kuna.io/about-us>
4. Інформація про криптобіржу «WhiteBit» URL: <https://whitebit.com/ua/about-us>
5. Про віртуальні активи : Закон України від 08.09.2021 Проект закону зареєстровано під №3637 URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=69110&pf35401=535118>

6. Пропозиції президента щодо закону «Про віртуальні активи» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69110
7. Регулювання криптоактивів у Швейцарії URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/switzerland-takes-on-challenge-of-gentrifying-cryptocurrencies/47012122>
8. Статистика економічних показників криптовалют та криптобірж URL: <https://coinmarketcap.com>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
СЕРАЖИМА Ю. В.

ГОЛОВНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РЕГІОНАЛЬНОЮ МЕРЕЖЕЮ СУЧАСНОГО БАНКУ

**БОГАТОВА Н., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

У статті детально проаналізовані етапи у процесі управління регіональною мережею банку. Охарактеризовані стратегії розвитку регіональної мережі як складової загальної корпоративної стратегії банку. Принципи вибору стратегії розвитку регіональної мережі що визначає його нинішню та майбутню діяльність, і дозволяє налагодити управлінський процес банку, визначити його мету, перспективу й певну послідовність дій, обрати способи діяльності відповідно до тих пропорцій, які необхідні банку.

The article analyzes in detail the stages in the process of managing the regional network of the bank. Strategies for the development of the regional network as a component of the overall corporate strategy of the bank are described. Principles of choosing the strategy of regional network development that determines its current and future activities, and allows to establish the bank's management process, determine its purpose, perspective and a certain sequence of actions, choose ways to operate in accordance with the proportions required by the bank.

Актуальність теми. У сучасних економічних умовах виникають значні проблеми в управлінні та розвитку регіональних мереж сучасних банків що є досить актуальним на теперішній час. Це пов'язано насамперед із необхідністю посилення функціонування взагалі банківської системи як джерела мінімізації проявів наслідків криз. Крім того, банки, прагнуть збільшити сферу своєї діяльності за рахунок виходу на нові фінансові ринки. необхідну формування такого конкурентного середовища, що забезпечить ефективний розподіл ресурсів, максимальне задоволення потреб як на державному, так і на регіональному рівнях. Особливо ефективно ця мережа повинна виконувати функцію трансформації заощаджень в інвестиції на рівні регіону. Ресурси суб'єктів господарювання регіону повинні бути мобілізовані навіть у тому випадку, якщо деякий час вони будуть працювати у фінансовій сфері. Як наслідок – прибуток від таких операцій буде в банків регіону, стимулюючи винятково важливий процес капіталізації банківської системи, який необхідний для стійкого проведення інвестиційних операцій. Звідси і впливає головна роль та специфіка діяльності банківської системи на рівні регіону.

Таким чином, побудова регіональної мережі є одним із найбільш актуальних напрямків у розвитку бізнесу, у тому числі й у банківській сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у вирішенні проблем теорії управління та функціонування регіональної системи сучасних банків зробили такі вітчизняні

та зарубіжні вчені, як: Н.П. Дребот [3], І.Б. Чернявський [4], Е.Б. Ширинская [4], Якімова А.М. [1] та ін. Окремі питання щодо політики регіонального розвитку банківської системи України дослідили: О.В. Гасій [5], Є.І. Губар [6], А.М. Соколова [5], Н.В. Прохар [5] та визначити ґрунтовний науковий фундамент, на який можна орієнтуватися у дослідженнях регіонального аспекту розвитку банківської системи України, цій тематиці приділено багато уваги та все ж таки ця актуальна проблематика потребує подальшого теоретико-методологічного дослідження.

Метою статті є визначення пріоритетів управління та формування регіональної мережі банківських установ у вітчизняному банківському секторі, обґрунтування пропозицій, щодо удосконалення механізму управління нею.

Об'єктом дослідження є регіональна мережа банку.

Предметом дослідження є система фінансових відносин, зумовлених механізмами регулювання, оптимізації управління регіональною мережею банку.

З метою визначення сутності, складових та особливостей побудови управління регіональною мережею банку, першочерговим є визначення ролі та значення відокремлених територіальних відділень в мережі сучасного банку та з'ясування їх сутнісних характеристик, тому що саме вони є найбільш впливовими в управлінні регіональною мережею банку.

Слід зазначити, що трактування змісту поняття «філія банку» є сталим, існуючі на сьогодні сучасні інтерпретації суттєво не змінилися. Більшість економістів-фахівців визначають філію банку як окремий підрозділ банку, що виконує всі або деякі функції банку (банківські операції та послуги) та має особистий баланс, але не є юридичною особою. Філія укладає угоди та веде іншу господарську діяльність від імені банку [1].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність»: філія – це відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку [2].

При цьому, в більшості країн Європи та Сполучених Штатах Америки філія банку є юридично незалежною на відміну від вітчизняного підходу до визначення ролі та значення філії як структурного підрозділу банку і відрізняється від філій, що функціонують в Україні.

Таким чином, філія – це філіяльний банк (affiliated bank), тобто банк, усі акції якого було придбано банківською холдинговою компанією (bank holding company), яка створюється з метою володіння акціями одного або кількох банків [3, с. 53].

Відповідно чинного законодавства України, філії банку діють від імені банку на підставі положення про філію. Вони виконують банківські та інші операції, передбачені цим положенням, на підставі дозволу, наданого банком, у межах отриманих банком банківської ліцензії та письмового дозволу, за винятком операцій, для проведення та обліку яких у них немає належних умов. Зокрема, їм забороняється відкривати рахунки банкам та в банках, у тому числі укладати кореспондентські відносини [2].

Зазначимо, що відділення банку – це установа банку, що створюється на балансі головного банку або його філій у межах однієї області і може здійснювати банківські операції тільки за дозволом, наданим головним банком.

Формування регіональної мережі здійснюється для досягнення банком певних цілей:

- збільшення обсягу продажу банківських послуг;
- нарощування своєї присутності на регіональному банківському секторі;
- банківського обслуговування своїх клієнтів у даному регіоні тощо.

Проте у будь-якому випадку створення та розвиток регіональної мережі банку у всіх випадках є ланкою організаційного процесу, а тому підпорядковується закономірностям розвитку організаційної структури управління банку. Якщо банк функціонує з великим географічним охопленням, то в основу його організації може бути покладений принцип регіональної організаційної структури, що припускає здійснення своєї діяльності через мережу відділень, що пропонують послуги в різних регіонах.

На сьогодні регіональна мережа банків повинна бути здатною забезпечувати попит промислових, торговельних підприємств та організацій, суб'єктів малого бізнесу, потреби населення в усьому спектрі форм банківського обслуговування і ресурсах.

Формування регіональної мережі банку може здійснюється за допомогою підрозділу, що забезпечує управління філіями і є постійним штатним структурним підрозділом – регіональної мережі (далі – РМ), створення якогорта дозволяє проводити постійний контроль за роботою філій, комплексно передавати необхідну інформацію керівництву, створювати відповідні банки даних. Головне призначення його – інтегрувати роботу всіх підрозділів банку в напрямі рішення задач ефективного функціонування і розвитку регіональних підрозділів. Це здійснюється за допомогою трьох функцій: аналітичної, організаційної та контрольної. Розглянемо більш детально наведені функції.

Аналітична функція полягає в:

- постійному вивченні конкурентної позиції філій на ринку, якості та обсяги послуг, що надаються ними, економічної ефективності їх діяльності;
- виявленні проблем у роботі філій та визначення причин, що створюють ці труднощі;
- прогнозуванні змін на ринках з урахуванням українських та світових тенденцій, а також вивчати інформацію про партнерів банку;
- формуванні рекомендацій для окремих (або всіх) філій банку, затверджених (за необхідності) керівниками (Правління або Ради) банку.

Організаційна функція полягає в:

- створенні при РМ інформаційних баз даних, необхідних для діяльності філій, а також даних про діяльність філій, необхідних керівництву банку для оперативного і стратегічного управління філіями;
- формуванні та коригуванні механізмів взаємного інформування та прийняття рішень (які потрібно описати в «Положенні про філію банку»);
- створенні та коригуванні типових положень та інструкцій, що містять основні принципи, повноваження й обов'язки філій та їх співробітників, на основі яких розробляються і затверджуються документи окремо для кожної філії з урахуванням їх специфіки роботи (територіального положення філії, особливостей кредиторів і позичальників, зрілості керівництва, підготовленості співробітників тощо);
- розробці пропозицій та проектів наказів, розпоряджень, постанов правління й інших рішень, спрямованих на поліпшення роботи філій й їх координації з головним офісом банку;
- забезпеченні інтеграції й координації зусиль співробітників різних підрозділів банку для рішення найбільш термінових і складних завдань, що постають перед філіями;
- підготовці і проведенні організаційних заходів, що сприяють: обміну думками й інформацією між фахівцями, керівниками банку і філій; розробці погоджених рішень – засідань самого комітету, а також інформаційних, інструктивних і координаційних нарад, пов'язаних з роботою філій;
- підготовці методичних й інформаційних матеріалів тощо.

Контрольна функція:

- збір інформації про діяльність філій і приведення її до форми, придатної для прийняття рішень;
- перевірка роботи філій з питань, що обговорювалися на засіданнях комітету і засіданнях правління банку;
- вплив на підрозділи банку щодо виконання рекомендацій комітету і рішень правління, пов'язаних з роботою філій.

Зазначимо, що при організації регіональної мережі банку за принципом централізації більшість рішень по укладанню угод, оперативного та поточного планування приймаються банком. Керівництво філії також обмежено в питаннях кадрової політики, а саме прийняття та звільнення співробітників, переведення на вищі посади, підвищення заробітної плати тощо. Також для філій встановлюються жорсткі норми та ліміти для проведення операцій. При децентралізованій моделі управління банк контролює лише основні показники діяльності філій за звітний період, а також встановлює індикативні параметри їх розвитку.

Структура підрозділу, що керує роботою регіональної мережі банку, будується за функціональною ознакою, приклад його структури наведена на рис. 1.

Прокоментуємо значення відділів Департаменту регіональної мережі, що наведені на рис. 1. Зазначемо, що кожний з відділів здійснює керівництво та контроль за регіональною мережею банку зі своїми чітко визначеними функціями:

- відділ фінансово-економічного управління здійснює контроль за фінансовими показниками регіональних підрозділів, також за взаємодією регіональної мережі з фінансово-економічним департаментом Головного банку, реалізує функцію трансферту ресурсів, як між Головним банком та регіональними підрозділами, так і всередині регіональної мережі;
- відділ управління клієнтською політикою підтримує реалізацію клієнтської політики Головного банку, методологію просування послуг банку на ринок, комплексного аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища регіональної мережі, комунікацій підрозділів регіональної мережі з профільними підрозділами Головного банку;
- відділ управління розвитком філіальної мережі, ліцензування та контролю відповідає за підготовку, оформлення, реєстрацію та відкриття регіональних підрозділів у межах всієї регіональної мережі.

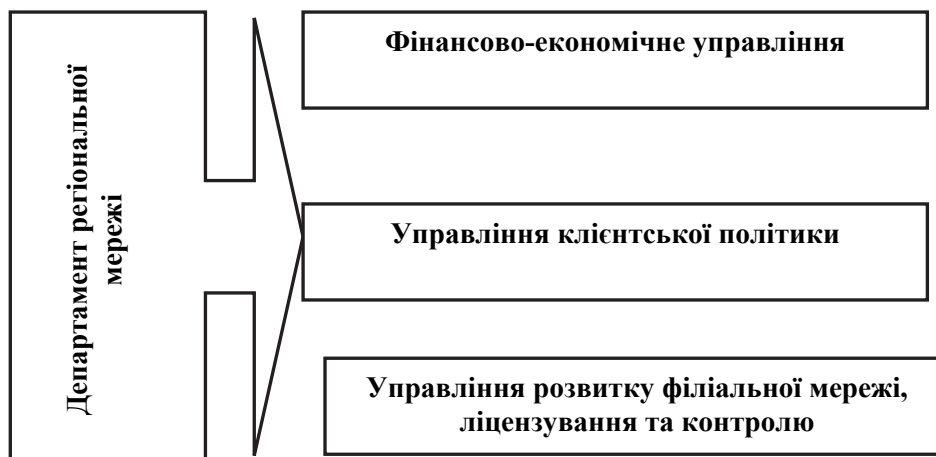

Рис. 1. Структура підрозділу управління регіональної мережі банку*

*Примітка: побудовано автором.

Слід зазначити, що для організації регіональної мережі банку необхідним є вибір стратегії розвитку враховуючи особливості діяльності банку. Обов'язково враховувати фактори зовнішнього (некерованого) та внутрішнього (керованого) середовища, ресурсні можливості, конкуренції на національному ринку банківських послуг, а також корпоративна стратегія фінансово-кредитної установи (бізнес-модель). Виходячи із головних стратегічних орієнтирів банку та на основі проведених розрахунків приймається рішення щодо подальшого розвитку регіональної мережі банку.

Формування внутрішньої якісної структури та ефективне управління регіональною мережею банку повинно здійснюватись шляхом надійності й адаптивності процесів що відбувається в ній та навпаки її структура визначає конфігурацію процесів. З розвитком банківського бізнесу в Україні все більш актуальною визначається проблеми міжбанківської конкуренції, яка включає в себе цінові та нецінові фактори, а саме:

- асортимент та якість наданих послуг;
- якість обслуговування;
- реклама та маркетинг;
- стимулювання збитку;

- ділова репутація;
- система організації та управління.

Побудова динамічної стратегії регіональної мережі банку надто складний процес, полягає не тільки в більш точній та реалістичній побудові стратегії, але й в зацікавленості в її побудові банківських працівників. Співробітництво, колективна взаємодія та творче ставлення є головним важелем управління регіональною мережею банку. Необхідно підвищувати компетентність рядових менеджерів для подальшого якісного консультування клієнтів не тільки з питань банківського обслуговування, а й з питань подальшого розвитку філії банку.

При обранні стратегії розвитку регіональної мережі банку в контексті його корпоративної стратегії, існує система так званих квадрантів. Залежно від того, у який квадрант потрапили регіони, банку доцільно визначати відповідну стратегію щодо розвитку філіальної мережі.

На рис. 2 наведена можлива схема вибору стратегії розвитку регіональної мережі банку залежно від того, у який квадрант за розвитком технологічної привабливості та рівнем насиченості банківських послуг належить регіон, а також залежно від ряду особливостей корпоративної бізнес-моделі установи.

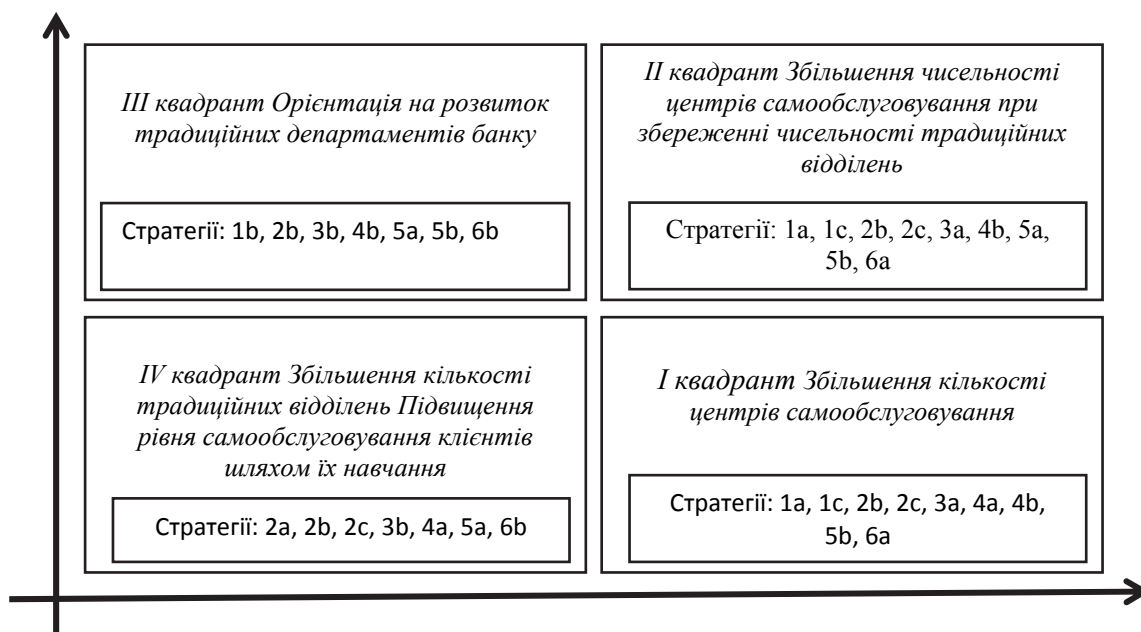

Рис. 2. Схема вибору стратегії регіонального розвитку банку [4]

Специфіка стратегії залежить від стратегічної моделі банківського бізнесу:

- 1a – орієнтація на роздрібний бізнес (роздрібна модель);
- 1b – інвестиційна модель;
- 1c – універсальна модель.

Залежно від цілі:

- 2a – оптимізація регіональної мережі;
- 2b – інтенсивний розвиток каналів продажів;
- 2c – розширення регіональної мережі та оптимізація існуючих департаментів.

За рівнем інноваційності:

- 3a – активне впровадження інноваційних технологій;
- 3b – помірний інноваційний розвиток.

Залежно від географічної диверсифікації:

- 4a – розширення географії структурних департаментів банку;
- 4b – концентрація на найпривабливіших географічних регіонах.

Залежно від глибини асортименту банківських послуг:

- 5a – генерування нових джерел прибутків за рахунок розширення асортименту банківських послуг та ускладнення існуючих;
- 5b – концентрація на простих банківських послугах, збільшення прибутку за рахунок підвищення обсягів наданих послуг.

Залежно від рівня стандартизації банківського обслуговування:

- 6a – стандартизація банківського обслуговування;
- 6b – забезпечення індивідуального підходу до клієнтів

Процес побудови стратегії розвитку філіальної мережі банку вимагає від його менеджерів не лише умінь в управлінні цим процесом, а також урахування регіональних особливостей для розміщення нових філіалів. Під час освоєння нових ринків з метою розширення філіальної мережі вітчизняні банкіри, як правило, керуються винятково власною інтуїцією і тим самим наражаються на небезпеку відкриття реально нерентабельного філіалу чи відділення або обрання невідповідного для себе регіону [5].

На сьогодні зміни в економічній та банківській сферах України та світу визначають напрями й темпи розвитку банківської системи. В умовах глобалізації всього фінансового простору, а також інтенсивного розвитку інформаційних технологій, що обумовлюють зменшення або зняття обмежень на вільне переміщення капіталів, а також посилення конкурентної боротьби на фінансовому ринку України, особливої важливості набуває оцінка ефективності каналів збуту послуг та продуктів банків як одного з важливих факторів його конкурентоспроможності. Стратегія агресивної регіональної експансії йде на спад, що підтверджує напрям розвитку банків у векторі web-банкінгу. Але саме філії та відділення відіграють важливу роль у формуванні розширеної територіальної сітки банків, так як вони дозволяють оперативно надавати повний комплекс банківських послуг (майже завжди), а також є основою для розширення присутності або для появи банку в регіонах.

Висновок. Розвиток багатоканальної системи збуту банківських продуктів з метою одержання додаткових фінансових резервів, збільшення частки ринку спонукає до розвитку регіональних мереж банків. Філії та відділення відіграють першочергову роль у формуванні територіально розгалуженої мережі банку. Відповідно до стратегічних напрямків розвитку банків, розрізняють такі типи регіональних мереж:

- національний тип: характерний для установ, що мають філії по всій території України;
- зональний тип: характерний для установ, що мають філії в деяких областях України;
- змішаний тип: характерний для установ, діяльність яких нерівномірно поширена на всю територію України, деякі області переважають за кількістю філій;
- регіональний тип: характерний для банків, які не мають достатніх фінансових ресурсів для поширення діяльності на значні території, і, зазвичай, обслуговують кілька промислових підприємств чи організацій.

Досвід зарубіжних розвинених країн демонструє необхідність стимулювання банківської діяльності в регіонах з метою сприяння його соціально-економічного розвитку і, як наслідок, країни в цілому. Основними чинниками, що впливають на структуру мережі банків України, є макроекономічні показники та мікроекономічні показники потенціалу регіонів, політичні ризики, наявність стратегії діяльності банку в пост кризовий період, наявність інвестицій, рівень конкуренції, оцінка потенціалу клієнтської бази, комплексна оцінка витрат функціонування мережі банку.

Список використаних джерел

1. Yakimova A.M, Ph.D., Deal DO Location of branches of banking institutions on the territory of Ukraine. *Investments: practice and experience*. 2018. № 22. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2018/11.pdf
2. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

3. Дребот Н.П. Тенденції розвитку регіональної мережі банківських відділень в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія Економічна*. 2018. т. 28. № 4. С. 52–55.
4. Чернявський І.Б. Порядок вибору стратегії регіонального розвитку філіальної мережі банку. *Механізм регулювання економіки*. 2019. № 4. С.155-161. URL: https://mer.fem.sumdu.edu.ua/content/articles/issue_23/IGORB_CHERNYAVSKYYThe_Procedure_for_Selecting_a_Regional_Development_Strategy_of_the_Banking_Branch_Network.pdf
5. Гасій О.В., Соколова А.М., Прохар Н.В. Фактори конкурентного середовища у банківському секторі України: регіональний аспект. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. № 5. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/5_2021/87.pdf
6. Губар Е. Філіальні вирвалися з мереж. *Комерсант Україна*. URL: <http://www.kommersant.ua/doc/1611761>.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

ІНТЕГРАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР

**БУЛАХ В., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В даній статті розглянуто вплив інтеграційних процесів інвестиційного ринку України на арені міжнародних фінансових операцій в умовах глобалізації. Використано системний підхід для аналізу теоретичних аспектів формування та змін, які відбуваються у розрізі фінансових ринків. Розглянута сукупність факторів, які впливають на процвітання країни та зумовлюють подальші дії для ефективної міжнародної співпраці.

This article considers the impact of integration processes of the investment market of Ukraine in the arena of international financial transactions in the context of globalization. A systematic approach is used to analyze the theoretical aspects of the formation and changes that occur in the context of financial markets. The set of factors that influence the country's prosperity and determine further actions for effective international cooperation is considered.

Актуальність даної теми продовжує зростати, оскільки розвиток української економіки безпосередньо пов'язаний з інвестиційними процесами, що є основним засобом інтеграції у світову економіку. Процес консолідації передбачає передачу капіталу з однієї області в іншу, обмін кращими та дешевшими технологічними інноваціями та досвідом управління. З усіх питань, які виступають на перший план в економічній думці, центральним є питання інвестування та інвестиційної діяльності. У сучасний час інвестиції є важливим засобом підвищення якісних показників економічної діяльності на мікро- та макрорівнях, розробки високотехнологічної продукції, подолання економічної кризи та забезпечення умов для структурних змін у національній економіці. Ефективна інвестиційна діяльність сьогодні є одним із ключових факторів економічного розвитку нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема інтеграційних процесів при виході у міжнародний фінансовий простір в умовах впливу глобалізаційних процесів на вітчизняну економіку, розвиток міжнародних фінансово-економічних відносин є досить поширеною сьогодні в наукових дослідженнях відомих зарубіжних і вітчизняних вчених:

О.В. Булатової та Т.В. Марени [1], О. Герасименко [2], Л. Капаєва [3], А. Ковальчук [4], А. Николаєв [6], С. Онищенко [7], І. Стукан [9]. Подальшого розгляду потребують питання доступності і залучення всіх типів інвесторів та включення в інформаційну сферу інструментів інвестиційних процесів.

Метою дослідження є аналіз останніх тенденцій розвитку світової фінансової системи для обґрунтування умов та основних напрямів інтеграції України у міжнародний фінансовий простір.

Об'єктом дослідження в даній статі є інвестиційний ринок України в розрізі міжнародної арени фінансового простору.

Предметом дослідження є інтеграційні процеси та інструменти взаємодії для ефективного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Перетворення в глобальному економічному середовищі, прискорення процесів фінансової глобалізації нині актуалізують питання інтеграції країн у світовий фінансовий простір. Водночас наслідки інтеграції є досить неоднозначними, особливо з точки зору їх фінансової складової, що потребує подальшого наукового дослідження теоретичних та прикладних аспектів інтеграції України у світовий фінансовий простір, зокрема в контексті співпраці з МВФ та Світовим банком. Особливу увагу заслуговує інвестиційний ринок, оскільки саме він впливає на кількість залучення прямих іноземних інвестицій. Основним завданням кожної країни є забезпечення стабільного економічного розвитку, фінансової стабільності та зростання життєвого рівня населення шляхом проведення цілеспрямованої політики в усіх сферах життєдіяльності держави і суспільства з урахуванням особливостей національного економічного, політичного розвитку. – Ми вважаємо, що саме у цьому полягає практичне значення інтеграції інвестиційного ринку України.

Сьогодні на ринку капіталу в Україні багато проблем. Нині світовий фінансовий простір – це сукупність світових і національних ринків капіталу, ринків валюти, страхових та фондових ринків, світових фінансових центрів та діяльності транснаціональних компаній, сукупний обсяг фінансових активів яких постійно збільшується [3, с. 5]. Досвід багатьох країн свідчить про значну роль у забезпеченні процвітання країни адекватної макроекономічної політики, обсягів інвестування (особливо прямих іноземних інвестицій), наявності стабільних фінансових інститутів, швидкості поширення технологій та рівня кваліфікації працівників. Крім того, характерною рисою всіх розвинених країн є активна участь та інтеграція у світовий економічний та фінансовий простір. Зокрема, зростає обсяг фінансових ресурсів, які залучаються в результаті випуску та продажу державних вексельних цінних паперів (облігацій внутрішньої та зовнішньої державної позики) [1, с. 67].

Одночасно з тим, на сьогодні не існує єдиного визначення поняття «інвестиційний ринок». Це обумовлено передусім тим, що дане визначення є досить широким та включає до себе розуміння не тільки фінансових, але й економічних категорій, що відображено у таблиці 1. Так, узагальнено інвестиційним ринком України є сукупність економічних відносин між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг.

Видно з значених понять, всі дослідники визначають інвестиційний ринок України як сукупність економічних відносин, цілісну систему, де інвестиції є об'єктом діяльності. Суб'єктами інвестиційного ринку постають продавці та покупці інвестиційних товарів, які впливають на попит та пропозицію. Найбільш глибоко поняття «інвестиційного ринку України» розкриває Биковський В. [1, с. 67], де дане поняття постає як система інститутів, відбувається взаємодія між покупцем та продавцем інвестиційних товарів. На противагу йому Комашенко Т. [2, с. 39] пропонує лаконічне визначення, згідно якого інвестиційний ринок України є ринком об'єктів інвестування. На мою думку, все ж найбільш точним є визначенням Кльоби Л. [1, с. 67], де інвестиційний ринок постає як сукупність економічних відносин між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг. Таке поняття є зрозумілим та легким у сприйнятті. Варто зазначити, що інвестиційний ринок безумовно пов'язаний із фінансовою глобалізацією.

Дослідження підходів науковців до поняття «інвестиційний ринок України»*

з/п	Автор	Підхід до поняття
1	Булатова Т. [1, с. 69]	Інвестиційний ринок України – це сукупність економічних відносин між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг.
2	Капаєва Л. [3, с. 4]	Інвестиційний ринок України – це економічна категорія, що являє собою збалансованість попиту та пропозиції на інвестиції
3	Марена Т. [1, с. 69]	Інвестиційний ринок України ринок об'єктів інвестування
4	Лях М. [3, с. 4]	Інвестиційний ринок України – сукупність інвестиційних інститутів, які реалізують контрактні відносини під час операцій з інвестиційними активами через надання інвестиційних послуг
6	Ковальчук А. [4, с. 28]	Інвестиційний ринок України – це сукупність економічних відносин, що складаються між інвесторами та/або учасниками інвестиційної діяльності щодо інвестиційних активів.
7	Стукан І. [9, с. 18]	Інвестиційний ринок України – система економічних відносин, які формуються між покупцями та продавцями інвестиційних товарів і послуг, поряд з різними формами об'єктів інвестування
8	Онищенко С. [7, с. 50]	Інвестиційний ринок України – сукупність інститутів, угод або економічних процесів, в які покупець (пред'явник попиту) та продавець (інвестор) вступають із нагоди купівлі продажу специфічного особливого товару – інвестицій (капіталовкладень), які придбаються підприємствами та приватними особами з метою збільшення накопиченого капіталу та відрізняються від звичайних споживчих товарів тим, що задовольняють потреби опосередковано, збільшуючи основний капітал фірми та створюючи передумови для випуску нових споживчих товарів

* Складено автором на основі [1, 3, 4, 7, 9].

Фінансова глобалізація створює нові відносини, що виникають у результаті перерозподілу фінансових ресурсів на міжнародному ринку [7, с. 50]. Вона включає національні економіки, що стосуються фінансових дій. Неоднозначність цих процесів має як позитивні, так і негативні наслідки для деяких національних економік. В Україні спостерігається стабільний розвиток фінансової глобалізації на основі інтеграції інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір. Про це може свідчити зокрема створення в Україні ряду фінансових проектів, які передбачають взаємодію із іноземними інвесторами. Інтеграція інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір відображена у таблиці 2.

Таблиця 2

Ознаки глобалізації та інтеграції інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір*

Рік	Обсяг іноземних інвестицій (млрд. дол.)	Фактори, що позитивно впливають на приріст іноземних інвестицій в Україні	Фактори, що перешкоджають приросту інвестицій в Україні	Ознаки глобалізації інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір
2014	0,4	Привабливість природних ресурсів України	Антитерористична операція	Збільшення обсягу інвестицій
2015	2,96	Значний науково-	Недосконале	Зростання кількості

Рік	Обсяг іноземних інвестицій (млрд. дол.)	Фактори, що позитивно впливають на приріст іноземних інвестицій в Україні	Фактори, що перешкоджають приросту інвестицій в Україні	Ознаки глобалізації інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір
		технічний потенціал	податкове законодавство	створення фінансових проєктів
2016	3,28	Кваліфікація робітників за відносно низької заробітної плати	Застаріле законодавство в сфері інноваційної діяльності	Залучення більшої кількості іноземних інвесторів
2017	2,2	Орієнтація України на Європу	Часті зміни законодавства	Зростання інвестицій у глобальні проєкти
2018	2,35	Високий рівень грамотності населення	Політична криза	
2019	2,5			
2020	-0,8			
2021	0,5			

**Складено автором на основі [5, 6, 8].*

Як видно з таблиці, в Україні спостерігається нестабільна ситуація відносно інвестиційного ринку. Обсяг інвестицій періодично зростає та зменшується, однак можна говорити про впевнене зростання. Так, з 2014 по 2016 рр. спостерігається зростання обсягу інвестицій, а вже з 2017 по 2021 рр. спостерігається незначний спад. Проте постійно ситуація покращується і за спаданням спостерігається зростання. Передусім позитивним фактором, що впливає на зростання інвестиційного ринку, що може свідчити про інтеграцію у світовий фінансовий простір, є значний науково-технічний потенціал України. Адже постійно з'являються нові наукові розробки, які дозволяють залучати в Україну нові іноземні інвестиції. Проте не варто забувати про негативні фактори, що перешкоджають залученню інвестицій. Одночасно з тим, ознаки глобалізації виявляються у збільшенні обсягів інвестицій та зростання інвестицій у глобальні проєкти.. Таким чином, можна виділити такі ознаки інтеграції ринку в глобальний фінансовий простір: збільшення обсягу інвестицій, зростання кількості створення фінансових проєктів, залучення більшої кількості іноземних інвесторів, зростання інвестицій у глобальні проєкти.

Структура та форма міжнародних капітальних підприємств, що мають відношення до країни, впливають на вплив фінансової інтеграції. Наприклад, більш ризикованим вважається короткостроковий борговий капітал, який дуже швидко витікає з економіки в разі фінансової нестабільності чи фінансової кризи [9, с. 180]. Якщо ви залучаєте міжнародні ресурси під виглядом прямих інвестицій, то це, навпаки, найвигідніший варіант завдяки вашому досвіду в управлінні, знаннях і розвитку технологій. Розглянемо вкладення прямих іноземних інвестицій в Україну та з України на табл. 3.

Таблиця 3

Прямі іноземні інвестиції в Україні в 2021 р. (млн. дол.. США)*

2021	ПІІ в Україну	ПІІ з України	Сальдо
1 кв.	1541	24	+1517
2 кв.	1201	8	+1193
3 кв.	2386	-122	+2508
4 кв.			
За рік	5128	-90	+5218

**Складено автором на основі [5].*

Як видно з таблиці, надходження прямих іноземних інвестицій в країну зросло протягом трьох кварталів. Проте для обсягів прямих іноземних інвестицій з країни характерні протилежний тренд (зниження) та повна відсутність діяльності у четвертому кварталі [5]. Не зважаючи на те, що прямі іноземні інвестиції – це найбільш сприятлива форма капіталовкладення, існують геополітичні ризики в країні, які знижують інвестиційну привабливість та впливають на рейтинг розвитку України. У зв'язку з новими тенденціями у світовій економіці з'являються нові вимоги до грошово-кредитної політики та банківської системи. А також у зв'язку зі світовою фінансовою кризою ми можемо спостерігати, що велика кількість фінансових установ не готова працювати в несталому економічному зовнішньому та – внутрішньому середовищі. Також у багатьох випадках науковці та експерти, а також державні та міжнародні установи не в змозі передбачити та проінформувати про фінансові кризи [8].

Сучасний стан банківської системи у світовій економіці свідчить про те, що банківський сектор є головним гравцем на грошовому ринку. У сучасному світі глобалізація породила потребу у вдосконаленні фінансової системи. Тому головна функція фінансових ринків полягає в тому, щоб дати можливість деяким організаціям своєчасно реагувати на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

У міру зростання світової економіки глобальний клімат для міжнародної торгівлі та інвестицій не став таким сприятливим, як раніше, завдяки експорту. Довгий час Україна, підпорядкована вимогам Росії та країн ЄС, не мала власної комплексної зовнішньополітичної економічної програми і діяла відповідно до умов цих країн. За таких умов фінансово-економічна система України була не стабільною через різноманітні зовнішньополітичні чинники. Сьогодні для України важливо дотримуватися власної грошово-кредитної політики, яка дозволить їй стати незалежним, надійним, фінансово стабільним партнером і посідати важливе місце серед європейських країн і в міжнародному співтоваристві в цілому. Згідно з останніми показниками Конференції ООН з торгівлі та розвитку за 2020–2021 роки, отримані результати показали, що приплив прямих іноземних інвестицій зменшився на 40% [5]. Це пов'язано з глобальним поширенням COVID-19, що призвело до припинення міжнародних інвестиційних угод на майбутнє. Тому експерти за раніше прогнозованими показниками підготували нас до економічної кризи у 2020 році. При цьому світова економіка цього року втратила 3% або 2,7 трильйона доларів ВВП. [4] Для України така ситуація є дещо тривожною, оскільки в країні високий ризик падіння цін на світових ринках. Тому 2020 рік призвів до падіння експорту (до 10 млрд. дол. США), збільшення торговельного дефіциту (до 13 млрд. дол. США), зниження кредитних рейтингів тощо. [6]

Для вирішення цього питання в Україні розроблена «Стратегія розвитку фінтех до 2025 року». В даній стратегії проводиться яскраво виражена політична стратегія розвитку інвестиційних ринків і приближення України до розвинутих країн за допомогою діджиталізації [10]. Основна задача збільшення розвитку ринку здійснюється через численні фінансові операції користувачі у мобільних додатках. Для більш детального розуміння ситуації, що відбувається в країні, розглянемо на рисунку 1 інвестиційну активність у фінтех.

Так, згідно рисунку спостерігається зростання інвестиційної активності у фінтах. Цей ріст найбільш помітним є у 2019 р., що свідчить про постійне збільшення обсягу інвестицій. Так, у 2019 р. обсяг інвестицій склав 128 млрд грн., а у 2015 р. 59 млрд грн.. Крім того, згідно з глобальними дослідженнями, для венчурних інвесторів та імідж індустрії з високим потенціалом, особливо в еру відкритого банкінгу фінтех зберігає лідируючу позицію привабливих ринків. Також найпривабливішими ринками для інвесторів є зрілі ринки, такі як Сполучені Штати, Німеччина та Великобританія, а переважні місця для інвестицій – вертикальні платежі та кредитування. Більше того, інвестори вже зацікавлені в підприємствах, які мають значний потенціал або мають великі перспективи для досягнення стійкості.

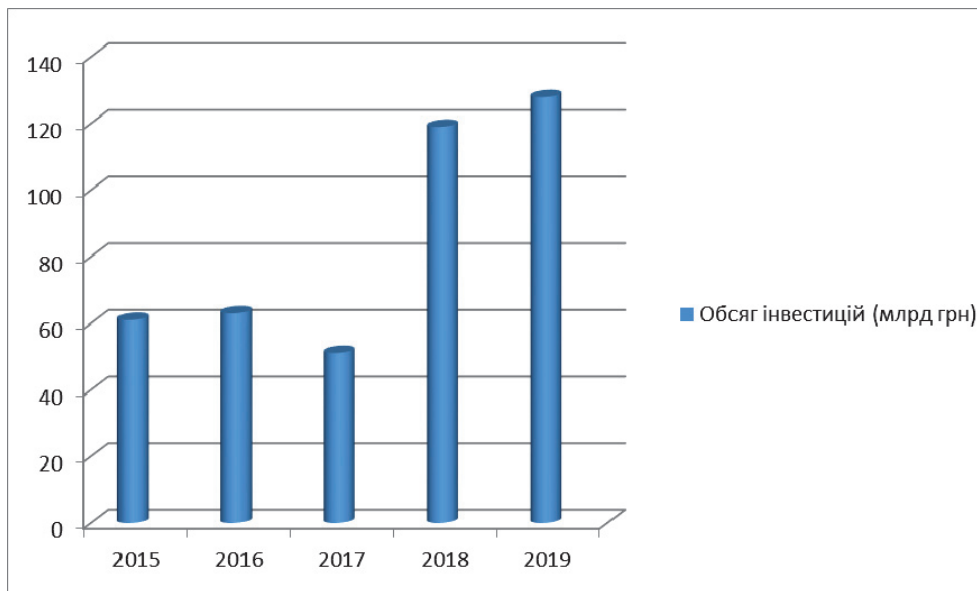

Рис. 1. Загальна інвестиційна активність у фінтех (VC, PE, M&A), 2015 – II квартал 2019 року*

*Складено автором на основі KPMG The Pulse of Fintech H1 2019 [10].

В Україні фінтех залучає пострадянські, європейські компанії до співпраці та США, та об'єднує їх в єдину фінансову екосистему. Це важливий крок, щоб йти в ногу з прогресом, так як сучасне суспільство йде до того, щоб будувати компанії та інвестиційну діяльність на умовах рівного співробітництва, тим самим відмовляючись бути у руках монополістичних підприємств [2]. Безсумнівно, Україна знаходиться на етапі розвитку таких технологій, і кожна створена система також вимагає захисту від виникаючих нових ризиків, наприклад, таких як безпека даних користувачів і брак фахівців. Отже, доступність здійснення фінансових операцій в онлайн умовах створює платформу для участі потенційних інвесторів, і тим самим інтеграції в міжнародний фінансовий простір.

Висновки. Для того, щоб дослідити питання інтеграції інвестиційного ринку України в світовий фінансовий простір, нами був проведений аналіз показників інвестиційної діяльності у вітчизняному регіоні. В ході аналізу ми зіштовхнулися з такими проблемами, як відсутність достатньої кількості цифрових показників, розбіжність між існуючими даними, значна кількість застарілої інформації. Тож, нами були отримані такі результати:

1. Інвестиційний ринок України є сукупність економічних відносин між продавцями та покупцями інвестиційних товарів і послуг.
2. В Україні спостерігається нестабільна ситуація відносно інвестиційного ринку.
3. Ознаками інтеграції ринку в глобальний фінансовий простір є такі: збільшення обсягу інвестицій, зростання кількості створення фінансових проєктів, залучення більшої кількості іноземних інвесторів, зростання інвестицій у глобальні проєкти.
4. Спостерігається зростання інвестиційної активності у фінтех.

Таким чином, можна стверджувати, що ефективність країни в економічній сфері безпосередньо залежить від її здатності адаптуватися до динамічних змін. Головною метою має бути інновація. Економічні змінні – це не остання фінансова категорія, яку необхідно інтегрувати, а з іншого боку – пов'язувати з грошовими цінностями. Можна також відзначити, що модернізаційно-профілактичні заходи не цілком здійсненні, щоб вийти з фінансової кризи. Вартість валюти з часом знецінюється, оскільки її не можна пов'язати з її вартістю як товару. Перспективи подальших досліджень ефективних механізмів, пов'язаних з управлінням фінансовими ризиками, головним чином пов'язані із банківським сектором економіки, так як на даному етапі розвитку ринкової економіки банки залишаються головним гравцем надання фінансових послуг. З еволюції фінансових ринків можна виділити такі

принципи, які спонукають розвитку: необхідний інноваційний підхід; визначення новітніх критеріїв вибору пристроїв для реалізації практичної економічної політики. Звичайно, глобалізація не означає простоту світових держав, тому Україна прагне бути частиною глобального простору і робить необхідні кроки для реалізації даної мети.

Список використаних джерел

1. Булатова О. В., Марена Т.В. Зрушення регіональної структури світового фінансового ринку. Економічний вісник НТУУ «КПІ», 2019. №16.С. 67–78.
2. Герасименко О. Збалансування фінансової системи держави / Фінанси України, 2016.
3. Капаєва Л.М., Лях М.С. Фінансове право : навч. посіб. – Київ : Центр навч. літ., 2004. – 248 с.
4. Ковальчук А.Т. Фінансове право України. Стан та перспективи розвитку. / К. : Парламентське вид-во. 2007. 488 с. 28.
5. Мінфін. Прямі іноземні інвестиції (2002-2021). Ставки, індекси, тарифи. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/> (дата звернення: 17.02.2022).
6. Николаев А. Ю. Финансовая глобализация – определение процесса / URL.: <http://www.jurnal.org/articles/2009/ekon34.html>. 5 (дата звернення: 17.02.2022).

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
МВА ЖУРАХОВСЬКОЇ Л. В.

БАНКІВСЬКА ЛІКВІДНІСТЬ: СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ ВПЛИВУ

**ВОЛОСЮК О., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті наведено різні точки зору науковців щодо тлумачення терміну «ліквідність банку» та власне його розуміння, яке базується на узагальненні існуючих наукових поглядів. Визначено також зміст поняття «ліквідність банківської системи». Розглянуто зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на ліквідність банку.

The article presents different views of scholars on the interpretation of the term «liquidity of the bank» and its own understanding, which is based on the generalization of existing scientific views. The content of the concept of «liquidity of the banking system» is also defined. External and internal factors influencing the bank's liquidity are considered.

Актуальність теми. Ліквідність є однією з вагомих системних характеристик для вітчизняних банків, яка демонструє фінансову стабільність, спроможність здійснювати активні операції на ринку банківських послуг, діяти в супереч доволі несприятливому середовищу та мінімізувати ризики втрати внаслідок кризових ситуацій. Підтримка на належному рівні ліквідності дає змогу банку постійно залишатися платоспроможним, сприяючи досягненню його стратегічних цілей.

Сьогодні вітчизняні банки функціонують в умовах підвищених ризиків, а ліквідність банку є основною умовою його життєдіяльності. Відсутність асиметрії в балансі між сумами і строками вивільнення активів у грошовій формі та сумами і строками очікуваних платежів за зобов'язаннями свідчить про достатній рівень ліквідності банку, як одного з основних

показників фінансової стійкості банку, а отже є першочерговим завданням для нього. У зв'язку з цим, виникає необхідність детального вивчення сутності ліквідності банку. [1]

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема тлумачення сутності банківської ліквідності та факторів впливу на неї є предметом дискусій багатьох вітчизняних вчених. Значну увагу їй присвятили такі вітчизняні науковці як Безвух С.В. [1], Буковська А.В. [2], Дзюблюк О. [3], Гордієнко Т. [4], Колеснік Я. В. [5] та інші. Суттєвий доробок у вирішенні питань, пов'язаних із ліквідністю, внесли зарубіжні вчені, зокрема: Еркес О., Дж. Ф. Сінкі. [4].

Метою статті є розкриття сутності ліквідності та факторів впливу на неї.

Об'єктом дослідження є теоретичні положення банківської ліквідності.

Предметом дослідження є процес з'ясування природи та факторів впливу на ліквідність банку.

Доречно зауважити, що поняття ліквідності розглядається в законодавчих документах НБУ як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, що визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів. [2].

Наукові дослідження надали змогу констатувати про наявність широкого спектру думок стосовно тлумачення понять «ліквідність банку» та «ліквідність банківської системи». Сьогодні немає єдиної точки зору щодо визначення поняття «ліквідність банку».

На думку Косаревої І.П. «ліквідність банку – це здатність забезпечувати своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, завдяки збалансованості між строками та сумами погашення розміщених активів і строками та сумами виконання зобов'язань, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів» [6] Аналогічної наукової позиції щодо розуміння природи банківської ліквідності дотримуються вчені Новікова Т., Антоненко О., Бауліна О. [8] Фактично визначення поняття «ліквідність банку», які надають у своїх працях вищезгадані автори, за своєю сутністю збігається зі тлумаченням, що відображено в нормативних документах НБУ.

Точка зору науковця Безвух С. В. полягає в тому, що ліквідність банку – це спроможність банку забезпечити виконання своїх зобов'язань перед клієнтами, позичальниками і кредиторами своєчасно і у повному обсязі за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел з мінімальними витратами та здатність фінансувати зростання власних активів. [1] Даний підхід відрізняється від попереднього тим, що Безвух С. В. стверджує про необхідність забезпечення ліквідності за умови дотримання банком мінімальних витрат, а також його здатності збільшувати обсяг активних операцій.

Деяко подібну думку висловили Руденко О.О., Волкова В.В., які зазначили, що ліквідність банку – це його спроможність вчасно та з найменшими витратами виконати вимоги щодо погашення зобов'язань та бути здатним задовольняти запити своїх клієнтів в наданні кредитів. [10]

Науковець Новосьолова О.С. розглядає ліквідність банку як здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов'язання, задовольняти запити платоспроможних клієнтів на кредитні кошти за умови забезпечення позитивної маржі та виконання нормативів банківської діяльності, встановлених регулятором. [9]

На відміну від попередніх думок, автор Новосьолова О.С. при тлумаченні ліквідності наголошує, що при залученні ресурсів банк має підтримувати позитивну маржу та виконувати нормативи банківської діяльності, встановлених регулятором, а також бути здатним кредитувати платоспроможних клієнтів.

Науковці Дзюблюк О., та Рудан В. розрізняють ліквідність банку за трьома підходами. Перший підхід: «виконання зобов'язань» – вказує на здатність банку своєчасно і в повному обсязі виконувати свої зобов'язання; 2-й підхід: «співвідношення активів та пасивів» – розглядає ліквідність банківської установи як співвідношення активів та пасивів або зобов'язань та засобів, якими можна їх виконати; 3-й підхід: «перетворення активів» –

ліквідність банку розглядається як процес, можливість або ступінь легкості перетворення активу на засоби, якими можна буде виконати зобов'язання. [3, с. 25].

Вчені Литвинюк О., Демиденко В., зробили висновок, що ліквідність як один із показників фінансового стану банку є базовим показником захищеності клієнтів у ситуаціях, коли банк зобов'язаний погасити свої заборгованості у найкоротший термін. Також більшість банків потребують зміни структури активів та пасивів, перегляду методів регулювання на показники ліквідності та збільшення інструментів впливу на ризики. [7]

На основі інтеграції широкого спектру наукових поглядів, зазначимо, що ліквідність банку – це його здатність своєчасно та в повному обсязі погашати зобов'язання за залученими депозитами, забезпечувати існуючі та потенційні потреби клієнтів та контрагентів в коштах, а також виконувати регулятивні вимоги центрального банку щодо нормативів ліквідності, при цьому залучати ресурси за прийнятною ринковою ціною. У даній інтерпретації акцентується увага на спроможності банку не тільки погашати свої зобов'язання щодо залучених ресурсів, але й надавати кредити за існуючими та потенційними зобов'язаннями (наприклад, кредитними лініями), а також залучати ресурси за прийнятною ринковою ціною, що дозволить банку генерувати достатню маржу.

У економічній літературі зустрічається також термін «ліквідність банківської системи». Зокрема, Бурковська А В., та Сидорчук Я Ю., надали наступне визначення цього терміну – це спроможність банківської системи забезпечити своєчасне виконання всіх зобов'язань перед вкладниками, кредиторами та акціонерами банківських установ, можливість залучати в необхідному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб, надавати кредити та інвестувати у розвиток економіки країни. [2].

Підводячи підсумки, зауважимо що найважливішими аспектами ліквідності банку варто вважати:

- узгодження строків та сум залучення і розміщення банківських ресурсів, що надасть змогу банку виконувати свої зобов'язання своєчасно та в повному обсязі перед стейкхолдерами (клієнтами, контрагентами, податковими органами, центральним банком тощо);
- залучення ресурсів за ціною не вище середньоринкової, що дозволить банку отримати прийнятну маржу;
- здатність банку кредитувати платоспроможних клієнтів, що сприятиме підвищенню рівня його іміджу.

Поряд із поняттям «ліквідність банку» в теорії та практиці використовуються такі поняття, як «ліквідність банківської системи», «ліквідність балансу банку», «ліквідність активів і пасивів». Ліквідність банківської системи – це спроможність забезпечити своєчасне виконання всіх боргових зобов'язань перед вкладниками, кредиторами і засновниками банківських установ, можливість залучати в повному обсязі вільні кошти юридичних і фізичних осіб та надавати кредити й інвестувати розвиток економіки країни. Ліквідність балансу банку – характеризується співвідношенням окремих статей активу та пасиву балансу з метою порівняння їх значень зі встановленими нормативами. Ліквідність активів – це здатність перетворюватися у грошову форму під час реалізації або внаслідок погашення зобов'язань позичальником. Ліквідність пасивів – забезпечується наявністю їх стабільних джерел, не чутливих до коливань відсоткових ставок. [9]

Існує твердження, що ліквідність банку визначає ліквідність банківської системи і безпосередньо залежить від ліквідності його балансу, що формується ліквідністю активів та пасивів. Ліквідність є вираженням надійності банку, тобто показником, на який орієнтуються клієнти, формуючи певну думку, що є скоріш за все людським фактором. І якщо ліквідність є недостатньою, то прибутки також можуть впасти. [3]

Ліквідність банку знаходиться під впливом численних чинників. Наукова спільнота найчастіше виокремлює дві групи факторів, які впливають на ліквідність банку: внутрішні та зовнішні. До зовнішніх факторів відносяться всі фактори, які банк не може контролювати та керувати ними, а до внутрішніх – ті, на які банк може впливати та корегувати їх. В межах

зовнішніх факторів віділяють фактори непрямого впливу (мега- фактори на рівні світової економіки чи іноземних держав, макро- фактори на рівні національної економіки) і фактори прямого впливу (мезо- на рівні банківської системи). Мега фактори характеризують загалом стан світової економіки.

Макро фактори включають економічні, політичні, соціальні та технологічні фактори. Значно впливає на ліквідність банків загальний стан та розвиток економіки країни. Особливої уваги заслуговує вплив політичної ситуації на ті чи інші явища, включаючи банківський сектор і ліквідність банків, зокрема. До соціальних факторів відносяться середній рівень доходів, витрат і заощаджень населення, прожитковий мінімум, мінімальна заробітна плата, обсяги соціальних виплат населенню тощо. Серед технологічних факторів віділяють: розвиток інформаційної структури та комунікаційної мережі. Мезо фактори базуються на політиці держави загалом та центрального банку, зокрема щодо банківської системи країни. Одним з найбільш вагомих мезо факторів, що впливають на ліквідність банку, є політика центрального банку, що здійснюється через систему державного нагляду і регулювання діяльності банків.

Поряд із зовнішніми чинниками, на ліквідність банку впливають внутрішні чинники: репутація, фінансовий стан банку, кваліфікація і досвід персоналу, що також впливає на якість банківських послуг і підвищує імідж банку, якість активів ресурсної бази, збалансованість активів та пасивів за строками та сумами, тощо. [4]

Діяльність банку, порівняно з іншими установами, характеризується підвищеним рівнем ризику, тому менеджери банку повинні враховувати максимальну кількість факторів та ступінь їх впливу на рівень ліквідності банку, оскільки неврахування певного фактора в майбутньому може призвести до погіршення фінансової стійкості банку.

Переважає більшість науковців пропонує поділяти фактори впливу на ліквідність банку на дві великі групи, а саме: зовнішні та внутрішні. Проте, в межах цих двох груп факторів можуть виділяти ще підгрупи: Руденко О.О. Волкова В.В серед внутрішніх факторів віділяють загальні та спеціальні [10]; В.О. Попов внутрішні фактори поділяє на економічну і організаційну групи [5]; О. Дзюблюк виділяє серед зовнішніх факторів фактори прямого і непрямого впливу [3].

Ми підтримуємо думку вищезгаданих науковців щодо виокремлення зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на ліквідність банку. До зовнішніх факторів відносяться всі фактори, які банк не може контролювати та керувати ними.

Висновки. Отже, ліквідність банку – це його здатність своєчасно та в повному обсязі погашати зобов'язання за залученими депозитами, забезпечувати існуючі та потенційні потреби клієнтів та контрагентів в коштах, а також виконувати регулятивні вимоги центрального банку щодо нормативів ліквідності, при цьому залучати ресурси за прийнятною ринковою ціною. Найважливішими аспектами ліквідності банку варто вважати: узгодження строків та сум залучення та розміщення банківських ресурсів, що дозволить банку виконувати свої зобов'язання своєчасно та в повному обсязі перед стейкхолдерами (клієнтами, контрагентами, податковими органами, центральним банком тощо); залучати ресурси за ціною не вище середньоринкової, що сприятиме отриманню прийнятної маржі; здатності банку кредитувати платоспроможних клієнтів.

На ліквідність банку впливають дві великі групи чинників: зовнішні та внутрішні. Серед зовнішніх найчастіше виокремлюють такі чинники як: непрямого впливу (мега фактори – на рівні світової економіки чи іноземних держав, макро фактори – на рівні національної економіки) і фактори прямого впливу (мезо – фактори на рівні банківської системи). До внутрішніх чинників відносяться: репутація, фінансовий стан банку, кваліфікація і досвід персоналу, якість активів ресурсної бази, збалансованість активів та пасивів за строками та сумами тощо.

1. Безвух С. В. Ліквідність банку: сутність та фактори впливу. Економіка та наука. 2015. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/48.pdf
2. Буковська А. В. Сутність, сучасний стан та напрями покращення управління ліквідністю банківської системи України. *Наукові праці: економіка*. 2017. URL: <http://economy.chdu.edu.ua/article/download/130746/126322>
3. Дзюблюк О., Рудан В. Управління ліквідністю банківської системи України: монографія. Тернопіль «Вектор», 2016. 290 с.
4. Еркес О., Гордієнко Т., Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. № 20. С. 635–642.
5. Колеснік Я. В., Попов В. О. Аналіз ліквідності банківського сектору України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/22_2_2018ua/22_2_2018.pdf
6. Косарева І.П., Крамська Д.О. Ліквідність банку: сутність та вплив основних факторів на діяльність банків. *Економіка та управління підприємствами*. 2018. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/29_1_2018/22.pdf.
7. Литвинюк М., Демиденко В. Ліквідність банку та банківської системи як показник ефективності діяльності банку та її вплив на прибутковість комерційного банку. «Економіка і суспільство». 2017. № 10. С. 631–636.
8. Новікова Т., Антоненко О., Бауліна О. Управління ліквідністю банківської системи України: сучасний стан та проблеми. 25.11.2016. С. 32–44.
9. Новосьолова О.С. Ліквідність банку та банківської системи України як індикатор ефективності банківської діяльності. *Гроші, фінанси і кредит*. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 76-82. http://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/31_70_3/31_70_3_2/16.pdf
10. Руденко О.О. Волкова В.В. Управління ліквідністю банку в умовах переходу до стандартів Базеля III. *Економіка і організація управління*. 2018. URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/download/5881/5909>

Робота виконана під науковим керівництвом д-ра екон. наук, професора
ШУЛЬГИ Н. П.

ЕВОЛЮЦІЯ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ЗА АКТИВНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКУ

**ГОРОХОВА В., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню еволюції підходів до формування резервів за активними операціями банку. Проаналізовано поняття «резерв» та його значення для забезпечення діяльності банків. Визначено, що еволюція таких підходів від циклічного до контрциклічного викликана низкою чинників, зокрема фінансовою кризою, та те, що існує необхідність удосконалення підходів.

The article is devoted to the study of the evolution of approaches to the formation of reserves for active operations of the bank. The concept of «reserve» and its significance for the activities of banks are analyzed. It is determined that the evolution of such approaches from cyclical to countercyclical is caused by a number of factors, including the financial crisis, and the fact that there is a need to improve approaches.

Актуальність теми. Відповідна оцінка всіх ризиків та формування резервів сприяють посиленню довіри з боку клієнтів та вкладників до банків. Крім цього, забезпечення резервування є певним аспектом стабільності та гарантією прибутковості. Враховуючи останні події, що відбуваються в країні та в світі загалом, зумовлено певне підвищення ризиковості кредитної діяльності банків. Це призвело до необхідності формування все більших і більших запасів резервів, задля попередження втрат, які можуть бути понесені за активними кредитними операціями. З цього випливає, що банки України повинні враховувати еволюцію підходів до формування резервів за активними операціями банку та загалом прагнути досягти міжнародного рівня в такому формуванні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема еволюції підходів до формування резервів за активними операціями банку була предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Р. Коцовська, Г. Жигайло, С. Котлл, Т. Косова, А. Загородний, М. Мороз та інші.

Метою статті є проведення аналізу еволюції підходів до формування резервів за активними операціями банку та визначення їх недоліків.

Об'єктом дослідження є процес еволюції таких підходів як забезпечення стабільного функціонування банків.

Предметом дослідження є практичні аспекти еволюції процесів формування резервів, передумови такої еволюції та наслідки її для фінансового потенціалу банків.

Виклад основного матеріалу. Формування резервів зумовлено наявністю ризиків, воно здійснюється задля попередження створення кризових ситуацій. В загальному, поняття визначення «резерв» має досить різноманітне значення серед науковців в різних сферах суспільного життя. Це поняття можна розглядати з різних сторін, включаючи огляду із позицій держави, регіону, окремої галузі і звичайно ж підприємства.

Вперше застосування терміну «резерв» висвітлено у французькій та латинській мовах, що означає з французької – «запас», а з латині – «економити» [1]. Щодо практичного визначення даного поняття, то перші згадки датуються ще 1100-ми роками до нашої ери в Стародавньому Китаї, більш детально термін описаний в Іспанії, Греції та Португалії у XV столітті.

Варто згадати, що у цей період поняття «резерв» використовували у чотирьох аспектах, а саме [3, с. 16]:

- 1) для компенсування утрат, які могли бути спровоковані дебіторською заборгованістю;
- 2) для компенсування втрат, які могли бути спровоковані зменшенням оподаткування на певний прибуток;
- 3) для перегрупування прибутку;
- 4) задля покриття збитків.

Більш сучасне визначення цього терміну надав М. А. Кіпарисов, який вказав, що «резерв – запас високоліквідних засобів, що накопичуються задля покриття втрат, які очікуються в той чи інший період». Ми погоджуємося з думкою науковця і додаємо, що таке трактування є досить поширеним [6, с. 17].

Створення резервів має велике значення для банків, оскільки це передбачає понесення витрат, що носять цільовий характер. Резерви є певним фактором, який гарантує покриття негативних наслідків, задля уникнення нестабільних економічних ситуацій.

Розглядаючи еволюцію підходів до формування резервів за активними операціями банку, необхідно особливу увагу приділити циклічному підходу до такого формування, як основному підходу, що слугував підґрунтям для забезпечення резервів.

Даний підхід забезпечує реалізацію саме принципу витрат і доходів, оскільки резерви передбачають покриття витрат, у разі їх настання з метою відображення реального фінансового стану банку [2].

Механізм реалізації цього підходу полягає у декількох етапах:

1. Визначення необхідного резерву, шляхом збирання статистичних даних за попередні періоди становлення резерву;
2. Пошук ресурсів, за допомогою яких будуть перекриті можливі витрати;
3. Становлення ресурсів та їх розподіл;
4. Пропорційне перекриття наявними ресурсами поточних витрат, які необхідні протягом наявного періоду;
5. Формування статистики.

Можна зробити висновок, що циклічний підхід зумовлює необхідність забезпечення великою кількістю резервів, які допоможуть бути впевненим в тому, що банківська система зможе працювати навіть коли внутрішніх оборотів не вистачатиме. Така тенденція передбачає стрибки динаміки показників банку та наявність постійних ризиків, які не можуть гарантувати стабільність.

Негативні наслідки використання циклічного підходу означають, насамперед обернено-пропорційну залежність розміру резерву та результату діяльності банку. Якщо проаналізувати це твердження глибше, то можемо відзначити, що формування великого обсягу резервів означає, що існує тенденція поганої якості кредитного портфелю, що, в свою чергу, заздалегідь передбачає виникнення збитків, які змушені перекривати акціонери банків.

Починаючи з 1990-х років збільшення даних резервів забезпечувалося за допомогою потоків капіталу. В 2000-х роках ситуація покращилась, але такі потоки залишились основним джерелом збільшення резервів – це створює необхідність аналізу зв'язку циклічності та стабільності у фінансовій сфері [5].

Вірним буде припущення, що циклічний підхід може гарантувати стабільність тільки у тому випадку, коли здійснюється збільшення припливу капіталів, а коли такий капітал знижується – відповідно знижується і стабільність.

Після кризи, що була у 2008–2009 роках, необхідність стабілізації на фінансових ринках різко зростає. Насамперед, це зумовлено питанням достатньої капіталу учасників ринку та створення умов для подолання всіх наслідків, що були спричинені цією кризою.

У зв'язку з цим виникла необхідність впровадження нового підходу до формування резервів за активними банківськими операціями – контрциклічного.

Сутність даного підходу полягає у тому, що він тримає економіку банку на одному рівні, не дає можливості різких перепадів динаміки, забезпечує саме ті резерви, які дійсно будуть необхідними і дає можливість підтримувати загальний економічний рівень такої установи, не залежно від капіталу акціонерів. Крім цього, саме контрциклічний підхід зумовив розвиток банківської системи як такої, та зробив її незалежною від потоків іноземного капіталу.

Потреба в такому підході зумовлена низкою факторів, а саме: необхідністю встановлення певних лімітів концентрації ризиків, введення стрес-тестування, задля забезпечення розвитку банківських систем, що повинно допомогти подолати наслідки кризи.

Контрциклічний підхід до формування резервів дає можливість стабілізувати динаміку обсягів надання кредитів на різних фазах циклу економіки. Це своєрідний інструмент антикризової політики, що надає можливість підтримувати капітал на стабільному рівні [4, с. 13].

Розглянувши підходи до формування резервів, необхідно визначити недоліки таких підходів та створити механізм їх удосконалення.

Так, основним недоліком циклічного підходу, виходячи із практики застосування, є зниження стабільності із впливом капіталу та невідповідність розрахункової величини резервів з фактичними; крім цього існує певне систематичне зниження прибутку та недоліки у фінансових звітах. Попри це можемо вказати і переваги цього підходу – якщо буде досягнуто стабілізації, то вона триватиме довго.

Що стосується контрциклічного підходу, то основним його недоліком є те, що буфер капіталу на даний момент позбавлений певних властивостей та існує ймовірність збільшення

вимог до достатності капіталу. Зокрема банки, що не зможуть відповідати вимогам, будуть змушені знижувати розміри виплат бонусів та розрахунків за дивідендами. Основні переваги виявляються у наступному:

1) висока стійкість фінансового сектору до різних стресових ситуацій, що дає можливість уникнення важких наслідків і зупинення виконання основних функцій, що забезпечують діяльність банку;

2) запобігає збільшенню системного ризику;

3) блокує зростання рівня уразливості всередині сектору через посилення залежності від посередників, чиє банкрутство може завдати нищівного удару.

Для удосконалення цих підходів нами рекомендується максимальне нівелювання чинників виникнення ризиків, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Крім цього, необхідно запровадити єдину систему, що буде моніторити ризики й координувати макропруденційну політику. Також рекомендуємо зменшити вимоги Базеля III, що забезпечить введення контрциклічного буфера у країнах з не стабільним рівнем економіки, зокрема України, та виведе їх на міжнародний банківський рівень.

Висновки. Формування резервів за активними операціями банку відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності не лише на зовнішньому, але й на внутрішньому рівнях. Еволюція підходів до такого формування бере свій початок із 1990-х років, коли циклічний підхід закріпив своє домінування у системі формування резервів. На зміну циклічному підходу, після фінансової кризи 2007–2008 років прийшов контрциклічний підхід у тій формі, яку ми бачимо зараз. Цей підхід відкрив нові можливості, що передбачають вихід із кризових ситуацій та недопущення їх у майбутньому. Крім цього, він вказує на зниження фінансового навантаження на банківські системи та зумовлює стабільність ситуації навіть тоді, коли рівень капіталу знижується (що не передбачено у циклічному методі). Не зважаючи на переваги, дані підходи відзначають наявність певних проблемних, які необхідно вирішувати задля їх удосконалення.

Список використаних джерел

1. Коцовська Р. Р. Оцінювання банками України кредитного ризику в сучасних економічних умовах. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2017. Вип. 26.6. С. 242–249.
2. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями: постанова Правління НБУ від 30.06.2016 р. № 351 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>.
3. Жигайло Г. Види, сутність і місце резервів у фінансовій звітності банків. *Вісник Національного банку України*. 2017. № 10. С. 42–46.
4. Косова Т. Д. Формування резервів за кредитними операціями українських банків: відповідність світовій практиці. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 5 (155). С. 401–408.
5. Коренєва О. Г. Формування резервів під кредитні операції банками України: відповідність міжнародним стандартам. *Молодий вчений*. 2016. № 1 (28). Ч. 1. С. 76–79.
6. Кузнєцова Л. В. Проблеми кредитування банками інноваційної діяльності підприємств. *Економіка і регіон* : зб. наук. Праць. Полтавський НТУ імені Ю. Кондратюка. Полтава, 2017. Вип. 2 (13). С. 73–80.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ГЕРБИЧ Л. А.

РЕЖИМ ВАЛЮТНОГО КУРСУ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ВАЛЮТНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

ДЕСЯТОВА О., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

Статтю присвячено дослідженню режимів валютних курсів та їх впливу на економічні процеси в країні. Визначено переваги та недоліки основних режимів валютного курсу, класифікованих Міжнародним валютним фондом. Проаналізовано взаємозв'язок між валютним режимом та етапом розвитку країни.

The article discusses the study of exchange rate regimes and their impact on economic processes in the country. The advantages and disadvantages of the main exchange rate regimes classified by the International Monetary Fund were identified. The relationship between the currency regime and the stage of development of the country was analyzed.

Актуальність теми. Валютний курс має надзвичайно суттєвий вплив на економіку держави, адже вибір режиму обмінного курсу та керування ним є критичним аспектом економічного управління для забезпечення конкурентоспроможності та макроекономічної стабільності держави. Удосконалення системи валютного регулювання шляхом встановлення найбільш релевантного режиму валютного курсу покликане сприяти ефективному подоланню кризових явищ та реалізації тактичних і стратегічних інтересів країни. Тому проблема вибору режиму валютного курсу, який був би адекватним в конкретній економічній ситуації певної країни, є доволі актуальною на сьогоднішній день.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання класифікації валютних режимів розглядали такі зарубіжні науковці та економісти, як С. Фішер, Е. Леві-Єяті та Ф. Штурценегер, Е. Штейн, А. Бубула, І. Откер-Роуб, П. Геці, Дж. Фріден, Дж. Френкель тощо. Також проблему вибору оптимального режиму валютного курсу досліджували і вітчизняні науковці, серед яких: О.Береславська, С.Боринець, Ф.Журавка, Т. Вахненко, О. Дзюблук, А. Гальчинський, Б. Лапчук, С. Ільїна, А. Кулінець та інші.

Метою статті є проведення аналізу режимів валютних курсів відповідно до класифікації МВФ та їх характеристика.

Об'єктом дослідження є процес впливу режиму валютного курсу на стабільність національної грошової одиниці.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти вибору режиму валютного курсу.

Національна валютна політика юридично регламентується валютним регулюванням, що визначає порядок міжнародних розрахунків, валютних операцій, використання валютних цінностей. Її реалізація відбувається на національних валютних ринках, за її допомогою регламентуються взаємовідносини суб'єктів національного ринку всередині країни відповідно до міжнародних норм. Одним з важливих елементів валютного регулювання є режим валютного курсу.

Суть режиму валютного курсу проявляється у тому, як встановлюється порядок визначення курсу національної валюти щодо валют інших держав, його зміна, а також його використання у міжнародних економічних відносинах: при обміні товарами та послугами, міжнародному русі капіталів та кредитів тощо.

Вибір режиму обмінного курсу, який відповідав би економічним інтересам країни, залежить від низки факторів, включаючи: розмір і відкритість країни для торгівлі та фінансових потоків, структура її виробництва та експорту, стадія її фінансового розвитку, її інфляційна історія, політичні умови в країні. Окрім цього тип режиму, який обирає країна,

повинен залежати від поточної економічної ситуації, типів валютних курсів, які використовують інші країни, та довгострокової мети економічної політики [1]. Наприклад, стабільність цін із торговими партнерами має вирішальне значення для відкритої економіки, чия значна частина ВВП залежить від експорту. Таким чином, ця країна менш імовірно прийме вільно плаваючий обмінний курс, якщо волатильність цін потенційно висока і може перешкодити міжнародній торгівлі. Як бачимо з цього прикладу, вибір залежить від безлічі факторів, а тому не існує єдиного ідеального режиму обмінного курсу, який був би прийнятний для всіх країн. Фактичний вибір із безлічі режимів залежить від відносної ваги, наданої кожному з цих факторів. Крім того, відповідний для країни режим обмінного курсу може змінюватися з часом із зміною обставин даної країни.

Світовий досвід реалізації валютної політики, підтверджений теоріями зарубіжних економістів, свідчить про наявність її різних режимів, вибір яких безпосередньо залежить від цілей, форм, та інструментів валютної політики.

Відповідно до де-факто класифікації МВФ, механізми обмінного курсу можна класифікувати на чотири категорії: жорсткі прив'язки або фіксовані режими (наприклад, валютне управління), м'які прив'язки або проміжні режими (такі як режим стабілізованого курсу, фіксований режим в рамках горизонтального коридору та ін.), плаваючі режими (наприклад, плаваючий курс та вільне плавання) та інші режими [2].

Існують два основні типи встановлення валютного курсу:

- тверда прив'язка валютного курсу до чогось (золото, міжнародний платіжний засіб, резервна валюта, валюта основного торгового партнера тощо) за умови суворого обмеження коливань валютного курсу під впливом ринкових сил (як приклад, режим фіксованого валютного курсу);
- вільне плавання або система гнучких валютних курсів, за якої валютний курс визначається взаємодією попиту та пропозиції (як приклад, режим плаваючого валютного курсу).

Фіксований валютний курс закріплюється державою (національним банком) для певних операцій на певний термін і не схильний до ринкових змін. До переваг варіантів регулювання, заснованих на фіксованих курсах, слід зарахувати:

- Низький рівень ризику валютних операцій;
- Можливість досягнення основних цілей валютного регулювання простими інструментами;
- Утримання від коливання цін на товарних ринках.

Недоліками політики фіксованих курсів є:

- Властивий їм дисбаланс між попитом та пропозицією валюти;
- Суперечність між операціями, що здійснюються на основі фіксованого курсу та поза ним;
- Неможливість лібералізації ринків капіталу;
- Висока ймовірність появи чорного валютного ринку.

До переваг плаваючого обмінного курсу відносяться:

- Більш незалежна монетарна політика центральних банків;
- Стимулювання експорту;
- Автоматичне коригування платіжного балансу, дефіцит або профіцит якого коригується підвищенням або знеціненням валюти;

До недоліків плаваючого валютного курсу відноситься:

- Відсутність стабільності і прогнозованості;
- Посилення коливань валютних курсів;
- Можливість валютних спекуляцій [3].

Плюси та мінуси описаних двох основних варіантів встановлення валютного курсу визначили появу різних змішаних режимів, що відображають конкретну ситуацію та умови у тій чи іншій країні у певний момент часу.

Нижче наведено порівняльну таблицю основних видів валютного курсу, їх коротку характеристику, переваги та недоліки (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна таблиця різних режимів валютного курсу

Вид режиму валютного курсу	Характеристика	Переваги	Недоліки
Вільне плавання	Характеризується вільним попитом і пропозицією валюти на ринку. Грошово-кредитна політика не впливає на валютний ринок та не залежить від режиму обмінного курсу	Легше відхилити або поглинати несприятливі коливання. Не схильний до валютної кризи. Не потрібні високі міжнародні резерви	Висока короткострокова волатильність. Великі середньострокові коливання лише частково пов'язані з основними економічними показниками. Дискреція в монетарній політиці може створити інфляційне упередження
Плаваючий курс	Обмінний курс визначається на ринку переважно попитом і пропозицією. Періодичні інтервенції (прямі чи непрямі через монетарну політику) спрямовані на пом'якшення надмірних коливань		
Режим стабілізованого курсу	Ринковий обмінний курс коливається в межах 2% протягом шести місяців або більше і не є плаваючим. Необхідний запас стабільності може бути досягнутий або відносно однієї валюти, або кошика валют. Класифікація не передбачає політичних зобов'язань з боку влади країни	Обмежена гнучкість дозволяє частково поглинати несприятливі шоки. Може підтримувати стабільність і конкурентоспроможність, якщо режим викликає довіру	Відсутність прозорості, оскільки критерій втручання не розкривається. Це може призвести до невизначеності та відсутності довіри. Потребує високих міжнародних резервів.
Традиційні режими фіксованого курсу	Країна формально (де-юре) прив'язує свою валюту за фіксованим курсом до іншої валюти або кошика валют, де кошик формується, наприклад, з валют основних торгових або фінансових партнерів, і ваги відображають географічний розподіл торгівлі, послуг або потоків капіталу. Органи влади країни готові підтримувати фіксований паритет шляхом прямого або непрямого втручання	Може підтримувати стабільність і конкурентоспроможність, якщо прив'язка є надійною. Нижчі процентні ставки забезпечують чіткий і легко контрольований номінальний якір. Дозволяє країнам з високою інфляцією знижувати інфляцію шляхом пом'якшення інфляційних очікувань.	Схильний до валютної кризи, якщо країна відкрита для міжнародних ринків капіталу. Заохочує збільшення зовнішнього боргу. Потребує високих міжнародних резервів. Низька амортизаційна здатність.
Фіксований з можливістю коригування	Обмінний курс періодично коригується відповідно до набору показників. Частота перегляду може бути встановлена за попередньо оголошеною фіксованою швидкістю на рівні або нижче прогнозованих диференціалів інфляції. Підтримка даного курсу накладає певні обмеження на монетарну політику		
Фіксований в рамках горизонтального коридору	Вартість валюти підтримується в межах певних меж коливань щонайменше $\pm 1\%$ навколо фіксованого центрального курсу. Включає механізми країн у Механізмі обмінного курсу (ERM) Європейської валютної системи (EMS), який був замінений на ERM II 1 січня 1999 року, для тих країн, у яких межі коливань перевищують $\pm 1\%$		
Інші режими з можливістю	Обмінний курс може коливатися в межах 2% по відношенню до		

Вид режиму валютного курсу	Характеристика	Переваги	Недоліки
коригування	статистично визначеної тенденції протягом шести місяців або більше. Режим відноситься до даного типу за умови, що обмінний курс підвищується або знижується досить монотонним і безперервним чином.		
Валютне управління	Суворий режим обмінного курсу, який підтримується грошовою системою, заснований на законодавчому зобов'язанні обмінювати національну валюту на визначену іноземну валюту за фіксованим курсом.	Забезпечує максимальну довіру до режиму економічної політики. Може сприяти дезінфляції. Не схильний до валютної кризи. Низькі транзакційні витрати, низькі та стабільні процентні ставки. Відсутність монетарного розсуду, усуває інфляційну упереженість.	Центральний банк втрачає роль кредитора останньої інстанції. Вища ймовірність кризи ліквідності. Відсутня здатність поглинати шоки. Потрясіння мають бути повністю поглинуті змінами економічної активності. Вийти з доларизації дуже важко.
Без окремого законного засобу платежу	Валюта іншої країни використовується як єдиний законний платіжний засіб, або країна належить до валютного союзу, в якому всі члени союзу мають однаковий законний платіжний засіб. Грошова автономія повністю відсутня. Немає простору для самостійної монетарної політики.		
Інші режими керованого курсу	Ця категорія є залишковою і використовується, коли механізм обмінного курсу не відповідає критеріям жодної з інших категорій. До цієї категорії можуть потрапити режими, що характеризуються частими змінами політики.		

Складено автором за даними [1].

Одним з найважливіших питань, які залишаються без відповіді в міжнародних фінансах, є дебати про те, який тип обмінного курсу може найкраще стимулювати економічне зростання.

Більшість країн використовують різноманітні комбінації як фіксованих, так і плаваючих режимів. Поки що не досягнуто згоди щодо того, який режим обмінного курсу є найоптимальнішим для економіки, оскільки погляди на більш доцільний обмінний курс, різняться в залежності від етапу розвитку країни. Наприклад, плаваючі режими рекомендовані для середніх і великих промислово розвинених країн і деяких країн з ринковою економікою, які є відносно закритими для міжнародної торгівлі, але повністю інтегровані в глобальні ринки капіталу, мають диверсифіковане виробництво і торгівлю, глибокий і широкий фінансовий сектор і жорсткі пруденційні стандарти. Проміжні режими, на думку експертів, підходять для країн з ринковою економікою, що розвиваються, та деяких інших країн, що розвиваються, з відносно сильним фінансовим сектором і досвідом дисциплінованої макроекономічної політики. Традиційні режими фіксованого курсу підходять для країн, що розвиваються, які мають обмежені зв'язки зі світовими фінансовими ринками, менш диверсифіковану структуру виробництва та експорту, неглибокі фінансові ринки та відсутність монетарної дисципліни та надійності. Валютне управління частіше за все використовується в країнах з історією монетарного розладу, високою інфляцією та низьким рівнем довіри до політиків, які потребують міцного якоря для монетарної стабілізації. Режими без окремого законного засобу платежу, такі як валютний союз, підходять для країн, які вже розвинули широкі торговельні та інші економічні зв'язки, а доларизація – для малих країн, інтегрованих в економіку більших сусідніх країн [4].

Але разом з тим, щоб будь-який режим обмінного курсу підтримував стабільний і конкурентоспроможний реальний обмінний курс необхідне сприятливе політичне середовище, яке включало б виважену макроекономічну політику, сильний фінансовий сектор та

надійні установи. При цьому грошово-кредитна політика повинна відповідати цілям обмінного курсу. Відмова від встановлення фіскальної дисципліни приведе країну до кризи за будь-якого режиму обмінного курсу. Краще керована та контрольована фінансова система, адекватні стандарти бухгалтерського обліку та вимоги до розкриття інформації, ефективна правова та судова системи, а також розумний валютний ризик банківського сектору та вітчизняного бізнесу також є важливими вимогами до режиму обмінного курсу, щоб успішно підтримувати конкурентоспроможність та уникнути валютної кризи [5].

Висновок. Отже варто відзначити, що в світі не існує фіксованої домовленості щодо вибору найкращого режиму обмінного курсу для підтримки макроекономічної стабільності. Вибір відповідної системи обмінного курсу повинен залежати від особливостей кожної країни. Режими вільного плаваючого обмінного курсу, прийняті розвиненими країнами, можуть не підійти країнам, що розвиваються, чий страхові ринки не настільки добре розвинені та чия економіка недостатньо стабільна, щоб поглинути ризики від волатильності обмінного курсу. Таким чином, якщо певною країною буде прийнятий індивідуально правильний режим, це може сприяти кращому бізнес-клімату та потенційно підвищити економічне зростання в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Журавка Ф. О. Валютно-курсова політика Національного банку України в умовах трансформаційної економіки: Монографія. 2007. 70 с.
2. IMF Working Paper WP/09/211 URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2009/wp09211.pdf>
3. Епіфанова, М.А. Науково-методичні засади класифікації валютно-курсових режимів. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць*. 2010. № 29. С. 297-304.
4. Боришкевич О. В. Режими валютного курсу: пошук оптимальності. 2014. С.66-73.
5. Mushin J. Monetary-policy targets and exchange rates. 2014. P. 1-12.
6. Закон України «Про Національний банк України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text> (дата звернення: 15.03.2022).
7. Закон України «Про валюту і валютні операції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#Text> (дата звернення: 15.03.2022).

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
СЕРАЖИМА Ю. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ В БАНКУ

**ЗАКРЕВСЬКИЙ А., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

У статті розглянуто сутність індивідуального кредитного ризику та підрозділи банку, які приймають участь в його управлінні. Проаналізовано важливість та основні методи оцінки кредитоспроможності позичальників.

The article considers the essence of individual credit risk and the bank divisions involved in its management. The importance and main methods of assessing the creditworthiness of borrowers are analyzed.

Актуальність теми. Оцінка та визначення кредитного ризику банку завжди є вагомим питанням для науковців і найскладнішим серед ризиків у банківській діяльності, а кредитування – однією з найпопулярніших активних операцій, які здійснюються українськими банками та основною причиною підвищення проблемної заборгованості в фінансовому портфелі вітчизняних банків. Унаслідок із цим актуальним є аналіз підходів до визначення кредитного ризику у фінансовій діяльності банку. Оскільки кредитний ризик в більшій мірі залежить від позичальника, необхідно звернути увагу на дослідження саме методів управління індивідуальним кредитним ризиком, потенційних проблем та можливостей мінімізації проблемної заборгованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням управління кредитними ризиками у банку займаються видатні фахівці сучасної світової економічної науки, такі як Р. Бірда, А. Гудроу, Р. Колдуела, Т. Дайто та С. Шелінгема. Проблеми аналізу та попередження кредитних ризиків досліджували й такі видатні сучасні українські економісти як В. Д. Базилевич, О. Васалов, А. Герасимович, П. Довгорука, М. С. Клапків, А. Романченко та В. Шибалкіна.

У публікаціях за останні роки увага сконцентрована на прикладних аспектах управління кредитним ризиком. Проте теорія управління індивідуальними ризиками на жаль ще не опрацьована в достатній мірі. Визначаючи її обмеженість, багато банківських фахівців вважають, що вона натомість, сприяє кількісному виміру ризиків, визначенню ступеня їх імовірності і прийняттю правильних рішень.

Мета статті полягає у розкритті сутності та методів управління індивідуальним кредитним ризиком банку.

Об'єктом дослідження є індивідуальний кредитний ризик банку.

Предметом дослідження виступає процес управління індивідуальним кредитним ризиком в банку.

Управління кредитним ризиком є дуже важливим видом діяльності банків. Якщо буде добре впроваджена діяльність з запобігання та обмеження кредитних ризиків, то вона принесе практичну користь банкам, включаючи збільшення доходів, зменшення витрат, збереження капіталу, створенні довіри у клієнтів та інвесторів, що користуються послугами банку, створення передумов для розширення ринку та підвищення престижу, пропозиції, іміджу та частки ринку для банку тощо.

Індивідуальний кредитний ризик – ймовірність того, що позичальник не зможе повернути борг згідно з умовами договору і при цьому банкові не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат. [2].

Суб'єктом індивідуального кредитного ризику є позичальник або дебітор банку. Банк може самостійно визначити кредитоспроможність суб'єкта, за допомогою оцінки індивідуального кредитного ризику, а саме його можливість вчасно розрахуватися за своїми позиками. До індивідуального кредитного ризику входить як кількісний, так і якісний аналіз ризику невиконання боргових зобов'язань. Кількісний аналіз оцінює кредитоспроможність позичальника та поєднує у собі деякі методи (статистичний метод, метод коефіцієнтів, метод експертних оцінок та ін.). Якісний аналіз ідентифікує джерела виникнення ризику та потребує від керівних органів банку знань та досвіду у даній сфері. За термінологічним визначенням, індивідуальний кредитний ризик являє собою ризик, який формується за окремо взятою кредитною та прирівняної до неї операції конкретної банківської установи.

Метою управління кредитним ризиком індивідуального позичальника є зниження ймовірності невиконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором і мінімізація втрат банку в разі неповернення кредиту.

У науковій літературі виділяють фактори впливу на величину індивідуального кредитного ризику, які мають як зовнішній характер стосовно банку, так і внутрішній. Фактори, що мають зовнішній характер, пов'язані з можливістю реалізації кредитного ризику з причини, що не залежить від діяльності персоналу банку.

Фактори, що мають внутрішній характер, пов'язані з помилками персоналу, допущеними при оформленні видачі кредиту, помилками при оцінці кредитоспроможності позичальника, порушеннями або підвищеним рівнем посадових обов'язків та порушеннями правил (процедур) здійснення кредитування.

Фактори, що впливають на величину індивідуального кредитного ризику, відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Фактори впливу на індивідуальний кредитний ризик*

Індивідуальний кредитний ризик	
Фізичних осіб	Юридичних осіб
Нестабільність економічної ситуації (фінансовий криза, інфляція, зниження реальних доходів населення та ін.)	Нестабільність економічної ситуації (фінансовий криза, інфляція, спад виробництва, несприятливі зміни на обраних ринках та ін.)
Зміни фінансового положення позичальника (збільшення (зменшення) зарплати, вихід на пенсію, отримання спадщини та ін.)	Зміни фінансового стану позичальника (погіршення показників рентабельності, ліквідності, чистих активів, оборотності та ін.)
Кредитна історія позичальника (відсутня негативна, позитивна)	Кредитна історія позичальника (відсутня негативна, позитивна)
Зміни якості забезпечення позики (вартості, ліквідності)	
Зміна соціального становища позичальника (вступ у шлюб, зміна складу сім'ї та ін.)	Якість корпоративного управління підприємством-позичальником (кваліфікація, досвід, освітній рівень керівної ланки і ін.)
Зміна умов кредитного договору (зміна строків погашення кредиту, відсотків, зміна процентної ставки, введення штрафних санкцій та ін.)	
Особистісний фактор (недисциплінованість позичальника, надання завідомо неправдивої інформації, перешкоджання контролю банку, шахрайство та ін.)	

* Побудовано автором на основі [3].

Основним підрозділом, що здійснює координацію та централізацію управління індивідуальним кредитним ризиком є управління банківських ризиків. У його завдання входять своєчасна ідентифікація та оцінка, ефективне управління і контроль, пошук шляхів мінімізації кредитного ризику на постійній основі, надання управлінню забезпечення діяльності банку інформації про фактичний рівень кредитного ризику в структурних підрозділах і рекомендацій щодо його мінімізації. Управління аналізує кредитний ризик у взаємозв'язку з іншими ризиками банківської діяльності [4].

На управління покладається відповідальність за розробку і апробацію методик оцінки та проведення оцінки кредитних ризиків на портфельному рівні, розробку і впровадження заходів, процедур, механізмів та технологій з обмеження та (або) зниження кредитного ризику [3].

Контроль за ефективністю управління кредитним ризиком покладено на службу внутрішнього контролю [1]. В її обов'язки входить вироблення рекомендацій по корегуванню методів контролю за кредитним ризиком в разі їх неефективності на основі аналізу:

- досягнутого рівня управління кредитним ризиком в банку;
- міжнародного і російського досвіду в області управління кредитним ризиком;
- змін, що відбуваються на фінансових ринках;
- інших зовнішніх і внутрішніх чинників, здатних вплинути на показники діяльності банку.

Оцінка індивідуального кредитного ризику є одним з основних елементів системи управління кредитним ризиком. Відповідальними за його оцінку в індивідуальному плані (рівень позичальників) є керівники структурних підрозділів, що здійснюють банківські операції, що схильні до кредитного ризику. На керівників підрозділів покладається контроль за

вірогідністю, об'єктивністю та своєчасністю надання інформації для оцінки кредитного ризику по банку в цілому.

Інші структурні підрозділи сприяють підрозділам, які здійснюють операції з кредитним ризиком, у заходах щодо його мінімізації.

Управління індивідуальним кредитним ризиком складається з його виявлення, оцінки, вибору стратегії управління, вироблення способів мінімізації ризику, моніторингу, контролю за зміною ступеня його. Виявлення індивідуального кредитного ризику полягає у визначенні кредитоспроможності конкретного клієнта. Відповідальність за аналіз і оцінку цих ризиків покладено на спеціалістів структурних підрозділів, які здійснюють операції з кредитним ризиком – кредитного, ресурсного відділів та ін.

До факторів визнання клієнта кредитоспроможним відносяться (рис. 1):

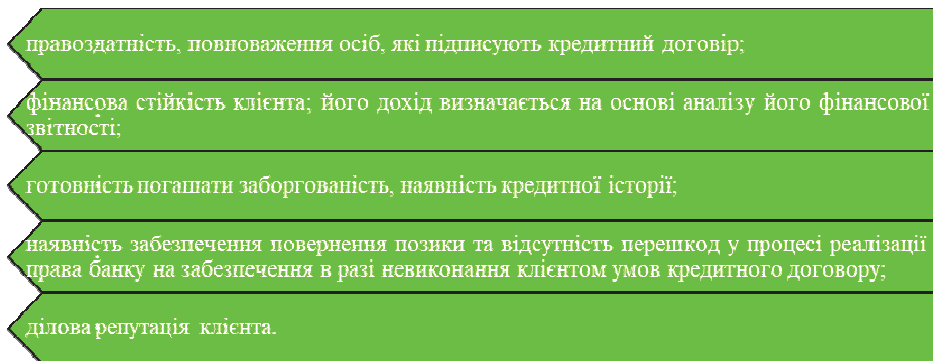

Рис. 1. Фактори визнання клієнта кредитоспроможним*

*Авторська розробка.

Оцінка фінансового стану клієнта проводиться на базі аналізу показників з використанням інформаційної банківської системи. На основі аналізу сукупності факторів спеціалістом відповідного структурного підрозділу складається професійне судження про присвоєння клієнту кредитного рейтингу (групи ризику). Воно передається на погодження керівнику підрозділу, який контролює повноту і правильність складання висновку про видачу кредиту та достатності поданих клієнтом документів.

Зазначена процедура виявлення кредитного ризику проводиться на стадії розгляду заявки на одержання кредиту (покупки векселя, видачі банківської гарантії або міжбанківського кредиту, надання факторингових послуг та іншого розміщення коштів) [4].

Процедура розгляду документів на отримання кредиту та інше розміщення коштів, методика оцінки фінансового стану клієнтів викладають внутрішні документи банку (рис. 2):

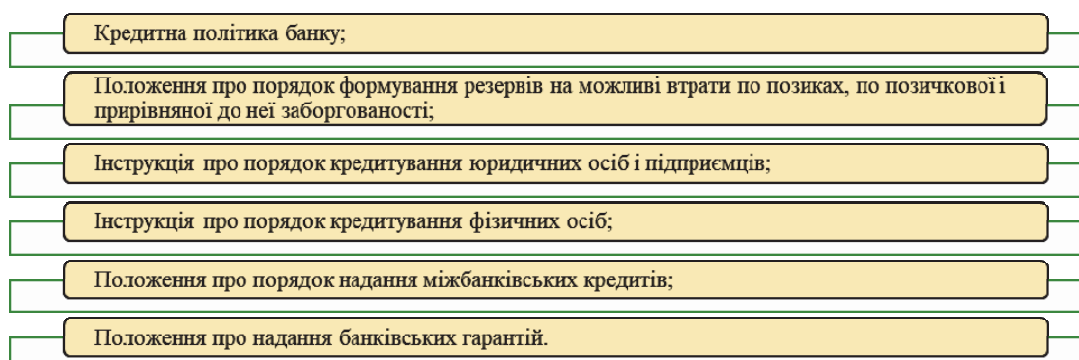

Рис. 2. Документи, що є підставою оцінки фінансового стану клієнтів*

*Авторська розробка.

Перелік зазначених документів не є вичерпним і може доповнюватися в процесі контролю і управління кредитним ризиком. Під внутрішні документи можуть вноситися зміни та доповнення по мірі зміни процедур кредитування, а також законодавства, в тому числі банківського, впровадження нових продуктів у сфері кредитування клієнтів і т. д. Відпо-

відальними за внесення змін та доповнень до внутрішніх документів, які регулюють операції з кредитним ризиком, є керівники структурних підрозділів, що здійснюють ці операції [4].

Визначення кредитоспроможності позичальника є невід'ємною частиною роботи банку на етапі узгодження нового кредиту.

Аналіз кредитоспроможності позичальника на постійній основі дозволяє банку оперативно приймати рішення і здійснювати дії, спрямовані на виконання позичальником своїх зобов'язань.

У практиці українських і зарубіжних комерційних банків застосовуються різноманітні підходи до визначення кредитного ризику приватного позичальника, починаючи з суб'єктивних оцінок кредитними експертами комерційних банків і закінчуючи автоматизованими системами оцінки ризику.

Більшість зарубіжних банків використовує у своїй практиці два методи оцінки кредитоспроможності: експертні та бальні.

Експертні системи оцінки, при яких банки здійснюють зважену оцінку як особистих якостей потенційного позичальника, так і його фінансового стану.

Бальні системи оцінки кредитоспроможності клієнтів, які створюються банками на основі факторного аналізу. Дана система використовує накопичену базу даних «хороших», «задовільних» і «неблагополучних» позичальників, що дозволяє встановити критеріальний рівень оцінки позичальника.

Використання бальних систем оцінки кредитоспроможності клієнтів – більш об'єктивний і економічно обґрунтований метод прийняття рішень, ніж експертні оцінки.

Безсумнівна перевага бальної системи оцінки полягає в тому, що вона дозволяє швидко і з мінімальними витратами обробити великий обсяг кредитних заявок, скоротивши таким чином операційні витрати.

Як правило, під бальною системою оцінки мається на увазі скоринг. В українських банках найбільш поширеним методом оцінки кредитоспроможності позичальників фізичних осіб є саме скорингова система оцінки.

Скоринг фізичних осіб являє собою методику оцінки кредитоспроможності позичальника, засновану на різних характеристиках клієнтів, наприклад: дохід, вік, професія, сімейний стан і т.д. в результаті аналізу факторів розраховується інтегрований показник, що дає уявлення про ступінь кредитоспроможності позичальника, виходячи з набраних в ході аналізу балів. І в підсумку в залежності від бальної оцінки приймається рішення про видачу кредиту і його параметрах або про відмову в наданні кредиту [4].

Залучення банками для оцінки кредитоспроможності кваліфікованих експертів має кілька недоліків: по-перше, їх думка так чи інакше є суб'єктивним, по-друге, люди не можуть оперативно обробляти великі обсяги інформації, по-третє, оплата висококваліфікованих фахівців пов'язана зі значними витратами. У зв'язку з цим банки все частіше виявляють підвищений інтерес до таких систем оцінки ризику, які дозволили б мінімізувати участь експертів і вплив людського фактору на прийняття рішень.

У свою чергу, скорингова система оцінки являє собою математичну модель, за допомогою якої банк, спираючись на дані про кредитну історію «минулих» клієнтів, може визначити, яка ймовірність неповернення по потенційному позичальнику.

З метою підвищення ефективності використання цього методу можна запропонувати наступні рекомендації (рис. 3):

Розглянемо найбільш дієві способи зниження індивідуального кредитного ризику. Насамперед, до них відносяться наступні:

1. Ефективна робота управління банківських ризиків, що надає можливість прозорості кредитного процесу та вдосконалив оцінку кредитного ризику позичальника банками.

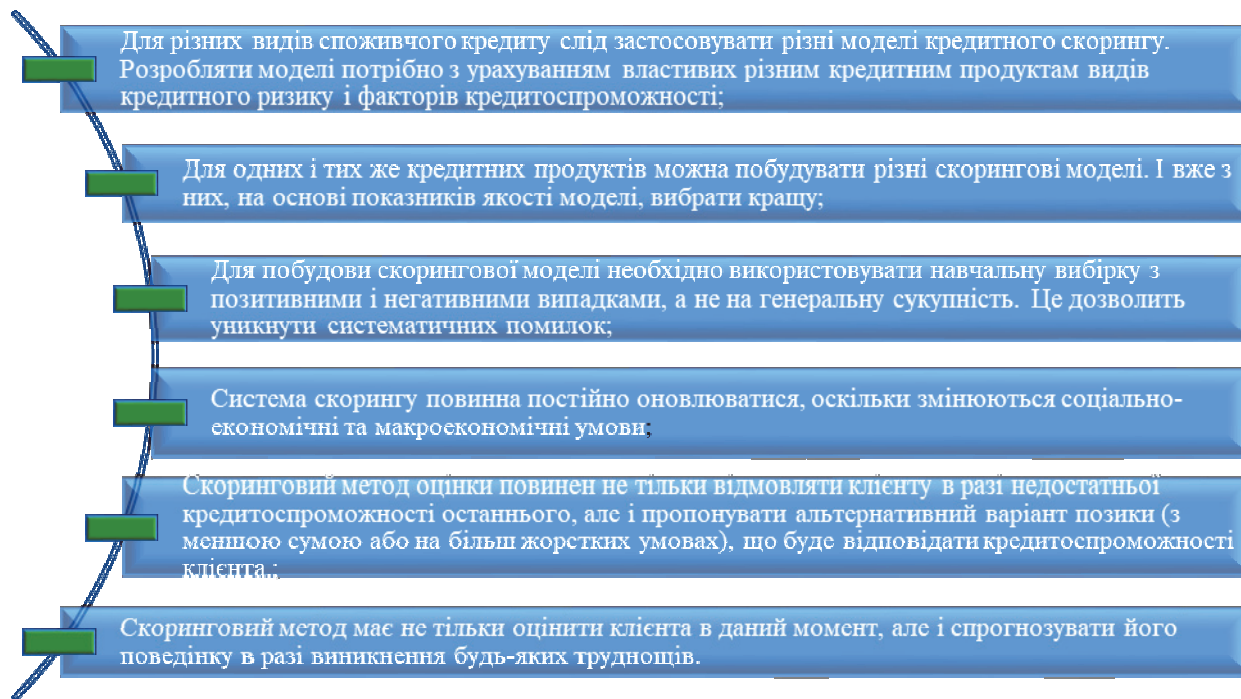

Рис. 3. Рекомендації щодо підвищення ефективності використання скорингового методу*

*Складено автором на основі [3].

2. Створення більш вагомої перевірки кредитної історії кожного позичальника.

3. Банки повинні відмовитися від «швидких» кредитів.

4. Необхідно знайти баланс між ризиковістю та прибутковістю проектів.

Розглянуті рекомендації економічно обґрунтовані і полягають у зниженні ризиків для банку та збільшенні економічної безпеки банку в цілому.

Висновок. В сьогоденнішніх реаліях кредитні операції починають набувати ще більшої популярності серед населення України, проте старі методи оцінки кредитоспроможності клієнта не відповідають стандартам сьогодення. Саме тому особливо необхідно захистити банк від втрат пов'язаних з індивідуальним кредитним ризиком, а розробка ефективної системи управління є пріоритетним напрямком діяльності управління ризиками.

Список використаних джерел

1. Вовк В.Я., Хмеленко О.В. Кредитування і контроль. Київ : Знання, 2008.
2. Владичин У. В. ; за ред. д.е.н., проф. Реверчука С. К. Банківське кредитування : навч. посіб. – К. : Атіка, 2008
3. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України. *Фінанси України*. 2016. № 2 (243). С. 83–96.
4. Мельник К. Зниження кредитних ризиків та забезпечення їх стійкості в діяльності банку. *Банківська справа*. 2017. № 1. С. 32–41.
5. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику: постанова Правління НБУ №351 від 30.06.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, старшого викладача
БЕЛЯНКО Л. Л.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ НАГЛЯДУ ЗА ПРОБЛЕМНИМИ БАНКАМИ

**ЗАХАРЧЕНКО Т., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню теоретичних аспектів нагляду за проблемними банками. Вивчено основні етапи та підходи банківського нагляду. Проаналізовано причини, що впливають на кількість банків.

The article is devoted to the study of theoretical aspects of supervision of troubled banks. The main stages and approaches of banking supervision are studied. The reasons influencing the number of banks are analyzed.

Актуальність теми. На сьогодні одним із чинників реального фінансового розвитку країни є функціонування стабільної банківської системи. В Україні однією із основних функцій Національного банку є підтримання безпеки, фінансової стабільності, захисту інтересів кредиторів та вкладників банківської системи. Для цього вітчизняний регулятор проводить різноманітні перевірки та нагляд за банками, а також встановлює нормативи, недотримання яких є сигналізатором проблем в банку. Враховуючи те, що банк може збанкрутувати та при цьому існує необхідність прийняття рішення про його ліквідацію, значна увага і приділяється нагляду за банківськими установами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснення дослідження та проведення аналізу нагляду за проблемними банками в Україні реалізовано недостатньо. Водночас здійснення досліджень щодо питань функціонування та заходів впливу щодо проблемних банків проводили такі науковці: Ганзюк С. М. [1], Еркес О.Є. [2], Мамедов С.Г. [3], Панасенко І.М. [4], та інші.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів нагляду за проблемними банками.

Об'єктом дослідження є проблемні банки.

Предметом дослідження є процес нагляду за проблемними банками.

Для виявлення проблемних банків Національний банк України використовує різноманітні методи та підходи до нагляду. Проблемний банк характеризується фінансовою нестабільністю, яка проявляється як ряд взаємопов'язаних проблем: порушення ліквідності та падіння прибутковості або навіть збитковість активів обумовлюють неспроможність повернення вкладів, скорочення регулятивного капіталу – основи фінансової надійності банку. Тому для початку необхідно зрозуміти значення категорії «проблемний банк».

Згідно глосарію банківської термінології, проблемний банк – це банк, що відповідає хоча б одному з таких критеріїв: 1) банк допустив зменшення розміру регулятивного капіталу та/або нормативів капіталу банку, встановленого законом та/або нормативно-правовими актами Національного банку України, на 10 і більше відсотків протягом звітного місяця; 2) банк не виконав вимогу вкладника або іншого кредитора, строк якої настав п'ять і більше робочих днів тому; 3) системне порушення банком законодавства, що регулює питання запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму; 4) банк порушив вимоги законодавства щодо порядку подання та/або оприлюднення звітності, в тому числі подав Національному банку України та/або оприлюднив недостовірну звітність, що призвело до суттєвого викривлення показників фінансового стану банку; 5) систематичне незабезпечення ефективності функціонування та/або адекватності системи управління ризиками, що створює загрозу інтересам вкладників чи інших кредиторів банку [5].

В іноземній літературі «проблемний банк» – це банк, який відображає знижену ліквідність або платоспроможність [6].

Міжнародна Асоціація Страхування Депозитів виділяє проблемний банк, як категорію, що означає фінансову установу, яка має банківську ліцензію, чия ліквідність або платоспроможність є або буде знижена, якщо не буде значного покращення її фінансових ресурсів, профілю ризику, стратегічного напрямку діяльності, якості управління ризиками та/або якості управління самим банком [7].

Доволі комплексно до розуміння визначення підійшов заслужений економіст України – Барановський О., який вказав, що «Проблемним можна вважати банк, у якого спостерігаються: – зменшення абсолютної величини власних коштів (капіталу) до рівня, нижчого від розміру фактично сплаченого статутного капіталу; – наявність на аналізовану звітну дату неоплачених платіжних та інших розрахункових документів клієнтів і банку (прострочені залучені міжбанківські кредити) через відсутність коштів на коррахунку понад три дні поспіль; – недоліки в бухгалтерському обліку та звітності (завищення або заниження фінансового результату, величини капіталу, свідомо неправильна класифікація кредитів тощо); – несприятливі зміни в стані чи складі учасників і керівників банку (незадовільний фінансовий стан власників банку, залучення в оборот банку капіталу сумнівного походження) [8].

Тому необхідно визнати, що, в будь – якому випадку, проблемні банки це і ті, які мають низку внутрішніх проблем, а саме не розкривають своїх справжніх власників, реальну ситуацію в фінансовій звітності, працюють з ризиковою бізнес – моделлю та працюють із злочинними схемами відмивання коштів.

Для початку розглянемо як змінювалась кількість банків в Україні протягом 10 років та які фактори на це вплинули.

На рис.1 зображена динаміка зменшення кількості банків в Україні в період з 01.01.2012 по 01.01.2022 рр. Значний скачок можна побачити в період з 2014 по 2015 роки. Кількість банків зменшилась на 46, що показало значне оздоровлення банківської системи. На ринку залишились лише сильні «гравці», слабким тут не місце. Згідно динаміці, це був найбільш переломний момент для банківської системи країни. Що пов'язано з банківською кризою в країні, яка виникла на основі складної політичної ситуації; разом зі зміною керівництва Національного банку України відбулось реформування банківської системи, ключовим етапом якої було очищення ринку від фіктивних і неякісних банків.

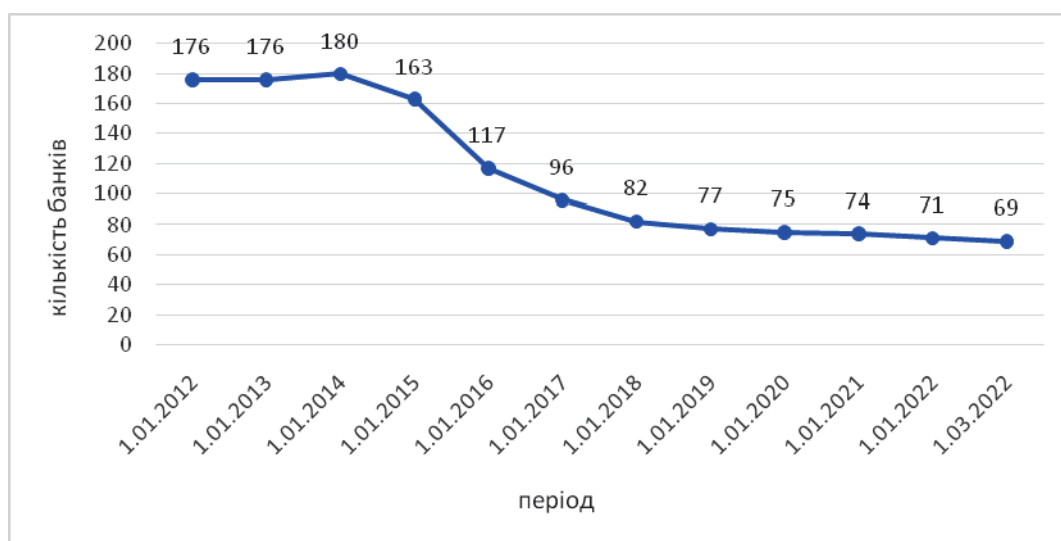

Рис. 1. Кількість діючих банків в Україні з 01.01.2012– 01.03.2022 рр*, шт.

* Побудовано автором за даними [9].

Згідно із цього можна побачити що цей період охарактеризувався, як «велике банківське очищення». Більшість із банків не розкривали реальних власників, а звітність не відображала реального стану справ. Навіть аудиторські висновки не гарантували об'єктивної оцінки. На ринку активно працювали «банки-пральні», «пилососи», «зомбі-банки», «азартні банки» та створені для вигідного продажу «бебі-бумери»(табл.1). Усі вони де-факто вже були банкрутами, проте підтримувались на «штучному диханні».

Таблиця 1

Характеристика видів банку на ринку*

Вид банку	Характеристика
«Банки-пральні»	банк, який займається відмиванням грошей через здійснення схемних операцій. Такий банк конвертує безготівкові кошти у готівку, що в народі називають «обналом». Нерідко операції з «обналу» проводяться на мільйони чи навіть мільярди гривень. Така діяльність банку призводить до зменшення податкового навантаження на бізнес та розкрадання державних коштів.
«Банки-пилососи»	банк, який збирає кошти вкладників та фінансує ними інші бізнес-проекти власника банку чи його родичів. Нерідко такі банківські установи працюють як класичні фінансові піраміди та виплачують отримані від останніх вкладників гроші клієнтам, які відкрили депозити раніше.
«Зомбі-банки»	банк, закритий регулятором через структурні проблеми, які накопичилися в ньому переважно після кризи 2008-2009 років. Ці проблеми не були вирішені впродовж наступних років, тому банк весь цей час залишався швидше «мертвим», аніж «живим».
«Банки бебі-бумери»	банк, створений в період «бебі-буму» 2010-2013 років з метою подальшого перепродажу, діяльністю на ринку практично не займався. З початком кризи: інвестори не з'явилися, а самостійно розвивати установу у власників не вистачило коштів чи бажання.
«Банк – азартний гравець»	банк з ризиковою бізнес-моделлю, який зазвичай вів агресивну в певних сегментах банківської діяльності політику, але не був готовий до кризи та різкого відтоку коштів. У таких банків переважно немає адекватних ресурсів для покриття втрат. Тому у періоди криз більшість «азартних гравців» не можуть виконати вимоги з капіталізації та залишають ринок.

*Побудовано автором на основі [10].

Деякі банки почали відмовлятися повертати гроші і українцям, і регуляторів. Інші – вже були не в змозі виконувати нормативи та вимоги Національного банку. Були й такі, що залишилися без підтримки акціонерів, які просто втекли від проблем та зобов'язань перед вкладниками. Вдосконалюючи нагляд за банками необхідно залишати значну частку для аналізу схожих непередбачуваних ситуацій та виявляти чи зможе кожен із існуючих банків функціонувати на такому ринку.

Особливий нагляд за проблемними та неплатоспроможними банками здійснюють як НБУ, так і Фонд гарантування вкладів (рис. 2).

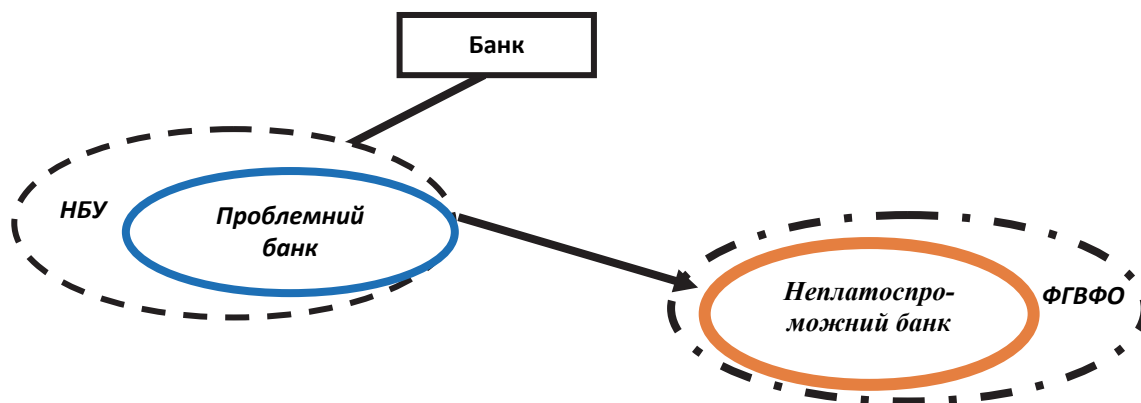

Рис.2. Нагляд за проблемним та неплатоспроможним банком*

*Побудовано автором на основі [11].

Після віднесення банку до категорії «проблемних банків» нагляд за цими банками здійснює НБУ, ця інформація є банківською таємницею. Після віднесення банку до категорії «неплатоспроможних банків» нагляд за цими банками здійснює Фонд гарантування, шляхом введення тимчасової адміністрації. Також Фонд гарантування здійснює ліквідаційний нагляд після відкриття банківської ліцензії та ліквідації банку. Ця інформація оголошується у ЗМІ [11].

Первинні підходи нагляду за банками (табл. 2) дозволяють передбачити можливі проблеми у діяльності конкретного банку та вчасно застосувати заходи впливу.

Таблиця 2

Первинні підходи нагляду за банками України*

Підхід	Характеристика
<i>Професійне судження</i>	- Визначається стійкість та безпечність роботи банку, використовуючи передові методи та інструменти нагляду на основі оцінки ризиків.
<i>Оцінка перспектив</i>	- Здійснюється процедура раннього реагування на проблеми конкретного банку, задля упередження та мінімізації негативних наслідків для клієнтів, партнерів та банківської системи в цілому.
<i>Фокус уваги</i>	- Встановлюється саме на тих банках і питаннях, які становлять небезпеку для сталості банківської системи України.

*Побудовано автором на основі [12].

Звичайно, дотримання не лише первинних підходів нагляду за банками можуть детально охарактеризувати ситуацію, а й обов'язковим є дотримання міжнародних стандартів та вимог, які діють у сфері банківського регулювання та нагляду:

1) Базельський комітет з питань банківського нагляду – розробляє глобальні нормативні стандарти для банків і прагне посилити мікро- та макропруденційний нагляд.

2) Рада з міжнародних стандартів фінансової звітності – займається розробкою зрозумілих стандартів фінансової звітності, які би забезпечували одержання прозорості та порівняльної інформації, а також застосовувалися у міжнародній практиці.

3) Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням незаконно одержаних грошей (FATF) – заснована з метою посилення на національному та міжнародному рівнях дій, спрямованих на протидію легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму.

4) Міжнародний валютний фонд-метою якого є розвиток міжнародної взаємодії у сфері грошово-кредитної політики, забезпечення стабільності обмінних курсів і впорядкування правил проведення валютних операцій, стимулювання економічного росту й забезпечення високого рівня зайнятості.

В законодавстві України немає одного єдиного закону або положення, де було б описано процедуру та етапи нагляду за проблемним банком. На основі закону України «Про банк та банківську діяльність», положення «Про здійснення Національним банком України безвізного банківського нагляду» було виділено, що до всіх банківських установ, а також проблемних банків, регулятор здійснює безвізний та виїзний банківський нагляд. Безвізний банківський нагляд здійснюється уповноваженими підрозділами НБУ у формі:

- поточного моніторингу фінансового стану банку та показників банківської групи з урахуванням ризик-орієнтованого підходу;
- оцінки банку під час здійснення безвізного банківського нагляду на підставі оцінки рівня ризиків та якості управління ризиками;
- камеральної перевірки.

Також до етапів банківського нагляду відносимо пруденційний та ліквідаційний нагляд, які є прикінцевими етапами та характеризуються значно суворішими формами здійснення нагляду, що може призвести до визнання банку неплатоспроможним та здійснення його ліквідації.

The Office of the Comptroller of the Currency (OCC) – незалежне бюро в рамках Міністерства фінансів США, у вересні 2021 року випустило оновлену інструкцію – довідник «Нагляд за проблемним банком», що змогла замінити «Посібник експерта з визначення проблемних банків, відновлення та вирішення проблем», датований ще січнем 2001 року. Кардинальна зміна інструкції здійснилась лише через 20 років, весь цей час додавались різні статті, бюлетені, рекомендації, що хоч мінімально оновлювали посібник на сучасному етапі. ООС визначає проблемний банк, в оновленій інструкції, за складеним рейтингом CAMELS або ROCA – що дорівнює 3,4 або 5 балів. Також ООС письмово повідомляє банк, що він визнаний банком «у проблемному стані» [13].

Національний банк України, при оцінці фінансового стану банків, також використовує рейтингову систему CAMELS, на основі якої робить результати щодо віднесення банків до категорії проблемних. Але також, ще з 1998 року, НБУ активно використовував рейтингову систему CAMELSO, метою якої є визначення фінансового стану банків, якості менеджменту та корпоративного управління, прозорості операцій та ефективності внутрішніх контролів, управління ризиками. Також вона допомагала виявити недоліки, що можуть призвести до банкрутства банку та вимагають посиленого контролю з боку органів банківського нагляду. Але з 1 жовтня 2020 року почала застосовуватись нова єдина процедура та методологія процесу наглядових перевірок та оцінки – SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). На жаль, результати SREP не публікуються публічно НБУ[14].

Основні складові зазначених рейтингових систем є дуже схожими, обов'язковими складовими є якість активів, управління та чутливість до ризику, а також оцінка методів управління та відповідність установленим правилам, що і є важливим у банківській діяльності.

Можна зауважити, що НБУ потрібно приділяти більшу увагу до проблемних банків, наприклад, створення окремого органу, який буде спеціалізуватись на діяльності саме проблемних банків, може стати вдалим рішенням у складний час на банківському ринку, а виділення одного окремого положення по керуванню діяльністю проблемних банків позитивно вплине на розвиток нормативно-правової бази у країні.

Висновок. Таким чином, виявлено що проблемний банк, це не лише банк який має проблеми з якістю активів, це і банки, що приховують своїх справжніх власників, працюють заради відмивання коштів або з ризиковою бізнес – моделлю. Якщо не вчасно виявити банк, який вже став проблемним, то він автоматично стає неплатоспроможним, і нагляд за ним здійснює Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Первинних підходів до нагляду за банком недостатньо, необхідно слідкувати за тенденціями інших країн та створювати, оновлювати методи для нагляду за банками, дозволяти публічний показ результатів перевірок, адже навіть впровадження одного нового методу, може максимально повернути ситуацію на банківському ринку в сторону розвитку.

Список використаних джерел

1. Ганзюк С. М. Особливості функціонування проблемних банків в Україні. Молодий вчений. № 8 (35). 2016 р. С. 11–14.
2. Еркес О.Є. Критерії визначення проблемного банку. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. 2011. № 31. С. 71–79.
3. Мамедов С.Г. Підвищення ефективності нагляду в контексті реструктуризації банків. Вісник університету банківської справи. 2017. № 1(28). С. 60–64.
4. Панасенко І.М. Банківський нагляд як інструмент забезпечення стабільності банківської системи України. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. №23. С. 518–523.
5. Глосарій банківської термінології. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article>
6. IGI Global: International Academic Publisher. URL: <https://www.igi-global.com/dictionary/problembank/51084#:~:text=1.,Current%20Drawbacks%20and%20Future%20Challenges>

7. International Association of Deposit Insurers. URL: <https://www.iadi.org/en/core-principles-and-guidance/glossary/troubled-bank/>
8. Барановський О. Проблемні банки : виявлення і лікування/ О. Барановський// Вісник НБУ.-2009. – № 11. – С. 18–31.
9. Банківські показники. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
10. Причини і результати «великого банківського очищення». Національний банк України. URL: <https://badbanks.bank.gov.ua/#intro>
11. Про банк і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р № 2121 – III // Відомості Верховної ради України, 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
12. Банківський нагляд. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision>
13. Офіційний сайт Moodys analytics. URL: <https://www.moodysanalytics.com/regulatory-news/sep-13-21-occ-issues-booklet-on-supervision-of-problem-banks>
14. Упровадження ризик-орієнтованого нагляду за методологією SREP: підсумки Міжнародного круглого столу. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/uprovdjennya-rizik-oriyentovanogo-naglyadu-za-metodologiyeyu-srep--pidsumki-mijnarodnogo-kruglogo-stolu>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, старшого викладача
БЕЛЯНКО Л. Л.

ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

**ЗЕНІН В., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню сучасних моделей іпотечного кредитування у зарубіжних країнах. Проаналізовано моделі збалансованої автономії та розширена відкрита (дворівнева) модель. Визначено переваги та недоліки кожної із зазначених моделей та можливості їх застосування в Україні.

The article is devoted to the study of modern models of mortgage lending in foreign countries. The model of balanced autonomy and the extended open (two-level) model are analyzed. The advantages and disadvantages of each of these models and the possibilities of their application in Ukraine are identified.

Актуальність теми. Іпотечне кредитування є одним із найважливіших елементів ринкової економіки. Ефективність роботи іпотечного кредитування свідчить про якість ринкової системи господарювання, її соціальну орієнтованість, здатність до відтворення.

Функціонування системи іпотечного кредитування створює базові умови для розвитку інвестиційних процесів, функціонування інститутів кредитування, фінансового та банківського секторів економіки, формування середнього класу та забезпечення якісних умов проживання населення. Іпотека дозволяє найефективнішим чином залучати до інвестиційних процесів особисті заощадження громадян, орієнтувати бюджетні витрати безпосередньо на вирішення соціально-значимих завдань, зокрема, пов'язаних з розвитком інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема іпотечного кредитування у зарубіжних країнах досліджувалась багатьма вітчизняними авторами: Н.В. Поліщук, Л. М. Дребот-Лабєцькою, С.І. Кручок, Л.А. Свистун, Ю.С. Довгаль, О.С. Іваніловим, М.В. Тітенковою та ін. Проте на сьогодні чимало аспектів іпотечного кредитування залишаються малодослідженими, зокрема, недостатньо висвітленими залишається питання можливості застосування моделей іпотечного кредитування в Україні.

Метою статті є проведення аналізу сучасних моделей іпотечного кредитування у зарубіжних країнах та визначення можливості їх застосування в Україні.

Об'єктом дослідження є процес застосування моделей іпотечного кредитування.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти реалізації сучасних моделей іпотечного кредитування у зарубіжних країнах.

Сучасні дослідники використовують різні підходи до узагальнення досвіду формування систем іпотечного кредитування у країнах. На наш погляд, як основний критерій групування зарубіжних моделей іпотечного кредитування слід використовувати їхню відкритість для ринку капіталу. З цих позицій заслуговують відокремлення модель збалансованої автономії та розширена відкрита (двохрівнева) модель. Вони утворюють протилежні за формою організації варіанти забезпечення іпотечного кредитування.

Модель збалансованої автономії або, як її ще називають – ощадно-позичкова модель, набула поширення у Німеччині, Франції, США. Основними учасниками, що забезпечують її функціонування, є приватні ощадні каси: *Bausparkasse* – у Німеччині, *LivretEpargne Logement* – у Франції, *Savings&Loans* – у США [1, с. 331].

Ощадкаси формують статутний капітал, який використовується для фінансування кредитів. Кредитор здійснює накопичення для придбання нерухомості. При досягненні близько 45% вартості нерухомості її покупець отримує від держави дотацію в розмірі близько 10% від її вартості і оформляє кредит терміном на 10–15 років для оплати вартості, що залишилася. Кошти на цю позику банк бере з цільових заощаджень своїх вкладників.

Німецькі ощадні каси за формою власності можна згрупувати у великі групи. Першу утворюють ощадкаси акціонерних товариств, що належать великим банкам і страховим компаніям. Другу утворюють ощадні каси регіонів – федеральних земель.

Переваги цієї моделі полягають у захисті від впливу криз, що виникають на фінансовому та кредитному ринках; відсутністю необхідності позичальника підтверджувати свою фінансову спроможність, оскільки вона встановлюється у процесі накопичення коштів; значно нижчою ставкою відсотка проти середніх значень на ринку кредитування; забезпечення доступу до отримання кредиту позичальникам із різними доходами; за невеликих витрат модель забезпечує високу ефективність. Недоліками є те, що дана модель передбачає обмеження доступу до можливих для використання фінансових ресурсів; у покупців, що включаються в процес придбання кредиту, виникає уявлення про систему як про «фінансову піраміду».

Можливості застосування цієї моделі в Україні обмежені. По-перше, фінансові ресурси обмежені вкладками учасників, які при рівні доходів для більшості зацікавлених осіб будуть явно недостатніми для реалізації проектів. По-друге, реалізація названої моделі потребує суттєвої роботи з формування законодавчої бази. По-третє, гарантувати надійність вкладів та ефективну роботу даної моделі може лише держава шляхом фінансових впливів та субсидування відсоткових ставок, ігноруючи фінансові ресурси, що знаходяться на ринку.

Поширення зазначеної моделі у таких країнах як Німеччина зумовлено високим рівнем доходів більшості потенційних учасників, стабільністю фінансово-економічного становища. Економіка України не має у своєму розпорядженні даних якостей. Середній рівень доходів українців істотно нижчий, а стан економіки країни постійно випробується на міцність різними форс-мажорними впливами, наприклад, обмеженнями фінансових інститутів до ринку позикових коштів.

У зарубіжній практиці використовуються й інші моделі, які спрощеним чином залучають необхідні засоби. Дуже поширена модель, що спирається на первинний ринок

заставних паперів. В даному випадку заставні папери за виданими позиками банки використовують як забезпечення залучення ресурсів із зовнішнього середовища, що дозволяє зібрати необхідну кількість коштів для здійснення необхідних робіт.

Джерелами зовнішніх ресурсів можуть виступати боргові цінні папери, міжбанківські кредити, кошти вкладників та ін. Кількість учасників кредитних відносин у цій моделі обмежена на законодавчому рівні. Для організації цієї моделі створюються спеціалізовані учасники ринку, що працюють у сфері іпотечного кредитування [6, с. 59].

Ці учасники, керуючись станом справ на ринку, визначають масштаби кредитів, що видаються, і відсоткову ставку. Банки у цій моделі відносин поєднують функції кредитора, емітента, підприємства з обслуговування кредитів і цінних паперів – заставних. Заставні листи, будучи цінними паперами на відміну, скажімо, від акцій, мають забезпечення у вигляді майна, яке заноситься до спеціального реєстру.

Ця модель дуже поширена у більшості країн Європи, Ізраїлі, Австралії, державах Південної Америки. Ця модель є у повному сенсі цього терміну ринковою, оскільки надає широкі можливості залучення додаткових ресурсів на ринку капіталу. Проте, її висока залежність від стану економіки країни, фінансових можливостей національного ринку не дозволяє її застосувати за умов України. Очевидно, що в рамках даної моделі відносин не є можливим встановлення обмежень за вартістю іпотечного кредиту, термінів його надання. Ці ключові параметри встановлює іпотечний банк самостійно, орієнтуючись стан фінансового ринку. Обмежена кількість учасників ринку викликає в окремих випадках монополну поведінку та встановлення невикористано високих ставок за кредитами.

Американська модель іпотеки, на відміну вищезгаданих, спирається на ресурси первинного і вторинного ринку. При цьому первинний ринок утворений кредитуванням позичальників, а вторинний рефінансуванням банків з ринку цінних паперів, забезпечених заставами на нерухоме майно. Учасниками цієї моделі є позичальники, банки, іпотечні агенції, інвестори, страхувальники іпотечних вкладів та ін.

Рух коштів, залучених до іпотечного кредиту, пронизує всю фінансову систему. Позичальник отримує кошти від банку, одержуючи натомість зобов'язання щомісячного погашення кредиту під заставу нерухомого майна. Цей кредит банк продає іпотечним агенціям, які відшкодовують банкам виплачені позичальникам кошти. Іпотечні агенції набувають всіх зобов'язань за іпотечними кредитами, включаючи щомісячні платежі за вирахуванням певного відсотка, встановленого банками. Агентства формують з іпотечних кредитів пули, які забезпечують випуск цінних паперів і дивіденди яких формуються з щомісячних платежів позичальників. Виплата дивідендів гарантується агенціями. Цінні папери розміщуються на фондовому ринку, залучаючи кошти інвесторів.

Іпотечне кредитування США спрямоване, головним чином, на домашні господарства. Більшість домашніх господарств має свій будинок, у якому розміщується одне домогосподарство (більше 85 %). Вартість цих будинків перевищує прибутки власників. Іпотечне кредитування перебуває у становищі практично єдиного можливого джерела фінансування придбання нерухомості. Функціонування названої системи забезпечується оформленням наступних документів.

По-перше, це боргове зобов'язання, в якому зафіксовано параметри кредиту, його розмір, процентну ставку, порядок погашення. По-друге, договір з іпотеки, у якому визначаються умови застави та обов'язки учасників відносин. І тут банк отримує можливість продати позику, включити її у процес вторинного обігу, використовувати її для випуску цінних паперів, які забезпечені нерухомим майном [7, с. 74].

Американська модель надає можливості формування довгострокових кредитних ресурсів, але може бути реалізована за умов високого рівня розвитку ринкової інфраструктури. Функціонувати ця модель може лише за умов належного контролю з боку держави. Розподіл коштів іпотечними агенствами в пули забезпечених і незабезпечених іпотечних кредитів призвело до появи на фондовому ринку незабезпечених цінних паперів, що стало причиною фінансової кризи 2008 р., яка так болісно позначилася на стані світової економіки.

Криза системи іпотечного кредитування США вказала на необхідність більш діяльної участі держави у контролі за процесами розвитку цього ринку. Державний статус агентств, що встановлюють до банків вимоги щодо придбання іпотечних кредитів, дозволяє наладити необхідний захист ринку від поведінки несумлінних гравців, стандартизувати процедури залучення коштів для ефективного функціонування ринку іпотечного кредитування. Водночас участь держави на рівні іпотечних агентств дає змогу органам влади проводити політику, що узгоджує розвиток ринку іпотечного кредитування з цілями та завданнями соціально-економічного розвитку держави.

Переваги цієї моделі полягають, насамперед, у наданні можливостей залучення додаткових фінансових ресурсів на ринок. Проте для реалізації цієї моделі в українських реаліях необхідно враховувати її недоліки. По-перше, високу залежність цієї моделі від стану справ на фінансовому ринку. Ця модель є хорошою в умовах стійкої економіки. По-друге, функціонування цієї моделі вимагає суттєвого вдосконалення нормативної правової бази, прийняття значної кількості регламентів, що регулюють відносини позичальника та банку, банку та агентства, агенції та учасників фондового ринку, а також необхідну та достатню регулюючу участь органів влади, з метою недопущення кризових явищ на фондовому ринку, у відносинах населення з фінансовими інститутами та іншими учасниками.

Свою особливу специфіку має іпотечний ринок країн Європи. У лютому 1987 року було прийнято директиву Європейського економічного співтовариства, згідно з якою всім іпотечним установам країн-членів було дозволено діяти в будь-якій його країні. Становленню єдиного європейського іпотечного ринку сприяло створення єдиної валюти для країн Єврозони. Таким чином, європейські кредитні організації можуть діяти на території всіх країн Євросоюзу, а європейські банки орієнтовані не лише на мешканців своєї країни. Становлення єдиного іпотечного ринку призвело до вирівнювання та стандартизації ставок за іпотечними кредитами на території ЄС.

Найбільшим ринком іпотечного кредитування в Європі зараз є німецький. У Німеччині ставки за кредитами найнижчі в Європі. На оформлення іпотеки йде приблизно місяць, і коштує вона 1,5–2 % від суми позики.

Наявність іпотеки знижує розмір прибуткового податку: з доходу інвестора віднімаються витрати на сплату відсотка, чим зменшується обсяг бази оподаткування. Такі умови стимулюють попит на іпотеку, а відтак зростають обсяги будівництва. У Німеччині найбільш поширені анuitетні щомісячні платежі, також клієнт має можливість домовитися з банком про дострокове погашення, проте в такому разі ставка може збільшитися. Якщо дострокове погашення не було заздалегідь обговорено, позичальнику доведеться виплатити штраф [4, с. 158].

Французький кредитний ринок не дуже відрізняється від німецького, проте французькі банки суворо оцінюють вартість заставного майна. Банки мають бути впевнені, що у разі несплати вони матимуть змогу повернути вкладені гроші. Порівняно з Німеччиною, ринок іпотечних кредитів набагато менше регулюється державою, тому іноді банки переоцінюють свої можливості, а деякі позичальники намагаються отримати з іпотеки прибуток і заробити на відсотках.

На італійському ринку є два види інститутів – короткострокового та довгострокового кредитування. На відміну від звичайної моделі, коли банки кредитують окремих осіб та беруть у заставу їхню нерухомість, італійські банки кредитують цілі будівельні фірми, таким чином реєструючи лише одну іпотеку. При цьому в заставу береться весь будинок, що будується. Пізніше, коли будівельна фірма почне продаж окремих квартир за своїм кредитним контрактом, єдина іпотека розділиться на покупців квартир, а з кожним покупцем буде укладено окремий договір на погашення кредиту. Щоб уникнути проблем через неплатежі, кредитні організації користуються послугами страхових компаній.

Загалом можна сказати, що європейська модель іпотечних позик є американською альтернативою. Для американського ринку характерна стандартизація кредитних процесів, які, незважаючи на наявність у кожному штаті свого законодавства, переважно регулюються

федеральними агенціями. У той же час, для Європи стандартизація практично неможлива, оскільки через високу конкуренцію існує безліч різноманітних типів іпотечних кредитів. Також для США та Європи є характерним різне ставлення до дострокового погашення. В Америці позичальник може погасити кредит достроково без будь-яких штрафів. У Європі дострокове погашення чітко регламентоване та у деяких випадках передбачає штрафи або запровадження додаткової оплати, що ускладнює відносини кредитора та позичальника.

Висновок. Отже, можемо відзначити велике значення іпотечного кредитування для економічної системи країни. Воно дуже поширене і практикується у всьому світі. Іпотека – не лише можливість для малозабезпечених верств населення отримати якісне та комфортне житло, а й фінансовий інструмент, що стимулює економічні процеси, рух грошей між економічними агентами та розвиток економіки в цілому.

Незважаючи на всі переваги іпотечного кредитування, його доступність в Україні суттєво відстає від західних країн. Можна виділити ряд проблем сучасної української кредитної системи: високі темпи інфляції, монополізація ринку нерухомості, недоступність іпотеки для найменш забезпечених верств населення, різниця в рівні попиту по регіонах та нестабільність зовнішньополітичної ситуації та курсу національної валюти.

Для вирішення цих проблем необхідні стимулюючі заходи з боку держави: регулювання рівня інфляції, контроль та антимонопольні перевірки фірм-забудовників, розробка програм, що дають можливість отримати іпотеку навіть найменш забезпеченим верствам населення, вирівнювання попиту шляхом стимулювання розвитку ринку нерухомості в регіонах.

Прийняття і ретельніше дотримання цих заходів зможе підвищити якість послуг іпотечного кредитування і полегшити кредитний тягар населення [2, с. 30].

Висновок. Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що розвиток іпотечного кредитування відбувається в розвинених економіках, спираючись на приватні інвестиції. Участь держави є невеликою і становить від 1,5 до 18 %. Набувачами нерухомості фінансуються її будівництво. Дуже поширене кооперативне будівництво. Тим не менш, іпотечне кредитування не належить до високоприбуткових, тому участь держави в його розвитку є неминучим. У зарубіжній практиці існують державні структури, які виконують функції державних іпотечних агентств, готових у разі потреби викупити іпотечні кредити. У Франції це каса іпотечного рефінансування, у США – федеральна асоціація іпотечного кредитування.

Україна не має в своєму розпорядженні базових умов для простого копіювання існуючих моделей організації іпотечного кредитування. Загальна нестабільність економіки, низька купівельна спроможність населення задають параметри, за яких стає необхідним шукати унікальні рішення, прийнятні для ситуації, що склалася.

Список використаних джерел

1. Дребот-Лабєцька Л. М. Іпотечна система: дефініція, структура, суб'єкти. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2014. Вип. 5(109). С. 330–340.
2. Іванілов О.С. Іпотечне кредитування у країнах Західної Європи, США та України. *Фінанси України*. 2007. № 4. С. 28–35.
3. Кочетигова Т.В. Закордонний досвід іпотечного кредитування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 16. С. 719–721.
4. Кручок С.І. Іпотечне кредитування: європейська практика та перспективи розвитку в Україні. К.: Урожай, 2003. 208 с
5. Поліщук Н.В. Закордонний досвід іпотечного кредитування сільського господарства у забезпеченні його сталого розвитку. *Приазовський економічний вісник*. 2017. Вип. 3(03). С. 74–76.
6. Свистун Л.А. Іпотечне кредитування в Україні: сучасні проблеми та фактори розвитку: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2014. 162 с.
7. Язлюк Б. О. Аналіз факторів впливу на розвиток іпотечних відносин в Україні. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Том 5. № 4. С. 70–79.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ГЕРБИЧ Л. А.

АЛОКАЦІЯ ЗАГАЛЬНОБАНКІВСЬКИХ ВИТРАТ БАНКУ

**ІВАНЦЬКА Т., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті визначено економічний зміст поняття «алокація загальнобанківських витрат банку». Розкрито зміст та основні завдання процесу здійснення алокації загальнобанківських витрат банку. Досліджено методи алокації загальнобанківських витрат банку, які поділено на: прямий, каскадний, перехресний. Узагальнено алгоритм проведення алокації загальнобанківських витрат банку.

The article defines the economic content the concept of «allocation of all bank costs of the bank». The content and main tasks of the process of allocation of all-bank expenses of the bank are determined. Methods of allocation of all-bank expenses of the bank, which are divided into: direct, cascade, cross, are investigated. The algorithm for allocating all-bank expenses of the bank is generalized.

Актуальність теми. Контроль за загальнобанківськими витратами банку є важливим елементом системи управління фінансами банку. При налагодженні бюджетування в банку необхідно здійснити поділ його фінансових результатів за різними калькуляційними одиницями (регіональними установами, сегментами бізнесу, структурними підрозділами, банківськими продуктами тощо).

Уміння бачити результати діяльності банку в різних «зрізах» бізнесу та організаційної структури дозволяє його керівникам поглиблено аналізувати ситуацію та приймати виважені управлінські рішення. Водночас, розподіл фінансового результату за калькуляційними одиницями можливий лише за умови побудови системи відповідного розподілу доходів і витрат банку.

Завдяки відокремленню балансових та особових рахунків доходи та витрати за поточними банківськими операціями можна розподілити за їх економічним характером, що дозволяє розрахувати чистий операційний дохід, наприклад, окремої філії в розрізі кожного напрямку бізнесу та банківського продукту.

Набагато складнішою і неоднозначною є ситуація зі загальнобанківськими витратами банку. Основні статті цих витрат не можна чітко ідентифікувати та автоматично віднести їх до того чи іншого відділення банку, а також пов'язати з одним напрямком діяльності або банківським продуктом. З огляду зазначеного важливого значення набуває науково-практична проблема алокації загальнобанківських витрат банку, яка потребує свого вирішення.

Аналіз досліджень за темою. Значна увага питанням контролінгу, формуванню та розподілу загальнобанківських витрат банку приділена в наукових працях Р.І. Тиркало [1], Л.В. Кузнецової, Л.В. Жердецької [5], М.Г. Кравченко [2], О.А. Криклія [3], Н.Г. Маслака [8], О.М. Пожар [3] та інших. Водночас, до сих пір проблема визначення процедур здійснення алокації загальнобанківських витрат банку залишається дискусійною та недостатньо дослідженою.

Метою статті є вивчення методичних підходів щодо алокації загальнобанківських витрат банку.

Об'єктом дослідження є процес здійснення алокації загальнобанківських витрат АТ «Кристалбанк».

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні положення алокації загальнобанківських витрат банку.

Для розуміння важливості механізму рознесення загальнобанківських витрат першочерговим є визначення їх сутності. У науковій літературі загальнобанківськими визначають

витрати, які здійснюються банком для забезпечення виконання усіх процедур, які напряду не відносяться на технологічні процеси, що виникають у процесі обслуговування підрозділів банку та надання банківських послуг без їх ідентифікації. До таких витрат належать: витрати на маркетинг, охорону, прибирання приміщень, інші експлуатаційні витрати тощо. [1]

Загальнобанківські витрати займають левову частку в структурі витрат банків України, що проілюстровано на прикладі АТ «Кристалбанк». Так, частка загальнобанківських витрат АТ «Кристалбанк» станом на кінець 2021 року склала 53,72 %, що суттєво менше порівняно з 2020 та 2019 роками (табл. 1).

Таблиця 1

**Динаміка обсягів та структури витрат АТ «Кристалбанк»
за 2019–2021 рр., станом на 31.12**

Показник	2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %	Сума, тис. грн.	Частка, %
Процентні витрати	47 293	16,1	66 335	22,91	143 078	34,65
Комісійні витрати	8 250	2,9	10 837	3,74	16 865	4,08
Адміністративні та інші операційні витрати	191 196	65,3	194 139	67,04	221 824	53,72
Витрати на формування резервів	44 608	15,2	15 421	5,33	11 461	2,78
Податок на прибуток	1 553	0,5	2 851	0,98	19 722	4,77
Усього	292 900	100	289 583	100	412 950	100

* Побудовано автором за даними [4].

Доречно зауважити, що за досліджуваній період (2019–2021 рр.) процентні витрати виросли в 3 рази, комісійні – в 2 рази, адміністративні – в 1,2 рази. У той же час витрати на формування резервів АТ «Кристалбанк» зменшилися в 3,9 рази, а також значно меншому зростанню адміністративних витрат порівняно з процентними та комісійними. До того ж, спостерігається позитивна тенденція стосовно зменшення частки адміністративних витрат у сукупному їх обсязі з 65,3% у 2019 р. до 53,72% в 2021 р., що свідчить про їх оптимізацію.

Для поглибленого аналізу витрат доречно його здійснювати за сегментами бізнесу. У цьому контексті варто провести такий аналіз на прикладі невеликого та системно важливого банків (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка обсягів та структури загальнобанківських витрат за сегментами бізнесу
АТ «Кристалбанк» за 2019–2021 рр., станом на 31.12**

Показник	2019 рік		2020 рік		2021 рік	
	Сума, тис. грн	Частка, %	Сума, тис. грн	Частка, %	Сума, тис. грн	Частка, %
Роздрібна банківська діяльність	40 554	21,2	39 343	20,3	42 800	20,4
Корпоративна банківська діяльність	33 101	17,3	48 582	25,0	48 584	22,8
Бізнес по роботі з проблемними активами	21 317	11,1	18 004	9,3	21 570	9,9
Казначейська та інвестиційна банківська діяльність	19 340	10,1	19 569	10,1	19 696	9,3
Бізнес по роботі з платіжними картками та цифровими каналами	23 726	12,4	22 030	11,3	24 630	11,3
Вір-банкінг	53 158	27,8	46 481	23,9	50 044	26,2
Всього за сегментами	191 196	100	194 139	100	221 824	100

* Побудовано автором за даними [7].

З отриманих даних можна зробити висновок, що основна частина витрат АТ «Кристал-банк» спрямована на розвиток таких сегментів банківського бізнесу, як корпоративний та Вір-банкінг. У 2021 році частка витрат на корпоративну банківську діяльність склала 22,8%, а на Вір-банкінг 26,2%. Загалом АТ «Кристалбанк» позиціонує себе на ринку як корпоративний банк, що і пояснює значну частку витрат саме на цей бізнес напрямом.

Проаналізуємо структуру загальнобанківських витрат за сегментами банківського бізнесу також на прикладі АТ «Приватбанк», який є системно важливим (табл. 3).

Таблиця 3

**Динаміка обсягів та структури загальнобанківських витрат за сегментами бізнесу
АТ «Приватбанк» за 2019-2021 рр., станом на 31.12**

Показник	2019 рік		2020 рік		2021 рік*	
	Сума, млн. грн	Частка, %	Сума, млн. грн	Частка, %	Сума, млн. грн	Частка, %
Роздрібна банківська діяльність	10 047	67,8	12 697	70,5	8 779	73,0
МСБ	1 171	7,9	1 489	8,3	996	8,3
Бізнес по роботі з торговими підприємствами	75	0,5	366	2,0	333	2,8
Активи та зобов'язання, що управляються як окремий портфель	1 181	8,0	2 332	13,0	1 244	10,3
Казначейська та інвестиційна банківська діяльність	2 051	13,8	444	2,5	265	2,2
Корпоративна банківська діяльність	290	2,0	678	3,8	411	3,4
Всього за сегментами	14 815	100	18 006	100	12 028	100

* Побудовано автором за даними [6].

*Станом на 30.09.

За підсумками аналізу даних табл.3 можна зробити висновок, що більше 70% загальнобанківських витрат в АТ «Приватбанк» генерує роздрібна банківська діяльність, тобто бізнес-сегмент, який включає надання послуг клієнтам (фізичним особам) з відкриття та ведення рахунків, залучення депозитів та обслуговування по інших банківських продуктів, що свідчить про спрямованість банку на розвиток саме роздрібною діяльності на банківському ринку.

Таким чином, за підсумками порівняльного аналізу адміністративних витрат в розрізі сегментів бізнесу можна зробити висновок, що їх розподіл визначається переважно обраною бізнес-моделлю.

Алокацію витрат слід розуміти як встановлене правило, алгоритм або процес, за допомогою якого розподіляється сума витрат на кожну регіональну установу, галузь, напрямок діяльності та банківський продукт. Чим більше критеріїв розподілу, тим складніше правило присвоєння. Витрати алокуються за об'єктами управління, що є важливою складовою визначення їх фінансового результату. [2].

Правила розподілу рідко бувають точними. Як правило, банки використовують обмежений набір правил алокації, які дозволяють їм розподіляти загальнобанківські витрати з прийнятним рівнем точності. На жаль, зв'язок між точністю та складністю правила розподілу зазвичай прямо пропорційний: чим точніше правило, тим складніше його реалізувати на практиці. Однак не завжди потрібна висока точність. На практиці часто просте правило алокації витрат спрацює не набагато гірше, ніж більш складне.

Розподіл (рознесення) загальнобанківських витрат банку здійснюється на витрати обслуговуючих, інфраструктурних центрів банку, центрів фінансового обліку і (або) банківські продукти з метою розрахунку їх прибутковості. Такій процедурі піддаються лише ті витрати, які неможливо безпосередньо віднести на відповідний ЦФО (центр фінансової відповідальності), наприклад, витрати на маркетинг.

При здійсненні процедури алокації загальнобанківських витрат банк може вирішувати наступні завдання:

- гарантування об'єктивності оцінок фінансових показників центрів прибутку та реалізації банківських продуктів;
- формування механізму контролю та управління витратами центрів витрат, включаючи позаопераційні;
- розробка ефективної системи мотивації для керівників сегментів банківського бізнесу.

Розподіл загальних банківських витрат має ґрунтуватися на економічно обґрунтованих принципах, стандартах (базах розподілу, драйверах) та методах.

Існують наступні методи алокації загальнобанківських витрат банку [3].

1. Метод прямої алокації витрат. За допомогою цього методу загальнобанківські витрати розподіляються лише на центри прибутку (департамент обслуговування корпоративних клієнтів, казначейство, департамент по роботі з платіжними картками тощо).

Нині переважає прямий метод алокації витрат. При виборі цього методу не враховуються взаємонадані внутрішньобанківські послуги підрозділів обслуговування (центрів витрат). Накопичені витрати цих одиниць відносяться безпосередньо на бізнес-підрозділи на основі визначеної бази рознесення витрат.

Головною перевагою прямого методу є його простота. До недоліків можна віднести спотворення частки непрямих витрат, що належать бізнес-одиницям, що в свою чергу ускладнює точність розрахунку їхнього фінансового результату.

2. Каскадний метод. Передбачає послідовне розподілення на центри витрат, при якому витрати нижчих центрів більше не передаються на вищі центри. Застосування цього методу ґрунтується на наступних принципах:

- ✓ пріоритетного розподілу загальнобанківських витрат (центри витрат поділяються центри підтримки бізнесу, центри забезпечення та обслуговування бізнесу, центри загального управління);
- ✓ витрати центрів управління розподіляються після розподілу витрат підрозділів обслуговування;
- ✓ в першу чергу, алокуються витрати центрів витрат, які обслуговують тільки інші центри витрат;
- ✓ серед інших центрів витрат пріоритетними є витрати центрів, що обслуговують більшу кількість інших суб'єктів;
- ✓ серед підрозділів з рівною кількістю обслуговуваних центрів фінансового обліку пріоритет надається підрозділам з більшими витратами ресурсів. [3].

Цей метод більш точний і враховує перехресні непрямі витрати між відділами обслуговування. Процес розподілу витрат починається з відділу обслуговування, який надає максимальний обсяг послуг іншим відділам і споживає мінімальний обсяг послуг. Витрати наступного центра витрат розподіляються послідовно. Витрати алокуються безпосередньо на центри витрат і підрозділи з огляду обраної бази їх розподілу.

3. Метод перехресної алокації. За допомогою цього методу кожен центр витрат розподіляє свої накладні витрати на відповідний центр фінансового обліку. У цьому випадку можна використовувати математичний апарат, зокрема систему n -лінійних рівнянь з n -невідомими та враховувати взаємне надання послуг одиницями обслуговування один одному. У результаті розраховуються загальні витрати одиниць обслуговування, які розподіляються на бізнес-одиниці пропорційно обраній базі розподілу (драйверу).

Алокація витрат може здійснюватися, виходячи з фінансових індикаторів таких як: фонду оплати праці; суми поточних витрат; витрат на основні засоби; прибутку тощо,

нефінансових показників (кількості працівників, комп'ютерів, телефонів; площі займаних приміщень; кількості одноразових наданих послуг) або на фіксованій основі (встановлення відсоткових співвідношень для кожної бізнес-одиниці). Наприклад, залежно від чисельності персоналу певного підрозділу банку розносяться витрати на канцелярію та утримання відділу кадрів, а прямо пропорційно площі – витрати на утримання основних засобів. [5]

Проаналізуємо процес алокації загальнобанківських витрат на практиці досліджуваного банку.

У процесі управлінського обліку об'єктів оцінювання виділяються прямі (витрати, віднесені безпосередньо на центри фінансового обліку (ЦФО) в облікових інформаційних системах банку) та непрямі (витрати, які відносяться на ЦФО в процесі алокацій) витрати.

До прямих витрат банк відносить наступні: на утримання персоналу, обслуговування устаткування, амортизацію офісного приміщення, зв'язок та телекомунікації та інші. Ці витрати є прямими витратами центру фінансової відповідальності, які він генерує в результаті використання різного роду ресурсів незалежно від функцій, що виконує цей суб'єкт.

Непрямими є витрати, які прямо не пов'язані з роботою конкретного центру фінансового обліку, і виникають в ході перерозподілу витрат інших ЦФО. До таких витрат банку належать: витрати на маркетинг, паливо для автомобілів, підтримку хмарного середовища, обслуговування програмного забезпечення, навчання співробітників, СЕП тощо.

Рівнів рознесення непрямих витрат може бути декілька, досліджуваний банк виділяє 2 рівні. На першому з них алокуються витрати на відділення банку, такі як: інкасацію, платежі за програмне забезпечення (ОДБ та карткових систем банку), рекламу тощо. Базою розподілу виступають два критерії: чисельність персоналу та операційний прибуток. Об'єм отриманого підрозділом доходу використовується при розподілі загальнобанківських витрат, оскільки підрозділи, які генерують найбільший дохід мають більшу можливість для покриття цих витрат.

Банк при побудові управлінського обліку загальнобанківських витрат здійснює вибір критеріїв на основі експертного методу та балансування між принципами стимулювання мінімізації загальнобанківських витрат та максимізації прямих витрат, що дозволить максимально точно провести оцінку прибутковості об'єктів управлінського обліку.

З огляду на практичні напрацювання банків можна виокремити певний алгоритм алокації загальнобанківських витрат банку:

1. Алокацію фінансового результату центру витрат на фінансовий результат одного або кількох центрів прибутку слід здійснювати у відповідності зі значеннями факторів, що відображають зв'язок між витратами та їх причинами (драйверами витрат). Для кожного типу витрат існує унікальний драйвер розподілу. Значення драйвера може змінюватися з часом.

2. Алокуються витрати лише за тими видами діяльності, які відповідають інтересам бізнесу. Діяльність направлена на обслуговування учасників банку та подібні витрати не підлягають алокації. Ці витрати доцільно віднести до загального центру витрат.

3. Першим розподіляють витрати центрів витрат, які мінімально використовують послуги інших центрів витрат, але надають послуги великій кількості підрозділів (наприклад, відділ безпеки, юридичний відділ тощо). Надалі підлягають алокації інші загальні банківські витрати.

Отже, методичний підхід щодо алокації витрат обирає кожний банк самостійно, що залежить від налагодженості системи управлінського обліку та програмно-технічного супроводження цього процесу, кваліфікації персоналу та потреб менеджменту в наявності детальної інформації в різних зрізах для прийняття виважених управлінських рішень.

Висновки. Загальнобанківські витрати займають лівову частку в структурі витрат банків України, яка коливається, найчастіше, в межах 30–60%. Під алокацією витрат слід розуміти встановлене правило, алгоритм або процес, за допомогою якого розподіляється сума витрат на кожен калькуляційну одиницю банку (регіональну установу, напрямок діяльності, банківський продукт тощо). Алокація витрат здійснюється згідно з певними

критеріями, які обирає банк самостійно. Чим більше використовується критеріїв розподілу, тим складніша процедура алокації загальнобанківських витрат банку. При алокації цих витрат можуть використовуватися такі методи як прямий, каскадний та перехресний.

Алокація загальнобанківських витрат здійснюється за різними критеріями, перелік яких визначають банки самостійно, що залежить від стану їх інформаційно-аналітичної бази, програмного супроводження та філософії менеджменту на якій базуються управлінські рішення.

Список використаних джерел

1. Банківська справа : навч. посіб / за ред. Р. І. Тиркало. – Тернопіль: Карт-бланш, 2001. С. 314.
2. Кравченко М.Г. Механізм трансфертного ціноутворення в банку. *Вісник Національного банку України*. 2015. С. 42–49.
3. Криклій О.А., Маслак Н.Г., Пожар О.М. Банківський менеджмент: питання теорії та практики: монографія. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». 2011. С. 152.
4. Наглядова статистика НБУ. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#5>.
5. Фінансова звітність АТ «Приватбанк». URL: [https://privatbank.ua/about/ finansovaja-otchetnost](https://privatbank.ua/about/finansovaja-otchetnost).
6. Фінансова звітність АТ «Кристалбанк». URL: [https://crystalbank.com.ua/ua/pro-bank/ finansova-zvitnist](https://crystalbank.com.ua/ua/pro-bank/finansova-zvitnist).
7. Криклій О.А., Маслак Н.Г. Ціноутворення на банківські продукти: монографія. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». 2010. С. 121.

Робота виконана під науковим керівництвом д-ра екон. наук, професора
ШУЛЬГИ Н. П.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

**ІЛЬЄНКО Є., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню теоретичних засад оцінювання ефективності кредитної діяльності банку. Визначено основні показники доходності та ризику, які використовуються у процесі оцінки ефективності кредитної діяльності банку.

The article is devoted to the study of the theoretical foundations of evaluating the effectiveness of credit activities of the bank. The main indicators of profitability and risk used in the process of assessing the effectiveness of the bank's lending activities are identified.

Актуальність теми. Важливою та необхідною умовою боротьби із наслідками кризових явищ в економіці країни та у банківській сфері зокрема є відновлення і стимулювання кредитування та активізація кредитних вкладень у господарство країни. Виходячи із вищезазначеного, перед менеджментом банку постає гостра необхідність організації ефективної кредитної діяльності, яка полягає у розробці та реалізації ефективної кредитної політики, формуванні кредитних ресурсів, здійсненні кредитних операцій, моніторингу якості

кредитного портфеля. З огляду на це, оцінка ефективності кредитної діяльності банку є вкрай актуальним питанням сьогодення, що має значний вплив не тільки на рівень діяльності самого банку, а й на розвиток банківської системи країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням оцінки ефективності кредитної діяльності банків України присвячено низку праць багатьох зарубіжних і вітчизняних вчених, насамперед ми виділили О. Дзюблюка, Б. Івасіва, М. Савлука, А. Сміта, О. Василика, О. Лаврушина, В. Лагутіна, А. Мороза, Й. Шумпетер, В. Лексис, Д. Мак Нотон, Е. Рід, С. П. Роуз, Дж. Ф. Сінкі, І. М. Лазепка, А. М. Мороза, Л. О. Примостки, М. Ф. Пуховкіної. Незважаючи на значний внесок та високий рівень існуючих досліджень окремі аспекти та особливості оцінювання ефективності кредитної діяльності банків залишаються не достатньо вивченими і потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження теоретичних засад оцінки ефективності кредитної діяльності банків.

Об'єктом дослідження є кредитна діяльність банків.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні підходи до оцінки ефективності кредитної діяльності банків.

Загальна ефективність роботи банку залежить від ефективності ведення ним кредитної діяльності. А це на пряму впливає на рівень прибутковості банківської установи та його конкурентну позицію на ринку кредитних послуг. З метою забезпечення власних конкурентних переваг та зміцнення позиції на кредитному ринку банківські установи прагнуть вдосконалювати свою кредитну діяльність та проводити її максимально ефективно. Тому, вважаємо за доцільне визначити сутність поняття кредитної діяльності банку, а потім визначити економічний зміст ефективності кредитної діяльності банку.

В таблиці 1 наведені наукові погляди вчених щодо тлумачення поняття кредитної діяльності банку.

Враховуючи дослідження існуючих наукових поглядів, наведене у таблиці 1, вважаємо доречним розглядати кредитну діяльність банку як систему чітко встановлених процесів та дій, що спрямовані на ефективну реалізацію кредитної політики банку, яка обумовлює надання широкого спектру кредитних послуг для різних груп позичальників, з метою отримання максимального прибутку, формування відповідних кредитних ресурсів та їх ефективного розміщення на кредитному ринку відповідно до цілей кредитної політики банку.

Таблиця 1

Наукові підходи до тлумачення поняття кредитної діяльності банку*

Автор	Кредитна діяльність
Коваленко В.В. [1]	Це складник банківської діяльності, що являє собою узгоджену за стратегічними і тактичними цілями сукупність внутрішньобанківських процесів та практичних дій, спрямованих на формування кредитних ресурсів й їх розподіл за контрольованого рівня ризиків із метою отримання прибутку.
Гаряга Л. О. [2]	Це скоординована сукупність дій у сфері розробки та реалізації кредитної політики, організації кредитного процесу на основі безпосереднього впливу на кредитний портфель для досягнення мети банку відповідно до його кредитної тактики та стратегії.
Семенюка Л. П. []	Це ключова складова банківської діяльності, яка має визначити економічно-обґрунтовані межі використання мобілізованих у банку джерел грошових коштів для надання кредиту і здійснення інших операцій, а з іншого боку – це кредитний потенціал банку, що відображає величину мобілізованих у банку коштів за мінусом загального резерву ліквідності

*Створено автором на основі [1, 2, 3].

Таким чином, під ефективною кредитною діяльністю розуміють такий механізм кредитування в банку та управління кредитним ризиком, який у майбутньому трансформується у високу рентабельність кредитної діяльності за збереження необхідного рівня ліквідності та фінансової стійкості банківських установ і банківської системи загалом [4].

Ефективність кредитної діяльності банку обумовлена впливом багатьох внутрішніх та зовнішніх чинників. Зовнішні фактори чинять вплив через стан економіки та політичної ситуації в країні, поглиблення фінансової кризи. Серед зовнішніх факторів можна виділити: показники грошово-кредитної політики Національного банку України, рівень інфляції, попит на кредитування, рівень конкуренції на ринку фінансових послуг, рівень цін на банківські послуги, розмір доходів населення тощо. Внутрішні чинники впливу пов'язані з надійністю, стійкістю, конкурентоспроможністю самого банку. До внутрішніх факторів, які впливають на кредитну діяльність банку, відносяться: загальний рівень менеджменту банку, репутація банку, рівень ліквідності банку, його кредитний потенціал, рівень ризиків та прибутковості, цінова політика, специфіка функціонування, наявність професійного персоналу тощо.

Для здійснення ефективною кредитної діяльності банку доцільно впроваджувати зважену кредитну політику. Вона дає можливість регулювати та раціонально організовувати відносини між банком і його клієнтами з приводу руху грошових коштів. Кредитна політика банку є ключовим елементом кредитної діяльності банку і являє собою сукупність норм, правил та документів, що регламентують усю кредитну діяльність установи і спрямована на досягнення тактичних та стратегічних цілей банку.

Процес оцінювання ефективності кредитної діяльності банку є досить трудомістким, його основою є визначення оптимального співвідношення дохідності кредитного портфелю та прийнятного для банку рівня кредитного ризику, рівень якого суттєво може зростати у періоди економічних криз [5]. Оцінювання ефективності кредитної діяльності банку здійснюється за допомогою системи показників. Такі показники розподілені на дві групи: показники дохідності кредитного портфеля (табл. 2) та показники ризику кредитного портфеля (табл. 3).

Кредитний портфель – це сукупність усіх банківських позик, що структуровані за певними параметрами відповідно до цілей, визначеної банком кредитної політики, з метою отримання прибутку [6].

Дослідження системи показників оцінювання ефективності кредитної діяльності банку доводить, що в пріоритеті разом з дохідністю кредитних операцій знаходиться рівень їх ризику, таким чином ефективність кредитної діяльності банку можливо оцінити шляхом визначення рівня дохідності та ризику кредитного портфеля.

Таблиця 2

Показники дохідності кредитного портфеля банку*

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Що демонструє показник
Дохідність кредитного портфеля (кредитних операцій) банку	Відсоткові доходи від кредитної діяльності / обсяг наданих банком кредитів в річному обчисленні	Характеризує дохідність вкладень у кредитний портфель і демонструє скільки банк отримує доходу з коштів виданих кредитів.
Рентабельність кредитних операцій	Дохід від наданих кредитів / витрати на залучення ресурсів (відсотки, виплачені за вкладами та за міжбанківськими кредитами)	Демонструє ефективність обраної політики щодо регулювання співвідношення між ціною ресурсної бази та ціною розміщення ресурсів
Ефективність витрат на працівників підрозділів банку, задіяних у кредитному процесі	доходи від кредитної діяльності / витрати на працівників підрозділів банку, задіяних у кредитному процесі	Для порівняльного аналізу ефективності роботи працівників кредитних відділів різних банків або філій банку

Назва показника	Агоритм розрахунку	Що демонструє показник
Чиста дохідність кредитів	Чистий відсотковий дохід / обсяг кредитного портфеля	Показує скільки відсоткового прибутку припадає на одну гривню розміщених у кредитний портфель ресурсів.
Питома вага доходів від надання кредитів у загальній сумі доходів банку	доходи від надання кредитів / сукупний обсяг доходів банку	Характеризує частку доходів, отриманих банком від надання кредитів у загальних доходах банку від інших активних операцій
Дохідність кредитних операцій на одиницю активів	доходи від надання кредитів / середній обсяг активів	Показує скільки процентного прибутку припадає на одну гривню розміщених у кредитний портфель ресурсів.

*Створено автором на основі [5].

Васюренко О. В. розглядав у своїх наукових працях дохідність і ризик як основні параметри управління кредитним портфелем банку, що у співвідношенні цих показників визначає ефективність кредитної діяльності банку [7].

Варто відзначити, що формування кредитного портфелю виступає ключовим завданням в управлінні ефективністю кредитної діяльності банку. В свою чергу формування кредитного портфелю обумовлює організацію ефективного розміщення коштів банку за умови оптимального рівня кредитного ризику, отримання прибутку від позичкових операцій, відповідності кредитної діяльності банку цільовим параметрам кредитної політики.

Основною метою процесу управління кредитним портфелем банку є отримання максимальної дохідності за допустимого рівня ризику. Рівень дохідності кредитного портфеля залежить від структури й обсягу портфеля, а також від рівня відсоткових ставок за кредитами.

Ю. Серик стверджує, що управління кредитним портфелем банку має за мету балансування та стримування ризику всього портфеля, контроль за структурою кредитного ризику, що притаманний тим чи іншим рынкам, клієнтам, позичковим інструментам, кредитам та умовам діяльності [8].

Група показників, що визначають ризик кредитного портфеля, надає інформацію щодо забезпеченості кредитного портфеля власним капіталом, частки залучених коштів у формуванні кредитного портфелю банку та рівнем сформованого резерву під кредитні операції, які характеризують якість кредитного портфелю (табл. 3).

Таблиця 3

Показники ризику кредитного портфеля банку*

Назва показника	Агоритм розрахунку	Що демонструє показник
Рівень ризику кредитного портфеля банку	$\frac{\text{Резерв}}{\text{Кредитний портфель}} \times 100\%$	характеризує якість кредитного портфеля з позиції ризиковості та показує частку класифікованих кредитів за рівнем ризику в загальній сумі кредитного портфеля банку
Коефіцієнт забезпеченості позик	$\frac{З_k}{K}$ де Z_k – обсяги забезпечення кредитів; K – загальна сума кредитів	характеризує рівень захищеності банку від втрат за позиками за рахунок зовнішніх факторів, таких як гарантії, застава майна, страхування, поручительство
Коефіцієнт забезпеченості збиткових	$\frac{З_{кзв}}{Сл}$	свідчить про рівень захищеності банку від збитків за позиками з

Назва показника	Алгоритм розрахунку	Що демонструє показник
кредитів	де $Z_{кзб}$ – суми збиткових позик; $C_{п}$ – сума списаних кредитів	урахуванням тенденції збитковості кредитного портфеля, яка склалася.
Коефіцієнт захищеності позик	$\frac{P_{зб}}{П}$, де $P_{зб}$ – резервів на покриття збитків за позиками; $П$ – загальна сума позики	характеризує частку резервів на покриття збитків за позиками у загальній сумі позик
Коефіцієнт покриття збитків за позиками	$\frac{P_{зб}}{П_{зб}}$, де $П_{зб}$ – сума збиткових позик	характеризує рівень покриття сформованих резервів кредити, які знаходяться в групі дефолту, тобто визнані як такі, що не будуть повернені, які є підстави списувати за рахунок резервів
Ступінь повноти формування резерву	$\frac{P_{ф}}{P_{р}}$, де $P_{ф}$ – фактично створений резерв; $P_{р}$ – загальна сума резерву	характеризує частку фактично створеного резерву до розрахункової суми резерву виходячи з кредитного ризику
Коефіцієнт покриття позик власним капіталом	$\frac{ВК}{П}$, де $ВК$ – власний капітал	демонструє, яка частина кредитного портфеля фінансується за рахунок власного капіталу. Зростання даного коефіцієнта свідчить про посилення захищеності кредитів власним капіталом.

**Створено автором на основі [9].*

На рівень ризикованості та ефективності кредитної діяльності банку безпосереднім чином впливає якість кредитного портфеля. Вимірювання, мінімізація та контроль за рівнем кредитного ризику – одне з найскладніших завдань менеджменту банку в процесі управління якістю кредитного портфеля.

Під якістю кредитного портфеля варто розуміти таку властивість його структури, яка забезпечує максимальний рівень прибутковості при допустимому рівні кредитних ризиків і ліквідності балансу. Управління якістю кредитного портфеля банку – важливий елемент його кредитної політики. Для оцінювання якості кредитного портфеля з погляду кредитного ризику застосовуються такі показники:

- ✓ коефіцієнт покриття класифікованих позик;
- ✓ питома вага зважених класифікованих позик;
- ✓ коефіцієнт питомої ваги проблемних позик;
- ✓ коефіцієнт питомої ваги збиткових позик.

Коефіцієнт покриття класифікованих позик – співвідношення зважених класифікованих позик до власного капіталу банку. Комплексно характеризує якість кредитного портфеля з погляду ризику в сукупності з його захищеністю власним капіталом. Підвищення цього коефіцієнта в динаміці вважається негативним явищем і свідчить про підвищення ймовірності збитків у майбутньому.

Питома вага зважених класифікованих позик розраховуються множенням суми кредитів певної групи ризику на відповідний коефіцієнт.

Коефіцієнт питомої ваги проблемних позик – вказує на ту частину позик, у портфелі банку, виплати за якими були невчасно погашені, та на ті, які не були погашені взагалі. Високий процент свідчить про погіршення кредитної діяльності банку. Значний приріст за аналізований період свідчить про можливі значні збитки в перспективі.

Коефіцієнт питомої ваги збиткових позик – визначає частину позик, які за певний період призвели до збитку. Зростання цього показника може свідчити про погіршення політики дотримання допустимого рівня ризику [10].

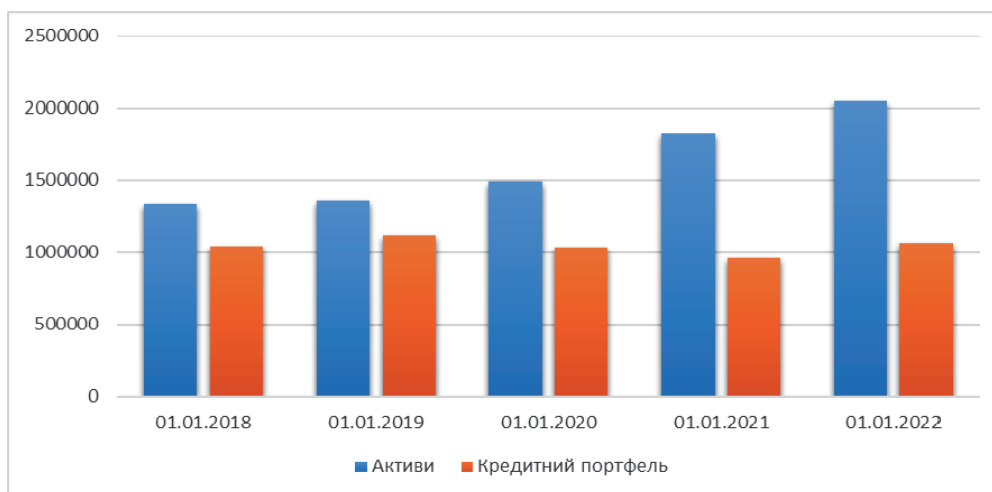

Рис. 1. Частка кредитного портфеля в активах банків України у 2018–2022 рр., млн грн

* Створено автором на основі [11].

Аналізуючи тенденції вітчизняного кредитного ринку, за даними НБУ, варто відзначити: у 2021 році частка кредитних портфелів банків у загальних активах знизилася з рахунок зростання загального обсягу активів банків. Позаяк кредитний портфель займає вагоме місце в сукупних активах банків. Причиною цього є те, що приріст обсягу кредитування безпосередньо впливає на зростання обсягу активів банку.

Річний приріст чистих гривневих кредитних портфелів банків у корпоративному сегменті становив 40,5% (+93,6 млрд. грн.), темпи приросту споживчих кредитів зросли до 37% (+53,5 млрд. грн.). Іпотечні кредити на кінець листопада 2021 року зросли на 60% у річному обчисленні (+5 млрд. грн.). Квартальні темпи зростання чистих гривневих кредитів суб'єктам господарювання сповільнилися до +2,3%. За 2021 рік чистий гривневий кредитний портфель зріс на 40,2% [12].

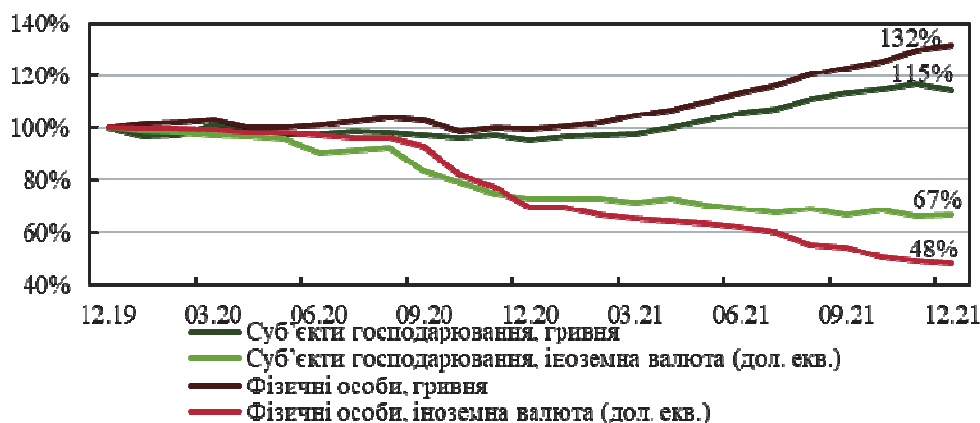

Рис. 2. Валові кредити суб'єктам господарювання та фізичним особам 2019–2021 рр., %

*Створено автором на основі [13].

Аналізуючи валові кредити, що надані суб'єктам господарювання та фізичним особам за період 2019–2021 рр (рис. 2), можна зробити висновок, що обсяги кредитів, які надані суб'єктам господарювання та фізичним особам у національній валюті, зростали. Кредити надані суб'єктам господарювання та фізичним особам у іноземній валюті мають чітку тенденцію до зниження. У цілому бачимо тенденцію зростання кредитів у національній валюті та зниження обсягів валютного кредитування.

За даними НБУ, в березні 2022 р. банківська система збільшила портфель гривневих кредитів для корпоративного сектору на 0,7% (з початку року – на 3,2%) – до 520,1 млрд. грн. Портфель валютних кредитів для корп.сектору в березні 2022р. зменшився на 0,3% (з початку року – на 13,9%) до 8,54 млрд. дол. Обсяг гривневих кредитів для населення в березні 2022 р. знизився на 2,3% – до 229,8 млрд. грн (з початку року збільшився на 3,6%). Обсяг валютних кредитів для населення в березні зменшився на 0,2% (з початку року – на 9,9%) до 687 млн. дол.

З початку війни банківська система видала 2,3 млрд. грн. кредитів. Тобто кредитний портфель банківської системи не зменшився. Серед планів банків зараз є додаткове кредитування аграрної галузі на 40 млрд. грн.[14].

Станом на 01.04.2022 кредити надані суб'єктам господарювання становлять 793002 млн. грн., що становить зростання на 0,2% у порівнянні з попереднім місяцем. Кредити надані фізичним особам відповідно на досліджувану дату становлять 250416 млн. грн, що відображає навпаки зниження на 2,0% у порівнянні з попереднім періодом [15].

Проаналізуємо динаміку портфелів банківських кредитів в розрізі суб'єктів господарювання за період з 2018 по 2021 рр. (рис. 3).

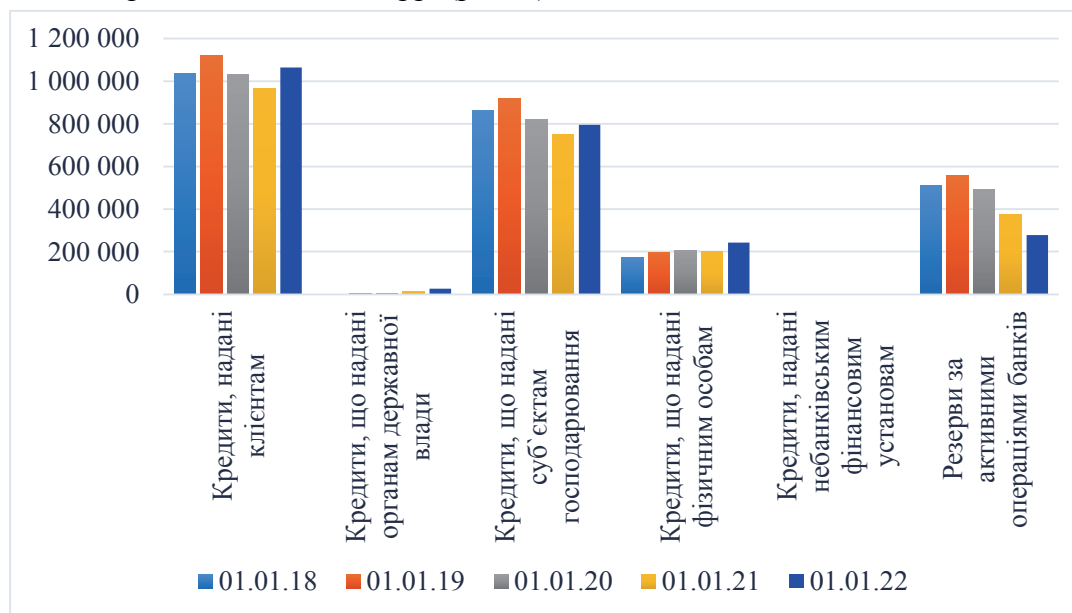

Рис. 3. Динаміка обсягів банківського кредитування в розрізі суб'єктів господарювання за 2018–2022 рр., млн грн

*Створено автором на основі [11].

Проаналізувавши дані рисунку 3, можемо зробити висновок, що показник обсягів кредитів, наданих клієнтам банків сягнув найбільшого рівня у 2019 році, найменше значення спостерігалось у 2021 році. Кредити, що надані органам державної влади збільшилися на 10 028 млн. грн. та на 6 821 млн. грн. 2021 році порівнюючи з 2018 і 2020 рр. Кредити, що надані суб'єктам господарювання, зменшилися у 2021 р. на 111 909 млн грн. у порівнянні з 2018. Кредити, що надані фізичним особам за досліджуваний період досягли свого піку станом на 01.01.2022, досягнувши показника 242633 млн грн. Також слід зазначити тенденцію до зниження резервів за активними операціями банків, починаючи від піку у 2019 році та станом на 01.01.2022 рік даний показник зменшився практично у 2 рази.

Отже підсумовуючи, варто зазначити, що ефективне формування кредитного портфеля обумовлює успішну реалізацію кредитної політики банку і є основою фінансової стійкості та прибутковості банків. Результативність та ефективність кредитної діяльності банку залежить від ряду факторів, що мають безпосередній вплив на діяльність банку, на макро та мікрорівнях. Для забезпечення дієвого управління кредитним портфелем банку варто проводити постійний моніторинг показників якості кредитного портфеля для ідентифікації та нівелювання кредитних ризиків, а також здійснювати постійну діагностику показників дохідності кредитного портфеля. Таким чином, ефективна кредитна діяльність банку забезпечується якісним управлінням кредитним портфелем та кредитними ризиками, що в свою чергу дає змогу забезпечити реалізацію пріоритетних напрямів кредитування та цільових стратегічних орієнтирів відповідно до кредитної політики банку.

Список використаних джерел

1. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку : монографія / за ред. В.В. Коваленко. Одеса : Атлант, 2015. 217 с.
2. Моніторинг кредитного ризику в контексті управління конкурентоспроможністю банку: монографія / Л.О. Гаряга, Т.І. Гончарук, М.Е. Люзьяк, Г.М. Чепелюк. – К. : УБС НБУ, 2012. – 325 с.
3. Дмитренко М. Г. Кредитування і контроль: навч.-метод. посіб. (у схемах і коментарях) / М. Г. Дмитренко, В. С. Потлатюк. – К.: Кондор, 2009. – 296 с.
4. Коваленко В. В. Діагностика кредитного ризику та його вплив на кредитну активність банків України / В. В. Коваленко, О. М. Зверяков, Д. С. Гайдукович // «Фінанси України». – 2016. – С. 83–98.
5. Довгань Ж. Особливості управління кредитною діяльністю банківських установ у сучасних умовах / Світ фінансів – № 4 – 2015.
6. Арбузов С.Г. Банківська енциклопедія / С.Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України «Знання», 2011. – 504 с.
7. Васюренко О.В. Банківські операції : навч. посіб. – 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 318 с.
8. Серик Ю.В. Управління кредитним портфелем банку / Ю.В. Серик // Економіка і управління. – 2015. – № 4. – С. 70–75.
9. Рудь І.Ю. Страховий ринок України: аналіз та перспективи розвитку. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2019. Випуск 23. Частина 2. С. 87–91.
10. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності: Підручник // А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2014.– 599 с.
11. Основні показники діяльності банків України. Національний банк України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
12. Аналітичний портал про фінанси та інвестиції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/2022-01/>
13. Огляд банківського сектору. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2021-08.pdf?v=4
14. Фінанси та економіка. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://finbalance.com.ua/news/kreditniy-popit-biznesu-y-naselennya-cherez-viynu-rizko-znizivsya---orituvannya-bankiv>
15. Аналітичний портал про фінанси та інвестиції. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ЕРКЕС О. Є.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ ТА ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

**КОЙЧЕВА К., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню теоретичних та правових основ інвестиційної політики банку та її оцінювання. Досліджено поняття «інвестиційна політика». Проаналізовано науково-методичні підходи до визначення категорії «інвестиційна політика банку», її суб'єктів та об'єктів.

The article is devoted to the study of the theoretical and legal bases of the bank 's investment policy and its evaluation. The concept of «investment policy» is studied. Scientific and methodological approaches to defining the category of «investment policy of the bank», its subjects and objects are analyzed.

Актуальність теми. На сьогоднішній день з розвитком ринкових відносин, фінансових ринків і фінансових послуг зростає роль інвестиційних операцій в банківській діяльності. Інвестиційна діяльність є визначальним фактором економічного росту будь-якої країни. Тому питання її активізації є особливо актуальним. Успішний розвиток банків України забезпечується завдяки активній інвестиційній діяльності. Банки є активними учасниками інвестиційної діяльності серед фінансових посередників та значно розширюють свою діяльність через запровадження операцій інвестиційного характеру [1].

Інвестиційна діяльність банку направлена на активне та дієве залучення інвестиційних ресурсів та ефективне вкладення банком реальних та фінансових інвестицій, а також зацікавлена у залученні інвестицій підприємствами задля отримання прибутку та максимального задоволення потреб клієнтів у ресурсах, необхідних для реалізації інвестиційних проектів. Світова історія доводить, що залучення ресурсів у формі інвестицій є дієвим засобом піднесення національної економіки. Тому від створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні залежить подальший її соціально-економічний розвиток [2].

Дослідження питання теоретико-практичних засад інвестиційної політики банку висвітлюється у працях українських учених: З.М. Васильченко [3], М.І. Крупки [4], Д.В. Ваньковича [4], Н.Б. Демчишака [4], Б.Л. Луціва [5], С.К. Реверчука [6], Л.Г. Кльоба [6], В.І. Міщенко [7], Н.Г. Слав'янської [7], М.І. Савлука [8]. Питаннями розкриття змісту інвестиційної політики банку займалися такі вітчизняні спеціалісти: Сас Б.Б. [5], Кравчук І.С. [5], Мороз А.М. [8], Бланк І. [9], Слюсарчук К.М. [10], Паласевич М.Б. [10], Вовчак О.Д. [11], Сало І.В. [12], Криклій О.А. [12], Пшик Б. [13], Мертенс А. [14], Майорова Т.В. [15]. Проте дані питання залишаються важливими й надалі потребують доопрацювання та подальшого вивчення.

Метою статті є дослідження теоретичних та правових основ інвестиційної політики банку.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, пов'язані з інвестиційною політикою банку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти формування та управління інвестиційною політикою банку.

На сьогоднішній день немає чіткого єдиного підходу до визначення поняття «інвестиційна політика банку». Проте опубліковано значну кількість наукових праць, в яких автори висвітлюють різні думки щодо сутності інвестиційної політики банку, що викликає неоднозначність у трактуванні цього поняття. Для визначення сутності «інвестиційна політика банку» першочерговим є дослідження поняття інвестиційна діяльність. Відповідно

до Закону України «Про інвестиційну діяльність» «інвестиційна діяльність – це сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій, яка забезпечується шляхом реалізації інвестиційних проектів і проведення операцій з корпоративними правами та іншими видами майнових та інтелектуальних цінностей» [16, ст. 2].

У вітчизняній та зарубіжній практиці існують різні підходи до визначення «інвестиційної політики банку» як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Відомі вчені виділяють три групи підходів, які трактують поняття інвестиційної політики банку, а саме: організаційно-правовий, економічний та стратегічний. Детально підходи до визначення поняття «інвестиційна політика банку» представлені у табл. 1.

Таблиця 1

Науково-методичні підходи до визначення категорії «інвестиційна політика банку»*

Підхід до визначення поняття «інвестиційна політика банку»	Дефініція поняття «інвестиційна політика банку»	Представники підходу / Джерела
1. Організаційно-правовий	В складі інвестиційної політики банку входять такі елементи: визначення обсягу та структури джерел інвестиційних ресурсів; оцінка, контроль та формування інвестиційного портфеля банку; заходи щодо швидкого впровадження інвестиційних заходів; формування напрямів інвестиційної діяльності, які відповідають стратегії розвитку банку; облік та вивчення умов діяльності банку; зовнішнє інвестиційне середовище; визначення окремих об'єктів інвестування, оцінка їх відповідності інвестиційній політиці банку; забезпечення високої прибутковості інвестицій; зниження ризиків від інвестиційної діяльності; забезпечення ліквідності інвестицій.	Палига Є. М. [17]
2. Економічний	Інвестиційна політика банку є невід'ємною частиною його загальної економічної стратегії, яка визначає вибір найкращих засобів реалізації найбільш раціональних шляхів оновлення та підвищення рівня самофінансування їхньої діяльності, власної інвестиційної діяльності та найефективніші форми залучення коштів з різних джерел для здійснення інвестицій	Бланк І.А. [9], Криклій О.А. [12], Сало І.В [12].
3. Стратегічний	Інвестиційна політика банку розглядається як система функціональних орієнтирів, цілей; це поняття включає мету та цілі інвестиційної діяльності банку. Інвестиційна політика банку має визначати такі важливі моменти: форми інвестування; максимальний розмір інвестиційних вкладень; обсяг інвестицій кожного виду; клієнти, на яких орієнтована інвестиційна діяльність банку; обставини, за яких здійснюються банківські інвестиції	Вовчак О.Д. [11], Луців Б.Л. [5], Сидоренко В.А. [18], Прасолова С.П. [19], Тиркало Р.І. [20]

*Складено автором на основі: [5, 9, 11, 12, 17, 18, 19, 20].

Дані підходи широко розкривають сутність поняття «інвестиційна політика банку» та дають змогу виділити такі основні напрямки, зображені на рис. 2.1.

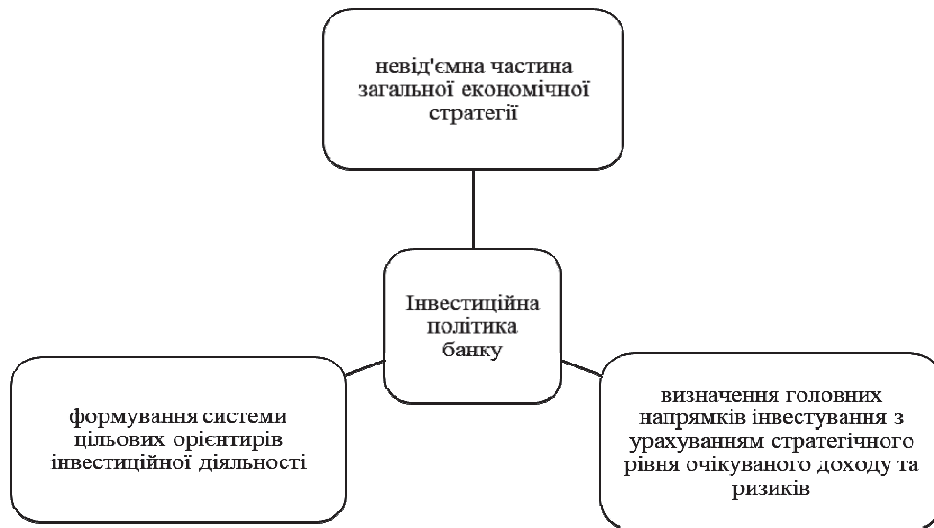

Рис. 2.1. Підходи до визначення поняття «інвестиційна політика банку»

*Складено автором на основі таблиці 1.

З рис. 2.1 можемо сформулювати загальне визначення інвестиційної політики банку як складову загальної економічної стратегії, яка полягає у формуванні системи цільових орієнтирів інвестиційної діяльності, з використанням найбільш ефективних способів її досягнення. З вище перелічених елементів розуміємо, що інвестиційна політика банку походить від бізнес-стратегій банку, вона контролює прибутковість від інвестиційної діяльності, призводить до зниженню ризиків в банківській сфері. Отже, інвестиційна політика банку розробляє набір правил, направлений на регулювання інвестиційного процесу і його спрямування на досягнення стратегічних цілей банку.

Інвестиційна політика банку пов'язана з формуванням системи цільових орієнтирів інвестиційної діяльності та вибором найефективніших способів їх досягнення. Залежно від ступенів ризиків, які може приймати на себе банк, інвестиційна політика поділяється на такі види: консервативний, помірний і агресивний, які наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Підходи до класифікації структурних елементів інвестиційної політики банку*

Вид інвестиційної політики	Опис
Консервативний	вибір об'єктів інвестування, в яких спостерігається високий рівень ліквідності та низький рівень ризику, а також низький рівень доходності
Помірний	вибір об'єктів інвестування, в яких параметри використання близькі до середніх значень на ринку.
Агресивний	передбачає максимізацію даного доходу від інвестиційних вкладень в короткі строки, що несуть за собою великий рівень ризику

* Складено автором на основі: [21].

Висновок. Отже, оцінюючи ефективність інвестиційної політики банку, варто відзначити, що вона є важливим елементом для здійснення загальної бізнес-стратегії банку. На сучасному етапі розвитку в Україні від ефективної банківської діяльності в інвестиційній сфері залежить подальший розвиток інвестиційного вектора ринкової економіки в цілому та банківської системи зокрема. Однак, незважаючи на це, основними інвестиційними цілями банків України має залишатись отримання певного рівня доходів від фінансових вкладень при мінімальних витратах та ризиках. Інвестиційна політика банку є складовою інвестиційної діяльності банків та тільки розпочинає свій розвиток. Тому важливими взаємопов'я-

заними елементами інвестиційної політики банку є стратегічний та тактичний процеси управління інвестиційною діяльністю банку, які можуть бути основою задля досліджень в даній сфері.

Список використаних джерел

1. Кльоба Л.Г. Банківська інвестиційна діяльність на ринку цінних паперів / Л.Г. Кльоба // Економіка та держава. Л., 2016. – № 6. – С. 20–24.
2. Гушко С.В. Оцінка інвестиційної діяльності та сучасної регіональної інвестиційної політики в Україні / С.В. Гушко // Ефективна економіка. З., 2013. – № 10.
3. Васильченко З.М. Оцінка ефективності інвестиційних проектів у банківській діяльності: підручник / З.М. Васильченко // Фінанси України, 2009. – № 12. – С. 35–46.
4. Інвестування : навч. посіб. / Крупка М.І., Ванькович Д.В., Демчишак Н.Б. та ін.; за ред. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 376 с.
5. Інвестування: підручник. / Луців Б.Л., Кравчук І.С, Сас Б.Б. – Тернопіль: Економічна думка, 2014. – 544 с.
6. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю : наукова монографія / Реверчук С. К., Кльоба Л. Г., Паласевич М. Б.; за ред. С. К. Реверчука. – Львів : Тріада плюс, 2007. – 352 с.
7. Банківські операції : підручник / В.І. Міщенко, Н.Г.Слав'янська. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
8. Гроші та кредит: підручник / Савлук М.І., Мороз А.М. та ін.; за заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
9. Финансовая стратегия предприятия: книга. / Бланк И.А.: Ника-Центр, 2006. – 520 с.
10. Паласевич М.Б., Слюсарчук К.М. Інвестиційна політика банків: умови та чинники розвитку / М.Б. Паласевич, К.М. Слюсарчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – вип 18.3. – С. 235–239.
11. Банківська інвестиційна діяльність в Україні : підручник. / О.Д. Вовчак. – Л.: Вид-во Львів. Комерц. акад., 2005. – 544 с.
12. Засади фінансового менеджменту в банку : навч. посіб. / І.В. Сало, О.А. Криклій. – Суми: Університетська книга, 2007. – 314 с.
13. Інвестиційне кредитування: навч. посібник. / Пшик Б.І. – Львів: ЛБІ НБУ, 2005. – 291 с.
14. Инвестиции: курс лекций по современной финансовой теории: книга / А. Мертенс. – К.: Киевское инвестиционное агенство, 1997. – 416 с.
15. Інвестиційна діяльність : підручник / Т.В. Майорова. – Київ: Центр навч. літ., 2009. – 471 с.
16. Про інвестиційну діяльність/ Закон України // від 10.12.2021 р. № 1560-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>
17. Деякі аспекти сучасної інвестиційної політики промислових підприємств у регіоні. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інвестиції і реструктуризація економіки регіону: підручник / Палига Є.М., 2000.
18. Сидоренко В.А. Теоретичні та організаційні засади формування та реалізації інвестиційної політики банку / В. А. Сидоренко // Науковий вісник херсонського державного університету. – 2020. – № 37. – С. 86–89.
19. Банківські операції: навч. посібник та практикум / С.П. Прасолова, О.С. Вовченко. – Київ: Центр навч. літ., 2013. – 569 с.
20. Тиркало Р. І. Особливості застосування фундаментального аналізу в процесі формування банківського портфеля цінних паперів / Р. Тиркало, І. Кравчук // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 6. – С. 36–40.
21. Голубев Д.І. Етапи розробки інвестиційної політики підприємства / Д.І. Голубев // Економічна наука. З., 2014. – С. 97–99.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
МВА ЖУРАХОВСЬКОЇ Л. В.

КАПІТАЛ БАНКУ: СУТНІСТЬ, МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ, ДІАГНОСТИКА

КУВШИНОВА О., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

У статті досліджується сутність капіталу банку з різних точок зору та його класифікація. Розглянуто методи оцінювання капіталу банків та основні етапи управління ним. Проаналізовано складові регулятивного капіталу найбільших банків України.

The article examines the essence of the bank's capital from different points of view and its classification. Methods of estimating banks' capital and the main stages of its management are considered. The components of regulatory capital of the largest banks in Ukraine are analyzed.

Постановка наукової проблеми її актуальність. Банківська система завжди відігравала суттєву роль в економіці країни. Банки працюють та розвиваються в досить швидкому режимі та непростих умовах, а ще до цього повинні дотримуватися всіх нормативів НБУ, контроль за якими постійно зростає. На сьогоднішній день існує немало загроз для функціонування банків, які їм необхідно витримувати, таких як коронакриза, політична невизначеність та напружена зовнішньополітична ситуація. В теперішніх умовах потрібно весь час переглядати бізнес-моделі, цілі та стратегії, ефективно формувати капітал та утримувати його на достатньому рівні, адже саме він є гарантією виконання функцій та зниження фінансових ризиків.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематику сутності та методів оцінювання капіталу банку широко висвітлюють в своїх роботах зарубіжні та вітчизняні вчені: К. Менгер, Дж. С. Мілль [2], О. Васюренко [1] та ін. Проте, зважаючи на постійну динамічність розвитку підходів міжнародних регулятивних та вітчизняних наглядових органів до оцінювання капіталу банку дане питання потребує подальшого наукового обґрунтування.

Мета статті та її завдання. Основною метою є дослідження сутності капіталу банку та методів його оцінювання.

Сьогодні існує досить багато підходів щодо визначення сутності капіталу банку (табл. 1) і вони суттєво відрізняються між собою.

Таблиця 1

Тлумачення поняття «капітал банку» в науковій літературі

Автор	Визначення
Дж. С. Мілль [2]	Капітал – попередньо накопичений запас продуктів минулої праці
К. Менгер [2]	Ввели фактор часу у визначення капіталу: дохід на капітал – це винагорода за відмову від задоволення тимчасових потреб у цей час, заради майбутнього. Отже, капітал є одночасним результатом заощаджень і виробництва
О. Васюренко [1]	Капітал банку – фонд ресурсів, що були внесені засновниками, акціонерами (учасниками) банку, і належать їм

Капітал банку – грошові кошти, фінансові активи, створені фонди та резерви, внесені власниками банку для ведення банківської діяльності та отримання прибутку.

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» вказано що капітал банку – це власні кошти, вартість активів за мінусом всіх зобов'язань [4].

Капітал банку можна класифікувати за такими ознаками:

1. Належністю коштів: власні кошти акціонерів банку, запозичений капітал (позичені кошти) та залучений капітал (субординований борг тощо).

2. Особливостями використання: основний та додатковий капітал. Тут слід зазначити, що основний капітал найбільш постійний, а додатковий може весь час змінюватися, але при цьому існує обмеження щодо його включення до регулятивного капіталу банку: він не може бути більший за основний.

3. Джерелами формування: статутний капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток та субординований капітал. Статутний капітал формується акціонерами банку, резервний капітал формується задля покриття можливих збитків, нерозподілений прибуток – це чистий прибуток, який утримується банком для повторного вкладення в його діяльність, та субординований капітал, який являє собою субординований борг, що залучається банком на термін не менше 5 років та амортизується щороку на 20%.

4. Формою власності: державний та приватний капітал. Відповідно державний – це кошти держави, а приватний – це кошти приватних осіб, фірм чи банків.

Важливе значення в управлінні капіталом банку мають методи, що використовуються для його оцінювання. Їх існує три:

- а) за бухгалтерською (балансовою) вартістю;
- б) за ринковою вартістю;
- в) за вимогами регулятивних органів.

Метод балансової вартості. Згідно із цим методом усі активи та зобов'язання банку оцінюються в балансі за тією вартістю, яку вони мали в момент придбання або випуску. Капітал розраховують, виходячи з балансової вартості активів та зобов'язань. Такий метод оцінювання капіталу прийнятний у тому разі, коли балансова та ринкова вартість активів і зобов'язань не дуже різняться між собою. Але з часом дійсна вартість може значно відхилитися від первісної балансової вартості, що призводить до неадекватної оцінки банківського капіталу. У періоди, коли кредити та цінні папери знецінюються, метод оцінювання капіталу за балансовою вартістю не дає надійних результатів для визначення ступеня захисту вкладників від ризику [5, с. 53].

Метод ринкової вартості. Цей метод полягає в тому, що активи та зобов'язання банку оцінюють за ринковою вартістю, виходячи з якої розраховують і капітал банку. Такий метод оцінювання банківського капіталу є найкориснішим як для інвесторів та вкладників, так і для менеджерів банку. Ринкова вартість капіталу достатньо точно відбиває реальний рівень захищеності банку від ризику банкрутства. Крім того, розглядуваний метод оцінювання є найдинамічнішим, оскільки ринкова вартість активів і зобов'язань, а отже, і капіталу може змінюватися щодня. Менеджмент банку має змогу приблизно оцінити зміну ринкової вартості капіталу, виходячи з поточної курсової вартості акцій банку та їх кількості на ринку.

Оцінка капіталу за ринковою вартістю відбиває реальний стан банку та ступінь захисту вкладників. Але банки здебільшого не зацікавлені в такому підході до визначення розміру капіталу, оскільки інші методи розрахунку дають привабливіші результати і сприяють зміцненню становища на ринку. Крім того, не завжди можна оцінити активи та зобов'язання за ринковою вартістю, особливо в умовах недостатньо розвинутого ринку. Метод оцінювання капіталу за ринковою вартістю здебільшого використовується менеджментом банку для внутрішніх потреб і контролю [6].

Метод «регулюючих бухгалтерських процедур». Сутність методу полягає в обчисленні розміру капіталу за правилами, які встановлені регулюючими інстанціями. Правила в різних країнах різні, але часто такий підхід є спробою зробити банки надійнішими для сторонніх спостерігачів. За методом «регулюючих бухгалтерських процедур» капітал банку розраховується як сума ряду складових: акціонерного капіталу, нерозподіленого прибутку, резервних фондів, у тому числі на покриття кредитних та валютних ризиків, субординованих зобов'язань і т. ін.

Такий підхід має істотні недоліки, які полягають у розгляді боргових зобов'язань та резервів на покриття збитків як капіталу банку. Саме з цієї причини метод «регулюючих бухгалтерських процедур» постійно критикують зарубіжні економісти [6].

В табл. 2 наведено динаміку капіталу банків України за період з 01.01.2018 р. по 01.04.2022 року.

Таблиця 2

Динаміка капіталу банків України та їх частки в пасивах за період з 01.01.2018 р. по 01.04.2022 року

	01.01.2018 р.	01.01.2019 р.	01.01.2020 р.	01.01.2021 р.	01.01.2022 р.	01.04.2022 р.
Пасиви (тис. грн)	1 333 831	1 359 703	1 493 298	1 822 841	2 053 928	1 970 072
Капітал (тис. грн.)	161 108	154 960	199 921	209 460	255 678	208 107
Частка капіталу в пасивах банків (%)	12,08	11,39	13,39	11,49	12,45	10,56

* Побудовано автором за даними [7].

Як видно з табл. 2, обсяг капіталу банків в Україні з кожним роком збільшується, за виключенням першого кварталу 2022 р., проте його частка в пасивах є нестабільною, графічно це можна побачити на рис. 1.

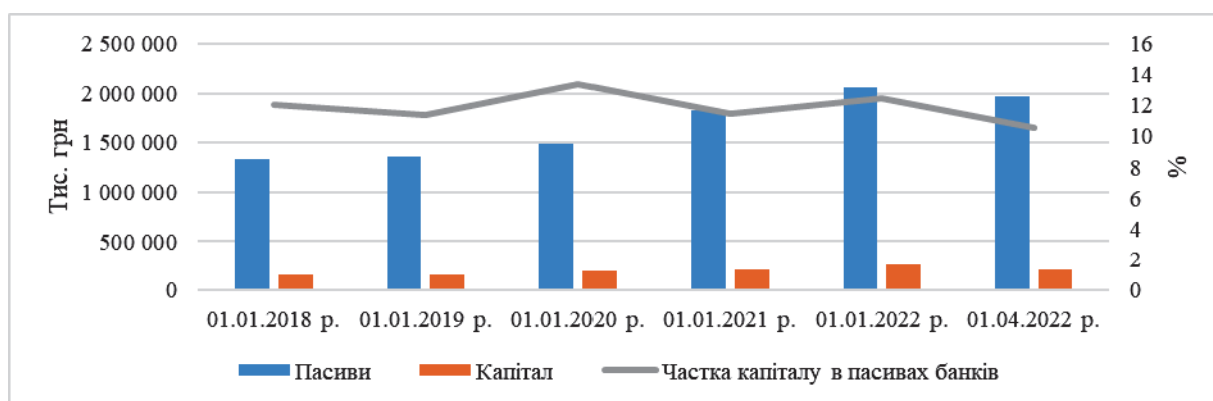

Рис. 1. Динаміка капіталу банків України та їх частки в пасивах за період з 01.01.2018 р. по 01.04.2022 року

* Побудовано автором за даними [7].

НБУ постійно вдосконалює вимоги щодо структури регулятивного капіталу банків та його розмірів. Так, за попередніми вимогами на 1 липня 2022 року він мав складати 400 млн. грн., проте через корона кризу Національний банк України у березні 2020 року знизив цю вимогу до 200 млн. грн. У табл. 3 наведено складові регулятивного капіталу найбільших банків України станом на 01.01.2022 року.

Таблиця 3

Складові регулятивного капіталу найбільших банків України станом на 01.01.2022, млн грн

№ з/п	Найменування банку	Регулятивний капітал	Основний капітал	Додатковий капітал
1	АТ КБ «ПриватБанк»	43 050 113,8	21 540 179,0	21 540 179,0
2	АТ «Ощадбанк»	17 872 702,3	14 107 417,2	3 819 511,5
3	АТ «Укресімбанк»	14 715 183,3	8 845 079,6	5 892 490,5

№ з/п	Найменування банку	Регулятивний капітал	Основний капітал	Додатковий капітал
4	АТ «Райффайзен Банк»	12 321 254,9	8 613 669,4	3 756 768,7
5	АТ «МР БАНК»	12 262 224,0	8 924 899,9	3 337 434,1
6	АТ «АЛЬФА-БАНК»	11 475 394,5	8 608 104,5	2 875 022,0
7	АБ «УКРГАЗБАНК»	11 111 492,6	8 811 361,9	2 300 130,8
8	АТ «ПУМБ»	11 068 967,8	7 517 874,3	3 558 149,5
9	АТ «ОТП БАНК»	10 156 367,5	7 147 521,6	3 147 988,9

* Побудовано автором за даними [7].

З таблиці 3 видно, що всі аналізовані банки суттєво перевищують мінімальні вимоги НБУ щодо обсягу регулятивного капіталу. В більшості аналізованих банків основний капітал перевищує обсяг додаткового, що є позитивним явищем, оскільки основний капітал є більш стабільною складовою регулятивного капіталу. Особливе місце за складом регулятивного капіталу займає Приватбанк, в якого в реальності наявний додатковий капітал перевищує основний. Проте в складі регулятивного капіталу спостерігається рівність основного та додаткового капіталу, оскільки відповідно до обмежень НБУ додатковий капітал не може бути включеним до регулятивного в обсязі, що перевищує основний капітал.

Висновки. Останніми роками однією із основних проблем банків є низький рівень капіталу, на що впливають внутрішні та зовнішні чинники. Зовнішні чинники, такі як стан економіки, розвиток ринку цінних паперів, облікова ставка НБУ, розмір зовнішнього боргу, показник ВВП та інфляції в Україні і багато іншого. Внутрішніми чинниками можна назвати частину активних операцій банку, їх специфіку та ризики для банку, що веде за собою низьку конкурентоспроможність і таке інше.

Проте на сьогодні до цих проблем додалися нові, пов'язані з тим, що Україна перебуває у стані війни і перед банками постали нові виклики, зокрема, щодо збереження наявного капіталу, який вкладений в основні засоби банків, які часто стають об'єктом ракетних, авіаційних ударів та мародерства.

Виходячи з вище наведеної інформації можна зробити наступні висновки. Слід відзначити, що сьогодні існує досить багато підходів щодо визначення сутності капіталу банку, які суттєво відрізняються між собою. Важливе значення в управлінні капіталом банку мають методи, що використовуються для його оцінювання. Проведений аналіз капіталу банків України показав, що однією із основних проблем є низький рівень капіталу, на що впливають внутрішні та зовнішні чинники. В сьогоднішніх умовах досить важко банкам збільшувати свій капітал.

Список використаних джерел

1. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посіб. 6-те вид., переробл. і доповн. К. : Знання, 2008. 318 с.
2. Дмитренко І. Б. Оцінка достатності капіталу банку в умовах ринкових досягнень : дис. канд. екон. наук : 08.00.08 / Дмитренко Ірина Болеславівна ; Ун-т банківської справи. – Львів, 2021. – 307 с.
3. Куліш Г.П., Кірсенко Ю.В. Механізм формування капіталу банку в сучасних умовах. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 674–675. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/138.pdf>
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
5. Мулик Т.О. Відображення інформації про власний капітал у звітності господарюючих суб'єктів. *Агросвіт*. 2020. № 19–20. С. 51–60.

6. Мулик Т. О., Мулик Я. І. Оцінка достатності капіталу вітчизняних банків як запорука їх надійності. *Ефективна економіка*. 2021, № 7. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2021/75.pdf
7. Основні показники діяльності банків України. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ГЕРБИЧ Л. А.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ В УКРАЇНІ

**КУЧЕРЯВА Д., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті досліджено теоретичні засади і практичні аспекти функціонування системи гарантування вкладів в Україні та зарубіжних країнах, проведена розробка рекомендацій з її подальшого розвитку.

The article conducts research on the theoretical foundations and practical aspects of the functioning of the deposit guarantee system in Ukraine and foreign countries, developed recommendations for its further development.

Актуальність теми. Розвиток економіки значною мірою залежить від ефективності функціонування банківської системи, основним ресурсом якої є вклади фізичних осіб. Пріоритетом економічного розвитку України має стати поступове розширення кола вкладників та залучення більшої кількості особистих фінансових ресурсів до банківської системи. Однією з основних складових забезпечення стабільної роботи банків та підвищення довіри населення до банківської системи, поряд зі станом економіки, є поєднання якісного банківського нагляду з ефективною системою гарантування вкладів, прозорою звітністю та регламентованою нормативною базою. У цьому контексті безпосереднім пріоритетом є розвиток системи гарантування вкладів, основною метою якої є забезпечення довіри населення до банківської системи України та в кінцевому підсумку запобігання масштабній банківській кризі.

Метою статті є дослідження теоретичних засад і практичних аспектів функціонування системи гарантування вкладів в Україні та зарубіжних країнах та розробка рекомендацій з її подальшого розвитку.

Об'єктом дослідження є процес реалізації систему гарантування вкладів в Україні.

Предметом дослідженням теоретичні та практичні аспекти функціонування системи гарантування вкладів в Україні.

Як відомо, гарантія вкладів є однією зі складових забезпечення фінансової стабільності економіки та банківського сектору. Система страхування вкладів не тільки захищає кошти вкладників, але й допомагає запобігти кризовим ситуаціям, працюючи з проблемними банками. В Україні запроваджено державну систему страхування вкладів.

Розглянемо теоретичні засади розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб. Дослідимо дефініції поняття «система гарантування вкладів» (табл. 1).

Таблиця 1

Трактування поняття «система гарантування вкладів» різними авторами [8]

Автор	Визначення «система гарантування вкладів»
Г. Шемчушенко	як ключовий елемент системи фінансової безпеки банку. Крім того, система фінансової безпеки регулюється державою на рівні прийняття законів і нормативних актів, що визначають принципи та вимоги до банківської діяльності, а центральний банк або інший компетентний орган контролює дотримання банками законів і нормативних актів та регулює економічні норми
В. Саєнко	це сукупність взаємонеобхідних організаційних елементів та методів фінансування, і одночасно регулювання діяльності установ, які гарантують вклади
В. Огієнко	щоб бути ефективною, система гарантування має бути частиною системи вищого рівня, тобто загальної системи ринкових інститутів та державного регулювання
К. Алексійчук	як сукупність органів і відносин, що регулюють захист прав вкладників. Проте автор не перелічує ці установи та не передбачає нормативних заходів щодо захисту вкладників

Узагальнюючи всі трактування, пропонуємо розглядати система гарантування вкладів, як сукупність заходів, правових норм та органів, що регулюють реалізацію цих принципів з метою захисту прав вкладників та включають компенсацію гарантованого розміру вкладу.

На практиці система гарантування вкладів може бути створена на основі однієї з трьох концепцій щодо того, як вона організована та чи є вона державною чи приватною. Вона може базуватися на принципі самоорганізації та добровільності, створеному відповідними банками (німецькими, французькими). У другому випадку це також може бути приватна установа, але з великим залученням центрального банку (італійська система). Існує також рішення, яке полягає у залученні держави до створення та організації системи (Іспанія) [8].

У деяких країнах правові основи системи страхування вкладів населення закріплені законом. В Україні першим у своєму роді було прийнято [3] та діяв закон «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» (№ 2740-III від 20.09.2001 р.).

В Україні Фонд гарантування вкладів – державна спеціалізована установа, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів населення. Керівними органами Фонду є Адміністративна Рада та Виконавча дирекція. [3]

Учасники Фонду, відповідно до Закону України «Про банк і банківську діяльність» є банки, юридичні особи, зареєстровані у Державному реєстрі банків, що ведеться Національним банком України, та мають ліцензію на право здійснювати банківські операції закладами фізичних осіб. Участь у Фонді банків є обов'язковою. Кошти Фонду до державного бюджету України не включаються. Станом на 01.05.2022 року учасниками Фонду є 69 банківських установ.

Джерелами формування фінансових ресурсів Фонду зображені на рис. 1 [9].

Фонд є незалежною, неприбутковою державною установою, яка діє в сфері гарантії вкладів. Органами Фонду є Адміністративна рада та Правління. Адміністрування діяльності ФГВФО є змішаним – державно-приватним, що на практиці означає, що управління делегується як державною стороною (представники Ради Міністрів України та НБУ), так і приватною стороною (представникам Асоціації банків України). [6]

Рис. 1. Джерела формування фінансових ресурсів Фонду [3, 9]

До компетенції Ради, зокрема, входить: координація роботи Фонду, затвердження режиму сплати внесків фізичним особам, затвердження нормативно-правових актів Фонду, нагляд за діяльністю Правління та прийняття рішень у співпраці з центральним банком про комісію для банків-учасників. З іншого боку, Правління приймає рішення про зняття коштів з депозитів у разі їх недоступності, готує та подає на розгляд Ради проекти нормативно-правових актів за погодженням з центральним банком, встановлює форми звітності для банків-учасників та аналізує інформацію щодо фінансовий стан банків-учасників Фонду. [7]

Учасники ФГВФО – це банки, зареєстровані в державному реєстрі банків, що ведеться НБУ та мають ліцензію на здійснення банківської діяльності. Участь у схемі гарантування вкладів для цих банківських підприємств є обов'язковою та платною. У рамках інформаційної політики Фонд двічі на рік публікує в засобах масової інформації перелік банків-учасників, а банки-учасники зобов'язані публікувати інформацію. У відповідності до чинного правового статусу Фонд гарантує кожне повернення вкладу банку-учасника, включаючи відсотки, у сумі, зазначеній на дату відсутності вкладу, що на даний момент не перевищує 200 000 грн. [7]

Створення в Україні ФГВФО було зумовлено необхідністю:

- створення умов, які б стимулювали громадян тримати готівку на рахунках банківських установ;
- збільшення кредитних ресурсів банківської системи шляхом залучення заощаджень населення;
- захисту інтересів найчисленнішої частини вкладників у разі неплатоспроможності чи банкрутства через виплату відшкодування за рахунок коштів Фонду;
- забезпечення прозорості системи захисту вкладів;
- підвищення ефективності нагляду за фінансовим станом банків [1].

Важливим чинником, який визначає подальший вектор розвитку системи гарантування вкладів у нашій державі, є комплекс міжнародних угод, підписаних Україною. В першу чергу це Угода про асоціацію між Україною та ЄС, у рамках якої наша держава взяла на себе зобов'язання імплементувати Директиву ЄС 94/19/ЄС від 1994 року. Крім того, Україна запроваджує кращі міжнародні стандарти і принципи IADI. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є членом двох міжнародних професійних асоціацій, а саме: Міжнародної асоціації страховиків депозитів – форуму страховиків депозитів для обміну досвідом і професійними знаннями та навичками та Європейського форуму страховиків депозитів – асоціації страховиків депозитів Європи, основною метою якої є сприяння стабільності фінансової системи шляхом обміну досвідом і інформацією у сфері гарантування депозитів і інвестицій. Фондом також налагоджено двосторонню співпрацю з установами страхування депозитів з інших країн. Так, меморандуми про взаєморозуміння і співпрацю підписано з Агентством з гарантованого відшкодування вкладів Корейською корпорацією страхування

депозитів, Фондом страхування ощадних депозитів Туреччини, Азербайджанським фондом страхування депозитів, Агентством захисту депозитів Киргизької Республіки [5]

Головна проблема, яка негативно впливає на роботу ФГВФО – це складна ситуація на банківському ринку. Підвищення ролі ФГВФО та наявність широкого набору ефективних інструментів роботи з проблемними банками, застосування сучасних механізмів, що знижують негативні наслідки банкрутства банків, є важливим фактором у забезпеченні стійкості банківської системи. Трансформація системи гарантування вкладів в Україні повинна орієнтуватися на європейські норми та кращий світовий досвід, котрі довели свою ефективність; при цьому зазначені зміни повинні мати позитивний вплив на зміцнення фінансової стабільності. Для вдосконалення роботи ФГВФО необхідно:

- створити систему захисту власності і фізичних, і юридичних осіб, у якій поряд із важелями державного впливу повинні функціонувати фонди захисту, сформовані на приватному капіталі, включаючи капітал страхових компаній, фінансово-кредитних установ;
- посилити відповідальність власників банків за доведення банку до неплатоспроможності аж до відповідальності своїм майном і безоплатної націоналізації неплатоспроможних банків, для яких неможливо знайти інвесторів;
- підвищити ефективність реалізації активів неплатоспроможних банків.

Проте, не мало важливим кроком розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб, особливо в умовах воєнного стану, стало прийняття законопроекту *«Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб»*, що спрямований на підвищення довіри вкладників до банківської системи та забезпечення її стабільності, потрібен фінансовому сектору країни [10].

Цей законопроект буде вирішувати ряд питань, а саме:

✓ запровадження норми про повне відшкодування вкладів фізичних осіб Фондом гарантування вкладів на період дії воєнного стану та трьох місяців після його припинення чи скасування. Упродовж вказаного періоду Фонд гарантування вкладів відшкодовує кожному вкладнику банку кошти в повному розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані станом на кінець дня, що передує дню початку процедури виведення банку з ринку.

✓ Через три місяці після припинення чи скасування дії воєнного стану гарантована сума за вкладами становитиме не менше 600 000 грн.

✓ АТ «Ощадбанк» приєднується до Фонду гарантування вкладів. Приєднання АТ «Ощадбанку» до Фонду гарантування вкладів запроваджує конкурентні умови для всіх банків в Україні. Це відповідає міжнародним стандартам, якими передбачена обов'язкова участь у системі гарантування всіх банківських установ, що залучають вклади, а також відкриває перед АТ «Ощадбанком» нові можливості з залучення у капітал інвестицій Європейського банку реконструкції та розвитку. Приєднання АТ «Ощадбанку» до Фонду було закладено в законодавстві ще у 2001 році, у прикінцевих положеннях Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб».

✓ Підвищується фінансова стійкість Фонду гарантування вкладів шляхом реструктуризації його заборгованості перед Міністерством фінансів України. [10]

Висновок. Дослідивши теоретичні засади розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб дозволило дійти висновку, що сучасне вітчизняне законодавство щодо гарантування вкладів потребує удосконалення. Зміни, які вже відбулися в системі гарантування вкладів в Україні, поки що недостатні для забезпечення її сталого внеску у фінансову стабільність.

Для подолання існуючих викликів, наближення до кращих світових практик та більшого сприяння стійкості фінансової системи ФГВФО за підтримки причетних державних органів.

Отже, діяльність ФГВФО поступово набуває позитивних особливостей, але реалізація цих рекомендацій визначить чітку перспективу подальшого розвитку у напрямі адаптації міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Білинська О. Функції системи гарантування вкладів. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 12. Частина 1. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.ua/archive/12_1_2017ua/12_1_2017.pdf
2. ВАЖЛИВО: 100% гарантія банківських вкладів: що треба знати?, Хмельницька обласна військова адміністрація. URL: Режим доступу: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=111004>
3. Науменко С. Г. Генеза та особливості адміністративно-правового регулювання системи гарантування банківських вкладів у провідних країнах світу. *Вісник Луганського державного університету*. 2021. 1. URL: <https://doi.org/10.33766/2524-0323.93.190-199>
4. Науменко С. Г., Герасименко Л.В. Суб'єкти системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/343>
5. Науменко С. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб: особливості функціонування структурних підрозділів. *Юридичний електронний журнал*. 2021. 1. URL: http://lsej.org.ua/1_2021/50.pdf
6. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України. Дато оновлення 13.04.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17#Text>
7. Слободянюк О.М. Системи гарантування вкладів в Україні: огляд та основні тенденції. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/339161899.pdf>
8. Краснова І.В. Розвиток системи страхування депозитів. *Економічні студії*. 2020. №4 (30). URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36432/Kras_2020_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
9. Річний звіт 2020 Фонд гарантування вкладів. Статистика. Офіційна сайт ФГВФО. URL: <https://www.fg.gov.ua/storage/files/ukr2020.pdf>
10. ВРУ ухвалила Закон про підвищення гарантованої суми за вкладами та повне відшкодування Фондом гарантування коштів вкладникам на період воєнного стану. Медіа-простір. Новини. Офіційна сайт ФГВФО. URL: <https://www.fg.gov.ua/articles/51181-vru-uhvalila-zakon-pro-koshtiv-vkladnikom-na-period-voyennogo-stanu.html>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КАЛИТИ О. В.

КАПІТАЛІЗАЦІЯ БАНКІВ В УКРАЇНІ

**ЛАВРУК І., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті досліджуються тенденції капіталізації вітчизняних банків протягом останніх років та існуючі вимоги Національного банку України щодо збільшення власного капіталу банків. Проаналізовано динаміку обсягів, структури та достатності власного капіталу банків України. Подано бачення перспектив розвитку процесу капіталізації банків в Україні.

The article examines the capitalization trends of domestic banks in recent years and the existing requirements of the National Bank of Ukraine to increase banks' equity. The dynamics of volumes, structure and capital adequacy of Ukrainian banks is analyzed. A vision of the prospects for the development of the process of bank capitalization in Ukraine is presented.

Актуальність теми. В умовах інтеграції української банківської системи, як і всієї України, у світовий фінансовий простір, питання використання загальносвітових стандартів забезпечення стабільної діяльності банків стає особливо актуальним. Важливим індикатором стабільної банківської діяльності на сьогоднішній день в світі вважається достатньо сформований власний капітал банку, який забезпечує, в першу чергу, захист вкладників і кредиторів банку від неочікуваного банкрутства банку і неспроможності його виконувати свої зобов'язання перед ними. При тому, що банку, для проведення ефективної банківської діяльності, достатньо сформувати невеликий обсяг власного банківського капіталу, оскільки оренда приміщень, в яких банк буде проводити свою діяльність, купівля техніки, що буде використовуватися для цього, найм персоналу і охорона не потребують надзвичайно великих капітальних вкладень, все ж Національний банк України, як регулюючий орган банківської діяльності, докладає максимальних зусиль для надійної капіталізації вітчизняної банківської системи і формування кожним банком з системи достатнього розміру власного капіталу для покриття непередбачених збитків від їх ризикової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження сутності та формування достатнього розміру банківського капіталу займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Алексеєнко М.Д., Бондаренко В. В., Васюренко О., Дзюблюк О., Заруба Ю.О., Лаврушин О.І., Міщенко В.І., Мороз А.М., Усоскін В.М., Шульга Н.П., Г. Айленберг, Г. Асхауер, Мишкін Ф. С., П. Роуз, Дж. Сінкі і інші вчені. В своїх роботах дослідники підкреслювали необхідність формування достатнього розміру власного банківського капіталу для забезпечення стабільної діяльності банку, забезпечення довіри до банку з боку вкладників і кредиторів, вивчали різні шляхи капіталізації банків.

Метою статті є проведення аналізу перспектив капіталізації банків в Україні.

Об'єктом дослідження є процес капіталізації банків.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти капіталізації банків.

Необхідною умовою економічного розвитку країни є ефективно працююча надійна і стабільна банківська система. Для забезпечення стабільної діяльності банківської системи України, Національний банк України встановлює правила формування достатнього розміру капіталу банків для покриття неочікуваних збитків та контролює дотримання банками цих правил. Це сприяє необхідній капіталізації вітчизняних банків та захисту вкладників і кредиторів банку від втрат внаслідок банкрутств банків [1].

Основним нормативним документом НБУ, що регламентує мінімальні вимоги до розміру власного капіталу банку, є Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні № 368 від 28.08.2001 [2]. Вказана Інструкція зобов'язує банки дотримуватися трьох обов'язкових економічних нормативів капіталу: нормативу мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1), нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) та нормативу достатності основного капіталу (Н3).

При цьому, норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) має становити 200 млн грн., норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) має бути не менше ніж 10 відсотків та норматив достатності основного капіталу (Н3) має бути не менше ніж 7 відсотків. Слід зважати ще й на те, що під час розрахунку нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) до сумарної балансової вартості активів і позабалансових зобов'язань банку, зважених за ступенем кредитного ризику, додається сукупна сума відкритої валютної позиції банку за всіма іноземними валютами та банківськими металами, мінімальний розмір операційного ризику, помножений на коефіцієнт 10, та виключається величина непокритого кредитного ризику.

З метою підвищення захисної властивості власного капіталу банків, НБУ зобов'язує банки додатково формувати такі буфери капіталу, як:

- 1) буфер консервації;
- 2) контрциклічний буфер;
- 3) буфер системної важливості, якщо банк набув статусу системно важливого банку;
- 4) буфер системного ризику.

Дотримання вказаних нормативів капіталу та формування буферів капіталу підтвердить достатній рівень капіталізації банку та його спроможність покривати збитки від ризикової банківської діяльності.

За даними НБУ, станом на 01.03.2022 року в Україні діяло 69 банків, власний капітал яких становив 246,1 млрд. грн. При цьому, обсяг сукупних активів зазначених банків становив 1992,3 млрд. грн., а частка їх власного капіталу в загальних активах склала в середньому 12,35%. Зважаючи на те, що норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу має бути не менше ніж 10 відсотків, то можна вважати, що банки в Україні достатньо капіталізовані. Деталізований аналіз дотримання нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) банками України станом на 01.02.2022 року показав, що жоден із зазначених банків не порушив цей норматив. В цілому значення нормативу капіталу Н2 по системі банків України станом на 01.02.2022 року становило 17,99%, що на 7,99% перевищило мінімально необхідне [1].

Протягом 2020, 2021 та на початку 2022 року обсяг власного капіталу банків неухильно зростає [3] (рис. 1).

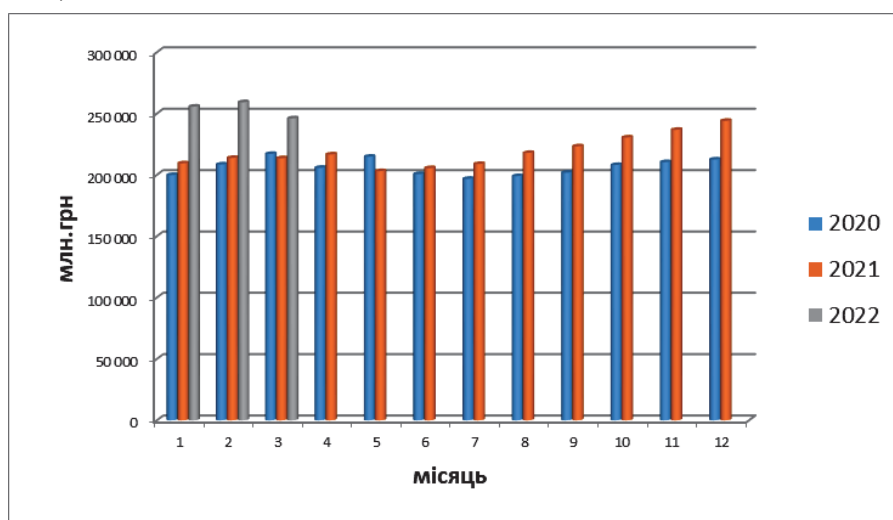

Рис. 1. Динаміка обсягу власного капіталу банків України протягом 2020–2022 років, млн грн*

*Побудовано автором за даними [3].

Дані рис.1 свідчать про те, що станом на 01.01.2020 року сукупний обсяг власного капіталу банків України становив 199 921 млн. грн., а станом на 01.01.2021 року цей обсяг зріс до 209 460 млн. грн., що на 5% більше ніж за попередній досліджуваний період. Починаючи з початку 2021 року до березня 2022 року сукупний обсяг власного капіталу банківської системи України зріс ще на 17,5% і склав 246 144 млн. грн. Подібне зростання обсягу сукупного банківського капіталу українських банків свідчить про суттєве нарощення обсягу їх капіталізації та зміцнення вітчизняної банківської системи, що посилює її надійність та стабільність.

Національний банк України, з метою підвищення здатності українських банків покривати негативні наслідки різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності за рахунок власного капіталу, та забезпечення захисту вкладів, фінансової стійкості й стабільної діяльності банків, запровадив складний розрахунок розміру регулятивного капіталу банку. Зазначений розрахунок регулятивного капіталу покликаний визначити реальний розмір власного капіталу банку, що може бути витрачений для покриття непередбачених збитків банку. Як свідчать дані значень економічних нормативів по системі банків України на офіційному сайті НБУ протягом 2020–2022 років розмір регулятивного капіталу банків поступово збільшувався [4] (рис. 2).

Дані рис. 2 вказують на підвищення здатності банків покривати негативні наслідки банківських ризиків. Про це свідчить зростання розміру регулятивного капіталу банків на 41% з 150 314 млн. грн. на початок 2020 року до 211 742 млн. грн. на початок 2022 року.

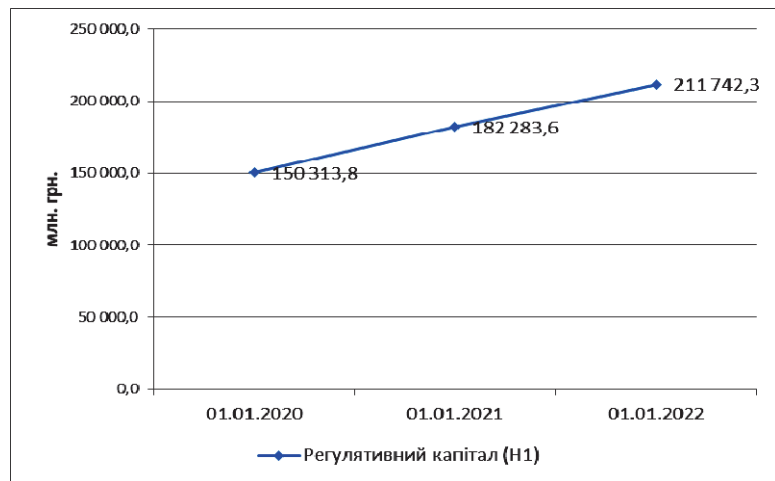

Рис. 2. Динаміка дотримання розміру регулятивного капіталу банками України в 2020–2022 роках*, млн грн

*Побудовано автором за даними [4].

З метою підвищення стабільності банківської системи України в умовах воєнного стану, Національний банк України 22 квітня 2022 року затвердив перелік тимчасових пом'якшень щодо дотримання банками норм банківського законодавства. Зокрема, НБУ запровадив особливості включення мінімального розміру операційного ризику під час розрахунку нормативів достатності капіталу, спрощений підхід під час визначення розміру кредитного ризику, порядок оновлення та подання до НБУ планів відновлення діяльності банку, контролю НБУ за виконанням банками програм капіталізації чи реструктуризації за результатами оцінки стійкості, проведеної у 2021 році. Все це сприятиме виконанню банками норм банківського законодавства в умовах війни.

Висновок. Отже, проведений аналіз засвідчує, що на початок 2022 року вітчизняні банки були достатньо капіталізовані і мали суттєвий запас міцності протистояти новим ризикам і загрозам, що виникають в економіці України, для стабільної роботи. Це стало можливим завдяки послідовній діяльності Національного банку України в напрямку підвищення рівня капіталізації українських банків. В той же час, воєнний стан в Україні в 2022 році призвів до погіршення прогнозів фахівців банків щодо подальшого збереження достатнього рівня капіталізації банків і можливості своєчасного покриття збитків в повному обсязі внаслідок очікуваних збитків та негативних змін в економічному середовищі. Це означає, що стан капіталізації вітчизняних банків в подальшому буде залежати від швидкості завершення воєнних дій та стабілізації ситуації в Україні.

Список використаних джерел

1. Банківський нагляд. Нагляд. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision>
2. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова НБУ від 28.08.2001 №368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.
3. Основні показники діяльності банків України. Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
4. Значення економічних нормативів по системі банків України за 2022 рік. Статистика URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>
5. Затверджено додаткові заходи для підтримки стабільної діяльності банківської системи. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zatverdjeno-dodatkovyi-zahodi-dlya-pidtrimki-stabilnoyi-diyalnosti-bankivskoyi-sistemi>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КІРЄСВОЇ К. О.

ПЛАТІЖНИЙ ЛАНДШАФТ ТА ЙОГО ІНФРАСТРУКТУРА

**МАСІЮК О., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Стаття присвячена теоретичним засадам платіжного ландшафту та його основним складовим. Розглянуто структуру платіжного ландшафту та його інфраструктуру.

The article is devoted to the theoretical foundations of the payment landscape and its main components. The structure of the payment landscape and its infrastructure are considered

Актуальність теми. У період розвитку різних фінансових технологій, зростання конкуренції між банками, розширенням банківського сектору, важливим питанням є забезпечення надійності і ефективності платіжних систем та систем переказу коштів, адже вони є ключовими аспектами забезпечення фінансової стабільності України та розвитку саме фінансово-кредитного сектору.

Основним законом, який визначає ключові орієнтири діяльності платіжних систем в Україні та послідовність здійснення переказів коштів є Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [2], а також новий Закон України «Про платіжні послуги» [1], який вже набрав чинності, проте розпочне діяти з 1 серпня 2022 року. Особливістю нового нормативно-правового документу є те, що він розширює коло «гравців» на ринку платіжних послуг. Небанківські фінансові установи будуть участувати в конкурентному полі банків завдяки таким можливостям, як, наприклад, відкриття платіжних рахунків та можливість працювати без участі в платіжній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток платіжного ландшафту поки що, мало досліджений відомими вітчизняними авторами такими як: Зоря С.П., Ситник І.П., Джусов О.А., Піляк О.І., Гурняк.Д., Микитенко Я.В., Коротка А.П., Кузнецов А.М та інших. На нашу думку, дослідження розвитку платіжного ландшафту є дуже актуальним, адже з розвитком науково-технічного прогресу, ми можемо розглядати зміни на платіжному ринку, узагальнювати дані та розглядати їх в розрізі видів.

Метою статті є розкриття теоретичних та практичних аспектів розвитку платіжного ландшафту та його інфраструктури.

Об'єктом дослідження є аналіз економічних відносин, які виникають в процесі організації та здійснення операцій в межах платіжного простору банківської системи України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти функціонування платіжного ландшафту та його інфраструктури.

Платіжна система – це сфера, що постійно змінюється і активно розвивається через впровадження нових методів оплати, злиття та поглинання та впровадження нових технологій. Розвиток цифрових технологій, зростання потреб користувачів та акцент на зручності використання платіжних засобів, свідчить про те, що розвиток платіжного ландшафту та інфраструктури потрібен не тільки Україні, але і всьому світу.

На нашу думку, платіжний ландшафт це складний процес, ключовим елементом якого являються платіжні системи. Різноманітність виконуваних платіжними системами функцій, кількість учасників, тощо є основними причинами існування різних платіжних систем.

В основних нормативно-правових документах не відображення чіткого визначення «платіжний ландшафт», проте Національний банк України на своєму офіційному науковому порталі зазначає об'єкти та суб'єкти, мету та завдання учасників платіжного ландшафту. Також, ми не знайшли визначення «платіжний ландшафт» ні в публікаціях вітчизняних вчених та практиків, так і в зарубіжних публікаціях.

Проаналізувавши основні публікації, пропонуємо власне тлумачення «платіжного ландшафту», як сукупність внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, а також система переказу коштів створених як Національним банком України (НБУ), так і іншими фінансовими установами, основною метою є задоволення потреби економічних суб'єктів у здійсненні переказу коштів та проведенні різного роду розрахунків за зобов'язаннями.

Платіжний ландшафт охоплює наступні складові, такі як: платіжні системи, платіжну інфраструктуру, платіжних операторів, платіжні послуги та інструменти, органи нагляду, платіжне законодавство.

Платіжна систем – система для виконання платіжних операцій із формальними та стандартизованими домовленостями і загальними правилами щодо процесингу, клірингу та/або виконання розрахунків між учасниками платіжної системи [1].

Виділяють внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи.

Внутрішньодержавна платіжна система – це платіжна система, в якій оператором платіжної системи є резидент та яка здійснює діяльність і забезпечує виконання платіжних операцій виключно в межах України.

Міжнародна платіжна система – це платіжна система, в якій оператором платіжної системи є резидент або нерезидент та яка здійснює діяльність на території двох і більше держав, однією з яких є Україна, і забезпечує виконання платіжних операцій у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї держави до іншої. [1]

У 2021 році в Україні функціонувало 43 внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи, які створені резидентами та нерезидентами, в тому числі дві системи, створені Національним банком України [9].

Вагомою складовою платіжного ландшафту є платіжна інфраструктура, вона являє собою обсяг постачальників послуг з переказу коштів та сукупність відносин, що виникають безпосередньо при проведенні ними переказу та випуску електронних грошей. Згідно Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів» оператором послуг платіжної інфраструктури є клірингова установа, процесингова установа та інші особи, уповноважені надавати окремі види послуг в платіжній системі або здійснювати операційні, інформаційні та інші технологічні функції щодо переказу коштів [2]. Згідно Закону України «Про платіжні послуги» платіжна інфраструктура визначається, як надавачі платіжних послуг, платіжні системи, технологічні оператори платіжних послуг та відносини між ними під час виконання платіжних операцій[1].

Національний банк України встановив порядок та критерії визначення значущих операторів послуг платіжної інфраструктури. Значущим визнається той оператор, що обробляє більше 10% операцій(за кількістю та/або сумою), також до таких операторів послуг встановлено посилені вимоги щодо забезпечення безперервності діяльності, які гуртуються на міжнародних стандартах оверсайта.

У 2020 році значущими операторами послуг платіжної інфраструктури, а саме: ПрАТ «Український процесинговий центр», ТОВ «ЕЙСІ ДІСІ ПРОЦЕСІНГ», ТОВ «ТАС ЛІНК» [8].

Реалізація послуг операторів платіжної інфраструктури здійснюється через банкомати, платіжні термінали та суб'єкти господарювання, які приймають платіжні картки. Проаналізуємо платіжну інфраструктуру за 2017–2021 роки. (рис. 1) [3–7].

Можна стверджувати (див. рис. 1), що щороку існує позитивна тенденція зростання, але не всіх інструментів, окрім банкоматів, їх кількість стабільно зменшується.

Розглянемо детальніше, кількість POS-терміналів збільшилась на 166 одиниць, в порівнянні 2017 року з 9 місяцями 2021. Такий зріст може бути зумовлений новими правилами законодавства, щодо реєстру розрахункових операцій для малого та середнього бізнесу. На нашу думку, зростання кількості цього пристрою полегшує ведення бізнесу із використанням безготівкової форми оплати, саме для малого бізнесу, в першу чергу.

Рис. 1. Динаміка платіжної інфраструктури 2017–2021 р. *

*Побудовано автором за даними [3–7].

За останні роки досить набули популярності такі сервіси, як Apple Pay та Google Pay, що прискорює розвиток безконтактної платіжної інфраструктури. Станом на 2017 рік кількість суб'єктів господарювання, що приймають платіжні картки становила 173,8 тис. шт., у 2018 році кількість сягнула 208,7 тис. шт., а у 2019–240,2 тис. шт. Кількість пунктів продажу у 2020 році зросла на 86,7 тис. шт., а станом на 2021 рік, їх кількість збільшилась до 363,5 тис. шт..

Слід виділити значне скорочення кількості банкоматів. У 2017 році їх кількість сягала 37 тис. шт., а у період з 2018 по 2019 рік, їх число зменшилось на 17 одиниць. Головною причиною такого спаду стала пандемія Covid-19, адже люди стали частіше тримати кошти в безготівковому вигляді. У період пандемії, спостерігається значно зменшення зняття готівки і перехід громадян України на безготівкові кошти.

Ще однією складовою платіжного ландшафту є оператори платіжної системи, а саме: Національний банк України, банківські установи та небанківські установи.

Також, значна частина інноваційних платіжних послуг потребують змін чинного законодавства. Чинний закон про платіжні системи та переказ коштів дуже застарів. Адже він був прийнятий, коли електронна комерція була «екзотикою» для українців і платіжні картки мав кожен 15-й громадянин. У наш час українець може мати навіть більше, ніж одну картку, з великою вірогідністю що навіть від різних банків. Закон України «Про платіжні послуги», цей законопроект надасть платіжному ринку багато нових можливостей та перспектив для розвитку. Значно розшириться перелік платіжних послуг, адже зараз існує лише одна і це переказ коштів. Новий закон передбачає 9 нових послуг і з них 7 є фінансовими, а 2- нефінансові. З'являться нові типи учасників ринку, такі як надавачі послуг з надання відомостей з рахунків, для прикладу. Ці учасники можуть вибрати одну платіжну послугу і розробити нові сервіси саме для неї. Також у законопроекті зміниться роль небанківських надавачів платіжних послуг. Зараз надавати послуги з переказу коштів мають право банки або небанківські установи за умови, якщо вони є учасниками платіжної системи. Закон України «Про платіжні послуги» передбачає, що ринок трансформується і участь у платіжних системах не вимагатиметься. Визначено дев'ять категорій надавачів платіжних послуг, такі як поштові оператори, філії іноземних платіжних установ і за певних умов, можуть бути органи державної влади. Зміняться підходи до платіжних інструментів та операцій. Відкривати рахунки можна буде не тільки у банках, а й у небанківських надавачів платіжних послуг. Це розширить спектр послуг та можливості небанківських установ.

Висновок. На основі виконаного аналізу, ми можемо зробити висновок, що ключовим елементом платіжного ландшафту є платіжна система. Сьогодні безперебійність і надійність платіжної системи сприяє фінансовій стабільності держави. Інфраструктура платіжного ландшафту тільки збільшує свої обороти, тому прийняття Закону «Про платіжні послуги», буде поштовхом до появи нових гравців на ринку, конкуренція буде зростати, адже фінансові

послуги будуть ще доступнішими для користувачів. Варто зазначити, що ці зміни будуть потребувати упровадження регуляторних інновацій, вони дадуть змогу тестувати нові інструменти, бізнес-моделі та продукти, що сприятимуть більш активному впровадженню інноваційних рішень, які виходитимуть на платіжному ринку України.

Список використаних джерел

1. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. Дата ведення в дію: 01.08.2022: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text> (дата звернення 15.02.2022)
2. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. Дата оновлення: 13.02.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text> (дата звернення 15.02.2022)
3. Платіжна інфраструктура за 9 міс. 2021 року. Офіційний сайт НБУ. Медіа простір НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijna-infrastruktura-9-misyatsiv-2021-roku> (дата звернення 15.02.2022).
4. Платіжна інфраструктура за 2020 рік. : Офіційний сайт НБУ. Медіа простір НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijna-infrastruktura-2020-rik> (дата звернення 15.02.2022).
5. Платіжна інфраструктура за 2019 рік. Офіційний сайт НБУ. Медіа простір НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijna-infrastruktura-2019-rik> (дата звернення 15.02.2022).
6. Платіжна інфраструктура за 2018 рік. Офіційний сайт НБУ. Медіа простір НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/3_21-02-19_Platizhna_infrastruktura_ua.jpg?v=4 (дата звернення 15.02.2022).
7. Платіжна інфраструктура за 2017 рік. Офіційний сайт НБУ. Медіа простір НБУ. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=58370337 (дата звернення 15.02.2022).
8. Перелік системно важливих, соціально важливих та важливих платіжних систем. Офіційний сайт НБУ. Інформаційні матеріали НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/perelik-sistemno-vajlivih-sotsialno-vajlivih-ta-vajlivih-platijnih-sistem-v-ukrayini-mauye-ne-zminivsu> (дата звернення 15.02.2022).
9. Платіжна інфраструктура за 2021 рік. Новини. Медіа-простір. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/platijniy-landshaft-ukrayini>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КАЛИТИ О. В.

ВХОДЖЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В ЄВРОПРОСТІР

**МИТРОФАНОВ Б., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Розглянуто сучасний стан процесу євроінтеграції банківської системи України, діяльність Національного банку України у сфері європейської інтеграції. Виділено основні переваги та ризики банківської системи щодо євроінтеграції.

The current state of the process of European integration of the banking system of Ukraine is considered, the activity of the National Bank of Ukraine in the field of European integration is considered. The main advantages and risks of the banking system regarding European integration are highlighted.

Актуальність теми. У сучасних умовах підвищується рівня розвитку інтеграції є одним із найважливішим фактором підвищення стабільності України. У рамках цієї тенденції розвивається інтеграційний процес у Європейський економічний простір. Ефективність даного процесу багато в чому залежить від дієвості обраної моделі інтеграції, основу якої становить банківський сектор, як основа формування інтеграційного потенціалу. Це передбачає гармонізацію законодавства держав – учасників Європейської союзу (ЄС), інтеграцію ключових учасників структурних елементів фінансового ринку – фондового, страхового та банківського, тобто створення єдиної фінансової інфраструктури, у рамках якої має перемищуватися капітал між країнами – учасницями ЄС.

Саме банківський сектор є найактивнішим учасником інтеграційного процесу, поміж інших галузей економіки, адже станом на 01.03.2022 року 45 % банків мають іноземних інвесторів у структурі капіталу.

Протягом останніх років відбувається активний процес євроінтеграції банківської системи України до європейської фінансову простору на основі її адаптації до міжнародних вимог функціонування та регулювання банківських систем. Початком інтеграції у світовий простір відбувається з набуття України незалежності, але стратегічний вплив на вектор її розвитку стало підписання угоди про асоціацію з країнами Європейського Союзу у 2014 році. Тому в нинішніх умовах домінуючим завданням Національного банку України є розбудова стійкої, ефективної, конкурентоспроможної банківської системи, яка б сприяла довгостроковому економічному зростанню країни, її фінансовій безпеці. Вирішення такого завдання може бути забезпечено шляхом поєднання трьох взаємопов'язаних напрямів: забезпечення стійкості банківської системи, її прозорості та високого рівня конкурентоспроможності. Цим і спричинено актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми євроінтеграції банківської системи України досліджувався у працях зарубіжних науковців: Г. Бребах, Н. Вудкок, Я Гордон, Ф. Котлер, С. Кук, Д. Масчіандро, К. Спон, Е. Такац та інших. Значний внесок вітчизняних вчених – економістів: Б. Адамика, А. Гальчинського, В. Гейця, О. Дзюблюка, І. Д'яконової, І. Івасіва, В. Коваленко, А. Кузнецової, В. Лагутіна, Т. Майорової, В. Міщенко, С. Міщенко, М. Могильницької, С. Науменкової, О. Примостки, Т. Савлука, С. Смолінської [1], Т. Смолженко, С. Циганова, Н. Шелудько, В. Фурсової В., І. Фадєєва, Г. Гавриша [3] та інших. Проте, на сьогодні ряд питань ще залишається не вирішеними.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів функціонування банківської системи України в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є процес інтеграції банківської системи.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти реалізації інтеграції банківської системи до Європейського Союзу.

Інтеграція вітчизняної банківських систем у міжнародний фінансовий простір це є один із провідних напрямів економічної глобалізації. Поява іноземних філій сприяє розширенню спектра міжнародних банківських продуктів і послуг, оскільки таке розширення зумовлене, по-перше, об'єктивною потребою залучення бізнесом додаткових ресурсів на внутрішні ринки для забезпечення його стабільного розвитку. По-друге, воно органічно поєднується з транснаціональним характером банкрутства як різновидом комерційної діяльності й підпорядковується закономірностям диверсифікації розвитку бізнесу як такого. Процеси економічної глобалізації в банківській системі крізь призму вимог адаптації банківської системи України до світових та європейських стандартів потребують визначення її сутнісних ознак [1, с. 390]. Ми погоджуємось із твердженням, що відкрита економіка дає можливість стимулювати поширення глобалізації на раніше закриті національні економічні системи. Одним із ключовим факторів є зростання значення банківських продуктів і послуг для зовнішньоекономічної діяльності, особливо у сферах фінансового консалтингу, управління активами та інформаційних послуг.

Національний банк України не стоїть осторонь і також проводить заходи щодо євроінтеграції банківської системи, що спрямовані на:

- реалізацію Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, імплементацію актів права ЄС у національне законодавство;
- упровадження міжнародних стандартів у сфері фінансових послуг;
- виконання рішень двосторонніх органів асоціації Україна – ЄС та інших міжнародно-правових зобов'язань і домовленостей у сфері європейської інтеграції;
- зміцнення довіри до Національного банку як центрального банку, який відповідає європейським стандартам та інтегрований до європейської спільноти центробанків. [2]

Відбувається імплементація Угоди про асоціацію у сфері фінансових послуг, НБУ, як регулятор фінансових послуг намагається удосконалити вітчизняне законодавство до Європейського союзу з таких напрямків:

✓ банківське та небанківське регулювання та нагляд банківських та фінансових послуг, а саме впровадження безвизного нагляду в банківських установах та розпочато роботу щодо регулювання та нагляду у сфері небанківських фінансових установ, а саме розробили Закон України «Про страхування» [4]. Закон України «Про страхування» забезпечує запровадження нової моделі регулювання, спрямованої на створення в Україні платоспроможного, стабільного та конкурентного страхового ринку, що повністю захищає права споживачів страхових послуг. Також передбачається вдосконалення ліцензійних вимог до страховиків, оцінка їх платоспроможності та ліквідності, створення ефективної системи корпоративного управління, впровадження пруденційного регулювання, орієнтованого на ризики, вилучення страховиків з ринку та передача страхових портфелів, надання страховим посередникам рекомендацій щодо нових вимог.

Також було розроблено ряд нормативно-правових актів щодо оновлення регулювання ринків небанківських фінансових послуг, включаючи Закон України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» [5], та законопроект Закону «Про кредитні спілки», який зараз готується до другого читання;

Затверджено положення щодо покращення нагляду за небанківськими фінансовими установами, захисту прав та інтересів споживачів у фінансових послугах, інформаційної безпеки та кіберзахисту.

Продовжуються вживатися заходи щодо лібералізації валюти за сприятливих умов та стабільної ситуації на фінансових ринках, як це передбачено дорожньою картою зняття валютних обмежень, розробленою спільно з експертами Міжнародного валютного фонду. Зокрема, це дозволяє підприємствам купувати 100 000 євро іноземної валюти на день без будь-яких причин та зобов'язань, а також розширює можливості для населення інвестувати за кордон, підвищуючи річний електронний ліміт для деяких валютних операцій зі 100 000 євро до 200 000 євро. [2]

✓ Функціонування та розвиток платіжної системи. Відбувається удосконалення платіжного ринку України, а саме прийняття нового Закону «Про платіжні послуги» [6], що розроблено з урахуванням основних нормативів ЄС. Планується запровадження та оновлення нормативно-правових актів щодо безготівкових розрахунків, відкриття та закриття рахунків користувачів для постачальників платіжних послуг, проведення операцій з електронними грошима, проведення міжбанківських платіжних операцій, реєстрації платіжних систем, учасників платіжних систем та технологічних операторів платіжних послуг, оверсайту платіжної інфраструктури, залучення комерційних агентів для надання фінансових платіжних послуг, авторизації діяльності надавачів платіжних послуг, тощо.

✓ Удосконалення організації корпоративного управління в банках. Прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи», що посилює вимоги до корпоративного управління банками, оновлює вимоги щодо достатності капіталу та ліквідності, розширює повноваження Національного банку у сфері регулювання. Зокрема, посилюючи відповідальність керівного органу за прийняті рішення, висуваючи додаткові вимоги до правління та членів правління банків, у тому числі їх колективну придатність, покращуючи вимоги до системи внутрішнього контролю банку,

запроваджуючи вимоги до нових структур капіталу, комплексних буферів капіталу, банки оцінюють внутрішні вимоги до достатності капіталу та ліквідності з урахуванням ризиків, притаманних їх діяльності. Для імплементації окремих вимог передбачено 3 роки.

На наш погляд, основними принципами євроінтеграції банківської системи є:

- ✓ забезпечення економічного суверенітету України в контексті посилення інтеграції з країнами ЄС;
- ✓ у процесі посилення процесу економічної та банківської інтеграції узгоджуються інтереси України та її банківського сектору з інтересами країн ЄС;
- ✓ прозорість механізму надходження іноземного капіталу в український банківський сектор та його вплив на розвиток вітчизняної економіки та банківської системи;
- ✓ безперервність інтеграційного процесу України з ЄС та умови підвищення ефективності впливу банківської системи на швидкість та масштаби вітчизняного виробництва.

Незважаючи на ряд прийнятих кроків для реформування банківського сектору, НБУ надав декілька запитів на отримання експертної допомоги від міжнародних організацій для вирішення питань стосовно:

- ✓ трансформації безвиїзного і виїзного нагляду (системи раннього реагування, SREP, пов'язаних осіб та ін.);
- ✓ корпоративного управління (стосовно пов'язаних осіб);
- ✓ систем CRM (керування зв'язками з клієнтами) та BPM (керування бізнес-процесами), програмних і технологічних продуктів для нагляду за банківськими установами Suptech/Regtech;
- ✓ процесу надання доступу к кредитному реєстру, визначення якості даних;
- ✓ розробки внутрішніх процедур з метою оздоровлення і виведення банків з ринку;
- ✓ механізму оцінювання профілю ризику банку як складової частини SREP;
- ✓ проведення сценарного аналізу для моделювання фінансової діяльності банків та врахування зовнішніх факторів впливу на діяльність банку;
- ✓ процедура надання ліцензій Fintech компаніям;
- ✓ механізм внутрішньої системи оцінки кредитів (ICAS) та розробка моделі для корпоративних позичальників за даними кредитного реєстру;
- ✓ процедура удосконалення наявного механізму розрахунку рівня ризиків та нагляду для банківських установ, яка відповідає новому Закону про протидію відмиванню грошей. [8]

Наукові погляди вітчизняних вчених розділилися щодо впливу інтеграційного процесу на банківську систему. Одні вчені вважають, що інтеграція позитивно впливає на розвиток банківської системи України та є необхідним кроком у її подальшому розвитку, інші вважають, що цей процес несе з собою багато ризиків, які руйнівні впливають на банківський сектор (табл. 1). Серед інших переваг, на наш погляд є розширення доступу до консультацій та експертної допомоги від міжнародних партнерів для регуляторів та банківських установ для оптимізації діяльності банку. З іншого боку, міжнародне співробітництво може суттєво вплинути на незалежність вітчизняної банківської системи.

Таблиця 1

Переваги та ризики євроінтеграції банківської системи [3]

Переваги	Ризики
<p>підвищення прозорості функціонування банківських установ;</p> <p>розширення напрямів діяльності банків;</p> <p>зменшення ризиків ліквідності;</p> <p>підвищення ефективності системи ризик-менеджменту банку;</p> <p>покращення системи управління ринковим, кредитним та операційними ризиками;</p>	<p>Підвищення конкуренції на ринку банківських послуг;</p> <p>посилення консолідації та монополізації банків на фінансовому ринку;</p> <p>підвищення рівня корупції і ризиків криміналізації економічних відносин;</p> <p>виникнення додаткового впливу на операційну маржу у зв'язку з переформатуванням бізнес-моделей діяльності банку та зростанням вимог до капіталу, що призведе до скорочення прибутковості банків;</p>

Переваги	Ризики
<p>нарощування капіталізації банківської системи; полегшення контролю з боку держави за банківськими установами; отримання консультаційної та експертної допомоги від міжнародних партнерів; покращення якості ресурсної бази; зміцнення стійкості банківської системи</p>	<p>не врахування національних інтересів банками з іноземним капіталом при проведенні кредитної політики; зростання нерівномірності розвитку між фінансовим та реальним секторами економіки, розбалансування економіки; посилення впливу циклічності на розвиток фінансової системи у світі в умовах кризового та посткризового періодах, потребуватиме більш жорсткого банківського регулювання та контролю над валютним ринком та ринком капіталів, а також макроекономічними фінансовими показниками; підвищення зовнішньої залежності банківського сектору від ринків міжнародного капіталу та міжнародних партнерів; скорочення банківського кредитування, або збільшення його вартості у зв'язку зі зростанням вимог до капіталу та ліквідності банків; зниження інвестиційної привабливості банків, що обумовлено ймовірнішим скороченням дивідендів у зв'язку з перебудовою капіталу</p>

Отже, євроінтеграційний процес банківської системи, на наш погляд, приносить вітчизняній банківській системі більше шкоди, ніж користі. Ефективність реформ банківської системи в контексті європейської інтеграції залежить від вирішення низки питань, а саме: створення стабільного макроекономічного середовища та формування макроекономічної політики з урахуванням національних інтересів, зниження рівня корупції на всіх рівнях регуляторного процесу. банківські установи, зміцнення ринкової дисципліни учасників кредитних відносин, створення ефективних механізмів захисту кредитних установ. Необхідні подальші дослідження для виявлення та оцінки впливу міжнародних фінансових організацій на процес реформування банківської системи. Тому до процесу євроінтеграції та імплементації вітчизняного банківського законодавства необхідно підходити з обережністю, враховуючи наявні структурні проблеми та майбутні ризики в українській економіці.

Список використаних джерел

1. Смолінська С.Д., Наконечна Ю.С. Інтеграція банківської системи України в умовах світової економіки. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (62). С. 390–393.
2. Євроінтеграція. Міжнародне співробітництво. Офіційний сайт НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/international/euro-integration>.
3. Фурсова В., Фадєєв І., Гавриш Г. Вплив євроінтеграційних процесів на реформування банківської системи України. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/171/164>.
4. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 №1909-IX. Введення в дію: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text>
5. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. Введення в дію: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>.
6. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. Введення в дію: 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text/>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення питань організації корпоративного управління в банках та інших питань функціонування банківської системи: Закон України від 30.06.2021 №1587-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1587-20#Text>.

8. Презентація щорічної зустрічі з міжнародними партнерами Національного банку з міжнародного технічного співробітництва 2020 року. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/files/LhuduomJFYrQnrT>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

ЗАСТОСУВАННЯ DIGITAL-ТЕХНОЛОГІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

**МИХАЙЛОВА О., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню впливу діджиталізації на конкурентоспроможність банків. Проаналізовано сучасні моделі організації банківської діяльності, розроблені експертами IBM та SAP. Визначено цифрові технології, які на даний момент доцільно запровадити у практичну діяльність банків з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

The article is devoted to the study of the impact of digitalization on the competitiveness of banks. Modern models of banking organization developed by IBM and SAP experts are analyzed. Digital technologies have been identified, which at the moment should be introduced into the practice of banks in order to increase their competitiveness.

Актуальність теми. Впровадження інноваційних інструментів маркетингової комунікації з кожним роком змінюється не лише механіка залучення клієнтів банку та продажу банківських продуктів, а й організаційні принципи банку.

Тому, в нинішній реалізації Індустрії 4.0 є можливість створити віртуальний банк, який має можливість працювати лише за допомогою цифрових технологій. Таким чином, наразі оцифрування українського банківського сектору призвело до появи нових методів накопичення, обробки, зберігання та передачі банківських даних, а також до значного збільшення потужності та швидкості обробки даних, що призвело до зміни залучення клієнтів, розширення банківських послуг та організації комплексу маркетингових комунікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діджиталізації банків досліджували багато вітчизняних авторів: Т. Д. Гірченко, О.В. Панченко, А.В. Зайонц, В. І. Варцаба, В. О. Огородник, Є. В. Дюлай, С. В. Леонова, Ю. П. Владика, Л. Л. Турова, Л. С. Безугла та інші. Проте, враховуючи постійний динамічний розвиток застосування цифрових технологій, дана проблема потребує подальшого вивчення.

Метою статті є проведення аналізу застосування діджиталізації в діяльності банків.

Об'єктом дослідження є процес застосування сучасних digital-технологій у функціонуванні банківської системи України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти діджиталізації банків.

Сьогодні поширилися два підходи до ієрархії моделей цифрового банкінгу. Експерти IBM розрізняють чотири організаційні моделі банку. Поділ цих моделей залежить від того, наскільки банки залучені до процесу оцифрування власних бізнес-процесів, тобто процесу створення банківських продуктів, організації каналів збуту, організації бек-офісів, а також наявності володіння чи позики від материнської компанії. банківські ліцензії компанії. Виходячи з цього:

- перша модель носить назву «цифровий банківський бренд», її особливість полягає у тому, що менеджмент банку, з метою збереження існуючої клієнтської бази, яка може негативно відреагувати на нововведення, створюють новий банківський цифровий проект спрямований на прогресивну аудиторію споживачів банківських послуг. Даний бренд, безумовно, використовує всю інфраструктуру вже існуючого материнського банку, включаючи його банківські ліцензії, але реалізує нові інноваційні банківські продукти;
- друга модель називається «банк з цифровими каналами», сутність даної моделі полягає в організації банківської діяльності на основі ліцензій та бек-офісу материнського банку, але продаж самостійно розроблених інноваційних банківських продуктів здійснюється через організовані на основі власних ІТ-розробок цифрових каналів збуту;
- третя модель – це «цифровий філіал банку». Виходячи з того, що великим банкам важко швидко трансформувати всі бізнес-процеси на цифровий лад, створюється, так званий, підрозділ із власним гнучким бек-офісом та інноваційними банківськими продуктами, а також каналами по їх розповсюдженню;
- четверта модель – це «цифровий банк», тобто банк нового покоління, який відразу організовує власну діяльність на базі цифрових технологій та здійснює комунікацію з клієнтами на 90% через цифрові канали.

Отже, на основі розглянутих моделей діджиталізації банківської діяльності, справедливо зазначити, що вибір однієї з них, залежить від розміру банку, його клієнтської бази, сегменту в якому він працює та від наявних фінансових ресурсів, які можуть бути спрямовані на реалізацію тієї або іншої ІТ-технології [3, с. 104].

За умови того, що банк однозначно обрав інноваційну стратегію власного розвитку, він може видозмінювати ступінь власної розробки технологій на кожному з трьох етапів діяльності: впровадження цифрових банківських продуктів, організації каналів їх продажу та роботи персоналу.

Паралельно з експертами IBM, експерти SAP, також виділяють чотири моделі цифрового банкінгу, проте прогресія в даному підході базується на особливостях взаємодії банку з іншими суб'єктами ІТ-сфери та ринку банківських послуг. Отже:

- перша модель – банкінг як сервіс (banking-as-a-service), тобто банк вступає в спільну діяльність з іншими фінансовими посередниками на ринку банківських послуг, розширюючи канали продажу інноваційних банківських продуктів;
- друга модель – інклюзивний банкінг (inclusive banking), це модель за якої банк входить до нових цифрових сегментів надання банківських послуг, зокрема на основі мобільних та хмарних технологій;
- третя модель – розширений банкінг (beyond banking), в даній моделі банк трансформує свою діяльність від сервісу до центру отримання комплексу фінансових послуг різного характеру (страхування, консультування, придбання активів);
- четверта модель – цифровий супермаркет (marketplace), це модель єдиної площадки електронної комерції, де клієнт може скористатись будь-якими фінансовими послугами як банківськими, так й іншими (страхування, туристичні послуги, різні ліцензії й т. ін.), які, в рамках функціонування єдиного «фінансового вікна», надають різні фінансові посередники та суб'єкти господарювання. Банки, які працюють за даною моделлю стали називатись «Fintechs», тобто фінансові установи, які надають багатогранний спектр різних послуг, реалізація яких здійснюється на базі ІТ-технологій [5, с. 41].

Відповідно до рівня уваги до цифрових банків, варто зазначити, що сьогодні більшість українських банків ще частково впроваджують цифрові технології у власній діяльності, використовуючи перші дві моделі кожного рівня: «цифровий банківський бренд» та «банк з цифровими каналами», а також «банкінг як сервіс» та «інклюзивний банкінг». Сьогодні створення цифрової банківської моделі в поєднанні з моделлю цифрового супермаркету створює ряд фінансових, регуляторних та інфраструктурних перешкод для підвищення конкурентоспроможності банків, а також налагодження співпраці партнерських відносин для підвищення клієнтоорієнтованості.

Переходячи до дослідження цифрових технологій, які на даний момент доцільно запровадити у практичну діяльність банків з метою підвищення їх конкурентоспроможності, розглянемо кожну з них більш детально:

1. Блокчейн. Це децентралізована фінансова система, моніторинг функціонування якої може здійснити кожен з її учасників. На даний момент, блокчейн є найбільш комплексним стратегічним інструментом, який може кардинально змінити банківську діяльність. Так, на його основі можливо створити електронний документообіг без провайдерів; систему обміну валют; криптовалюти; високо захищені банківські рахунки та інше. Все це дозволяє значно зменшити адміністративні та збутові витрати банку.

2. Big Data. Технології по обробці великих масивів даних в банківській діяльності пов'язана з аналізом інформації про клієнтів, що дозволяє формувати індивідуальні пропозиції виходячи з їх потреб, уподобань, застережень та рівня платоспроможності. Таким чином, відбувається сегментація клієнтів банку, пошук певних закономірностей між даними, виявлення нових потенційних клієнтів. Це збільшує дохід від активізації продажу банківських продуктів. Крім того, технології по обробці великих даних активно використовуються банками з метою протидії шахрайським діям з кредитними картками та іншими банківськими продуктами. Так аналізу піддається значний масив даних, пов'язаних зі специфікою та передумовою проведення незаконної дії, що дозволяє в майбутньому застосувати превентивні заходи попередження злочину. Частково ця технологія вже запроваджена у діяльності українських банків, але має набути більшої поширеності, зокрема, для удосконалення клієнтської бази, застосовуючи новітні критерії сегментації [1, с. 381].

Наприклад, за кордоном деякі великі банки (American Express) в якості критерію сегментації використовують спосіб життя клієнтів, відповідно до якого визначається час роботи банку, кількість і місце розташування філій банку, рівень тарифів на обслуговування. Ще одним з інструментів, який дозволяє виявити цільові групи клієнтів і адаптувати банківські продукти та послуги під їх запити, є метод «Шлях клієнтів» (Customer Journey), який відстежує точки взаємодії клієнта з банком протягом усього процесу покупки. Застосування цього інструменту пов'язане з використанням декількох методів збору даних: кількісні і якісні інтерв'ю з клієнтами, оцінка користувальницьких блогів і форумів, інтерв'ю із працівниками. Ці дані дозволяють банку більш цільовим чином визначити типи клієнтів і встановити конкретні елементи процесу покупки для кожного типу. У зв'язку з тим, що сучасні клієнти банківської сфери освічені, залежать від зручності банківських каналів, асортименту пропонованих продуктів і послуг, необхідно вдаватися до інших критеріїв сегментації, наприклад, психографічних або поведінкових. [2, с. 287].

3. Digital Marketing. Це вид технологій (інтернет сайти, мобільні додатки), які дозволяють активно поширювати банківські продукти серед широкого кола їх споживачів через цифрові канали (контекстна реклама, банерна реклама, соціальні мережі, блоги та інші). В межах оптимізації маркетингових комунікацій банку дані технології дозволяють не стільки зменшити витрати на рекламу, скільки збільшити ефект від її розповсюдження через цифрові канали через розширення кола споживачів банківських послуг, які її зможуть побачити.

4. CRM+BPM (customer relationship management and business process management). Це технології у вигляді цифрових платформ комплексного управління взаємовідносинами з клієнтами та бізнес-процесів банку. Тобто, це технологічний продукт, у вигляді програмного забезпечення, який дозволяє автоматизувати діяльність банку у зв'язках з клієнтами. Ефект в рамках застосування даних інноваційних технологій виявляється у підвищенні швидкості проведення банківських операцій, а отже їх кількості; збільшенні продажів банківських продуктів, в результаті підвищенні лояльності клієнтів за рахунок підвищення якості їх обслуговування.

5. Grid-технології. Це система розподіленого обчислення, яка дозволяє досягти високої швидкості обробки даних і надійного їх зберігання за рахунок запуску процесів на декількох серверах та подальшої їх акумуляції в єдину локацію. Застосування даних технологій також підвищує можливість ефективного провадження декількох бізнес-процесів одночасно. [4, с. 53].

6. Технології віртуальної реальності. В межах банківської діяльності дані технології використовуються з метою візуалізації витрат і прогнозування майбутніх заощаджень. Доведено, що банківські клієнти, яким було представлено власне майбутнє в пенсійному віці збільшували власну купівельну активність, тим самим збільшуючи дохід банку.

7. NFC (Near Field Communication)-технології. Дана технологія дозволяє здійснювати будь-який розрахунок за допомогою смартфонів, що повністю ліквідує потребу у пластикових картках, а також терміналів, які розширюють їх функціональні можливості. В розрізі маркетингових комунікацій банку це дозволяє значно зменшити операційні витрати, пов'язані із продажем банківських продуктів, випуском пластикових карток, виробництвом та розміщенням платіжних терміналів та інше.

8. Чат-боти та віртуальні помічники. Дані технології дозволяють автоматизувати такі процеси, як спілкування з клієнтами з приводу стану рахунку, банківських послуг та продуктів, безпеки власних заощаджень та інше. Крім того використання чат-ботів та віртуальних помічників дозволяє миттєво та в будь-який час надати допомогу клієнту банку, тим самим покращуючи комунікацію із ним та збільшуючи його лояльність.

9. Технології біометрії. Це новітні засоби ідентифікації власника того чи іншого банківського продукту. На даний час, фізичні характеристики людини, які використовуються в банківській діяльності з метою підвищення рівня безпеки проведених операцій, є обличчя, голос, відбитки пальців. Біометрія, в своїй більшості, використовуються в комплексі з вже розглянутими технологіями та її впровадження значно підвищує рівень довіри споживачів до банку [6].

Висновок. Таким чином, необхідно зазначити, що керівництво банку з метою підвищення його конкурентоспроможності, повинно виходити з обраної моделі стратегічного розвитку інноваційних інструментів маркетингової комунікації, обирати різні варіанти цифрових технологій, які дозволять підвищити ефективність функціонування банку та забезпечити оптимізацію існуючих маркетингових комунікацій.

В подальшому актуальності набуває розробка прикладних підходів, які дозволяють встановити види та напрямки застосування тих чи інших цифрових технологій у діяльності банку, а також удосконалити його маркетингову діяльність за допомогою новітніх технологій.

Список використаних джерел

1. Варцаба В. І. Футуристичний маркетинг як інструмент забезпечення конкурентоспроможності банку. *Бізнесінформ*. 2014. № 7. С. 379–383.
2. Владика Ю. П. Здобутки та нові виклики у діяльності системно важливих банків в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2020. Вип. 42. С. 285–291.
3. Владика Ю. П., Турова Л. Л. Роль сучасних digital-технологій у функціонуванні банківської системи. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 25. С. 102–107.
4. Гірченко Т.Д., Зайонц А.В. Аналіз інноваційного потенціалу як основи підтримки конкурентоспроможності банку. *Міжнародний Збірник наукових праць «Європейське співробітництво»*. 2017. № 7 (26). С. 49–58.
5. Гірченко Т.Д., Панченко О.В. Цифровий маркетинг: майбутнє маркетингових комунікацій у банках. *Міжнародний Збірник наукових праць «Європейське співробітництво»*. 2018. № 7 (38). С. 36–56.
6. Леонова С. В., Бабич О. В. Вплив параметрів діджиталізації на маркетингову привабливість комерційного банку для фізичних клієнтів. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 35. URL: <https://cutt.ly/ZF5USb6>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ГЕРБИЧ Л. А.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО БІЗНЕСУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

ПІДГОРОДЕЦЬКА Н., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

Статтю присвячено цифровому бізнесу банку. Розглянуто та охарактеризовано ознаки цифровізації банківського бізнесу та її вплив на нього, а також досвід даної практики як в Україні, так і за кордоном. Виявлено переваги, недоліки, загрози, перспективи цифрової трансформації, запропоновано подальші дії розвитку цифрового бізнесу.

The article is dedicated to the digital business of the bank. The signs of the digitalization of the banking business and the impact on the new, as well as the proof of this practice, both in Ukraine and beyond the cordon, were reviewed and characterized. Advantages, shortcomings, threats, prospects for digital transformation have been revealed, actions for further development of digital business are offered.

Актуальність теми. На сьогодні досить складно уявити життя без сучасних цифрових технологій, адже вони є механізмом, на якому тримається більша частина сфер економіки, а також життєдіяльності людини. Не можна не згадати ситуацію із COVID-19. Починаючи з 2020-го року, економіка світу зазнала колосальних змін під впливом епідемії. Не дивлячись на карантинні обмеження, банківські установи в Україні продовжують працювати в штатному режимі, проте вони змушені пришвидшити процес цифровізації. Через пандемію більшість населення перейшло на віддалений режим роботи, тому ті, хто отримував заробітну плату у конвертах, були змушені вдатися до електронних платежів. Завдяки результатам статистичних досліджень провідних вітчизняних та світових інститутів, організацій було виявлено, що в умовах карантину користуватися інтернет-банкінгом люди стали набагато частіше. На основі цих результатів розробляються нові тенденції та перспективи, які у найближчому майбутньому вплинуть на банківський сектор. Цим і спричинено актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Цифровізація банківського бізнесу є предметом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних авторів: Касич А.О., Наумкіної І.О., Кльоби Л.Г., Худолій Ю. С., Халевіної М. О, Фурсової В.А., Фадєєвої І.Г., Боровик Л.В., Дроботі Я.А., Бражник Л.В., Дорошенко О.О. тощо. Вивчення праць вказаних науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження даної теми.

Метою статті є розкриття теоретичних та практичних аспектів цифрового банківського бізнесу в Україні та за кордоном.

Об'єктом дослідження цифровий бізнес у банках.

Предметом дослідження сукупність теоретичних положень щодо цифровізації банківської діяльності.

Важливим напрямком розвитку всіх економічних сфер, в тому числі і банківського бізнесу, є цифровізація. Це нововведення, які здатні покращувати та полегшувати діяльність різних сфер економіки. У банківському бізнесі цифровізація спрямовується на підвищення банківської безпеки, розширення бази клієнтів, збереження фінансової стійкості, зменшення витрат, збільшення частки послуг банків на ринку. [6]

На сьогодні, на наш погляд, можна виділити три напрями цифровізації в банківському бізнесу, а саме загальна цифровізація, цифровізація в банківництві та цифровізація діяльності банку. Розглянемо, що саме за цими поняттями може бути. Які ще існують терміни цифровізації банківської сфери? Розглянемо три правдивих визначення:

1) Цифровізація – інноваційний напрямок розвитку банків

- 2) Цифровізація в банківництві – це комплекс сучасних економічних, організаційно-управлінських, інституційних нововведень в будь-якій сфері функціонування банку.
- 3) Цифровізація діяльності банку – це система заходів, спрямованих на поглиблення співпраці з фінтех-стартапами з метою досягнення довгострокових цілей розвитку пов'язаних з упровадженням інноваційних методів роботи, нових банківських продуктів і послуг для збільшення та розширення клієнтської бази і підвищення конкурентоспроможності банку. [5]

З даними визначеннями слід погодитись, оскільки під цифровізацією банківського сектору розуміється його розвиток з використанням інноваційних технологій. А також тому, що цифровізація допомагає банкам розвиватися, залишатися сучасними та затребуваними.

У зарубіжній літературі зустрічається поділ цифрового бізнесу банку на біти та байти, а ще поєднує в собі три бізнеси в одному: створення нових послуг, продуктів; проведення платежів в режимі онлайн; продаж послуг. Під біти розуміється – мінімальна одиниця об'єму інформації, під байт – одиниця, якою вимірюється обсяг цифрової інформації (1 байт = 8 бітів). [12, стр. 12; 1; 14].

На нашу думку, поділ на біти і байти не зовсім доречний, оскільки існують і більші одиниці виміру кількості інформації (кілобайти (кб) = 1024 байт, мегабайти (мб) = 1024 кілобайт тощо). Доречним є поділ цифрової діяльності банку на три бізнеси, адже цифровізація банківництва передбачає створення та продаж нових продуктів та послуг, а також проведення онлайн-транзакцій.

На наш погляд, можна виділити такі ознаки цифровізації банківської діяльності, а саме:

- 1) Можливість отримати послугу, консультацію в будь-який час та незалежно від географічних координат без потреби походу до відділення та втручання персоналу (наразі деякі дії вже не потребують звернення до відділень, достатньо скористуватися інтернет-банкінгом, АТМ (банкоматом) та ППТ (терміналом). Якщо потрібна консультація або послуга саме від спеціаліста банку, можна звернутися до контактного центру в телефонному або письмовому режимі, а також за допомогою чат-боту);

- 2) Коли люди звертаються до контакт-центру з фінансового номеру (саме він вказується при відкритті рахунку), в першу чергу спрацьовує IVR-меню, а в ПриватБанку після цього ще й віртуальний консультант. Це допомагає знизити навантаження на працівників та пришвидшити отримання допомоги для клієнтів.

- 3) Платежі є можливість проводити у безготівковому форматі, без потреби звертатися до каси банку;

- 4) Впровадження нових тенденцій, послуг, продуктів.

Розглянемо зарубіжний досвід цифровізації банківського бізнесу. Як ми уже зазначали, пандемія змусила розвивати онлайн-послуги семимильними кроками не лише вітчизняні банки, а й зарубіжні.

У США до появи вірусу банківська система вважалася досить консервативною, навіть такою технологією, як, наприклад, Apple Pay, користувалися доволі рідко. Для проведення карткових платежів потрібен був підпис клієнта, а також доводилося користуватися чеками. Однак під час найпершого карантину у 2020-му році використовувати фінансові послуги у цифровому форматі стали понад 46% клієнтів американських банків. Відділення почали закривати, тому все більше клієнтів вдавалися до цифрових технологій. Кількість онлайн-платежів збільшилася вповнину. Зросла кількість оформлень іпотечних кредитів саме в онлайн-режимі на 60%. Також вдвічі збільшилось навантаження на чат-боти, у порівнянні з 2019-м роком. Співробітники банків почали проводити відеоконсультації клієнтів. І на сьогодні цифровізація банківського бізнесу – продовжується [6].

Порівняно із США, рівень цифровізації банківської бізнесу у Казахстані знаходився на досить високому рівні ще до пандемії. Наприклад, за допомогою технології Apple Pay можна було розрахуватися навіть у дрібних кіосках. Також навесні 2021-го року Національний Банк Казахстану почав розглядати можливість введення цифрового тенге. Для продовження цифровізації в країні необхідно перевести архіви в електронний формат,

доступність державних баз даних, а також збільшити кількість кваліфікованих ІТ-спеціалістів. [4].

Так історично склалося, що цифровізація має найбільший вплив саме на фінансовий сектор, аніж на інші. Не стала винятком і Японія. Влітку 2020-го року центральний Банк Японії почав поглиблено вивчати власну цифрову валюту Central Bank Digital Currency, а восени того ж року повідомив про можливий випуск цифрової ієни. Таке нововведення потрібно для того, щоб покращити ефективність платіжної системи Японії. Наразі проводиться тестування CBDC, яке поділене на три фази. З квітня 2021-го року до березня 2022-го року пройшла перша стадія, яка направлена на оцінку функцій CBDC як платіжного інструменту. На другій стадії ознайомлення з цифровою валютою відбуватиметься на більш поглибленому рівні. На третій – доступ до CBDC матимуть вже як звичайні користувачі, так і особи – підприємці. [2; 3].

Вітчизняний банківський бізнес також не стоїть осторонь. Удосконалення управління цифровізацією банків полягає в імплементації концепції «цифрової ДНК» банку, яка базується на комплексній системі управління процесами цифровізації та передбачає:

1. Перегляд бізнес-моделі та операційної моделі банку – має на меті підвищення рівня продуктової цифровізації задля покращення результатів діяльності банку.

2. Вибудовування екосистеми партнерських взаємовідносин з компаніями, що забезпечують створення нових цифрових інновацій.

3. Модернізацію взаємодії з клієнтами, що передбачає перехід до клієнтоорієнтованого підходу в процесі розробки послуг та зосередження уваги на комплексному обслуговуванні клієнтів, а не на продажі окремих продуктів.

4. Формування архітектури даних банку та всіх його підрозділів з метою забезпечення гнучкого та багатофункціонального їх використання.

На даному етапі розвитку цифрової економіки НБУ та Міністерство цифрової трансформації спільно працюють над цифровізацією банківської системи України. Результат цієї співпраці – це доступні онлайн-послуги світового рівня, які відкривають нові можливості як для банків, так і для їхніх клієнтів. Наразі користуватися банківськими послугами завдяки цифровим документам мають змогу понад 6 млн. громадян, а більше, ніж 30 банків взаємодіють з клієнтами у новому форматі. [6, стр. 5; 11].

Згідно з Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1467-р від 17.11.2021 р. «Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації», стратегія розвитку цифрового бізнесу повинна здійснюватися в три етапи:

- 1) 2021–2022 роки- аналіз бізнес-процесів та інфраструктури, для того, що оцінити доречність цифровізації, а також виявлення перешкод, які можуть завадити процесу цифрової трансформації.

- 2) 2022–2023 роки – впровадження проектів цифровізації конкретних процесів із здійсненням контролю та оцінювання результату та ефективності даних проектів.

- 3) 2024–2025 роки – проводитиметься оцінка доречності цифрових технологій, їх впровадження, поліпшення роботи систем та обладнання, постійне оновлення бізнес-процесів, а також підвищення кваліфікації персоналу. [13].

Цифровізація банківського бізнесу має ряд своїх переваг та недоліків, які ми проаналізуємо нижче.

Серед переваг слід виділити наступні:

- 1) Підвищується рівень лояльності клієнтів;

- 2) Покращення якості послуг;

- 3) Економія коштів на відкритті нових філіалів;

- 4) Збільшення клієнтської бази;

- 5) Пришвидшення виходу нових банківських продуктів, послуг;

6) Зменшення завантаженості персоналу завдяки можливості клієнтів проводити операції самостійно;

7) Можливість отримати зворотній за'язок від персоналу банку цілодобово, а отже якомога швидше вирішити питання, яке виникло;

8) Менші суми комісії при проведенні транзакції та більші відсоткові ставки по депозитах;

9) Розширення асортименту послуг;

10) Доступ до банкінгу 24/7 незалежно від географічних координат, відповідно, економиться час на відвідуванні відділень;

11) Є можливість відслідковувати рух коштів, контролювати доходи та витрати без потреби у зберіганні великої кількості чеків;

12) Підвищення секретності проведення операцій через те, що не потрібне втручання співробітників банку.

Проте цифровізація банківського бізнесу має й недоліки, а саме:

1) Необхідно забезпечувати захист даних від кібератак та шахраїв;

2) Банківська система залежить від інтернету;

3) На цифровізацію потрібні досить високі витрати;

4) Потрібен деякий час, аби звикнути до нових технологій;

5) Є ризик системного збою, відповідно, помилкових рішень, а також втрати персональних даних;

7) У багатьох банківських співробітників відсутні навички, технічні знання та досвід роботи з новими фінансовими тенденціями, а в деяких банках немає чіткої цифрової стратегії розвитку.

8) Недовіра клієнтів. [8 С. 189; 9 С. 6–7].

Тому, можна стверджувати що, цифровізація банківського бізнесу має більше переваг, аніж недоліків.

Висновок. Цифрові технології у банківському бізнесі невпинно розвиваються, а також покращують продуктивність, гнучкість роботи банків, які пропонують своїм клієнтам актуальні на сьогоднішній день банківські послуги та продукти.

Населенню необхідно отримувати технічні та фінансові знання та навички для того, щоб стати/залишатися цінним співробітником. Для цього потрібно оновлювати навчальну програму у вищих навчальних закладах на більш актуальну для теперішніх та майбутніх студентів, а тим, хто вже працює в банках, підвищувати кваліфікацію.

Є велика потреба у підвищенні рівня безпеки, оскільки шахраї створюють все нові і нові методи заволодіння чужими коштами. Це так само стосується і кібератак. Клієнтам та персоналу банків потрібно бути пильними та уважними і не повідомляти секретні дані третім особам для збереження власних та корпоративних коштів. На законодавчому рівні потрібно посилити відповідальність за розповсюдження інформації, яка відноситься до таємниці банку та використання її у шахрайських цілях.

Окрім розвитку населення, у банківській сфері потрібно створювати нові професії, робочі місця, аби уникнути підвищення рівня безробіття. Також потрібно бути готовими до немалих вкладень грошей, часу і технічних ресурсів на розвиток цифрового бізнесу банку.

Також варто наслідувати приклад Казахстану та створити в Україні можливість розраховуватися банківськими картками, а не лише готівкою, навіть у дрібних кіосках та в маленьких населених пунктах, де у більшості наразі термінал відсутній.

Список використаних джерел

1. Біт. *Матеріал з Вікіпедії*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%>
2. Костюкова К. С. Цифрова трансформація економіки Японії на прикладі банківського сектору: теперішні результати, перспективи й проблеми. *МІП. Том 12, № 4 (2021)*. URL: <https://www.mir-nayka.com/jour/article/view/1194>

3. Цифрова ієна. 2020. URL: https://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%82%D1%8C%D1%8F:%D0%A6%D0%B8%D1%84%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D0%B8%D0%
4. Ескараєв А. Цифровізація фінансів: в чому Казахстан обійшов США. 2021. URL: <https://inbusiness.kz/ru/news/cifrovizaciya-finansov-v-chem-kazahstan-oboshel-ssha>
5. Кльоба Л. Г. Цифровізація – інноваційний напрям розвитку банків. *Ефективна економіка*. 2018. № 12. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/view/1649> <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6741>
6. Кліментьєва Л. Як пандемія прискорила цифровізацію банків США. 2020. URL: <https://frankrg.com/29986>
7. Касич А.О., Наумкіна І.О. Процеси цифровізації як невід’ємна складова сучасного банківського менеджменту. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/473/455>.
8. Фурсова В.А., Фадеєва І.Г., Боровик Л.В. Цифрова трансформація економіки України: перспективи та ризики розвитку цифровізації на прикладі банківської сфери. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Випуск 5 (22). URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/5_22_ukr/35.pdf
9. Дроботя Я. А., Бражник Л. В., Дорошенко О. О. Диджиталізовані інновації банківського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 23. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/157/151>.
10. Байт. *Матеріал з Вікіпедії*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%B0%D0%B9%D1%82>
11. НБУ та Мінцифри спільно працюють над цифровізацією банківської системи України. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/nbuta-mintsifri-spilno-pratsyuyut-nad-tsifrovizatsiyeyu-bankivskoyi-sistemi-ukrayini> (дата звернення 25.04.2022).
12. Кріс Скіннер. Цифровий банк. Як створити цифровий банк або стати ним. Ділова література. 2014. URL: <https://monster-book.com/reader/6039..>
13. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Розпорядження Кабінету Міністрів України. Дата оновлення: 17.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#Text> (дата звернення 25.04.2022).

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КАЛИТИ О. В.

РЕЙТИНГОВА СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

**ПЛИСЮК М., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті досліджено теоретичні та практичні положення рейтингової системи оцінки діяльності банків, визначено основні критерії рейтингових систем оцінки діяльності банків, окреслено найпоширеніші методику рейтингових оцінок.

The article examines the theoretical and practical provisions of the rating system for assessing the performance of banks, identifies the main criteria for rating systems for assessing the performance of banks, outlines the most common methods of rating assessments.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що рейтингова система оцінки діяльності банків має не тільки системно-важливий для фінансової системи країни характер, а й на мікрорівні відіграє важливу роль для самих банківських установ, адже демонструє рівень конкурентоспроможності банку, що обумовлює інтерес до установи з боку інвесторів, клієнтів, споживачів фінансових послуг, органів нагляду та акціонерів. Донедавна рейтинги фінансової стабільності та кредитоспроможності використовувалися лише як інструменти для учасників фондового ринку. Тепер ситуація змінилася. Діяльність рейтингових агентств охопила значно більшу сферу, допомагаючи масовому споживачеві зробити правильний вибір на користь того чи іншого банку чи фінансової установи. Тому варто розуміти, що таке рейтингова система оцінки діяльності банків і як її правильно використовувати. Останнім часом рейтинги банків використовують для визначення фінансової стійкості установ, а також для розуміння того, які компанії та структури мають працювати з населенням, малим та середнім бізнесом. Тому роль рейтингів набуває всебільшого значення, і зараз вони використовуються все активніше.

Проблематику рейтингової системи оцінки діяльності банків розглядали в своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, такі як: В. Батковський, О. Іванов, А. Тлуст, Н.П. Шульга, М. Беляєва, В.І. Міщенко, М.Афанасенко, О. Білик, Ю. Миронов, О. Мусієнко, Дж. Кіфф, М. Кіссер, Л. Шумахер, та ін. Дослідження наукових праць цих авторів засвідчує ґрунтовні теоретичні дослідження з цього питання, позаяк окремі аспекти та особливості рейтингових систем оцінки діяльності банків залишаються не достатньо вивченими та потребують подальших досліджень.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних положень рейтингової системи оцінки діяльності банків.

Об'єктом дослідження є рейтингові системи оцінки діяльності банків.

Предметом дослідження є процес оцінки діяльності банку за різними рейтинговими методиками.

Рейтингова оцінка діяльності банку являє собою комплексний підхід до визначення фінансового стану банку і виявлення основних закономірностей його розвитку. Тому одним із ключових інструментів фінансового аналізу діяльності банків, що дозволяє отримати комплексну оцінку їх фінансового стану та провести їх порівняння з іншими фінансовими установами, є рейтингова оцінка діяльності банку.

Рейтинговий оцінка дає можливість менеджменту банку здійснювати порівняльну оцінку його ефективності та надійності, розв'язати питання дохідності кредитування банків-партнерів завдяки отриманню об'єктивної інформації про результати їх діяльності.

Рейтинг банку за своїм економічним змістом – це позиція банку на ринку залежно від певних параметрів і показників діяльності, фінансового стану, виконання економічних нормативів, вимог законодавства. Визначення рейтингу банку за рейтинговою системою – це стандартизований метод оцінки діяльності банків.

Розглянемо наукові погляди вчених щодо трактування поняття рейтингу (таблиця 1).

Таблиця 1

Наукові погляди вчених щодо тлумачення поняття рейтинг [13]

Автор	Визначення
Л. Андріанова	Слово «rating» англійською означає рейтинг, цінність, присвоєння рангу, звання. Оцінка дає можливість співвіднести до конкретного класу чи категорії на основі відповідних розрахунків.
М.В. Афанасенко	Рейтинг – це «комплексна порівняльна оцінка діяльності економічної системи для прийняття управлінських рішень, що базується на даних фінансової звітності та експертних оцінках»
В. Батковський	Рейтинг – це система ієрархічних показників сталого розвитку кількісно та якісно характеризує його допоміжні складові: соціально-економічні процеси, умови навколишнього середовища, стан життя

Автор	Визначення
А.М. Кармінський	Рейтинг – це комплексна оцінка стану суб’єкта господарювання, що дає змогу віднести його до певного класу або категорії.
Г. Карчева, А. Камінський	Рейтинг – це аналіз типових груп економічних норм як оцінка сукупного ризику. Рейтинг – вид показника надійності, величина, пропорційна сукупному ризику
Н. Нагайчук, О. Гончаренко	Рейтинг – це система бенчмаркінгу для визначення місця розташування організації разом з кінцевим значенням інтеграції індексу, який комплексно характеризує інвестиційну привабливість і платоспроможність різних галузей, сфер, регіонів, країн і базується на офіційних звітах
М.Й. Гедз та ін.	Рейтинг визначає кількісні чи якісні характеристики оцінки рівня визнання за певний час або за певний період. Рейтинг надає інформацію про довіру та кредитоспроможність позичальника чи конкретних фінансових інструментів

Як бачимо, для створення цієї категорії використовуються різні підходи залежно від етимології слова «рейтинг» та типу рейтингу, який вивчає дослідник. Тому, згідно з проаналізованими інтерпретаціями, термін «рейтинг» слід визначати як порівняльну якісну чи кількісну оцінку аналізованого об’єкта за сукупністю споріднених ознак.

При побудові рейтингових систем оцінки діяльності банків зазвичай використовують такі критерії [10]:

1. Розмір бізнесу банку, що оцінюється за: розміром чистих активів; належністю банку до фінансово-промислової групи; наявністю асоційованих та дочірніх підприємств.
2. Достатність капіталу банку: розмір балансового та достатність регулятивного капіталу; нормативи їх адекватності; наявність інвестованого прибутку у формі резервних фондів під основну діяльність; наявність емісійного доходу та його частка у капіталі.
3. Структура активів. Цей блок включає оцінку частки різних типів активів у загальній структурі; оцінку показників диверсифікації активів; оцінку динаміки та визначення причин зміни структурних пропорцій у активах.
4. Структура та диверсифікація зобов’язань. Ця група показників характеризує джерела формування кредитних ресурсів з точки зору строковості та розміру процентних витрат. При застосуванні експертних методик паралельно робиться висновок про фактори, що вплинули на зміну структури зобов’язань.
5. Оцінка ліквідності банку. Включає в себе оцінку показників, що належать до групи показників ліквідності та співвідношення активів та пасивів.
6. Дохідність та рентабельність банку. Оцінка будується на підставі аналізу рівня прибутковості банку, динаміки та структури доходів, витрат і фінансового результату банку. Оцінка здійснюється за допомогою показників рентабельності активів, капіталу, витрат та персоналу банку, чистої процентної маржі тощо.

Найпоширенішою якісною ознакою рейтингової оцінки банків є надійність, а критерії оцінки надійності фінансових установ становлять основу їх рейтингової системи. Рейтинг, що відображає рівень надійності банків, враховує ряд компонентів, на основі яких здійснюється комплексна перевірка фінансового стану банку, що включає [10]:

- а) інвентаризація активів та готівки, перевірка дотримання заходів внутрішнього контролю, дотримання встановлених процедур та належної документації;
- б) оцінка якості управління, яка включає:
 - оцінка управлінського контролю з боку операторів;
 - вивчення компетенцій, покладених на керівництво банку, та порядку їх реалізації;
 - порядок відповідності та перепідготовки працівників;
 - ієрархічна структура та двосторонній контроль.
- б) контроль за дотриманням законів і нормативних актів;
- в) точність обліку – отримання отриманих за результатами аудиту санкцій та рекомендацій, оцінка достовірності та правильності документального оформлення угод.

г) аналіз якості активів, що включає наступні напрямки:

- співвідношення кредитів фізичним особам і компаніям;
- види цінних паперів, придатних для банків;
- процедура оцінювання;
- максимальна сума кредиту;
- методологія оцінки кредитів;
- контроль за поверненням кредиту та кредитоспроможністю;
- створення резервів для покриття «застарілості кредиту», припинення процентів та збитків за кредитами.

д) оцінка платоспроможності банку – оцінюється платоспроможність банку та його баланс.

У світовій та вітчизняній практиці для визначення стабільності та стійкості банківської системи використовуються і використовувались різні методи складання рейтингів банків. (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтингові системи оцінки діяльності банків в різних країнах

Система	Країна де використовується або використовувалася	Характеристика
RATE [19]	Англія	Зазначена система включає три взаємопов'язані блоки: оцінку ризику (Risk Assessment); інструменти нагляду (Tools); оцінка ефективності застосування інструментів нагляду (Evaluation). Аналіз цих факторів є основою для вивчення банківських звітів, тенденцій щодо ключових фінансових показників, стратегічних планів та іншої інформації, доступної з Банку Англії.
ORAP [4]	Франція	ORAP, або Організація та посилення превентивної діяльності, – це система наглядових рейтингів, запроваджена Французькою банківською комісією у 1997 році. Це багатофакторна система експертизи для перевірки окремих банків. Метою цієї системи є виявлення потенційних слабких місць банківської організації шляхом початкового вивчення факторів ризику, пов'язаних з усією бізнес-діяльністю банку, за допомогою кількісних та якісних показників. ORAP використовує як внутрішні, так і зовнішні джерела для перевірки банку.
PATROL [4]	Італія	Дистанційна система базується на перевірці фінансового стану банку, а також його здатності працювати в стресових ситуаціях. При цьому аналізуються моделі стресостійкості, такі як раптовий відтік коштів клієнтів і міжбанківських депозитів, збільшення частки кредитів
GIRAFE [3, с. 26]	США	Призначення: PlaNefFinance надає рейтингові послуги фінансовим установам, мікрофінансовим установам, фінансовим прихильникам, регуляторам і регуляторам, а також аудиторам і консультантам. Фінансово-організаційні результати діяльності МФО об'єктивно оцінюються, а результати перекладаються на рейтингові звіти, які поширюються в Інтернеті. Він включає брифінги з організаціями та вболівальниками
PEARLS [3, с. 19]	Болівія	PEARLS використовує низку фінансових показників для моніторингу фінансової стабільності кредитних спілок у рамках нових проєктів WOCCU (Всесвітня рада кредитних спілок). Індикатори PEARLS використовуються для вимірювання впливу неефективних активів шляхом аналізу ставок затримок, процентних ставок для непрацюючих активів та фінансування непрацюючих активів. Оцінка фінансових доходів, витрат та операційних витрат PEARLS розраховує дохід на основі середніх непогашених інвестицій, на відміну від інших систем, які обчислюють дохід на основі середніх активів

Слід зазначити, що рейтинг інтерпретується як об'єктивна інформація про економічний стан фінансової установи, що дає порівнювати та оцінювати ці установи. Рейтинг визначається як рівень довіри до банківської організації, який, у свою чергу, описується

серією показників шляхом розрахунку ймовірності кожного окремого показника в певних діапазонах, визначених окремо.

Об'єктивною оцінкою діяльності банків є комплексне дослідження фінансової стійкості банків на основі методу аналізу динаміки окремих показників. Для того, щоб оцінити фінансову стійкість банків, необхідно оцінити ретроспективу значень цих показників, наскільки стабільна їхня діяльність, чого немає в рейтинговій системі оцінки.

Традиційно оцінка фінансової стійкості банку передбачає використання певного набору показників, що представлені на рис. 1.

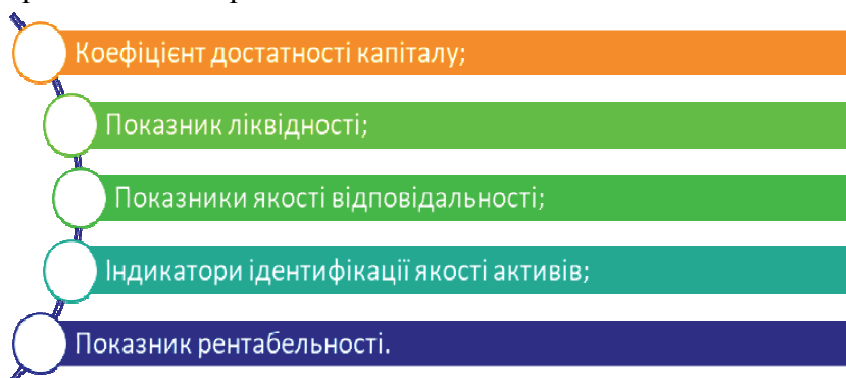

Рис. 1. Показники фінансової стійкості банку

Авторська розробка на основі джерел [5, 9, 13].

На практиці для оцінки цих показників використовується багато різноманітних коефіцієнтів. Тому з існуючого набору коефіцієнтів виникає проблема вибору лише тих, які найбільше впливають на фінансову стійкість банку.

Нині існують різні підходи до створення банківських рейтингів. Добре відомі методика CAMELSO, методики агентства Moody's, Standard&Poor's, Fitch Ratings, методика Кромонава, «Експерт-Рейтинг», Mind та інші. [20, 7].

Таблиця 3

Порівняльна характеристика деяких рейтингових систем оцінки діяльності банків

Критерії системи оцінки	Методика Кромонава	CAMELSO	Mind	„Експерт-рейтинг”
Адекватність Капіталу	включено	включено	включено	включено
Якість Активів	–	включено	включено	включено
Менеджмент і корпоративне управління	–	включено	–	–
Рентабельність	–	включено	–	включено
Ліквідність	включено	включено	включено	включено
Чутливість до ринкових ризиків	–	включено	включено	–
Операційний ризик	–	включено	включено	–
Системна важливість банку	–	–	включено	включено
Безперервність виплат	–	–	включено	включено

Авторська розробка на основі порівняння джерел [5, 22, 7].

Далі визначимо ключові критерії кожної рейтингової системи оцінки діяльності банку, елементи яких були покладені в основу порівняльної табл. 3.

1. Достатність капіталу.

Національні та ЄС нормативно-правові акти щодо визначення вимог до капіталу зобов'язують усі кредитні установи та інвестиційні фірми розробити внутрішню процедуру розрахунку вимог до капіталу для оцінки суми вимоги до капіталу, яку установа вважає необхідним для покриття потенційних ризиків, що виникають у зв'язку з ризиками на покриття збитків.

Таким чином, внутрішній процес оцінки достатності капіталу призначений для того, щоб:

- установа мала достатньо складну систему управління ризиками, яка адекватно ідентифікує, вимірює, об'єднує та контролює всі суттєві ризики установи;
- мати достатній капітал, визначений відповідно до внутрішніх правил, для їх покриття.

Процес внутрішньої оцінки достатності капіталу охоплює такі сфери:

- комплексний аналіз ризиків, який визначає та оцінює суттєві ризики установи;
- обґрунтований аналіз капіталу, який визначає кількісно ступінь ризиків і визначає рівень капіталу, необхідного для покриття ризиків;
- належне інформування та залучення ради директорів та вищого керівництва установи до процесів достатності капіталу;
- встановлення відповідної структури огляду та звітності, що дозволяє установі представляти свій профіль ризику та позицію капіталу через регулярні проміжки часу;
- створення відповідних механізмів внутрішнього контролю, забезпечення незалежної внутрішньої перевірки.[14]

2. Якість активів.

Погана якість активів є основною причиною банкрутства банку. Часто це пов'язано з неадекватним управлінням у кредитній політиці, як раніше, так і зараз. Якщо ринок знає, що якість активів погана, це чинитиме тиск на позицію короткострокового капіталу банку. А це може призвести до кризи ліквідності банку. [1].

3. Менеджмент.

Багато професійних аналітиків вважають корпоративне управління найважливішим елементом в системі аналізу, оскільки менеджмент відіграє вирішальну роль в успішній діяльності банку [2].

4. Рентабельність.

Прибуток є найважливішим показником для оцінки управління. Прибуток призводить до додаткового нагромадження капіталу. Це критично необхідно для залучення більшого капіталу та підтримки майбутнього розвитку з боку інвесторів. Прибуток необхідний для покриття збитків по кредитах і поповнення резервів. [2].

5. Ліквідність.

Важливість ліквідності для банку обумовлена двома причинами: по-перше, ліквідність необхідна для задоволення нових кредитних запитів без необхідності повернення непогашених позик, або для ліквідації строкових інвестицій [6].

По-друге, ліквідність необхідна для своєчасного та впорядкованого покриття всіх щоденних або сезонних коливань попиту на зняття коштів. Тому що банки часто мобілізують короткострокові депозити (з низькими процентними ставками) і позичають ці гроші на тривалий термін (вища відсоткова ставка), тож у банку в основному завжди є величезний попит на ліквідність. [5].

Крім того, ліквідність впливає на довіру вкладників і кредиторів. Погана ліквідність і одночасно не погана якість активів є прямою причиною більшості банкрутств банків.

Дуже важко розробити єдиний захід для кількісної оцінки ліквідності, або охоплювати всі фактори з точки зору ліквідності, достатності капіталу, якості активів та прибутковості через багато відмінностей у розмірах та операціях між різними банками, а також під впливом регіональних, національних та міжнародних ринкових умов. Не існує єдиного універсального коефіцієнта, який дійсно охоплює різні аспекти ліквідності для всіх банків різного розміру та типу [6].

Загалом, ліквідність може бути оцінена на основі здатності банку задовольняти вимоги до капіталу для своїх операцій. Фактори, які слід враховувати, включають волатильність депозитів, ступінь залежності від чутливого до ризику капіталу, наявність активів, які можна швидко конвертувати в готівку, доступ до грошових ринків, загальну ефективність політики та стратегії управління активами та пасивами банку, дотримання внутрішньої політики банку щодо ліквідності [6].

6. Аналіз чутливості до ринкового ризику.

Аналіз чутливості до ринкових ризиків спрямований на вимірювання впливу змін процентних ставок та/або ставки до вартості прибутку або власного капіталу. Аналіз S стосується здатності керівництва банку ідентифікувати, відстежувати, керувати та контролювати ринковий ризик.[2]

7. Операційний ризик.

Операційний ризик включає приховані ризики, які не належать до ринкового чи кредитного ризику, такі як:

- Збої в результаті дефіциту людських ресурсів, процесів і технологій
- Зовнішні загрози, що виникають внаслідок катастрофічних подій. [8]

8. Системна важливість банку.

Банківські групи та банки класифікуються як системно важливі, якщо їх збій може завдати значної шкоди економіці та фінансовій системі країни. Системне значення банку визначається його розміром, взаємозалежністю з фінансовою системою та економікою, а також короткостроковою заміненістю послуг, які він надає. Системно важливі функції включають, зокрема, національні депозитні та кредитні операції, а також платіжні операції [21].

9. Безперервність виплат.

Банк міжнародних розрахунків визначає управління безперервністю операцій як глобальний підхід, який включає політику, стандарти та процедури для забезпечення того, щоб у разі перерви певні операції можна було підтримувати або відновлювати в розумний час; з метою мінімізації операційних, фінансових, юридичних, репутаційних чи будь-яких інших наслідків, які виникли внаслідок перерви [21].

Використання рейтингів не можна назвати єдиним інструментом для вибору фінансової установи чи банку. Слід також звернути увагу на перелік послуг, що надаються, на зручність використання сервісами онлайн, кількість негативних і позитивних відгуків про дану організацію тощо. Таким чином, якщо говорити про рейтинги, то їх можна назвати лише одним інструментом, необхідним для правильного вибору найбільш надійних банків і стійких фінансових установ.

В Україні з 1 жовтня 2020 року Національний Банк України почав використовувати єдину процедуру і методологію з процесу наглядових перевірок та оцінки діяльності банків – SREP (Supervisory Review and Evaluation Process). Оцінювання за раніше використовуваною методикою CAMELSO, яку було впроваджено в 1998 році, більше не здійснюється [9].

Впровадження інструментів моніторингу SREP у вітчизняну практику розпочалося ще у 2018 році відповідно до єдиних процедур та принципів Європейського банківського управління щодо загальних процедур і методологій процесу моніторингу та оцінки. SREP заснований на ризико-орієнтованих та forward-looking підходах. Вони базуються на оцінці ризиків і якості управління цими ризиками в банку, на питаннях корпоративного управління, включаючи оцінку колективної адекватності колегіальних органів і систем внутрішнього контролю, а разом з тим і на здатності установи справлятися з цими ризиками.[9]

Варто відзначити, що у методології SREP враховано й деякі компоненти рейтингової оцінки за системою CAMELSO, позаяк вона базується на оцінці ризиків із урахуванням аналізу поточного стану банку, його стратегії бізнес-моделі, а також розвитку та оцінки того, як поведе себе банк в майбутньому. Процес оцінки за методикою SREP є безперервним та здійснюється одночасно за всіма банками. На відміну від оцінки за системою CAMELSO, оцінка за методикою SREP проводиться щорічно станом на 1 січня. Вона може бути

актуалізована щокварталу з урахуванням змін кількісних показників та нової суттєвої інформації, виявленої, зокрема, під час проведення інспекційної перевірки. [12]

Процес оцінки банку (SREP) є безперервним, і в той же час оцінює обсяг ризиків і якість управління ризиками на основі інформації від НБУ та аналізу поточних тенденцій у банках. Оцінка банків (SREP) проводиться 1 січня кожного року. Оцінка оновлюється щоквартально на основі аналізу зміни кількісних показників та з урахуванням нової відповідної нефінансової інформації. Відповідальним сектором за банківського нагляду є Департамент банківського нагляду НБУ. Результати Оцінки Банку (SREP) визначають [12]:

- стратегію банківського нагляду, включаючи необхідність раннього втручання;
- емність банку та стабільність стратегії на наступні 12 місяців – протягом трьох років;
- достатність капіталу і ліквідності для покриття ризику;
- необхідність інспектування.

Особливості етапів оцінювання за методологією SREP [12]:

1. Аналіз-оцінка бізнес-моделей. Оцінка прибутковості бізнес-моделі (viability): здатність заробляти на прийнятному рівні протягом наступних 12 місяців з урахуванням важливості показників ефективності, відповідності структури фінансування бізнес-моделі банку, схильності до ризику; оцінювання рівня стійкості стратегії (sustainability); можливість генерувати прийнятний ступінь доходу щонайменше протягом наступних трьох років відповідно до прийнятої стратегії та бізнес-плану банку (у тому числі з урахуванням попередньої реалізації банком стратегії).
2. Оцінка рівня організації внутрішнього контролю та корпоративного управління. Визначається за результатами оцінки ефективності системи корпоративного управління в цілому, корпоративної культури та культури вирішення ризиків, організаційної структури та діяльності органів управління, політики та практики оплати праці, систем управління ризиками, систем внутрішнього контролю, ризиків AML.
3. Оцінка достатності капіталу. Визначення достатності (розміру та структури) капіталу для покриття основних видів ризиків, властивих діяльності банку в найближчі 12 місяців, визначення заходів щодо усунення потенційної нестачі капіталу.
4. Оцінка ризику ліквідності. Оцінювання достатності ліквідних активів для покриття ризику ліквідності та фінансування, обчислення коштів, необхідних для подолання потенційної нестачі ліквідності. [12]

Дослідження та аналіз джерел дозволяють сформувати порівняльну таблицю банків України за різними критеріями оцінки їх діяльності за 2021 рік (табл. 4).

Таблиця 4

Порівняльна таблиця рейтингу банків України за різними критеріями оцінки їх діяльності за 2021 рік

Критерій оцінки	Перша позиція	Друга позиція	Третя позиція
Надійність	Райффайзен Банк	Креді Агріколь Банк	Укрсиббанк
Збитковість	Промінвестбанк	Приватбанк	Укрсоцбанк
Приріст депозитного портфеля	Приватбанк	Ощадбанк	Альфа-банк
Депозити фізичних осіб в гривні	Ощадбанк	Укрексімбанк	Укргазбанк
Надійність для отримання кредиту	Ощадбанк	Укрексімбанк	Приватбанк
За обсягом капіталу	ПриватБанк	Райффайзен Банк	ПУМБ
За обсягом активів	ПриватБанк	Ощадбанк	Укрексімбанк
За стійкістю	Райффайзен Банк	Креді Агріколь Банк	Укрсиббанк
За власним капіталом	ПриватБанк	Ощадбанк	Райффайзен Банк
За прибутковістю	ПриватБанк	Райффайзен Банк	ПУМБ

Авторська розробка на основі порівняння джерел [16, 17, 18, 19].

Згідно даних таблиці, можна зробити висновок, що лідируючі позиції за різними критеріями оцінки у 2021 році займає Приватбанк. За критерієм надійності та стійкості лідером є Райффайзен Банк.

Підсумовуючи, можна прийти до висновку, що наразі існує ряд рейтингових систем для оцінки діяльності банків. Всі існуючі методики рейтингової оцінки діяльності банків мають певні особливості та специфічні риси. Позаяк будь-яка рейтингова система оцінки має відображати реальний фінансовий стан банку та створювати достатній рівень довіри з боку внутрішніх та зовнішніх користувачів, зокрема акціонерів, інвесторів, органів нагляду та регулювання, клієнтів тощо. Методики рейтингових систем повинні враховувати ключові показники діяльності банків, такі як: якість активів, адекватність капіталу, ліквідність та рентабельність, менеджмент, операційні та ринкові ризики. Інформативний характер рейтингів банку має бути прозорим, достовірним, вичерпним, доступним, об'єктивним та зрозумілим для будь-якого користувача банку.

Список використаних джерел

1. Asset quality [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/banking/priorities/assetquality/html/index.en.html>
2. CAMELSO: НБУ усилює ризик-орієнтований і forward-looking підходи, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.news/ru/camelso-nbu-posyluyue-ryzyk-oriyentovanyj-ta-forward-looking-pidhody/>
3. Akuetteh J. Understanding the Sustainability of Credit Unions Using the Pearls Model: Credit Unions in the Volta Region of Ghana in Perspective [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ugspace.ug.edu.gh/bitstream/handle/123456789/32770/Understanding%20the%20>
4. Strelnikov E.V. The modern paradigm of the methodology for assessing the financial stability of the Russian banking system in the digital economy / E.V. Strelnikov – 2019 – 37 с.
5. Банківське регулювання та нагляд [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dSPACE.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5850/1/Bankivske%20rehulivannia%20ta%20nahliad.pdf>
6. Безвух С.В. Ліквідність банку: сутність та фактори впливу / С. В. Безвух // Ефективна економіка – 2015. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4650>
7. Джолос А. Публічна система рейтингової оцінки банків України: призначення та інформаційна модель / А. Джолос, Т. Савченко – 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/224.pdf
8. Євтушенко Г. Операційні ризики в системі банківської діяльності та нові шляхи їх попередження / Г. Євтушенко, А. Бабошко, Д. Бушля // Глобальні та національні проблеми економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/80.pdf>
9. Здійснено перехід до єдиної процедури наглядових перевірок та оцінки SREP [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zdiysneno-perehid-do-yedinoi-protseduri-naglyadovih-perevirok-ta-otsinki-srep>
10. Капушак В. Конкурентна політика в банківському секторі національної економіки / В. Капушак – Запоріжжя, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/!!!%D0%9A%D0%B0%D0%BF%D1%83%D1%89%D0%B0%D0%BA_%D0%B4%D0%B8%D1%81%D1%81%D0%B5%D1%80_!!!.pdf
11. НБУ назвав найприбутковіші та найзбитковіші банки 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finclub.net/ua/news/nai prybutkovishi-ta-naizbytkovishi-banky-torik.html>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ЕРКЕС О. Є.

ОСОБЛИВОСТІ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ

ПОДІК А., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

У статті узагальнено наукове трактування поняття конкурентоспроможність банку та визначено основні її властивості. Наведена організаційна система управління кредитоспроможністю банківської установи. Проаналізовано теоретичні підходи до управління конкурентоспроможністю банку.

The article summarizes the scientific interpretation of the concept of bank competitiveness and identifies its main properties. The organizational system of credit institution credit management is given. Theoretical approaches to bank competitiveness management are analyzed.

Актуальність теми. В умовах сучасного сьогоднішня конкуренція виконує рушійну силу якісних змін в вітчизняному банківському секторі, спрямованих на покращення стабільності банків, диверсифікацію операцій та розширення доступності банківських послуг. У зв'язку з цим створення економічних та правових умов для розвитку дієвої конкуренції в банківському секторі можна розглядати як пріоритетне направлення. Зазначимо, що у загальному вигляді конкуренція в банківській сфері є динамічним процесом суперництва між кредитними установами, під час якої вони прагнуть забезпечити своє тверде положення особливо на кредитному ринку, з метою збільшення клієнтської бази.

Нинішній банківський бізнес характеризується, як правило, високим рівнем конкурентних відносин. З одного боку, для банківського сектору прийнятні є всі теоретичні принципи аналізу конкуренції, а з іншого боку ці принципи приймають специфічні риси особливі для нього. Особливості банківської конкуренції пов'язані з поєднанням багатьох факторів, що визначаються економічними умовами. Тому вкрай необхідно зосередити увагу на пошуку та обґрунтуванні можливих шляхів управління конкурентним потенціалом банків задля забезпечення ефективності їх діяльності, що є особливо актуальним на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні, практичні питання визначення конкурентоспроможності банків на ринку сучасних кредитних послуг та визначення її головних властивостей стали провідними темами досліджень відомих вітчизняних та зарубіжних економістів. Ці проблеми відображено у науковій літературі, зокрема у дослідженнях: Ансофф І., Портер М., Роуз П., Хемел Г., Баглай С.В., Волошко І.В., Заруба Ю.О., Коваленко Д.В., Козьменко С.М., Котковський В.С., Кудашев Ю.С., Лютий І.О., Мірошниченко О.В., Солодка О.О., Федулова Л.І., Шпиг Ф.І. та інші.

Аналіз наукових досліджень засвідчує той факт, що єдиної моделі управління конкурентоспроможністю банків не лише в Україні, але й інших зарубіжних країнах не існує. Тому це питання залишається надалі актуальним і потребує подальших досліджень.

Метою роботи є узагальнення науково-методичних підходів до поняття конкурентоспроможності банків та визначення особливостей управління конкурентоспроможністю банків в сучасних економічних умовах.

Об'єктом дослідження є конкурентоспроможність банків на ринку кредитних послуг.

Предметом дослідження є процес забезпечення конкурентоспроможності банків на ринку кредитних послуг.

Банківська конкуренція є одним з різновидів ринкової конкуренції. Вона традиційно розглядається в трьох аспектах: поведінковій (як боротьба за клієнта на конкурентному ринку), структурній (визначені ступенем свободи покупця та продавця на ринку та способами

виходу з нею), функціональні (суперництво старого з новим). У той же час як це механізм саморегуляції і розвитку.

Визначаючи механізм забезпечення конкурентоспроможності банківських установ, доцільно визначити сутність поняття «конкурентоспроможність» загалом.

На сьогодні конкурентоспроможність притаманна всім елементам економічної системи, однак виявляється в ситуаціях конфлікту, результатом якого має стати перерозподіл ринку [1]. Конкурентоспроможність визначає здатність витримувати конкуренцію порівняно з аналогічними суб'єктами на ринку. Тобто, конкурентоспроможність будь-якого банку може бути визначена як комплексна порівняльна характеристика, що відображає рівень переваги сукупності показників діяльності, які визначають успіх на певному сегменту банківського ринку за певний проміжок часу щодо показників діяльності конкурентів.

Розглянемо основні підходи щодо визначення сутності конкурентоспроможності банку.

Вовк В.Я. стверджує, що конкурентоспроможність банку – це комплексна порівняльна характеристика банку, яка визначається його наявним конкурентним потенціалом для реалізації існуючих та створення нових конкурентних переваг, що дозволяє забезпечити провідну конкурентну позицію на ринку банківських послуг в умовах конкурентної боротьби [2, с. 24].

Гладинець Н. в своїх роботах визначає конкурентоспроможністю банку, як спроможність банку ефективно використовувати наявні конкурентні можливості та здобувати нові конкурентні переваги з урахуванням потенційних і реальних загроз зовнішнього середовища з метою максимального задоволення потреб клієнтів і стратегічного зростання банку, у тому числі за рахунок пропозиції принципово нових продуктів і послуг [3, с. 814].

Група економістів Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. вважають, що конкурентоспроможність банку – це найважливіший елемент стратегічного управління діяльністю банку, а результати її оцінки виступають передумовою як планування, так і цілей [4, с. 322].

Іншої думки притримуються Лютий І.О., Солодка О.О.: конкурентоспроможність банку – це рівень його готовності ефективно надавати конкурентні фінансові послуги, забезпечувати високу фінансову стійкість і динамічно розвиватися, враховуючи загально-економічне і соціальне-політичне становище держави [5].

Мірошниченко О.В. зазначає, що конкурентоспроможність банку – це процес суперництва, що здійснюється в динаміці між суб'єктами банківського ринку, одночасно зацікавленими в досягненні однієї і тієї ж мети, в ході якого дані суб'єкти прагнуть забезпечити своє положення на цьому ринку [6, с. 84].

Разом з тим науковці зауважують, що показник прибутковості не є основним, а тим більше єдиним критерієм оцінки конкурентоспроможності, тому що він характеризує рівень ефективності, досягнутий організацією за певний період у минулому [7, с. 267].

Провідний фахівець Заруба Ю. І. визначає конкурентоспроможність банку як комплексну, інтегровану характеристику його діяльності, яка відображаючи ступінь успішності функціонування банку на конкурентному ринку в ході збереження й розширення його ринкових позицій, передбачає здатність ефективно використовувати ресурси й отримувати за умов помірної ризику прибуток у розмірі не нижчому за відповідний показник конкурентів [8, с. 121].

Стосовно законодавчої термінології зазначимо, що вітчизняне законодавство регламентує процес конкуренції в банківській сфері. Основною нормативною базою є Конституція України ст. 42 [9], Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [10], Закон України «Про захист економічної конкуренції» [10]. В останньому законодавчому акті конкуренція визначається як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [11].

Також у вітчизняній банківській системі конкурентні відносини у першу чергу регламентуються Законом України «Про банки і банківську діяльність» ст. 53 [12]. Однак дані економічні відносини розглядаються не з точки зору самої конкурентної боротьби, а з позицій клієнта банку, який і виступає головним об'єктом банківської конкуренції.

Узагальнюючи проведений аналіз поняття «конкурентоспроможність банку» можна зробити висновок, що на сьогодні відсутня єдина думка щодо його змісту, але більшість дослідників приєднуються до думки, що конкурентоспроможність – це здатність банку набувати чи володіти тими якостями, властивостями, тобто конкурентними перевагами, які сприятимуть забезпеченню його прибуткової діяльності, фінансової стійкості та розвитку. Отже, основними властивостями поняття «конкурентоспроможність банку» є:

- конкурентоспроможність банку формується під впливом факторів зовнішнього і внутрішнього середовища: ресурсного та інформаційного потенціалу, умов функціонування, вимог споживачів, видів банківських продуктів та послуг, а відтак – зазнає постійних кількісних і якісних змін, які відбуваються в певних часових рамках;

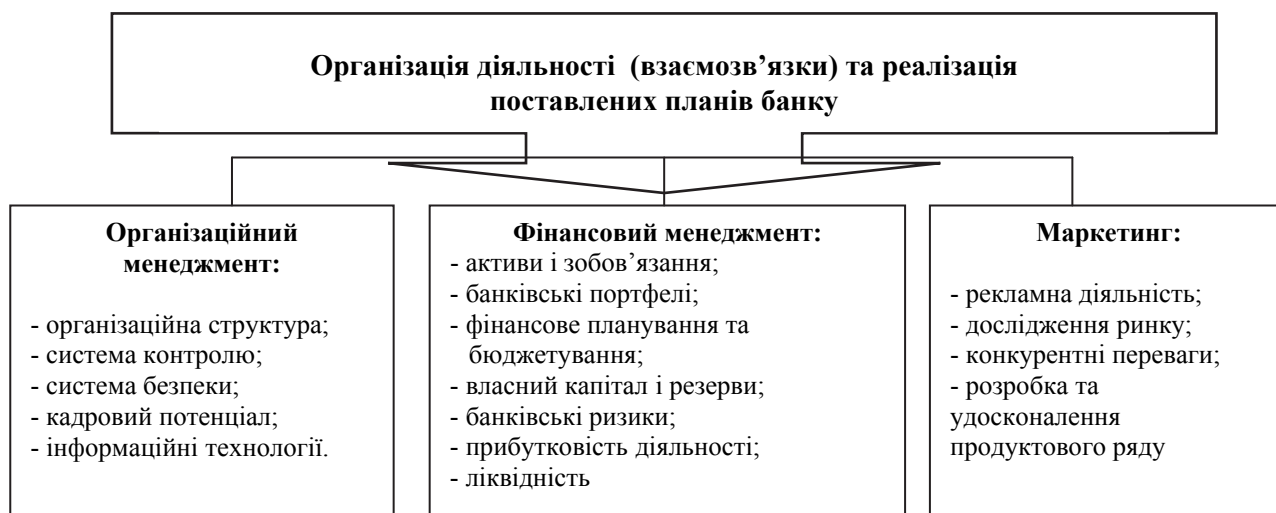
- конкурентоспроможність банку має стратегічний характер, тобто постійно існує орієнтація на її підвищення у довгостроковій перспективі та необхідність розробки банком відповідних концептуальних підходів щодо передбачення та розвитку перспективних напрямків його діяльності;

- конкурентоспроможність банку тісно пов'язана з ефективністю його діяльності, оскільки наявність конкурентних переваг не дає гарантії виходу на нові позиції чи утримання наявних, натомість високоефективний процес управління банківськими ресурсами та наявність дієвої системи адаптації до змін ринку визначають можливості банку щодо нарощування обсягу прибутку та подальшого розвитку. Також, необхідно додати, що конкурентоспроможність не може бути визначена як абсолютний параметр діяльності банку, оскільки останній може бути більшою чи меншою мірою конкурентоспроможним за окремими напрямками діяльності чи на конкретному рівні (локальному, галузевому, національному чи міжнародному), що вказує на відносність займаної конкурентної позиції на ринку;

- щоб оцінити, наскільки конкурентоздатним є банк, необхідно визначити ключові змінні (чинники), що впливають на його розвиток та визначають конкретні заходи задля досягнення успіху на ринку кредитних послуг.

Зазначимо, що конкурентоспроможність будь-якого банку визначають показники підсумків діяльності всіх його служб і підрозділів, що характеризується його внутрішнім середовищем, а також його реакцією на зміну зовнішніх економічних факторів впливу. Разом з тим особливою умовою для будь-якої банківської установи є здатність оперативно й адекватно реагування на зміни в поведінці клієнтів, в їхніх смаках та перевагах. Ступінь виконання поставлених цілей банком фактично визначає його конкурентоспроможність.

Одне з головних місць в банківському менеджменті займає процес управління конкурентоспроможністю банку. Концепція управління розкривається через систему функцій: планування, аналіз, організація, регулювання, мотивація та контроль. При цьому планування діяльності банку є головною ланкою всього процесу управління та основною функцією менеджменту, особливо в сучасних умовах високо конкурентного та нестабільного кредитного ринку, який постійно піддається впливу глобальних чинників. Отже, визначаючи місце процесу управління конкурентоспроможністю банку в загальній системі банківського менеджменту, необхідно виділити поточне управління банківською діяльністю, головною метою якого є реалізація попередньо затвердженого стратегічного плану з правом внесення коректив відповідно до поточних потреб та можливостей зовнішнього середовища, а також внутрішніх ресурсів банку. Цей рівень є елементом системи управління конкурентоспроможністю банку, який об'єднує етап стратегічного планування з процесом оцінки досягнень банку в порівнянні з конкурентами (див. рис. 1).

*Рис. 1. Організаційна система управління конкурентоспроможністю банку**

**Примітка: складено автором за джерелом [13].*

Зазначимо, що функцій фінансового менеджменту банку також входить забезпечення фінансової стійкості, а саме: власний капітал, резерви, банківські ризики; прибутковість діяльності, ліквідність. Склад необхідних ресурсів для формування механізму управління конкурентоспроможністю банку слід визначати як сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових, інформаційних ресурсів, включаючи спроможність менеджменту банку ефективно їх використовувати та формувати відповідне організаційне забезпечення для створення й підтримки стійких конкурентних переваг банку.

Також, однією з пріоритетних стратегічних цілей сучасного банку є максимізація ринкової вартості бізнесу, то відповідно управління конкурентоспроможністю – це в першу чергу формування потенційних можливостей банку до ефективної конкурентної боротьби. Тобто конкурентоспроможність банку є передумовою досягнення стратегічної мети, а тому є підсистемою стратегічного банківського менеджменту.

Вітчизняним банкам для досягнення визначених конкурентних позицій необхідно постійно вдосконалювати існуючі підходи до управління конкурентоспроможністю своєї діяльності. Управління конкурентоспроможністю банку – це цілеспрямована сукупність дій суб'єктів управління щодо забезпечення конкурентоспроможності банку у невизначеному середовищі шляхом розробки механізму управління нею з формуванням необхідного забезпечення [14, с. 280].

Основою методології управління конкурентоспроможністю банку є концептуальні положення сучасних економічної й управлінської теорій, також ключові положення теорії ринку, теорії конкуренції та конкурентних переваг, концепції стратегічного управління, сучасної управлінської парадигми, а також базові принципи й прикладні інструменти, напрацьовані в межах сучасних управлінських підходів. Більшість науковців схиляються до виділення саме таких підходів: процесний (управління як безперервна серія пов'язаних управлінських функцій), системний (управління як сукупність пов'язаних елементів, орієнтованих на досягнення різноманітних цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища), ситуаційний (управління, за яким вибір методів впливу визначається під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища організації). А також існують: логічний, відтворювально-еволюційний, інноваційний, комплексний, глобальний, інтеграційний, віртуальний, стандартизаційний, маркетинговий, ексклюзивний, функціональний, структурний, нормативний, оптимізаційний, директивний, поведінковий, діловий.

Як правило більшість науковці виділяють наступні підходи щодо управління конкурентоспроможністю сучасного банку: системний, процесний та ситуаційний (див. рис. 2).

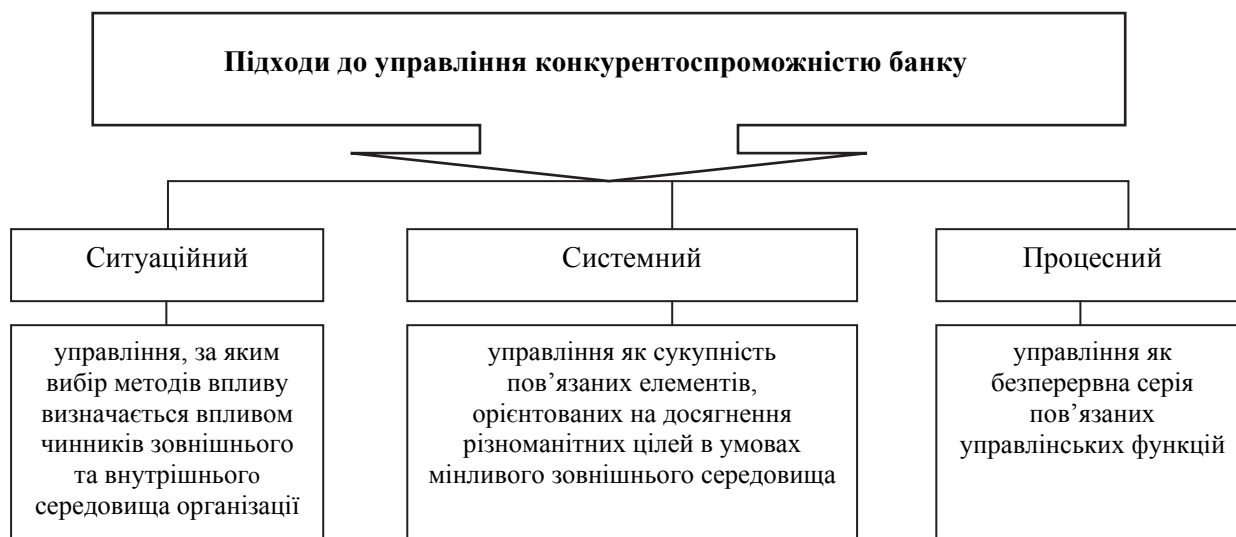

Рис. 2. Наукові підходи до управління конкурентоспроможністю банку*

*Примітка: складено автором за джерелом [14].

Аналізуючи рис. 2 можна зазначити, що з позиції системного підходу управління конкурентоспроможністю банку розглядається як сукупність суб'єктів управління (організаційно-структурних підрозділів банку), механізму управління й об'єкта управління. Системний підхід припускає, що кожний з елементів, що складають систему, мають певні власні цілі. Сутність системного підходу – забезпечити підвищення ефективності роботи банку в цілому. Особливості системного підходу зводяться до наступного:

- чітке визначення цілей і встановлення їх ієрархії;
- досягнення найкращих результатів при найменших витратах шляхом використання інструментів порівняльного аналізу і вибору способів досягнення поставлених цілей;
- широка всебічна оцінка всіх можливих результатів діяльності з використанням кількісної інтерпретації цілей, визначенням методів і засобів їх досягнення.

З позиції процесного підходу управління конкурентоспроможністю банку визначається як цілеспрямована сукупність дій суб'єктів управління щодо забезпечення конкурентоспроможності банку у невизначеному середовищі шляхом розробки механізму управління нею з формуванням необхідного забезпечення. Він базується на концепції, згідно з якою управління є безперервна серія взаємопов'язаних дій або функцій. Такий процес управління конкурентоспроможністю банку складається з чотирьох взаємозалежних функцій: планування, організації, мотивації і контролю. Ці функції об'єднані сполучними процесами комунікації і прийняття рішень. Керівництво (лідерство) розглядається як самостійна діяльність, спрямована на досягнення цілей організації. Процесний підхід ґрунтується на положенні про те, що функції управління взаємозалежні.

Ситуаційний підхід концентрується на понятті ситуації, розуміючи її як конкретний набір обставин та чинників, що впливають на організацію в конкретних умовах. Згідно концепції даного підходу управління конкурентоспроможністю банку не може будуватися на застосуванні методу жорсткого підходу. Ефективність застосування тих чи інших методів залежить від поточної ситуації, в якій знаходиться банківська установа. Різні типи систем управління, як жорстко регламентовані, так і засновані на внутрішній свободі, доводять свою ефективність в залежності від особливостей конкретної ситуації.

Вище наведені підходи до управління конкурентоспроможністю сучасного банку є значним внеском у розвиток теоретико-методичних положень управління діяльністю банківської установи. Але на сьогодні досить гостро стоять питання підвищення ефективності діяльності банків, саме це зумовлює необхідність впровадження кардинально нових методів

управління банківським бізнесом. Ефективне управління банком дозволить оперативно реагувати на потреби клієнтів як головних споживачів банківських продуктів, а відтак сприятиме посиленню конкурентної позиції банку на кредитному ринку. В умовах інтенсивної конкуренції забезпечення високого рівня конкурентоспроможності банку можливе лише за умови розробки відповідної стратегії, створення системи комплексного управління конкурентним потенціалом, що є перспективним напрямом на майбутнє.

Висновки. На сучасному етапі розвитку економіки для досягнення конкурентних позицій сучасним банкам необхідно сконцентрувати зусилля на створенні дієвого механізму управління конкурентоспроможністю та розробленні необхідного методологічного та аналітичного апарату, який дозволить витримувати їм конкуренцію порівняно з аналогічними суб'єктами. Тому перспективами підвищення конкурентоспроможності банку є визначення та обґрунтування стратегії управління конкурентоспроможністю банку з метою її подальшого впровадження та використання у практичній діяльності банківської установи.

Список використаних джерел

1. Конфліктологія: курс лекцій, енциклопедія, програма, таблиці : навч. посіб. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. 360 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/31879>.
2. Вовк В.Я. Сутність та зміст конкурентоспроможності банку [Текст] / В. Я. Вовк // Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка. – 2011. – С. 23–28.
3. Гладинець Н.Ю., Конкурентоспроможність комерційного банку: теоретичні аспекти та підходи до визначення // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 814–818.
4. Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. Стратегічний менеджмент банку : навч. посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2013. – 734 с.
5. Лютий І.О., Солодка О.О. Банківський маркетинг : підручник. – К.: Центр учбової літератури, 2-ге видання, 2019. – 776 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Liutyi_Ihor/Bankivskiy_marketynh.pdf?PHPSESSID=0aqbed38smg36s9nnttf5jo8a6.
6. Мірошниченко О., Криклій О. Дослідження факторів конкурентоспроможності банку / О. Мірошниченко, О. Криклій // Економічний аналіз. – 2012. – Вип.10 (ч. 3). – С. 83–89.
7. Козьменко С. М. Стратегічний менеджмент банку : навчальний посібник / Козьменко С. М., Шпиг Ф. І., Волошко І. В. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2018. – 734 с.
8. Заруба Ю. О. Конкурентоспроможність комерційного банку / Ю. О. Заруба // Фінанси України. – 2001. – Т. 2. – С. 116–121.
9. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960254K?an=1>
10. Про захист від недобросовісної конкуренції. Закон України від 07.06.1996 №236/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=236%2F96-%E2%F0>.
11. Про захист економічної конкуренції. Закон України від 11.01.2001 №2210-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2210-14>.
12. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 №2121-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>.
13. Фінансовий менеджмент у банку : навч. посіб. / Журавльова Т.О., Макаренко Ю.П., Турова Л.Л., Сірко А.Ю. – Дніпро: Пороги, 2021. – 360 с. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/32011/1/fmb_20.PDF.
14. Сало І.В. Система управління конкурентоспроможністю банку. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 5. С. 279–285.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, старшого викладача
БЕЛЯНКО Л. Л.

ОСОБЛИВОСТІ ЕМІСІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

**ПРИЩЕПА К., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню особливостей емісійної політики Центрального банку. Проаналізовано сучасний стан емісійної політики Національного банку України. Виявлено проблеми та обґрунтовано напрями покращення емісійної політики Національного банку України в сучасних умовах.

The article is devoted to the study of the peculiarities of the issuance policy of the Central Bank. The current state of the issuance policy of the National Bank of Ukraine is analyzed. Problems have been identified and directions for improving the issuance policy of the National Bank of Ukraine in modern conditions have been substantiated.

Актуальність теми. Емісія грошей в історичному плані – це найдавніша функція центральних емісійних банків. У ХХ ст. емісійна діяльність центральних банків зазнала істотних змін. На центральний банк як емісійний центр країни покладено завдання управління грошовим обігом для забезпечення стійкості грошової одиниці. Емісійна політика є важливим елементом грошово-кредитної політики центрального банку будь-якої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних аспектів емісійної політики центрального банку присвячували свої праці чимало науковців, зокрема А. Гальчинський, А. Мороз, Т. Савченко, М. Савлук, І. Школьник та багато інших. В той же час дослідженням проблем підвищення ефективності емісійної політики центрального банку в сучасних умовах цифровізації економіки потребує подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних аспектів емісійної політики центрального банку та обґрунтування напрямів підвищення її ефективності в Україні.

Об'єктом дослідження є емісійна політика центрального банку.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти реалізації емісійної політики центрального банку.

Викладення результатів дослідження. Центральний банк будь-якої держави є монопольним емітентом готівки в обіг. Він стежить за стабільністю національної валюти, тому що банкноти зберігають свою ключову роль лише за умови, що їхня кількість буде обмежена. Існують непрямі межі, які визначаються завданнями, що стоять перед центральним банком.

Центральний банк бере на себе зобов'язання пов'язувати емісію банкнот із процесом виробництва та обміну товарів та послуг або не випускати такої кількості банкнот, на яку власники товарів, виконавці робіт та послуг не згодні обмінювати власні активи. Основними статтями активів центрального банку, що забезпечують випуск банкнот в обіг, є офіційні валютні резерви, державні та інші цінні папери, кредити банкам, надані під заставу цінних паперів. Необхідність обслуговування товарообігу фактично означає, що нові випуски готівки можуть здійснюватися або з метою заміни банкнот, що фізично зносилися, або під зростання національного багатства [1].

Центральні банки займаються як виробництвом банкнот, а й їх дизайном. Вони приділяють велику увагу таким питанням, як забезпечення довговічності банкнот, розробка способів захисту від підробки.

У деяких країнах існують певні особливості емісії готівки. Історія емісії банкнот центральними банками тісно переплетена із становленням національних банківських систем. Потреба господарського обороту у грошових коштах прогнозується шляхом встановлення контрольних цифр мінімальних та максимальних меж приросту грошової маси. Центральний

банк при здійсненні емісійних операцій виходить із потреб господарського обороту та держави.

Функції центрального банку визначають характер організації емісійних операцій, саме:

- монопольно проводить емісію готівки;
- прогнозує та організує виробництво, перевезення та зберігання банкнот та монет;
- створює резервні фонди банкнот та монет;
- встановлює правила зберігання, перевезення, інкасації фінансів для організацій;
- встановлює ознаки платоспроможності грошових знаків та порядок заміни пошкоджених банкнот та монет, а також їх знищення [1].

Випуск готівки в обіг є процес, що складається з декількох етапів:

- складання прогнозу потреби у готівковій грошовій масі для безперебійного проведення розрахунків;
- виготовлення грошових знаків та його захист від фальсифікації;
- організація ринку фондів готівки;
- транспортування готівки;
- власне випуск грошей в обіг [1].

Згідно з чинним законодавством гривня (банкноти і монети) є єдиним платіжним засобом на території України. Усі фізичні та юридичні особи зобов'язані приймати гривню на території України без будь-яких обмежень за всіма видами платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів. Крім того, як емісійний центр держави Національний банк має широкі повноваження щодо організації та регулювання готівкового обігу.

Національний банк України має виключне право емісії грошових знаків (гривні та розмінної монети) та вилучення з обороту неплатіжних і не придатних для обігу грошових знаків [2].

Станом на 01 січня 2021 року в готівковому обігу країни перебувало банкнот і монет на загальну суму 558,5 млрд грн. Зокрема, в обігу перебувало:

- 3,0 млрд шт. банкнот на суму 555,1 млрд грн;
- 13,5 млрд шт. розмінних та обігових монет на суму 3,2 млрд грн;
- 20,4 млн шт. пам'ятних та інвестиційних монет на суму 124,1 млн грн. [3]

Готівково-грошовий обіг в Україні у 2020 році характеризувався збільшенням готівки в обігу на 133,4 млрд грн, або на 31,4% (за 2019 рік збільшення готівки в обігу відбулося на 24,9 млрд грн, або на 6,2%). Залишки готівки в касах банків на 01 січня 2021 року становили 42,4 млрд грн. [3]

За 2020 рік залишки готівки в касах банків зросли на 1,7 млрд грн, або на 4,2%. Збільшення готівки у 2020 році не є надзвичайним явищем, аналогічні тенденції спостерігалися в більшості країн світу. Це зумовлено як загальним зростанням фінансових заощаджень українців, так і попитом на ліквідні активи внаслідок невизначеності щодо поширення коронавірусу та тривалості карантину. Через це готівка довше затримувалася в обігу – з кінця березня її надходження в банки знизилися більшими темпами, ніж скорочення видач готівки з кас банків. Крім того, українці активно користувалися перевагами безготівкових розрахунків і суми безготівкових операцій із використанням платіжних карток упродовж року зростали. Із 12 березня 2020 року (початок уведення карантинних заходів протидії пандемії) у готівковий обіг було випущено 141,6 млрд грн банкнот, що в 4,4 рази більше ніж за відповідний період 2019 року (32,5 млрд грн) [3].

Також необхідно зазначити, що НБУ здійснює постійний моніторинг стану вилучення з обігу підроблених грошових знаків та констатує відносно низький рівень підроблення банкнот національної валюти. Кількість вилучених з обігу в банківській системі України підроблених банкнот гривні у 2020 році становила 0,00055% від загальної кількості готівки, що перебувала в грошовому обігу. Тобто на один мільйон справжніх банкнот гривні припадало близько 5,5 шт. підробок [3].

У країнах Євросоюзу, наприклад, згідно з даними офіційного сайту Європейського центрального банку, за підсумками 2020 року цей показник становив приблизно 17 шт. підроблених банкнот євро.

За результатами 2020 року підробки банкнот гривні нового зразка складають лише 4% від загальної кількості підробок, вилучених у банківській системі України. Відповідно кількість підроблених банкнот гривні нового зразка на 1 млн справжніх банкнот в обігу у 2020 році склала лише 0,2 шт. Упродовж 2020 року з обігу вилучено майже 16,6 тис. шт. підроблених банкнот національної валюти на суму 6,3 млн грн (у 2019 році – майже 8,8 тис. шт. підроблених банкнот національної валюти на суму 3,3 млн грн) [3].

Зростання кількості та суми вилучених із грошового обігу підроблених банкнот відбулося завдяки зростанню обсягів вилучення підробок банкнот старого зразка за номіналами:

- 500 грн зразка 2006 року (60% від загальної кількості вилучених підробок з обігу);
- 200 грн зразка 2007 року (29%).

Водночас за результатами 2020 року спостерігається зменшення кількості підроблених банкнот таких номіналів:

- 100 грн – на 40%;
- 50 грн – на 32%;
- 20 грн – на 4,5%;
- 5, 10 грн – на 36% [3].

Більшість (98,7%) вилучених з обігу підроблених банкнот припадала на банкноти чотирьох номіналів:

- 500 грн (61,3% від загальної кількості вилучених підробок та 80,5% від їхньої загальної суми);
- 200 грн (29,4% та 15,4% відповідно);
- 100 грн (5% та 1,3% відповідно);
- 50 грн (3% та 0,4% відповідно)[3].

Інші вилучені з обігу підроблені банкноти номіналами 5, 10, 20, 1000 грн становили лише 1,3%.

Слід зазначити, що Національний банк України впродовж останніх років здійснював оновлення банкотно-монетного ряду. Зокрема, купюри дрібних номіналів замінено монетами, а дрібні монети – було виведено з ужитку.

Одна з головних причин заміни банкнот на монети – здешевити саме виробництво валюти. Паперові гроші, особливо дрібних номіналів, перебувають в обігу до зношення зазвичай рік-півтора, а монети служать до 20 років. Як раніше заявляли в НБУ, це дозволить заощадити до 1 млрд грн на рік.

У 2019-му НБУ випустив нову купюру номіналом 1000 грн. Це був вимушений захід, адже гривня дійсно сильно впала по відношенню до долара після 2014-го.

До цього найбільшою була купюра в 500 гривень. Її ввели ще в 2006-му. Тоді вона дорівнювала приблизно 100 долларам, але подешевшала приблизно втричі. Тому потрібна була банкнота більшого номіналу. Що цікаво, зараз приблизно 60% обсягу всіх паперових грошей існує саме в номіналах 1000 грн і 500 грн.[2]

Але найважливіші зміни стосувалися купюр і монет дрібних номіналів. У 2018-му припинили друк банкнот у 1, 2, 5 і 10 грн. Того ж року в ужиток увійшли 1 і 2 металеві грн.

Монета в 5 грн з'явилася в грудні 2019-го, а 10 грн – влітку 2020-го. У 2018-му НБУ перестав випускати монети номіналом 1, 2, 5 і 25 копійок. У жовтні 2019 року 1, 2, 5 копійок вийшли з обігу. З жовтня 2020 року вийшла з обігу монета 25 копійок, разом з нею неплатіжними стали банкноти номіналом 1 і 2 грн, випущені до 2003-го року[3].

Після завершення процесу вилучення з обігу дрібних монет і банкнот старого зразка номінальний ряд гривні скоротиться із 16 до 12 номіналів. Усього в ньому залишиться шість номіналів монет (10 і 50 копійок, 1, 2, 5 і 10 грн) та шість номіналів банкнот (20, 50, 100, 200, 500 і 1000 грн) [3].

Таким чином, у 2020 році НБУ завершив оновлення банкотно-монетного ряду гривні – комплексний процес, завдяки якому нове покоління гривні стало надійнішим та захищеним, а готівкові розрахунки – зручнішими для громадян та дешевшими для держави. За масштабну оптимізацію банкотно-монетного ряду гривні та осучаснення національної валюти, проведені впродовж останніх років в Україні, Національний банк України у 2021 році отримав престижну міжнародну нагороду Central Banking Awards у номінації Currency Manager [2].

Важливо також зазначити, що на сьогоднішній день потребує подальшого перегляду Політика готівкового обігу, для забезпечення ефективного, безперебійного та безпечного проведення операцій з готівкою, а також на поступове зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового.

Так, стратегією НБУ до 2025 року однією з цілей є Розвиток безготівкової економіки. Відповідно до даної цілі Для розвитку безготівкової економіки планується здійснення таких стратегічних ініціатив:

1. Підвищення якості та узгодженості регулювання та прийняття рішень в частині грошового обігу та платежів.

2. Розвиток грошової та платіжної інфраструктури[4].

Про досягнення цілі свідчатимуть такі індикатори (табл. 1).

Таблиця 1

Індикатор виконання стратегічної цілі Розвиток безготівкової економіки *

Індикатор виконання стратегічної цілі	Значення індикатора на кінець	
	2020 року	2024 року
Співвідношення готівки (M0) до ВВП, %	12,3%	Не більше 7,5%
Інфраструктура приймання ЕПЗ, кількість платіжних пристроїв/тисячу осіб	9	15
МСП, які приймають безготівкові платежі, %	38% (2019)	50%
Частка банків-емітентів НПС «ПРОСТІР» до загальної кількості банків, %	25%	Понад 70%

* Складено автором за даними [4].

Необхідно зазначити, що впродовж останніх 5 років обсяг безготівкових операцій в Україні збільшився на 24 %. За даний період рівень тіньової економіки знизився з 43% до 28% ВВП, що підтверджує її прямий взаємозв'язок із кількістю готівки в державі [2].

Експерти переконані: cashless підвищує стійкість економіки. Доводом є те, що розвинені держави світу обирають безготівкові розрахунки. В США, наприклад, їхня частка складає 76% від ВВП, в Швейцарії – 83%. Україна поки зупинилась на позначці 55% [2].

Компанія Ernst&Young провела дослідження згідно якого у випадку збільшення карткових платежів на терміналах на 1% від ВВП, то пасивна тіньова економіка України (коли ініціатор готівки – продавець) знизиться у середньому на 0,037%. Для України це означатиме одержання додаткових 2 млрд грн надходжень до бюджету[5].

Завдяки зниженню обсягів тіньової економіки, для функціонування якої необхідний готівковий ресурс, буде рости і загальний рівень економіки країни. Адже безготівкові кошти залишатимуться в економіці, а отже, будуть працювати на її розвиток.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу зробити наступні висновки. Основними завданнями емісійної політики НБУ є: забезпечення потреб економіки регіонів банкнотами й монетами усіх номіналів і побудова ефективної структури готівки в обігу; забезпечення надійної схоронності цінностей та дотримання належних умов їх зберігання у грошових сховищах, оборотних касах та банкоматах; здійснення обліку банкнот і монет у резервних

фондах, запасах готівки та їх руху за операціями; оброблення банкнот на автоматизованих системах та здійснення утилізації зношених банкнот у відділах (управлінні) грошового обігу в регіонах; контроль за якістю готівки.

Встановлено, що на сьогоднішній день НБУ завершив оновлення банкотно-монетного ряду, завдяки чому номінальний ряд гривні скоротився із 16 до 12 номіналів.

Виявлено, що істотною проблемою на сьогоднішній день залишається тіньова економіка підтримку якої здійснюють саме готівкові розрахунки. Саме тому стратегією НБУ до 2025 року передбачено ціль щодо розвитку безготівкової економіки. Реалізація зазначеної цілі надасть змогу знизити масштаби тіньового сектору та підвищити рівень соціально-економічного розвитку нашої держави.

Список використаних джерел

1. Центральний банк та грошово-кредитна політика: Підручник / Кол. авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін. URL:<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/40784/1/CB%20ta%20groschovo-kred.polityka.pdf>
2. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua>
3. Річний звіт НБУ за 2020 р. URL:https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2020.pdf?v=4
4. Стратегія НБУ до 2025 р. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-natsionalniy-bank-do-2025-roku-fokus-na-aktivizatsiyu-ekonomichnogo-zrostannya-ta-tsifrovizatsiyu>
5. Ernst&Young URL: https://www.ey.com/uk_ua

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
СЕРАЖИМА Ю. В.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

**ПШЕСЛІНСЬКА О., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті досліджуються різні методи оцінювання власного капіталу банку, які використовуються в Україні та інших країнах світу. Проаналізовано динаміку обсягів та рентабельності власного капіталу банків України. Подано бачення перспектив розвитку процесу оцінювання банківського капіталу в Україні.

The article examines various methods of assessing the bank's equity, which are used in Ukraine and other countries. The dynamics of volumes and return on equity of Ukrainian banks is analyzed. A vision of the prospects for the development of the process of bank capital valuation in Ukraine is presented.

Актуальність теми. В процесі розвитку ринкової економіки в Україні та її інтеграції у світовий фінансовий простір стає надзвичайно актуальним впровадження в діяльність українських банків досвіду оцінки банківського капіталу, що використовується в економічно розвинених країнах світу. В правильно оціненій вартості власного капіталу банку зацікавлені акціонери банку, які прагнуть отримувати високі дивіденди або прагнуть вигідно продати свій банк, а також, зацікавлені інвестори, які шукають напрями ефективного вкладання своїх коштів, також зацікавлені вкладники і кредитори банку, які опікуються питанням надійності

збереження своїх коштів і своєчасності виконання банком своїх зобов'язань перед ними. В решті решт, Національний банк України, як регулюючий орган банківської діяльності, що опікується питаннями стабільності банківської системи, користуючись рекомендаціями Базельського комітету з банківського нагляду, розробляє власні інструкції, положення, методики оцінки банківського капіталу, які покликані забезпечити достатній розмір капіталу для покриття непередбачених збитків банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження сутності та різних методів оцінки банківського капіталу займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Алексеєнко М.Д., Бондаренко В. В., Васюренко О., Дзюблюк О., Заруба Ю.О., Лаврушин О.І., Мороз А.М., Савлук С.М., Усоскін В.М., Шульга Н.П., Г. Айленберг, Г. Асхауер, Мишкін Ф. С., П. Роуз, Дж. Сінкі і інші вчені. В своїх роботах дослідники підкреслювали особливе значення власного банківського капіталу в забезпеченні стабільної діяльності банку, забезпеченні довіри до банку з боку вкладників і кредиторів, вивчали різні цілі та методи оцінювання розміру банківського капіталу.

Метою статті є пошук шляхів удосконалення оцінювання банківського капіталу в Україні.

Об'єктом дослідження є власний капітал банку.

Предметом дослідження є процес оцінювання капіталу банку.

З метою ефективного управління банківським бізнесом, керівництво кожного банку повинне систематично оцінювати достатність розміру власного капіталу банку, як мінімум, для того, щоб не порушувати встановлених НБУ обов'язкових економічних нормативів, а також, щоб забезпечувати реалізацію обраної стратегії банку. Вітчизняна та міжнародна практика пропонує для оцінки розміру власного капіталу банку різноманітні методи оцінки, які можуть використовуватися для реалізації неоднакових сценаріїв розвитку банку. В таблиці 1 представлені окремі, найбільш використовувані методи оцінювання вартості власного капіталу банків [1].

Таблиця 1

Методи оцінки вартості банківського капіталу*

Спосіб визначення вартості капіталу банку	Розрахунок	Умова використання	Недоліки	Джерело
Балансова вартість капіталу	Різниця між балансовою вартістю активів та балансовою вартістю пасивів	У разі, коли приблизно однакові балансова та реальна ринкова вартість активів та зобов'язань	Не враховує зміну величини капіталу через зміни реальної вартості активів і зобов'язань	Бухгалтерська звітність
Ринкова вартість капіталу	Різниця між реальною вартістю активів та реальною вартістю пасивів	Для внутрішніх розрахунків на вимогу менеджерів банку	Трудомісткість розрахунків, потреба у залученні фахівців, витратність	Бухгалтерська звітність, результати моніторингу фінансового ринку
Регульовані бухгалтерські процедури	Сума складових елементів капіталу банку, визначених органами, що здійснюють банківський нагляд та ведуть контроль у сфері банківської діяльності	У кожній країні формується власний перелік складових	Трудомісткість розрахунків, потреба у залученні фахівців, витратність	Бухгалтерська звітність, результати моніторингу фінансового ринку

* Побудовано автором за даними [1].

Оновлення та стандартизація методів обчислення нормативів капіталу банку [5] сприяє можливості порівняння банківських показників незалежно від географічного розташування банків у світі. Вимоги до капіталу банків є базою для формування нових стратегій

та бізнес-моделей діяльності при їх використанні у практиці банків. Це сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності, стійкості та адаптованості банків в нестабільних економічних умовах [2, с. 288]. Беручи до уваги, що питання використання цих нормативів у вітчизняній практиці залишається незакритим, має сенс використовувати та покращувати вже наявні методичні інструменти оцінювання капіталу банку.

Так, оцінка вартості банківського капіталу може виконуватись в рамках технології аналізу капіталу, яка висвітлюється у [4, с. 54]:

1. Знаходження розміру власного капіталу, структури власного капіталу та достатності;
2. Аналіз реалізації головних нормативів достатності капіталу;
3. Аналіз змін статутного капіталу банку;
4. Дослідження та оцінка обґрунтованості розподілу прибутку.

Вагомим є аналіз структури та динаміки власного капіталу банку. Для цього використовуємо горизонтальний аналіз, він має призначений для виявлення динаміки окремих показників і дає можливість виділяти основні напрямки їх градації, та вертикальний, його мета полягає у виявленні структури власного капіталу, це дає можливість виконати у майбутньому факторний аналіз впливу складових власного капіталу на його зміни.

Так, використовуючи балансовий метод оцінки вартості власного капіталу банку, можна прослідкувати тенденції зміни обсягу власного капіталу банку на основі аналізу бухгалтерської звітності та оцінити наявні ризики ведення банківської діяльності. На рис. 1 подана динаміка балансового розміру власного капіталу банків України протягом 2020 – 2022 років, яка вказує на його зміни відповідно до загальноекономічної ситуації в країні.

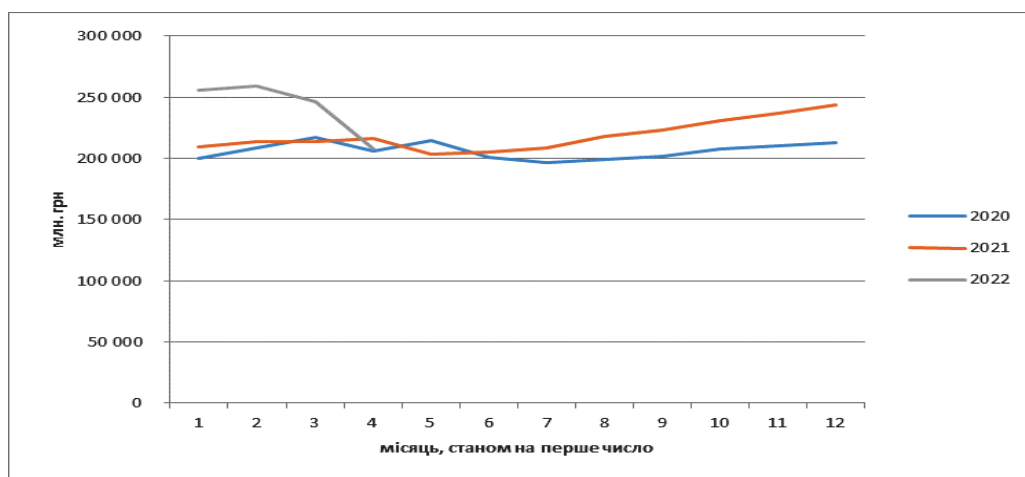

Рис. 1. Динаміка балансового власного капіталу банків України протягом 2020–2022 років, млн грн*

* Побудовано автором за даними [6].

Дані рис. 1 свідчать, що протягом 2020 та 2021 років обсяг балансового власного капіталу банку поступово зростав, що вказує на наявність в цей період необхідних умов для розвитку і нарощення діяльності банків в Україні. Однак, з лютого 2022 року зазначена тенденція змінилася на протилежну і почала вказувати на погіршення умов розвитку банківської діяльності в країні, спричинені воєнним станом і ускладнення проведення банківських операцій. В результаті, за період з 01.02.2020 року по 01.02.2022 року балансовий розмір власного капіталу банків України зріс на 24%, а станом на 01.04.2022 року він досягнув аналогічного розміру, що був за станом на 01.04.2020 року.

Завдяки коефіцієнтному аналізу ми можемо виділити окремі показники, що дають характеристику банківському капіталу, наприклад, показники достатності та прибутковості власного капіталу. Вартість банківського капіталу – це величина, що часто використовується

для розрахунку різноманітних коефіцієнтів, потрібних для прийняття рішень адміністрацією банку: рентабельність капіталу банку, коефіцієнт захищеності власного капіталу банку, мультиплікатор капіталу банку та інші.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу дає зрозуміти, наскільки великий прибуток капіталу, а також його ефективність у банківській діяльності. Коефіцієнт захищеності власного капіталу визначає рівень захищеності банківського капіталу від впливу знецінення коштів (інфляції) у випадку його вкладень з метою отримання прибутку і необоротні чи нематеріальні активи. Мультиплікатор капіталу є показником фінансового важеля банку, що дає можливість визначити, на скільки активи забезпечені власним капіталом: кількість грошових одиниць активів на одну грошову одиницю власного капіталу.

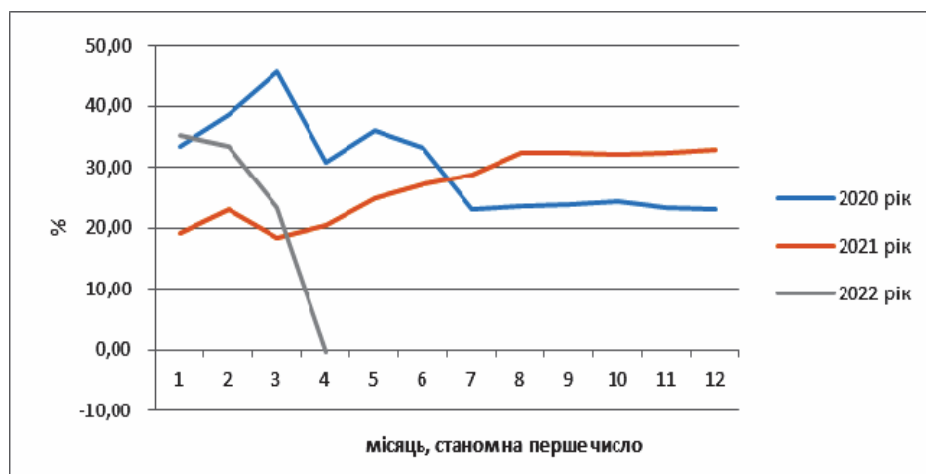

Рис. 2. Динаміка рентабельності капіталу банків в Україні за період 2020–2022 років*, %

* Побудовано автором за даними [6].

Дані рис. 2 вказують на позитивний рівень рентабельності капіталу банків в Україні до початку воєнних подій, що дозволяло банкам прибутково вести банківську діяльність за наявного рівня власного банківського капіталу. Починаючи з кінця лютого 2022 року в Україні суттєво погіршилися умови ефективного проведення банківської діяльності, що знизило показник рентабельності капіталу банків до від'ємного значення.

Висновок. Отже, відповідно до проведеного аналізу можна зробити висновок про те, що вище згадані методи оцінки вартості банківського капіталу мають свої плюси та мінуси і використовуються за певних обставин в залежності від цілей процесу оцінювання. Організаційно-методичне підґрунтя процесу оцінювання банківського капіталу потребує певного удосконалення, яке спричинене тиском деяких факторів, наприклад: процесів цифровізації, глобалізації, інтеграції та ін. Наявність криз на ринках фінансів підштовхує до пошуків нових способів формування банківського капіталу та його оцінки, які б не перешкоджали більш об'єктивній його оцінці. Така оцінка банківського капіталу, зі свого боку, повинна давати можливість приймати адміністративні рішення щодо ефективного управління банком як на рівні одного банку, так і на рівні держави, щодо впровадження змін в управлінські процеси формування капіталу банку, таким чином гарантувати цілісність банківської системи держави. Має сенс додати, що взяття до уваги міжнародну практику оцінки вартості банківського капіталу та адаптація такої до вітчизняних умов є одним з чинників успіху українського фінансового ринку.

Список використаних джерел

1. Безвух С. В. Методичні підходи до оцінки вартості власного капіталу банку / С. В. Безвух, Т. О. Штойко. – Фінансові аспекти розвитку економіки України : теорія, методологія,

- практика : зб. наук. пр. молодих вчених та студентів / редкол.: Н. А. Хрущ [та ін.]. Хмельницький : Хмельницький національний університет, 2018. – Т. 1. – С. 102–104.
2. Блащук-Дев'яткіна Н.З. Базельський комітет та його роль в регулюванні банківської діяльності / Н. З. Блащук-Дев'яткіна, І. С. Себестянович // Молодий вчений. – 2020. – № 4 (80). – С. 286–289.
 3. Гайдаржийська О. М. Практичні основи аналізу та оцінки капіталу банку / О. М. Гайдаржийська, Т. Г. Щепіна, В. П. Отрошко // Молодий вчений. – 2017. – № 7. – С. 416–421.
 4. Сідельник О. П. Аналіз процесів капіталізації банків України / О. П. Сідельник / Вісник Університету банківської справи. – 2016. – № 1–2. – С. 53–57.
 5. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні: постанова НБУ від 28.08.2001 №368. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>
 6. Основні показники діяльності банків України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КІРСЄВОЇ К. О.

МІЖБАНКІВСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ РИНОК: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

**СЕСТРО-ЖИВОТОВСЬКИЙ Я., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті досліджено економічну сутність, функції та роль міжбанківського кредитного ринку. Проаналізовано основні тенденції розвитку міжбанківського ринку в Україні. Систематизовано проблеми міжбанківського кредитного ринку в Україні в сучасних умовах. Обґрунтовано напрями та перспективи розвитку ринку міжбанківського кредитного ринку в Україні.

The article examines the economic essence, functions and role of the interbank credit market. The main trends in the development of the interbank market in Ukraine are analyzed. The problems of the interbank credit market in Ukraine in modern conditions are systematized. The directions and prospects of development of the interbank credit market in Ukraine are substantiated.

Актуальність теми. В сучасних умовах нестабільності економіки України дослідження стану та проблем банківської системи й міжбанківських взаємовідносин набуває особливого значення. Це обумовлюється значним підвищенням вимог щодо банківської системи, її кредитно-інвестиційного потенціалу, стійкості і ліквідності. Нині вітчизняний ринок міжбанківських кредитів є одним з ключових сегментів фінансового ринку, а міжбанківський кредит займає вагомому місце у системі кредитних взаємовідносин та має суттєвий вплив на розвиток банківської системи України загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми розвитку міжбанківського кредитування, функції і структури ринку міжбанківських кредитів досліджували в своїх працях багато вітчизняних учених та фахівців, зокрема: Бутрин М. О., Козій Н. С., Кузьмак О. М., Михайлюк Р.В., Семко В.М. та багато інших. Проте, незважаючи на велику кількість наукових публікацій, більшість науковців досліджують окремі питання функціонування міжбанківського кредитного ринку. Однак варто зазначити, що на сучасному етапі

розвитку вітчизняного міжбанківського кредитного ринку існує чимало проблем, що стримують розвиток даного ринку. Усе це потребує обґрунтування напрямів вирішення існуючих проблем та обґрунтування перспектив розвитку міжбанківського кредитного ринку в Україні.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів міжбанківського кредитного ринку в Україні, виявлення ключових проблем, які стримують його розвиток, й обґрунтування шляхів їх вирішення.

Об'єктом дослідження виступає міжбанківський кредитний ринок.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти функціонування міжбанківського кредитного ринку в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови діяльності банківського сектору вимагають від банків вміння швидко й ефективно залучати і використовувати позичкові кошти. До того ж, на сьогоднішній день українська банківська система діє у нестабільних економічних умовах. Такі умови посилюють значення міжбанківського кредиту. Залучення фінансових ресурсів на міжбанківському кредитному ринку є істотним джерелом коштів, що забезпечує підтримку ліквідності й платоспроможності банків, стабілізацію вітчизняної банківської системи загалом.

Необхідно зазначити, що на сьогоднішній день у науковій літературі відсутній єдиний підхід стосовно визначення поняття міжбанківський кредитний ринок.

Так, О. М. Бутрин наводить визначення міжбанківського кредитного ринку, відповідно до якого «це місце купівлі-продажу банківських ресурсів, активними учасниками котрого виступають Національний банк України та банки» [1].

Більш ширше та деталізоване визначення міжбанківського кредитного ринку надав О. М. Кузьмак, згідно якого «ринку міжбанківських кредитів являє собою частину ринку позичкових капіталів, на котрому відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між банками й Національним банком України, а також поміж собою застосовуючи різні інструменти міжбанківського кредитування» [2].

В.М. Семко вважає, що «міжбанківський ринок є частиною ринку позичкових капіталів, в межах котрого відбувається перерозподіл вільних грошових ресурсів між НБУ й банками, при цьому банки використовують різні інструменти міжбанківського кредитування, формуючи економічні відносини» [3, с. 80].

На нашу думку, із огляду на поновлюваний та добровільний характер взаємовідносин учасників ринку, зміст та результати міжбанківських операцій, можна надати наступне визначення міжбанківського кредитного ринку: це торговельний майданчик, котрий формують економічні взаємовідносини НБУ із банками, які засновані на залученні та розміщенні вільних грошових ресурсів в формі вкладів (деPOSITIV) та кредитів, в результаті чого формується ціна грошей на базі співвідношення попиту та пропозиції, так звана відсоткова ставка.

Варто зазначити, що ринок міжбанківських кредитів, виконує чимало функцій:

- операції у межах ринку міжбанківських кредитів виступають для банків додатковим джерелом доходів завдяки різниці між цінами купівлі й продажу кредитів, і через диверсифікацію ставок за кредитами у залежності від терміновості кредиту;
- ринок міжбанківських кредитів виступає джерелом поповнення ресурсів банківської установи, потрібних для управління ліквідністю й активних операцій банків на сегментах фінансового ринку;
- міжбанківські кредити із всіх існуючих нині фінансових інструментів найбільш оперативно реагують на усі зміни кон'юнктури фінансового ринку, адже банки розглядають ринок міжбанківських кредитів як джерело оперативних і швидких ресурсів задля проведення активних операцій на усіх наявних сегментах фінансового ринку. Отже, ставки за міжбанківським кредитом виступають своєрідним барометром стану фінансового ринку у державі.

Ринок міжбанківського кредитування виконує й певні функції на рівні роботи банків. Серед них варто виділити:

- оперативне забезпечення короткострокових потреб у коштах задля підтримки обов'язкових резервів та ліквідності банку;

- розміщення вільних кредитних ресурсів;
- навчання банківського персоналу задля переходу до діяльності у інших сегментах фінансового ринку [2].

Роль міжбанківського кредитного ринку на макроекономічному рівні зумовлюється його структурною часткою у складі фінансового ринку країни, а також мірою впливу на усі суміжні сегменти ринку. Ринок міжбанківського кредитування у межах всієї банківської системи забезпечує її стабільність, перерозподіляючи у ній грошові потоки, об'єктивно відображає економічну ситуацію як у сегментах фінансового ринку, так й у економіці загалом.

Необхідно зазначити, що міжбанківський кредитний ринок має певні переваги, порівняно із іншими джерелами одержання ресурсів й напрямками вкладання ресурсів, як для кредиторів, так й кредитодержувачів:

- 1) банки виступають надійними позичальниками, тому позика, надана іншому банку є менш ризиковою і більш надійною;
- 2) мобільність й швидкість одержання такого кредиту є високою, порівняно із іншими джерелами одержання кредитних ресурсів;
- 3) міжбанківські кредити можна залучити на більш короткий термін аніж інші джерела поповнення ресурсної бази;
- 4) нижча вартість порівняно з залученням коштів юридичних й фізичних осіб [1].

На сьогоднішній день вітчизняний ринок міжбанківського кредитування є досить неоднорідним і нестійким сегментом: він схильний до помітних змін через нестабільну внутрішню економічну і зовнішню політичну ситуацію.

На рисунку 1 наведено динаміку загального обсягу наданих міжбанківських кредитів та середньої відсоткової ставки за кредитами в Україні в 2017–2021 рр.

Рис. 1. Динаміка загального обсягу наданих міжбанківських кредитів та середньої відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами в Україні в 2017–2021 рр.*

* Побудовано автором за даними [4].

Дані рисунку 1 дають змогу зробити висновки, що впродовж 2017–2021 рр. динаміка загального обсягу наданих міжбанківських кредитів та середньої відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами в Україні була нерівномірною. Найнижчий обсяг наданих міжбанківських кредитів та середньої відсоткової ставки за міжбанківськими кредитами був у 2020 р. (196676,9 млн. грн і 7,3 % відповідно). Дана тенденція пов'язана із коронакризою, яку суттєво вплинула на вітчизняний міжбанківський кредитний ринок та обсяг залучення банками фінансових ресурсів на даному ринку.

НБУ з 24 лютого до 23 березня 2022 року надав банкам рефінансування в сумі 74,3 млрд грн. Це були забезпечені і бланкові (беззаставні) кредити. Нині НБУ продовжує здійснювати регулювання й нагляд за банками відповідно до чинного законодавстві

із врахуванням певних обмежень на період воєнного стану, котрі дають змогу забезпечити підтримку ліквідності й платоспроможності банків задля виконання ними своїх зобов'язань перед кредиторами і вкладниками, та у той же час виключають неефективне використання банківських ресурсів НБУ. Так, згідно постанови НБУ № 22 від 24 лютого («Про особливості підтримки ліквідності банків у період дії військового стану»), банки мають право одержати бланкове рефінансування НБУ в розмірі 30% залишків на рахунках фізичних осіб станом на 23 лютого 2022 р. [4].

Нині, міжбанківський кредитний ринок має чимало проблем функціонування (табл. 1).

Таблиця 1

Систематизація проблем міжбанківського кредитного ринку в Україні*

Проблеми системи ринку міжбанківського кредитування	Проблеми першого рівня міжбанківського кредитування	Проблеми другого рівня міжбанківського кредитування
Залежність від зовнішніх факторів (погіршення політичної і економічної ситуації)	Короткі терміни надання кредитів банківським установам	Погіршення фінансового стану банків, зростання відкликаних ліцензій та зниження кредитних рейтингів
Недосконалість нормативно-правової бази	Проблеми відсутності належного забезпечення кредитних коштів	Недовіра кредитних установ
Значні коливання ставок на міжбанківському кредитному ринку	Підвищення кредитного ризику банків	Сегментованість на ринку міжбанківських кредитів
Профіцит ліквідності банківського сектора		

* Складено автором на основі даних [2].

Наведемо більш детальну характеристику наведених в табл. 1 проблем міжбанківського кредитного ринку в Україні.

Проблемами системи ринку міжбанківського кредитування є:

1. Висока залежність від зовнішніх факторів. Ринок міжбанківського кредитування, як складова частина всієї фінансової системи, піддається впливу зовнішніх ефектів, а саме змінами політичної та економічної ситуації в країні, що веде зміни в регулюванні з боку Національного банку. Ставки за міжбанківськими кредитами змінюються, як і обсяги ресурсів, що залучаються на даному ринку. Загалом зовнішні ефекти, що призводять до погіршення роботи фінансової системи, призводять до зміни ліквідності всієї банківської системи та кожної окремої банківської установи.

2. Недосконалість нормативно-правової бази. Підвищення ефективності нормативно-правової бази, її адаптованість до умов, що постійно змінюються, необхідне для належного регулювання ринку міжбанківського кредитування, оскільки зараз він недостатньо врегульований і має в багатьох випадках саморегульовний характер, базується лише на інструкціях НБУ, правилах проведення міжбанківських операцій та взаємних угодах.

3. На даний момент ставки на міжбанківському ринку кредитування значно коливаються, що є бар'єром його ефективного розвитку та функціонування. Проте, слід зазначити, з метою вирішення цього питання, Національний банк проводить аналіз економічної ситуації у країні. Внаслідок цього аналізу приймаються рішення щодо вибору інструментів виконання грошово-кредитної політики. Так, наприклад, зниження облікової ставки безпосередньо позначається і на зниженні ставок за міжбанківськими кредитами.

4. Найгострішою проблемою є проблема профіциту ліквідності банківського сектора. З одного боку надлишок фінансових ресурсів у грошово-кредитній системі є благо, оскільки

немає дефіциту, але в такому стані вся кредитна система упускає можливості додаткових джерел доходів, що, безумовно, гальмує розвиток всього банківського сектора та стримує економічне зростання в країні.

Однак, варто доповнити, що профіцит ліквідності розподілений нерівномірно в регіонах країни через наявність регіонів, в яких самостійні банки (не холдинги та великі структури) мають обмежений доступ до системи міжбанківського кредитування. Тому це породжує проблему доступності кредитів для малих та середніх кредитних установ.

До проблем першого рівня міжбанківського кредитування варто віднести:

НБУ вважається регулятором всієї грошово-кредитної системи країни, йому законодавчо надано право встановлювати правові норми, що регулюють діяльність усієї системи, а також обов'язкові до виконання стандарти та нормативи. У цілому нині, від вивірених кроків НБУ залежить ефективність всієї банківської системи, зокрема і ринку міжбанківських кредитів, які впливають на ліквідність всього банківського сектора країни.

1. Перший рівень системи міжбанківського кредитування, який представлений операціями між НБУ та банками, має ряд специфічних особливостей та характеризується короткостроковістю наданих кредитів.

2. Також існує проблема відсутності належного забезпечення таких кредитів та вивіреної регламентації подання забезпечення.

3. Сукупність перерахованих вище особливостей призводить до підвищення кредитного ризику і потребує створення особливої системи управління ризиками. Збільшення кредитного ризику є однією із проблем міжбанківського кредитування.

Серед основних проблем другого рівня ринку міжбанківського кредитування в Україні сьогодні можна виділити такі.

Зростання кількості банків з відкликаною ліцензією, погіршення фінансового становища кредитних установ, як наслідок загальне їх зниження. Ця тенденція зумовлена тим, що останніми роками НБУ проводить санацію банківського сектора, у зв'язку з чим зростає кількість банків, що втратили ліцензію на здійснення банківської діяльності.

Банківські установи, як і раніше, далекі від довіри один до одного, що є наслідком підвищення ризиків незворотності боргів. Через зростання недовіри, внаслідок чого банки починають пред'являти суворіші вимоги своїм кредитним організаціям-позичальникам при видачі міжбанківських кредитів, а також урізають ліміти кредитування, а головним критерієм ставиться надійна історія у термінах стійкості та кредитоспроможності.

Сегментованість на ринку міжбанківських кредитів. По суті сьогодні ринок міжбанківського кредитування можна поділити на три великі сегменти: перший сегмент представляють банки з державною участю, другий сегмент представляють великі вітчизняні банки та дочірні банки зарубіжних кредитних корпорацій, третій сегмент відводиться решті регіональних малих та середніх банків.

Проблема полягає у недостатньому перерозподілі фінансових ресурсів, диференціацією відсоткових ставок від надійних до менш надійних, великих до дрібних, «своїх та чужих» кредитних установ.

Варто також відмітити, що в умовах російсько-української війни 2022 року на вітчизняний банківський сектор впливає депресія економічної активності та погіршення стану державних фінансів, і як наслідок – напруга на грошово-кредитному та міжбанківському кредитному ринку.

Дані основні проблеми можуть іноді викликати збої у підтримці загальної ліквідності в грошово-кредитній системі, і викликати проблеми проведення платежів банками, зростанням процентних ставок.

Таким чином, наявність розглянутих вище проблем призводить до необхідності розгляду напрямів та перспектив розвитку міжбанківського кредитного ринку в Україні.

З метою подальшого розвитку міжбанківського кредитного ринку потрібно вжити чимало заходів задля підвищення ефективності функціонування даного ринку. Чітко налагоджена система взаємодії банків на міжбанківському кредитному ринку в Україні дозволила

б знизити ризики, і навіть могла б сприяти зниженню навантаження на НБУ. Наявність необхідної інфраструктури зможе забезпечити максимальну ефективність угод, а єдині правила і стандарти документації дозволять підвищити прозорість операцій. Крім того, така система сприятиме розвитку ринкового механізму у формуванні цінних індикаторів міжбанківського кредитного ринку.

Вказані вище напрями розвитку вітчизняного міжбанківського кредитного ринку дозволять зберігати стабільні міжбанківські відносини, звести до мінімуму кредитні ризики та загалом забезпечити сталий розвиток грошово-кредитної системи України. За умови проведення грамотної та розумної грошово-кредитної політики НБУ, роботою над підвищенням професійної діяльності банків та підвищенням технологічного рівня, а також реалізації інших заходів удосконалення ринку міжбанківських кредитів, такий ринок має шанси на перспективи стабільного розвитку в майбутньому.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити висновок, що міжбанківський кредитний ринок в Україні є перспективною та пріоритетною ланкою грошового ринку, оскільки обсяг операцій на ньому має перспективи зростання. Наявні недоліки міжбанківського кредитного ринку пояснюються тим, що він і досі розвивається та вдосконалюється. Поява нових кредитних продуктів, розробка та удосконалення цінних індикаторів призведуть до покращення якості та ефективності його діяльності. Застосування історичного досвіду нашої країни та інших держав дозволить досягти максимальної ефективності функціонування ринку в середньостроковій перспективі. В умовах війни 2022 р. ситуація на міжбанківському кредитному ринку залишається нестабільною та складною. Очікувати повноцінного відновлення функціонування даного ринку можна лише по завершенню війни.

Список використаних джерел

1. Бутрин М. О. Структурна побудова вітчизняного міжбанківського кредитного ринку URL: <http://archive.nbuv.gov.ua> (дата звернення: 20.03.2022).
2. Кузьмак О. М. Міжбанківське кредитування: особливості та роль у банківській діяльності URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua> (дата звернення: 20.03.2022).
3. Семко В.М. Роль ринку міжбанківського кредитування в забезпеченні розвитку банківської системи. *Вісник Університету банківської справи НБУ*. 2014. № 3. С. 79–82.
4. Офіційний сайт НБУ URL: <https://bank.gov.ua> (дата звернення: 28.03.2022).

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

РИНОК БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ: СУТНІСТЬ ТА СЕГМЕНТАЦІЯ

**СЛИЗЧЕНКО Д., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

Статтю присвячено дослідженню поняття «ринок банківських послуг»; обґрунтовано необхідність та визначено основні підходи до сегментування ринку; охарактеризовано його окремі сегменти.

The article is devoted to the study of the concept of «banking market»; the necessity of its segmentation is substantiated; the main approaches to market segmentation are identified; its separate segments are characterized.

Актуальність теми. Світова теорія і практика державного управління переконливо вказують на те, що найважливішою умовою розбудови сучасної конкурентоспроможної національної економіки є формування ефективної банківської системи як рушійної сили економічного розвитку та ринкових перетворень. Особливої актуальності зазначена проблема набула за останні роки, які відмітились фінансовими потрясіннями, глибокими змінами у банківській справі, численними нововведеннями в організації, формах обслуговування і методах управління банком. Йдеться про ускладнення прийомів і методів банківської діяльності, виникнення новітніх видів фінансових операцій і послуг, посилення конкуренції з боку різноманітних небанківських організацій, що займаються придбанням і розподілом коштів тощо. [1].

Сьогодні банківський ринок є однією з важливих, динамічних і незамінних складових світової фінансової системи, відіграючи важливу посередницьку роль у задоволенні потреб реальної економіки та населення у фінансових ресурсах. Це пов'язано з тим, що банківський ринок співпрацює з різними секторами національної економіки, і, як наслідок, зростає інтерес до всіх аспектів банківської діяльності та способів її управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем функціонування ринку банківських послуг, визначення його поняття та підходів до сегментації зроблено такими вітчизняними та зарубіжними економістами як Бондаренко Л. А. [1], Дзюблюк О. В. [8], Нікітін А.В. [3], Шірінян, А. С., Шірінян Л. В. [4], Руда О. Л. [5], Ткачук В. В. [7] та інших.

Проте, незважаючи на численні публікації, багато питань залишаються невирішеними. Немає чіткого пояснення поняття ринку банківських послуг. Його сегментація також розглядається досить вузько – в основному категорії клієнтів банку та банківські продукти.

Метою статті є визначення сутності поняття «ринок банківських послуг», дослідження основних методів його сегментації та надання обґрунтування категоріальним характеристикам сегмента банківського ринку і визначення його цільового спрямування.

Об'єкт дослідження є ринок банківських послуг.

Предметом дослідження даної статті є процес дослідження сутності та сегментації ринку банківських послуг в Україні.

Ринок банківських послуг є однією з важливих складових сучасної ринкової економіки. Отже, сьогодні зростає інтерес до всіх аспектів діяльності банків і способів управління ними. Основними посередниками в перерозподілі капіталу для забезпечення безперервності процесу відтворення економіки поступово стали банки. Умови посилення конкуренції та комерціалізації діяльності вимагають реструктуризації структур, розробки гнучких ринкових стратегій, сегментації ринку банківських послуг, розробки нових сегментів, послуг та сервісних підходів.

Процес формування ринкових відносин в економіці України поступово засвідчив значне зростання попиту на послуги кредитних установ з боку комерційних і фізичних осіб. Сучасний характер підприємницької організації визначає не лише потреби підприємців у традиційних кредитно-розрахункових банківських послугах, а й у більш широкому спектрі різноманітних послуг недержавних банків, спроможних забезпечити конкурентоспроможні умови, дня прибуткової діяльності своїх клієнтів. Для самих банківських фінансових установ необхідність розширення сфери діяльності об'єктивно розглядається з умов конкуренції на внутрішньому ринку. Крім того, в умовах економічної кризи, нестабільності виробництва, інфляції тощо традиційний кредитний бізнес банків не може забезпечити їм належного рівня прибутковості, що поглиблює тенденцію узагальнення банків та формує цілісний ринок банківських послуг; ринкові відносини в конкретних сферах; забезпечує попит і пропозицію банківських послуг для задоволення потреб клієнтів.

Тож дослідження поняття «ринок банківських послуг» потрібно розпочати із самого його визначення.

Втім, як показали дослідження, проведені в ході написання даної статті, в економічній літературі відсутнє стале визначення поняття ринку банківських послуг. Крім того, як

тотожні поняття розглядають дефініції «ринок банківських послуг» та «банківський ринок» [1]. Погляди різних авторів на поняття представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Дефініції ринку банківських послуг

Автор	Поняття «ринок банківських послуг»	Суб'єктивна оцінка визначення
Лютий І.О. і Нікітін А.В. [3]	Ринок банківських послуг – це сукупність існуючих і потенційних клієнтів банк.	Дане визначення не розкриває сутності поняття, оскільки ринок не може складатися лише з клієнтів
Ткачук В.В.[5]	Ринок банківських послуг – це «специфічна сфера економічних відносин, функцією яких є балансування попиту і пропозиції на банківські продукти»	Визначення є достатньо вузьким
Дзюблюк О.В. [2]	Ринок банківських послуг – це особливе соціально-економічне середовище, система економічних відносин з продукування та обміну специфічного товару – банківської послуги	Дане визначення не розкриває сутності поняття, оскільки не враховано статус клієнтів.
Головач В.А. [1]	Ринок банківських послуг – це сукупність економічних відносин, що забезпечують реалізацію попиту на різні послуги з боку клієнтів, їх пропозицію банківськими установами та формування ціни	Найбільш вдале визначення ринку банківських послуг.
Особисте визначення	Ринок банківських послуг – це специфічна сфера економічних відносин, функція якої полягає у збалансуванні попиту та пропозиції банківських продуктів	Це визначення, на нашу думку, є найбільш повним та таким, що розкриває суть поняття ринку банківських послуг.

Функціонування ринку банківських послуг має свої особливості, серед яких:

- державний нагляд і ринковий нагляд тісно інтегровані для підтримки стабільності;
- регулювання ринкових відносин міжнародним і внутрішнім правом;
- прозорість кон'юнктури ринку та інформації про їх учасників;
- необмежена кількість учасників ринку;
- широкі та різноманітні банківські продукти [2].

Сегментація ринку – маркетинговий метод, при якому банки за результатами попередніх досліджень поділяють ринок банківських продуктів і послуг на сегменти клієнтів за певними стандартами. Стратегії сегментації ринку дозволяють банкам гарантувати, що ресурси зосереджені в областях з найбільшими перевагами або принаймні найменшими недоліками. При визначенні сегмента ринку та виборі цільового сегмента слід враховувати розмір ринку та тенденції його розвитку.

Сегментування дає можливість:

- достатньо точно визначити цільовий ринок і його потреби;
- визначити переваги і недоліки банку в конкурентній боротьбі за нові ринки;
- створює необхідну базу для розробки довгострокової стратегії банку [1].

Вибір підходу до проведення сегментації ґрунтується на таких критеріях:

- важливість сегменту для банку;
- кількісні показники сегменту (ємність певного сегменту ринку, темпи розвитку відповідної галузі);
- доступність інформації про сегмент для банку;
- прибутковість діяльності клієнтів, які складають сегмент;
- захищеність сегменту від конкуренції (стійкі ринкові позиції, сформований позитивний імідж);

– прогнозована ефективність роботи в певному сегменті [3].

Нікітін А.В., з точки зору продуктової структури, визначає, що ринок банківських послуг являє собою сукупність пропонованих для продажу банківських послуг. Це обумовлює виділення у його структурі певних сегментів, що відповідають окремим групам банківських продуктів:

- ринок кредитних-депозитних послуг;
- ринок інвестиційних послуг;
- ринок розрахунково-касових послуг;
- ринок консультаційних послуг та інших[3].

Як вбачається із загальнодоступних джерел інформації, існують два основних підходи до розробки стратегії сегментування:

- виявлення на основі результатів дослідження сформованої кон'юнктури ринку традиційних банківських продуктів і послуг, фактичних і потенційних клієнтів, а також їх ставлення до нових або нетрадиційних видів продуктів і послуг;
- формулювання гіпотези стосовно критеріїв, які характеризують той або інший сегмент клієнтів, з подальшими дослідженням ринку банківських продуктів і послуг.

Виокремлення сегментів на ринку корпоративних клієнтів може бути засноване в масштабах і специфіці їх діяльності, географічному розташуванні, галузевій належності, характері діяльності (імпортер, виробник, переробне підприємство тощо), чисельності персоналу (у межах певної вилки) [4].

Кожен з перерахованих ринків, у свою чергу, складається з ринків окремих послуг, або банківських галузей.

У рамках кожного з виділених ринків збуту банківських послуг можна виділити ряд галузей: кредитування, непряме кредитування, ощадна справа, інвестиційне посередництво, розрахунково-касове обслуговування, випуск та обслуговування пластикових карт, валютне обслуговування, довірче управління, агентська обслуговування, консультаційне та інформаційне обслуговування, зберігання, охорона та транспортування цінностей, страхування, рекламна справа, нотаріальне обслуговування, розробка банківських технологій[3].

Критерії сегментації ринку банківських послуг можуть бути різними, наприклад:

- по об'єкту купівлі-продажу в рамках товарної структури ринку можна виділяти такі сегменти: ринки кредитних, депозитних, платіжних, інвестиційних, довірчих, консалтингових та касових послуг тощо;
- за географічною ознакою, залежно від території діяльності банку можна виділити: місцевий банківський ринок, обмежений межами міста, області, національний банківський ринок – в рамках однієї країни, міжнародний банківський ринок;
- по групам клієнтів формується клієнтська структура ринку, в якій можна виділити: оптовий і роздрібний ринки, ринок послуг для урядових клієнтів (державних і муніципальних установ, бюджетних організацій), ринок послуг для фінансово-кредитних посередників (страхових компаній, пайових інвестиційних фондів, банків, пенсійних фондів, кредитних кооперативів та ін.).

У свою чергу, регулятори також проводять сегментацію ринку для виявлення вартісних параметрів розвитку розподіляючи банки на групи. Комітет з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем Національного банку України визначив критерії для окремих груп банків на 2021 рік.

Відповідно до рішення Комітету від 5 лютого 2021 року № 40 передбачені такі групи [6]:

- банки з державною часткою – банки, в яких держава прямо чи опосередковано володіє часткою понад 75% статутного капіталу банку;
- банки іноземних банківських груп – банки, контрольні пакети акцій яких належать іноземним банкам або іноземним фінансово-банківським групам;
- банки з приватним капіталом – банки, в яких серед кінцевих власників істотної участі є один чи кілька приватних інвесторів, що прямо та/або опосередковано володіють не менше ніж 50% статутного капіталу банку.

Такий розподіл Національний банк використовуватиме під час здійснення аналізу діяльності банківської системи України[6].

Успішна реалізація банківських продуктів та послуг вимагає здійснення сегментації ринку, дослідження методик вибору цільового сегменту, визначення переваг та недоліків кожної з них. Значення політики сегментування ринку для запровадження нових інновацій та послуг полягає в тому, що:

- використання способу сегментації ринку банківських послуг для запровадження нових інновацій дозволяє уникнути гострої конкуренції;
- сегментування може бути ефективним способом «омолодження» для запровадження нових інновацій та послуг, що вступили у фазу зниження попиту, або надання їм нового імпульсу попиту на ринку банківських послуг;
- може дати можливість відносно невеликого банку втримувати свої позиції на ринку банківських послуг, для запровадження нових інновацій та послуг де йому доводиться конкурувати з великими банками;

Сегментування банківської діяльності окремого банку та сектору значно скорочує час на аналіз банківського ринку та певною мірою гарантує його якість перш для все його клієнтам.

Висновки. Ринок банківських послуг – це специфічна сфера економічних відносин, функція якої полягає у збалансуванні попиту та пропозиції банківських продуктів. Функціонування ринку банківських послуг має свої особливості, серед яких:

- державний нагляд і ринковий нагляд тісно інтегровані для підтримки стабільності;
- регулювання та регулювання ринкових відносин міжнародним і внутрішнім правом;
- прозорість кон'юнктури ринку та інформації про їх учасників;
- необмежена кількість учасників ринку;
- широкі та різноманітні банківські продукти.

Ринок банківських продуктів та послуг сегментується відносно банківських продуктів, клієнтів банку, перспектив подальшого розвитку, територіальної ознаки.

Регулятори також проводять сегментацію ринку для виявлення вартісних параметрів розвитку розподіляючи банки на групи. Таке сегментування скорочує час на аналіз банківського ринку та певною мірою гарантує його якість перш для все його клієнтам.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Л. А., Ринок банківських продуктів і послуг: поняття та сегментація // *Ефективна економіка* № 6, 2013 URL:<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2121>
2. Шевцова М.Ю., Солодовник Ю.О. Ринок банківських послуг: динаміка розвитку та сегментації. URL:http://www.economy.in.ua/pdf/10_2017/7.pdf
3. Нікітін А.В. Маркетинг у банку [Підручник] – К.: КНЕУ, 2006. – 432 с.
4. Шірінян, А. С., Шірінян Л. В. Конкурентоспроможність ринку банківських послуг України: фактор суперництва, тенденції та результати. *Економіка України*. 2019. № 6 (691). С. 18–38 . URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/30227>.
5. Руда О. Л. Сучасні тенденції на ринку банківських послуг в Україні та їх вплив на фінансову діяльність банківської системи. *Агросвіт*. 2019. № 9. С. 25–31. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2019/5.pdf.
6. Рішення Комітету НБУ від 5 лютого 2021 року № 40. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-zalishiv-bez-zmin-kriteriyi-rozpodilu-bankiv-na-grupi-na-2021-rik>.
7. Ткачук В.В., Ткачук О. Ринок банківських послуг: тенденції інституційної структури. Наука молода : зб. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. 2012. № 18. С. 108–113 URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/27646>.

8. Дзюблук, О.В. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегія розвитку в Україні. *Банківська справа*. 2005. № 3. С. 40–53. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/14716>.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

**ТАРАСІЮК М., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

У статті досліджується сутність стратегічного аналізу діяльності банку, його складові та роль у стратегічному управлінні банком. Визначені основні середовища, які підлягають стратегічному аналізу та мають значний вплив на досягнення стратегічних цілей банку.

The article examines the essence of strategic analysis of the bank, its components and role in the strategic management of the bank. The main environments that are subject to strategic analysis and have a significant impact on achieving the strategic goals of the bank are identified.

Актуальність теми. Сучасні реалії та турбулентність бізнес-середовища у банківській сфері зумовили зростання зацікавленості топ-менеджменту до розробки та удосконалення стратегій банку, оскільки без виявлення перспектив та прогнозування майбутніх тенденцій розвитку ринку не можлива і розробка стратегічних заходів щодо розвитку фінансових установ.

Відповідно виникає потреба у стратегічному аналізі діяльності банку, який дозволяє врахувати усі фактори мікро- та макросередовища та їх вплив на діяльність банку в цілому. Варто зазначити, що стратегічний аналіз діяльності займає провідне місце у плануванні діяльності банку та прийнятті ключових управлінських рішень.

Особливості стратегічного аналізу були висвітлені у працях багатьох науковців, зокрема: Гуменюк О.Г. [1], Демиденко С.Л. [2], Довгань Л.Є. [3], Завідної Л.Д. [4], Райковської І.Т. [5], Харченко Т.О. [7], Чепелюк Г.М. [8], Шурпенкової Р. К. [9], Яшкіної Н.В. [10] та інших. Проте, в умовах ринкової трансформації дослідження факторів впливу на внутрішнє та зовнішнє середовища банку, та вибір відповідної стратегії банку потребує більш глибокого вивчення, та обумовлює актуальність дослідження.

Метою статті є дослідження теоретичних засад стратегічного аналізу діяльності банку.

Об'єктом дослідження є стратегічний аналіз діяльності банку.

Предметом дослідження є теоретичні положення стратегічного аналізу діяльності банку.

На сучасному етапі розвитку ринкових відносин поняття «стратегічний менеджмент» асоціюється з управлінням діяльністю організації, зокрема банку, яке базується на основі наукової методології передбачення, використання нових форм бізнесу та адаптації цього бізнесу до змінних умов макро- та мікросередовища [3]. Слід зазначити, що одну з головних ролей у цьому відіграє стратегічний аналіз, метою якого є визначення ключових елементів зовнішнього та внутрішнього середовища, які безпосередньо впливають на здатність банку досягати поставлених стратегічних цілей [10].

Варто відмітити, що на сьогодні відсутній єдиний підхід щодо визначення сутності поняття «стратегічний аналіз». Більшість науковців вважають, що стратегічний аналіз є самостійним напрямом дослідження в стратегічному управлінні, є окремою системою, так як його елементи є присутніми на кожному із етапів стратегічного управління [5, ст. 73–79]. В таблиці 1 нами наведені наукові погляди вчених щодо трактування поняття «стратегічний аналіз».

Таблиця 1

Наукові підходи щодо тлумачення поняття «стратегічний аналіз»*

Автор	Тлумачення
Т. Г. Бурденюк [5, ст. 73–74]	Стратегічний аналіз – це система комплексного дослідження економічних явищ і процесів у їх взаємозв’язку та взаємозалежності із факторами внутрішнього та зовнішнього середовища, що впливають на діяльність господарюючого суб’єкта, зокрема банку, в минулому, теперішньому та майбутньому періодах, котра забезпечує формування ефективної стратегічної поведінки для досягнення намічених цілей.
П. Р. Пуцентейло [5, ст. 73–74]	Стратегічний аналіз – це процес дослідження виробничо-господарської діяльності підприємства, зокрема і банку, і умов її здійснення в довгостроковій перспективі, засіб перетворення даних, отриманих в результаті аналізу середовища, в базу даних для прийняття стратегічних рішень. Стратегічний аналіз покликаний перетворити всю наявну економічну інформацію та інформацію неекономічного характеру в прийнятну для прийняття стратегічного рішення.
Т. В. Головка, С.В. Сагова [5, ст. 73–74]	Стратегічний аналіз – це процес визначення критично важливих ключових понять зовнішнього та внутрішнього середовищ, які можуть вплинути на здатність банку досягати своїх цілей як у коротко- так і довгостроковій перспективі.
А. А. Томпсон, А. Дж. Стрікланд [4]	Стратегічний аналіз – це аналіз макро- та мікросередовища банку, що приводить до правильного стратегічного вибору, надаючи обґрунтовані альтернативи і ключові критерії вибору.
М. М. Олексіїв [4]	Стратегічний аналіз – це засіб перетворення бази даних, отриманої внаслідок аналізу середовища в стратегічний план організації. Стратегічний аналіз може бути розділений на два етапи: 1) порівняння намічених банком орієнтирів і реальних можливостей пропонованих середовищем, аналіз розриву між ними; 2) аналіз можливих варіантів майбутнього банку, визначення стратегічних альтернатив

*Розроблено автором на основі джерел [4, 5].

Таким чином, можна констатувати, що стратегічний аналіз діяльності банку – це процес визначення критично важливих факторів та чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть впливати на здатність банку досягати поставлених цілей, а також оцінка їх впливу, визначення загроз та можливостей, які впливають безпосередньо на діяльність банку або можуть вплинути у майбутньому.

Зміст стратегічного аналізу як практичної діяльності можна визначити за допомогою сукупності інструментів, які застосовуються для розробки та коригування стратегії. Стратегічні дослідження, які здійснюються при цьому, в свою чергу дозволяють:

- визначити ринкову позицію банку;
- виявити потреби споживачів для забезпечення функціонування банку в довгостроковій перспективі;
- визначити цілі розвитку та підтримки життєздатності та розвитку банку;

- налагодити ефективні зв'язки з партнерами, споживачами, громадськістю для формування позитивного іміджу;
- створити та поповнити власні бази даних і знань, які забезпечують обґрунтування стратегічних рішень, що приймаються [6, ст. 84–92].

Варто зауважити, що саме банк як комплексна управлінська система є основним об'єктом стратегічного аналізу. Стратегічний аналіз діяльності банку сприяє створенню системи основних індикаторів довгострокового розвитку банку, які дозволяють розробити фінансову, економічну, збутову, виробничу та соціальну стратегію будь-якого банку. Прискорення темпів зростання капіталу, підвищення рентабельності, оптимізація та мінімізація ризиків є основними стратегічними цілями банку та банківських установ [8].

Далі нами були визначені основні складові стратегічного аналізу діяльності банку, що передбачає наступні елементи:

- ідентифікація стратегічного потенціалу банку;
- оцінювання привабливості ринку;
- оцінювання стратегічної позиції банку;
- аналіз місії і цілей банку;
- аналіз внутрішнього середовища банку;
- аналіз зовнішнього середовища банку [4].

Охарактеризуємо кожен з цих складових:

1. Ідентифікація стратегічного потенціалу дозволяє визначити потенційні можливості банку у ринковому оточенні та здійснюється за допомогою методу порівнянь та дискрептивного аналізу.
2. Оцінювання привабливості ринку дозволяє обрати найбільш прибутковий сегмент для функціонування. Здійснюється за допомогою методів концепції стратегічних зон господарювання, екстраполяції, експертних оцінок, моделювання.
3. Оцінювання стратегічної позиції дає можливість оцінити позиції банку на ринку та визначити загрози та можливості, які можуть вплинути на діяльність банку. Статистичний аналіз та матриця McKinsey – основні методи, які використовують сучасні банки при оцінюванні своєї стратегічної позиції.
4. Аналіз місії та цілей банку передбачає визначення бачення, місії та стратегічних цілей банку, які виступають передумовами реалізації загальної стратегії його розвитку як цілісної системи. При цьому сучасні банки використовують такі технології та методи як «дерево цілей», модель Менделоу «зацікавлена особа» тощо [7].
5. Аналіз внутрішнього середовища передбачає використання методу життєвого циклу послуги чи банку в цілому, графіка Портера «рентабельність/частка ринку», кривої досвіду, та дозволяє визначити критично важливі чинники внутрішнього середовища, які впливають на діяльність банку. Варто відмітити, що внутрішнє середовище є частиною загального середовища, яка знаходиться в межах банку і має прямий вплив на його діяльність. Аналіз внутрішнього середовища банку включає виявлення стратегічної ситуації в межах організації, яка характеризує поточний стан діяльності і використання наявних ресурсів. Даний аналіз дозволяє виявити слабкі та сильні сторони у діяльності банку, що передбачає використання SWOT-аналізу. Доцільним є дослідження п'яти напрямків діяльності: маркетинг, фінанси, персонал, організаційна структура банку, послуги, які надаються банком [2].
6. Аналіз зовнішнього середовища здійснюється за допомогою концепції Портера «5 конкурентних сил», PEST – аналізу тощо, і дає можливість оцінити вплив чинників зовнішнього середовища на діяльність банку [4].

Слід зауважити, що при стратегічному аналізі діяльності банку особливу роль відіграє саме аналіз середовища банку, внутрішнього, зовнішнього (яке в свою чергу можна розділити на мікро- та макросередовище), а також проміжного.

Аналіз середовища банку є процесом, який дозволяє визначити критично важливі фактори та чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть мати вплив на

прийняття управлінських рішень та досягнення цілей банку. Позаяк, аналіз середовища банку здійснює ряд функцій в його діяльності:

- допомагає визначити критично важливі елементи зовнішнього і внутрішнього середовища, які впливають на економічний стан організації та майбутні результати;
- дозволяє забезпечити банк інформацією, необхідною для досягнення стратегічних цілей [2].

На думку О.С. Віханського «аналіз середовища можна вважати початковим процесом стратегічного управління, оскільки він забезпечує як базу для визначення місії і цілей підприємства, так і для розробки стратегії поведінки, що дозволить підприємству здійснити свою місію і досягти своїх цілей» [2].

З метою реалізації генеральної стратегії банку та її цілей, топ-менеджмент повинен здійснювати поглиблений аналіз як внутрішнього середовища, так і зовнішнього середовища, і відповідно визначати конкурентну позицію банку на ринку. При цьому, варто зауважити, що аналіз внутрішнього середовища проводиться з метою фіксації сильних та слабких сторін банку, а аналіз зовнішнього середовища визначає загрози та можливості, які керівництво банку повинно врахувати при прийнятті управлінських рішень, визначенні стратегічних цілей та при їх досягненні [2]. Слід відмітити, що зовнішнє середовище банку забезпечує банк потрібними ресурсами, які необхідні для підтримки внутрішнього потенціалу на високому рівні. Тобто, стратегічний аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища банку спрямований, насамперед на вивчення двох груп факторів впливу: інфраструктури та особливостей сегменту ринку, у якому функціонує банк, його положення на ринку та визначення сильних та слабких сторін установи.

Аналіз проміжного середовища банку спрямований на дослідження становища елементів зовнішнього середовища, з якими банк безпосередньо взаємодіє в процесі своєї діяльності. Даний аналіз передбачає оцінку стану і тенденцій розвитку ринку, визначення конкурентних позицій банку на різних сегментах ринку. До проміжного середовища відносять: споживачів банківських послуг, конкурентів, партнерів, ринок робочої сили тощо [2].

Таким чином, досліджуючи наукові погляди вчених щодо трактування поняття «стратегічний аналіз» можна дійти висновку, що стратегічний аналіз є однією із важливих складових системи управління банком. Стратегічний аналіз діяльності банку є комплексним аналізом зовнішнього та внутрішнього середовища, який дозволяє створити інформаційну базу для прийняття управлінських рішень щодо реалізації стратегічних цілей банку, дає можливість реагувати на зміни в ринковому середовищі та вносити відповідні корективи до його стратегії. Стратегічний аналіз дозволяє визначити потенціал банку, ідентифікувати можливі ризики та загрози, оцінити вплив чинників мікро- та макросередовища на функціонування банку, а також здійснювати аналіз кон'юнктури ринку. Результати стратегічного аналізу діяльності банку дають змогу керівництву банку визначати пріоритетні напрями свого розвитку та приймати стратегічні рішення щодо зміцнення конкурентної позиції банку на ринку.

Список використаних джерел

1. Гуменюк О.Г. Використання SWOT- аналізу як основного інструменту стратегічного управління / О. Г. Гуменюк // Електронне наукове видання «Глобальні та національні проблеми економіки» – 2017 – Випуск 17 – ст. 281–285 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/61.pdf>
2. Демиденко С. Л. Особливості стратегічного аналізу середовища / С. Л. Демиденко // Ефективна економіка – 2015 – № 9 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_9_21
3. Довгань Л.Є. Стратегічне управління / Л.Є. Довгань // навч. посіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://dut.edu.ua/uploads/l_1233_45082245.pdf

4. Завідна Л.Д. Стратегічний аналіз та його роль в системі управління підприємством / Л. Д. Завідна // Науково- виробничий журнал «Бізнес- навігатор»/ Випуск 3 (42) 2017 – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://business-navigator.ks.ua/journals/2017/42_2017/13.pdf

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
ЕРКЕС О. Є.

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

**ТИСЯЧНА В., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

У статті здійснено дослідження сутності електронних грошей та порівняння характеристик сучасних форм грошей. Досліджено динаміку використання електронних грошей, основні проблеми та перспективи їх використання в Україні.

The article examines the essence of electronic money and compares the characteristics of modern forms of money. The development of electronic money, the main problems and prospects for their use in Ukraine.

Актуальність теми. В даний час надзвичайно швидке зростання торгового і платіжного оборотів розвинених країн, і країн, що розвиваються потребує мінімізації витрат грошового обігу та підвищенні ефективності роботи платіжних систем. Все більше простежується зростаюча зацікавленість до використання сучасних платіжних інструментів з метою розрахунків, як в класичній економіці, так і в Інтернеті. Найперспективнішим платіжним інструментом, що виник у сучасному світі, вважаються електронні гроші.

Поява електронних грошей безпосередньо пов'язана з цифровізацією економіки та інформаційного суспільства. Електронні гроші вважаються одним з найбільш значних нововведень на стику технологій і економіки, що активно розвиваються. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що електронні гроші ще недостатньо досліджені як феномен. Впровадження їх в широкий оборот повинно бути обґрунтовано теоретично і направлено по найбільш вигідному для людей напрямку..

Окремі аспекти проблематики використання електронних грошей висвітлюються в працях Архірейської Н. В., Кучкової О. В., Батракової Т.І., Ахмедзянова А.Є., Дяковського Д.А., Мокієнко Т.В., Ярош В. І., Романовської Ю. А. та інших українських учених. Феномену електронних грошей присвячено роботи закордонних науковців, зокрема М. Вудфорда, Р. Девідсона, М. Кінга, С. Кляйна, Б. Коена, М. Крюгера, Л. Уайта, Б.Фрідмена. Проте серед науковців немає однастайності щодо сутності електронних грошей, що зумовлює необхідність подальшого дослідження цієї категорії, враховуючи як її економічну природу, так і правовий аспект.

Метою статті є дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування та розвитку електронних грошей.

Об'єктом дослідження є процес використання електронних грошей в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти електронних грошей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення сутності поняття «електронні гроші» постійно еволюціонує. Розглянемо деякі з них в табл. 1.

Таблиця 1

Основні підходи до визначення сутності електронних грошей в науковій літературі

Автор/джерело	Визначення сутності поняття «електронні гроші»
Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»	«...одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовими зобов'язаннями емітента» [6]
Директива 2000/46/ЄС	«...електронний заміник монет і банкнот, який зберігається на електронному пристрої, наприклад, на чіп-картці або у пам'яті комп'ютера, і який здебільшого призначений для здійснення електронних банківських платежів обмеженими сумами» [11]
Архирейська Н. В., Кучкова О. В.	«...умовна назва грошових засобів, коштів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг, для безготівкових платежів і розрахунків через СЕП (системи електронних платежів)» [1]
Дяковський Д.А.	«...цифрова готівка в електронній формі, яка використовується в мережових розрахунках та являє собою електронні купюри у вигляді сукупності двоїчних кодів, існуючих в тому чи іншому носії» [4]
Мокієнко Т.В.	«...умовна назва грошових засобів, які використовуються їх власниками в електронній системі банківських послуг. Фактично, це кредитні гроші, що обертаються не за допомогою паперових носіїв, а через запровадження до сфери розрахунків комп'ютерної техніки і сучасних систем зв'язку» [7]
Монаєнко А. О.	«...електронне збереження грошової вартості за допомогою технічного пристрою, який використовується для здійснення платежів на користь емітента та інших суб'єктів, не вимагає обов'язкового використання банківських рахунків для таких платежів, діє як передоплатний інструмент для пред'явника» [8]
Пожидаєва М. А.	«...унікальний економічний і правовий феномен. За економічною сутністю вони є своєрідною третьою формою грошей, оскільки значно відрізняються як від готівкових, так і безготівкових коштів» [9]
Ярош В. І., Романовська Ю. А.	«...це різновид депозитних грошей, які існують у пам'яті комп'ютерів і здійснюють свій рух автоматично з допомогою комп'ютерних систем за безпосередніми розпорядженнями власників поточних рахунків» [10]

Джерело: систематизовано автором.

Отже, провівши аналіз визначень сутності електронних грошей, можна визначити, що це засіб платежу, емітований в національній, іноземній або криптовалюті, що зберігається у вигляді запису на електронному носії. У той же час електронні гроші – це зобов'язання емітента, яке повинне бути виконано в традиційних грошах.

До основних переваг електронних грошей можна віднести [10, с. 793]: висока портативність (електронні гроші не пов'язані з фізичними якостями, такими як вага, розмір); низька вартість емісії електронних грошей (виробництво електронних грошей практично нічого не коштує, немає необхідності вилучати з обігу старі гроші і друкувати нові); відсутність необхідності у фізичному перерахунку грошей (ця функція переноситься на носій вартості або платіжний інструмент); проста організація безпеки (порівняно з необхідністю охорони готівки, наприклад при інкасуванні засобів); час платіжних операцій з точністю до секунд може фіксуватися електронними системами, що істотно спрощує ідентифікацію та локалізацію будь-яких спірних подій, в тому числі дозволяє точно визначити і час сумнівних угод; відсутність необхідності перераховувати і інкасувати електронні гроші, а також організувати для них спеціальні сховища, які в разі традиційних готівкових коштів можуть дуже дорого коштувати; висока довготривалість (збереження) електронних грошей – вони не втрачають своїх кількісних і якісних властивостей з плином часу.

У той же час електронні гроші мають і низку недоліків. Головним з них, на нашу думку, є відсутність регулятора і невирішеність правових питань в області операцій з

електронними грошима. Як і у випадку реальних грошей, також можливі розкрадання електронних грошей за допомогою певних інноваційних методів, а також використовуючи наявні вразливості в технологіях захисту [10, с.794].

Окремі вчені стверджують, що перехід людства на стадію інформаційної економіки тягне за собою еволюцію грошової системи. На зміну традиційним готівковим і безготівковим грошам приходять електронні готівкові і електронні безготівкові гроші. За своєю суттю це універсальні гроші, що однаково ефективно функціонують як в реальній, так і у віртуальній економіці. Від темпів їх впровадження багато в чому буде залежати прогрес самої інформаційної економіки [3].

Аналіз використання електронних грошей в Україні за період 2017–2021 (1 півріччя) рр. представлено на рис. 2.

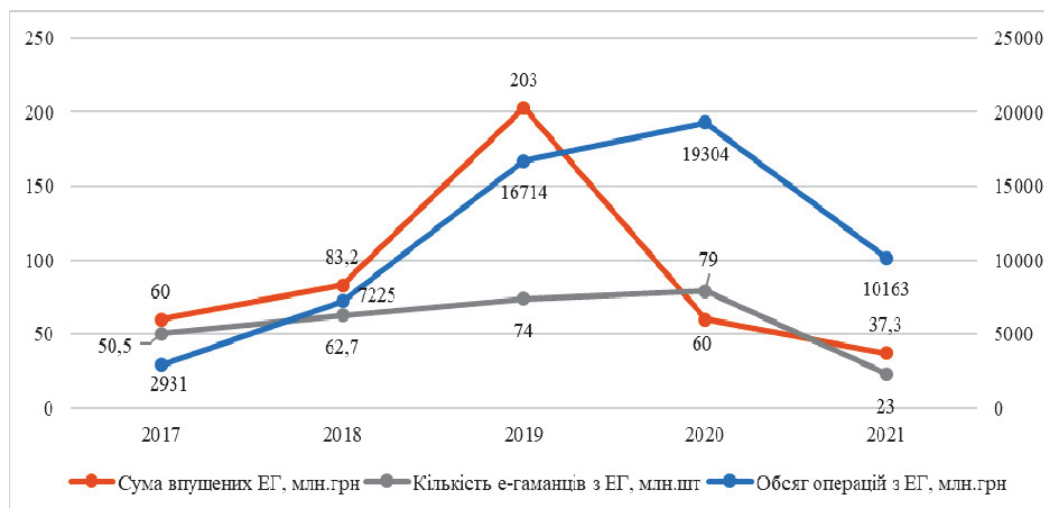

Рис. 2. Використання електронних грошей в Україні, за період 2017-2021 рр. [5]

За даними Національного банку України, кількість «електронних гаманців» «зменшилася у 2021 році на 56 млн шт. (на 70,9%) – до 23 млн. шт. А обсяг операцій з електронними грошима – на 9141 млн грн (на 47,4 %), до 10463 млн грн. Є також зменшення обсягу випущених електронних грошей, однак річ у тім, що у другому півріччі 2021 року ринок залишили кілька великих учасників» [5]. Загалом 2020-2021 рр. були знаковими для ринку електронних грошей України. «Національний банк України осучаснив регулювання та гармонізував його із законодавством України та ЄС в сфері здійснення фінансового моніторингу. Вдалося зробити використання електронних грошей прозорішим, а користувачів електронних грошей – поінформованими та захищеними. Тепер кожен користувач буде ідентифікований та верифікований банком так само, як і під час звичайного відкриття рахунку. А перекази з використанням електронних грошей мають супроводжуватися інформацією про платника та отримувача» [5].

Сьогодні українці активно переходять на електронні гроші. Так, 1 півріччя 2021 року сума розрахунків з допомогою електронних грошей становила 6364 млн. грн, серед яких понад половину операцій здійснили в продуктивних супермаркетах, магазинах одягу та взуття (див.рис.3) [5]. Українські банки в 2020 році здійснювали випуск та операції з електронними грошима Mastercard, Visa, Простір, GlobalMoney, MAXI, Alfa-Money, Electrum. Храй [5].

Отже, за останні кілька років розвиток електронних грошей вийшов на новий рівень – вони, поряд з платіжними картами і готівкою, широко використовуються як альтернативний канал розрахунків між споживачем і сервіс-провайдерами.

Здійснити прогнозування розвитку електронних грошей в нашій державі досить складно, оскільки їх емісія на карткових носіях, за сучасних умов відсутності належного законодавчого регулювання, регулюється лише тими нормами, що стосуються емісії

платіжних карток, та здійснюється в Україні лише банками, а системи розрахунків електронними грошима програмного типу та небанківські емітенти таких грошей функціонують в умовах правової невизначеності.

Вони на власний ризик впроваджують сучасні схеми електронних розрахунків, на свій розсуд здійснюють захист користувачів та управляють всіма фінансовими і нефінансовими ризиками.

SWOT-аналіз ринку електронних грошей України наведено в табл. 2.

Таблиця 2

SWOT–аналіз ринку електронних грошей України

S (сильні сторони, переваги)	W (слабкі сторони, недоліки)
1) висока адаптованість до середовища; 2) низька вартість емісії електронних грошей – не треба карбувати монети і друкувати банкноти, використовувати метали, папір, фарби і т. д.; 3) не потрібно фізично перераховувати гроші, ця функція переноситься на інструмент зберігання або платіжний інструмент; 4) простіше, ніж у випадку з готівкою, організувати фізичну охорону електронних грошей; 5) момент платежу фіксується електронними системами, вплив людського фактора знижується 6) висока швидкість здійснення операцій 7) децентралізація функціонування	1) низька обізнаність і важкість для розуміння потенційними споживачами; 2) відсутня юридичних законних платіжних засобів; 3) висока волатильність 4) як і в разі готівки, при фізичному знищенні носія електронних грошей, відновити грошову вартість власнику неможливо; 5) засоби криптографічного захисту, якими захищаються системи електронних грошей, ще не мають тривалої історії успішної експлуатації; 6) неможливість прямої передачі частини грошей від одного платника іншому
О (можливості розвитку)	Т (загрози для функціонування)
1) швидкість і зручність в експлуатації; 2) при платежі через фіскалізований пристрій торгівлю неможливо укрити кошти від оподаткування; 3) більша безпека; 4) менші транзакційні збори; 5) нові можливості для бізнесу з перенесенням економічної активності в Інтернет; 6) високий інноваційний потенціал 7) забезпечення фінансової ексклюзивності; 8) створення конкуренції традиційному банківському бізнесу	1) можливість здійснювати фінансові шахрайства; 2) електронні платіжні системи можуть використовуватися для відмивання грошей; 3) відсутність або недостатність захисту прав споживачів; 3) теоретично можливі розкрадання електронних грошей, за допомогою інноваційних методів, використовуючи недостатню зрілість технологій захисту

Джерело: складено автором на основі джерел [2, 10].

Виділимо ряд загальних рекомендацій і заходів для розвитку ринку електронних грошей в Україні [2]:

- на сьогоднішній момент не можна допускати повного переходу на електронні гроші замість існуючих форм грошей, тому що це пов'язано не тільки з ризиками з боку держави, а й об'єктивними ризиками, що виходять від середовища звернення (електронні мережі) і електронних пристроїв, які містять і обробляють операції з електронними грошима;
- необхідно на законодавчому рівні чітко і повно визначити перелік можливих операцій з електронними грошима і склад учасників систем електронних грошей;
- потрібно створити новий, сучасний порядок емісії, обігу та погашення електронних грошей і закріпити його законодавчо;

- слід позначити перед емітентами вимоги до резервів, початкового капіталу та інше;
- державі необхідно сприяти розвитку інфраструктури електронних платіжних систем;
- потрібно підвищити існуючі вимоги до якості управління ризиками в кредитних організаціях, які використовують операції з електронними грошима;
- необхідно збільшувати популярність електронних грошей серед населення, продавців і державних органів, адже це дозволить спростити і прискорити багато процесів;
- важливо розробити єдині стандарти електронних грошей, а також правила їх конвертації.

Дотримання цих рекомендацій і реалізація запропонованих заходів дозволять створити сприятливі умови для розвитку і використання електронних грошей в Україні, отримуючи від електронних грошей максимальну віддачу на сучасному етапі і мінімізуючи при цьому всі ризики.

Висновки. Вітчизняний ринок електронних грошей знаходиться на стадії становлення й потребує прийняття заходів з його активізації регулюючими органами (НБУ) для узгодження механізмів його функціонування з міжнародною практикою та впровадження банками сучасних технологій у платіжній сфері. Слід докласти зусиль для забезпечення надійності функціонування платіжних систем, підвищити безпечність отримання, використання та зберігання електронних грошей, оскільки в еру цифрових технологій існує безліч прийомів, засобів та додатків, завдяки яким можна отримати доступ до особистих даних, навіть якщо на перший погляд використання е-готівки безпечніше за використання звичайних грошей

Список використаних джерел

1. Архірейська Н. В., Кучкова О. В. Сучасні тренди платіжного ринку України – безготівкові розрахунки та електронні гаманці. *Ефективна економіка*. 2021. № 6. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8969>
2. Батракова Т.І., Ахмедзянова А.Є. Електронні гроші: проблеми та перспектив. *Економічні студії*. 2018. № 2 (20). С. 9–11.
3. Борисюк О. В., Дацюк-Томчук М. Б., Ліповська-Маковецька Н. Імперативи розвитку фінансового ринку в умовах цифровізації. *Економічний часопис СХУ імені Лесі Українки*. Том 2 № 22, 2020. С. 168–176.
4. Дяковський Д.А. Основи функціонування електронних грошей в Україні / Д.А. Дяковський URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2231/Diakovskyi_Osnovy_funktsionuvannia_elektronnykh.pdf
5. Електронні гроші. Безготівкові розрахунки. Платіжні системи та розрахунки. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=125412
6. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» № 2346–14 від 16 трав. 2001 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14/page2>.
7. Мокієнко Т.В. Електронні гроші: сутність, класифікація та облікове відображення. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2019/37.pdf
8. Монаєнко А. О. Фінансово-правові проблеми інституційного розвитку платіжних систем в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1. С. 143–145.
9. Пожидаєва М. А. Еволюція використання електронних платіжних інструментів: фінансово-правовий аспект. *Правові горизонти*. 2020. № 20 (33). С. 82–87.
10. Ярош В. І., Романовська Ю. А. Електронні гроші: переваги та недоліки. *Молодий вчений*. 2017. №5. С. 793-795.
11. Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32000L0046>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ: ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ

ТКАЧЕНКО В., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

Статтю присвячено дослідженню інтерпретації різних наукових поглядів на поняття «фінансова стабільність», чинників впливу на рівень фінансової стабільності банківської системи. Розглянуто основні підходи до визначення економічної сутності фінансової стабільності банківської системи, обґрунтовано її ключові ознаки: заходи із забезпечення фінансової стійкості та ефективності банківської системи; наявність механізму та інструментарію впливу центрального банку на характер і величину ризиків у банківській сфері. Досліджено заходи НБУ щодо підтримки фінансової стабільності банківської системи України, а також виокремлено проблемні зони у її забезпеченні в сучасних умовах.

The article is devoted to the study of the interpretation of different scientific views on the concept of «financial stability», the factors influencing the level of financial stability of the banking system. The main approaches to determining the economic essence of the financial stability of the banking system are considered, its key features are substantiated: measures to ensure the financial stability and efficiency of the banking system; availability of a mechanism and tools for the central bank to influence the nature and magnitude of risks in the banking sector. The measures of the NBU to support the financial stability of the banking system of Ukraine have been studied, as well as problem areas in its provision in modern conditions have been identified.

Актуальність теми. Фінансова стабільність суспільства в цілому та банківської системи, зокрема відіграє ключову роль у розвитку економіки країни. Від фінансової стабільності банківської системи залежить ділова активність суб'єктів господарювання та життєздатність домогосподарств. Її порушення призводить до появи ланцюгових негативних трендів у економічному розвитку держави та учасників фінансових ринків, а також суттєвого зниження рівня добробуту населення. У свою чергу, це спонукає до виникнення глибоких фінансових дисбалансів та розгортання кризових явищ.

Забезпечення фінансової стійкості банків є основою стабільної банківської системи, запорукою успіху економічних перетворень і макроекономічного розвитку. Від рівня розвитку банківської системи, її ресурсного потенціалу, надійності та високого рівня платоспроможності банків залежить забезпеченість фінансовими ресурсами всіх галузей економіки. З огляду зазначеного, проблематика фінансової стабільності банківської набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань стабільності фінансової системи загалом та банківської системи зокрема присвячено досить велика кількість праць вчених та практиків. Теоретичні аспекти щодо розкриття змісту фінансової стабільності банківської системи та окремих банків розглядалися в роботах українських науковців, таких як С.В. Науменко [10], К.А. Корженко [8], В.О. Лесик [9], М.М. Єрмошенко [7], Н.Ю. Гладинець [5], Б. Пшик [16], О.І. Барановський [2], Ж.М. Довгань [6] та ін.

Метою статті є розкриття теоретичних засад фінансової стабільності банківської системи України.

Об'єктом дослідження є банківська система.

Предметом дослідження є процес діагностики природи фінансової стабільності банківської системи.

Виклад основного матеріалу. Результати проведеного теоретичного дослідження дозволили виявити різнополярність поглядів науковців щодо розуміння дефініції «фінансова стабільність». Часто в економічній літературі поняття «стабільність» тотожне до понять «стійкість», «надійність», «рівновага» тощо. Наприклад, О. І. Барановський, трактує поняття фінансової стабільності банківської системи як здатність протистояти зовнішнім та внутрішнім впливам, зберігаючи стійку рівновагу і надійність протягом часу. Автор стверджує, що стабільність має дві важливі характеристики: стійку рівновагу (збалансований стан, за якого відсутня тенденція до зміни) і надійність. Таким чином, стійку рівновагу банківської системи можна визначити як здатність системи виконувати властиві їй функції та операції, за умови дотримання цілісності й фінансової стійкості її елементів, що дає змогу системі після впливу зовнішніх та внутрішніх сил повертатися до стану рівноваги. Поняття «стійкість» є більш вузьким, оскільки на конкретний момент часу (тобто в статистиці), чи порівняльній аналізі в статистиці означає здатність системи виконувати властиві їй функції і відповідати основним нормативним показникам [1].

Науковець М. М. Єрмошенко розуміє фінансову безпеку банківської системи як захищеність фінансових інтересів банківської системи на усіх рівнях фінансових відносин; її забезпеченість фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення її потреб і виконання нею відповідних зобов'язань [7].

І. М. Васькович вважає, що фінансова безпека банківської системи – це такий її стан, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і власне економічне зростання [3].

В. І. Грушко дотримується думки, що фінансова безпека банківської системи передбачає створення таких умов її функціонування, за яких, по-перше, фактично відсутня можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами банківської системи [1].

Таким чином, об'єднуючи вказані підходи, Ж. М. Довгань, розуміє узагальнену фінансову стабільність банківської системи як певний ступінь захищеності фінансових інтересів банківської системи на усіх рівнях фінансових відносин, що базується на відповідному рівні фінансової безпеки, стійкості та незалежності в умовах впливу екзогенних і ендогенних дестабілізуючих факторів, що можуть становити загрозу порушенню ефективності фінансової діяльності системи [6].

З огляду на те, що на фінансову стійкість банку можуть впливати чинники зовнішнього та внутрішнього середовища, необхідно провести їх систематизацію і класифікацію. У науковій літературі чинники фінансової стійкості банку поділяються на дві групи: екзогенні та ендогенні.

Екзогенні поділяються на [4]:

- економічні;
- глобалізаційні;
- фінансові;
- політичні;
- соціальні.

Ендогенні поділяються на [4]:

- фінансово-економічні;
- організаційно-функціональні;
- юридичні;
- інформаційно-технологічні.

Загальноекономічне середовище визначається такими параметрами як стан платіжного балансу країни, інвестиційний клімат, стан реального сектору економіки, масштаби тіньової економіки, рівень оновлення виробничих потужностей [4].

Серед ендогенних чинників фінансової стійкості слід виокремити як фінансово-економічні, пов'язані із забезпеченням ефективного управління активами і пасивами банку, ліквідності та належного рівня капіталізації, так і організаційно-функціональні, серед яких рівень банківського менеджменту, якість банківської стратегії, рівень професійної кваліфікації персоналу та ін. Акцентуємо увагу також на юридичних чинниках, що стосуються дотримання банком чинних регулятивних вимог та вимог законодавства, зокрема у сфері протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. Ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості сучасного банку відіграють інформаційно-технологічні чинники – програмне забезпечення, наявність платформи інтернет та мобільного банкінгу, системи захисту даних тощо [4].

На думку Б.І. Пшик, поняття фінансової стабільності є складним, оскільки воно охоплює всі сектори національної економіки та фінансової системи. Адже зміна фінансового стану будь-якого із секторів реальної економіки чи компонентів фінансової системи спричиняє вплив на фінансову стабільність економіки загалом [16].

Фінансова нестабільність – це ситуація на фінансових ринках, яка перешкоджає або загрожує економічній діяльності, фінансова стабільність – зворотнє явище. Фінансова нестабільність визначається: грошовою стабільністю; рівнем зайнятості населення, близьким до нормальної норми зайнятості в економіці; довірою економічних суб'єктів до фінансових установ і ринків; відсутністю відносних коливань цін на реальні чи фінансові активи. Фінансову стабільність слід визначати через її протилежність – фінансову нестабільність, яка визначається трьома критеріями: цінами на ключові фінансові активи, які суттєво відхиляються від фундаментальних значень та характеризуються збоями у функціонуванні ринків цінних паперів на міжнародному рівні; сукупними витратами, які суттєво відхиляються від потенційного значення [9].

Поняття «фінансова стабільність» у деяких авторів співпадає за такою ознакою, як ефективний розподіл фінансових ресурсів. А саме: Дойче Бундесбанк описує стійкий стан, в якому фінансова система ефективно виконує свої ключові функції, зокрема, розподіл ресурсів та зниження ризиків, а також проведення платежів [11]. Ноут Веллінк, Президент Банку Нідерландів вважає, що стабільна фінансова система здатна ефективно розподіляти ресурси і абсорбувати шоки, перешкоджати впливу їх руйнівних ефектів на реальну економіку та інші фінансові системи [12].

Позиція Банку Польщі зводиться до того, що фінансова стабільність – це ситуація, коли система безперервно й ефективно виконує всі свої функції, навіть за умов значних неочікуваних і негативних шоків [13]. Представники Банку Норвегії дотримуються подібної думки, а саме: фінансова стабільність визначається відсутністю криз у фінансовій системі, тобто стійкістю фінансового сектора до шоків, які виникають у діяльності фінансових установ чи функціонуванні фінансових ринків [14]. Також Банк Чехії, наголошує на відсутність диспропорцій в економіці, що можуть призвести до корекції фінансових ринків, розгортання системної кризи та падіння спроможності фінансових інститутів забезпечувати безперебійне функціонування фінансової системи й підтримувати ділову активність реального сектору економіки [15].

Загалом, фінансова стійкість банку характеризується збалансованістю фінансових потоків, достатністю коштів для підтримки своєї платоспроможності та ліквідності, а також рентабельною діяльністю. Стійкість означає перманентну здатність банку відповідати за своїми зобов'язаннями і забезпечувати прибутковість на рівні, достатньому для нормального функціонування у конкурентному середовищі [10].

До основних об'єктів аналізу фінансової стійкості банку варто також віднести: заходи щодо формування капіталу банку, а також його структуру; якість активів; показники прибутковості функціонування банку, що дають змогу оцінити ефективність його роботи; показники ліквідності і платоспроможності, які характеризують фінансову стійкість; темпи зростання банку; різні ризики, що впливають на банківську діяльність [5].

Глобалізаційні процеси в світовій економіці призвели до виникнення глобалізованого фінансового ринку. З огляду на це, поширення кризових явищ значно прискорилося, і ймовірність впливу таких явищ на світових ринках на фінансову стійкість банків в Україні є дуже високою. Вплив фінансових чинників визначається попитом і пропозицією грошової маси, темпами інфляції та інфляційними очікуваннями, вартістю і графіком обслуговування державного боргу, рівнем доходу ринку цінних паперів, обмінним курсом національної валюти, грошовою емісією, спрямованістю монетарної політики центрального банку. Значення політичних чинників полягає передовсім у створенні сприятливого середовища для розвитку банківського сектора та рівних правил гри на фінансовому ринку, ефективної законодавчо-нормативної бази. Безперечно, що досягнення фінансової стійкості банківського сектору неможливе без соціальної стабільності та релевантної соціальної політики уряду [8].

Таким чином, до основних ознак фінансової стабільності банківської системи слід віднести: комплекс заходів із забезпечення її фінансової стійкості й ефективності; наявність механізму та інструментарію впливу центрального банку на характер і величину ризиків у банківській сфері, прогресивної системи управління ризиками та їх мінімізації (пруденційні вимоги Базеля II, Базеля III); зростання обсягів банківського бізнесу й активізацію конкурентної боротьби; капіталізацію банківської системи. Отже, розглядаючи фінансову стабільність банківської системи, треба враховувати її ознаки, що ініціюються як з боку регулятора, так і з боку самих банків.

Під час фінансової стабільності [17]:

- фінансова система ефективно перетворює вільні кошти громадян та бізнесу на кредити та інвестиції;
- фінансова система ліквідна та капіталізована, а відтак стійка до кризових явищ;
- платежі та розрахунки здійснюються вчасно та в повному обсязі;
- учасники фінансової системи зважено оцінюють ризики та управляють ними;
- труднощі окремих фінансових установ не поширюються на систему в цілому.

На фінансову стабільність впливають дії та рішення:

- Національного банку;
- Міністерства фінансів;
- Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

На розвиток та стійкість фінансової системи впливає також діяльність Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та інших державних органів [17].

З метою забезпечення фінансової стійкості комерційні банки повинні особливу увагу приділяти проблемам забезпечення ліквідності активів та ефективному управлінню пасивами, оскільки фінансову стійкість можна розглядати як функцію ліквідності та прибутковості, що базується на збалансованій структурі активів та пасивів. Великого значення набуває забезпечення довіри суспільства до банківської системи, оскільки рівень довіри впливає на комерційну стійкість банків [8].

Основними завданнями розвитку банківської системи України на найближчу перспективу є забезпечення фінансової стійкості та стабільності, підвищення якості та ефективності діяльності комерційних банків, удосконалення управління банківською ліквідністю, підвищення рівня довіри до банківської системи [5].

Висновки. Фінансова стабільність – це стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення, при цьому не допускаючи кумулятивних процесів, які можуть завдавати шкоду заощадженням для інвестування й обробки платежів в економіці.

До основних ознак фінансової стабільності банківської системи слід віднести: комплекс заходів із забезпечення її фінансової стійкості й ефективності; наявність механізму та інструментарію впливу центрального банку на характер і величину ризиків у банківській сфері, прогресивної системи управління ризиками та їх мінімізації; зростання обсягів банківського бізнесу й активізацію конкурентної боротьби; капіталізацію банківської

системи. На фінансову стабільність впливають дві групи чинників: екзогенні та ендогенні, в межах кожної з них виокремлюють окремі підгрупи.

Забезпечення фінансової стабільності банківської системи є запорукою економічного процвітання держави.

Список використаних джерел

1. Грушко В.І., Лаптев С.М., Любунь О.С., Раєвський К.Є. Банківський нагляд: навч. посіб. Київ: Вид-во ЦНЛ, 2004. 264 с.
2. Барановський О.І. Стійкість банківської системи України. *Фінанси України*. 2007. URL: file:///C:/Users/Trudnie/Downloads/Fu_2007_9_10.pdf
3. Васкович І. М. Забезпечення фінансової стійкості банків України в умовах ринку: автореф. дис. канд. екон. наук. Львів: НАН України. Ін-т регіон. дослідж., 2006. 19 с.
4. Гарбар Є.С. Фактори впливу на фінансову стійкість банку в умовах нестабільного економічного середовища. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Економіка. 2015. Вип. 1(45). Т.1 С. 184–187.
5. Гладинець Н.Ю., Копча С.І., Ряшко Н.В., Фінансова стійкість банківської системи України та її значення для розвитку економіки. URL: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/17_2018/94.pdf
6. Довгань Ж.М. Взаємозв'язок фінансової стійкості, стабільності, безпеки, надійності та ефективності банківської системи. *Сталий розвиток економіки*. УДК 336.71(477). URL: <http://dSPACE.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18922/1/%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D1%8F%D0%B7%D0%BE%D0%BA%20%D1%84%D1%96>
7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. Київ: нац. торг.-екон. ун-т, 2001. 309 с.
8. Корженко, К. А. Підходи до класифікації факторів, що впливають на стійкість банківської установи. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Економічні науки. 2015. 12 (1). С. 191–195.
9. Лесик В.О. Моніторинг фінансової стабільності банківської системи. URL: <https://www.hneu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/Lesyk-V.O.-Disertaciya-Vchenna-rada-D-64.055.02-2019.pdf>
10. Науменкова С. В., Міщенко С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури. Київ: УБС, ЦНДНБУ, 2009. 384 с.
11. *Офіційний сайт Дойче Бундесбанку Німеччини*. URL: <https://www.bundesbank.de/de/publikationen>
12. *Офіційний сайт Банку Нідерландів*. URL: <https://www.dnb.nl/publicaties/publicatieoverzicht/?p=1&l=10>
13. *Офіційний сайт Банку Польщі*. URL: <https://www.nbp.pl/>
14. *Офіційний сайт Банку Норвегії*. URL: <https://www.norges-bank.no/>
15. *Офіційний сайт Банку Чехії*. URL: <https://www.cnb.cz/cs/>
16. Пшик Б.І. Фінансова стабільність: сутність та особливості прояву. *Вісник СевНТУ: зб. Наук. Пр.* Серія: Економіка і фінанси, 2013. Вип. 138. 91–96 с.
17. Фінансова стабільність. *Офіційний сайт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>

Робота виконана під науковим керівництвом д-ра екон. наук, професора
ШУЛЬГИ Н. П.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК РИЗИКУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ НЕЗАКОННИХ ДОХОДІВ З ІНШИМИ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

УДОВЕНКО І., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

У статті досліджено сучасний стан ризику легалізації незаконних доходів як складової управління комплаєнс ризиком в банку. Визначено ризики діяльності банку. Охарактеризовано зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на ризики залучення банків до процесів відмивання злочинних доходів в контексті міжнародних рекомендацій ФАТФ. Розглянуто взаємозв'язок ризику легалізації незаконних доходів з іншими банківськими ризиками.

The article examines the current state of risk of money laundering as a component of compliance risk management in the bank. The risks of the bank's activity have been identified. External and internal factors influencing the risks of involving banks in the process of money laundering in the context of international FATF recommendations are described. The relationship between the risk of money laundering and other banking risks is considered.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли економіка України характеризується нестабільністю та непередбачуваністю появи проблем різного роду, постійний моніторинг та контроль виникнення ризиків стали більш ніж актуальними завданнями. Оскільки ризик і пов'язані з ним можливі загрози не стають меншими, а, навпаки, збільшуються, то сучасне суспільство все частіше називають «суспільством ризику». Серед факторів, що сприяють зростанню його ролі, можна виділити глобалізацію фінансових ринків, зростання міжнародної конкурентної боротьби, збільшення волатильності ринків та зростання інтенсивності дефолтів.

Оскільки метою діяльності комерційних організацій є отримання прибутку, то оборотною стороною підприємництва будь-якої форми є ризик. Згідно з сучасним розумінням, бізнес є свідомим прийняттям ризику за адекватну винагороду у вигляді прибутку. Тому управління ризиками у комерційних організаціях спрямоване на мінімізацію фінансових втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню управління комплаєнс ризиком в банку присвятили окремі праці такі дослідники як О. Данилин [1], Я. Жарій, В. Куфаєва [2], Л. Калініченко [3], Л. Правдива [4], О. Сарахман [5] та ін. Однак проблема взаємозв'язку ризику легалізації незаконних доходів з іншими банківськими ризиками в сучасних українських реаліях ще недостатньо досліджена в вітчизняній науковій літературі.

Мета статті – охарактеризувати ризик легалізації незаконних доходів як складову управління комплаєнс ризиком в банку, показати його взаємозв'язок з іншими банківськими ризиками.

Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані з ризиком легалізації незаконних доходів.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти взаємозв'язку ризику легалізації незаконних доходів з іншими банківськими ризиками.

Основна увага при управлінні ризиками приділяється запобіганню настанню та мінімізації збитків від негативних подій (реалізації ризиків) при виконанні бізнес-процесів банку, а також у зовнішньому середовищі, які можуть перешкоджати належному виконанню функцій. Отже, ризики діяльності можна визначити як можливу подію або ситуацію всередині або поза банком, що здійснюють негативний вплив на досягнення цілей та завдань кредитної організації та характеризуються ймовірністю настання та величиною несприятливих наслідків для неї [7].

Сферами, найбільш схильними до ризиків вважаються: зовнішньоекономічна діяльність; будівництво; ЖКГ; сфера банківських послуг; операції на ринку цінних паперів; торгівельна діяльність; гральний бізнес.

Заходи, необхідні для запобігання реалізації ризиків у банківському секторі, передбачають:

- законодавче посилення вимог до ризик-менеджменту та корпоративного управління;
- підвищення персональної відповідальності уповноважених осіб;
- розробку внутрішніх документів, що регулюють питання стратегії та завдання управління ризиками;
- визначення принципів, методів оцінки та виявлення ризику як основи для постановки основних стратегій та завдань;
- організацію ефективного моніторингу фінансового стану фінансових інститутів;
- побудову ефективної системи раннього оповіщення кризових ситуацій;
- створення основних процедур управлінського контролю;
- визначення механізмів відповідальності та оцінки результатів діяльності відповідно до стратегії управління ризиками та системи контролю;
- розробку процедури здійснення моніторингу ризиків [6].

Ризику піддаються майже всі види банківських операцій. До операцій, схильних до ризику відмивання незаконно отриманих доходів, віднесено:

- зняття готівки;
- транскордонні перекази;
- операції з цінними паперами, дорогоцінними металами;
- депозитарні послуги;
- безготівкові операції, у тому числі з використанням платіжних карток;
- дистанційне обслуговування;
- перекази без відкриття рахунку;
- купівля-продаж іноземної валюти;
- брокерська діяльність;
- кредитні операції [8].

Досягнення учасниками банківського сектора цілей своєї комерційної діяльності та здійснення прийнятих на себе функцій утруднюється через вплив невизначеності зовнішнього або внутрішнього середовища, що здатне призвести до порушення бізнес-процесів, заподіяння шкоди своїй діловій репутації, виникненню фінансової шкоди та іншим негативним наслідкам.

Відповідно до міжнародних рекомендацій ФАТФ фактори, що впливають на ризик відмивання незаконно отриманих доходів, можна розділити на зовнішні (зовнішнє середовище та клієнти) та внутрішні (недоліки системи внутрішнього протилегалізаційного контролю), як показано в таблиці 1 [6].

Таблиця 1

Зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на ризики залучення банків до процесів відмивання злочинних доходів

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Лібералізація економічної політики та послаблення державного регулювання	Позиція власників та керівників щодо оцінки значущості залучення банку до процесів відмивання
Перехід країн із розвинутою економікою до постіндустріального типу розвитку	Положення банку на міжнародному та регіональному рівнях
Збільшення обсягів транснаціональних потоків спекулятивного характеру	Особливості пропонованого портфеля банківських послуг
Зміцнення позицій іноземної валюти та ринку цінних паперів	Специфіка клієнтської бази та організація її обслуговування

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Розвиток та впровадження у платіжні системи ІТ-технологій	Розширення географії кореспондентської та клієнтської мережі
Міжнародні стандарти та вимоги законів у галузі протидії відмиванню злочинних доходів	Використання інструментів дистанційного обслуговування клієнтів
Існування офшорних юрисдикцій та міжнародних банків	Відкриття філій зі змішаним капіталом та підпорядкування підрозділів банку юрисдикції різних держав

Доцільно виділити основні причини виникнення ризику відмивання незаконно отриманих доходів:

- невідповідність системи внутрішнього контролю банку вимогам Національного банку України;
- недотримання співробітниками банків вимог у галузі протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування поширення зброї масового знищення, що призводить до виникнення правового та регуляторного ризиків внаслідок застосування заходів впливу з боку регулятора;
- невідповідність працівників організації кваліфікаційним вимогам Національного банку України;
- розголошення або витік конфіденційної інформації;
- ризик інфраструктури, що виникає при використанні програмних продуктів, що не відповідають вимогам здійснення ефективного внутрішнього контролю в галузі протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування поширення зброї масового знищення у кредитній організації;
- ризик клієнта, що виникає прийомі його на обслуговування, якщо він має ознаки залученості до проведення сумнівних операцій;
- ризик, пов'язаний із проведенням певного виду операцій;
- ризик країни, пов'язаний з місцем реєстрації клієнта або місцем проведення операції (залежно від регіонального розташування клієнта виникають схеми проведення сумнівних операцій, наприклад, білоруська схема, молдавська схема).

Оцінюючи ризик країни, необхідно брати до уваги список територій з високим ризиком відмивання незаконно отриманих доходів, який кілька разів на рік оновлюється ФАТФ. І, як наслідок, важливим критерієм для оцінки ризику країни вважається загальний інвестиційний клімат держави-контрагента [8].

Для банку залученість до проведення сумнівних операцій своїх клієнтів призводить і до інших банківських ризиків.

1. Ризик шкоди діловій репутації та правовий ризик, що виникають внаслідок уваги з боку наглядових та правоохоронних органів і можуть викликати втрату клієнтів та відтік капіталу, що призведе до виникнення ризику втрати фінансової стабільності та платоспроможності.

2. Реалізація репутаційного ризику (ризик шкоди діловій репутації внаслідок негативного сприйняття діяльності банку суспільством) займає особливе місце у системі ризиків, оскільки є наслідком реалізації інших видів ризиків, таких як операційний, фінансовий, стратегічний, і навіть ризику легалізації незаконних доходів. Репутаційний ризик є особливо важливим для банку та його ділової репутації.

3. Ризик ліквідності в контексті протидії відмиванню незаконно отриманих доходів може виникнути у зв'язку з загрозою різкого падіння вартості активів внаслідок несподіваного вилучення коштів організації з рахунків, що є однією з характерних ознак проведення сумнівних операцій.

4. Кредитний ризик може виникнути у разі отримання кредиту під заставу злочинного майна та перерахування кредитних коштів до офшорної зони, при цьому позичальник не здатний виконати свої фінансові зобов'язання у необхідний термін [7].

5. Операційний ризик включає ризик негативних наслідків для кредитної організації через некоректний перебіг бізнес-процесів та їх неефективність, що не відповідає бізнесу організаційної структури, дій (бездіяльності) співробітників банку, а також збоїв у роботі або недостатній функціональності роботи ІТ-систем та інфраструктури, вплив зовнішніх факторів, що ускладнюють досягнення цілей діяльності та виконання функцій кредитної організації, присутній при проведенні всіх банківських операцій.

Висновок. Таким чином, недотримання вимог законодавства, відсутність належної уваги до організації системи внутрішнього контролю та неефективна політика з управління ризиком легалізації незаконних доходів призводить до виникнення фінансового ризику, де суттєвим показником оцінки буде прибуток компанії. Необережна політика банку, яка допускає проведення сумнівних операцій, становить небезпеку законним інтересам вкладників і кредиторів, а в глобальному масштабі – і стабільності всієї фінансової системи. Ризик легалізації незаконних доходів тісно пов'язаний з іншими банківськими ризиками, такими як: ризик шкоди діловій репутації; правовий ризик; репутаційний ризик; ризик ліквідності; кредитний ризик; операційний ризик.

Правильна оцінка та управління ризиком відмивання незаконно одержаних доходів відіграє велику роль для банків при здійсненні ними своєї діяльності.

Список використаних джерел

1. Данилин О. Комплаєнс-функція в сучасній організації: створення, структурізація та оцінка / О. Данилин, Е. Пустовалова // Внутрішній контроль в кредитній організації. – 2010. – № 3(07) URL: [http://www.int-comp.org/ attachments/Danilin-Pustovalova-Compliance-Function.pdf](http://www.int-comp.org/attachments/Danilin-Pustovalova-Compliance-Function.pdf)
2. Жарій Я. Комплаєнс-модель процесу забезпечення фінансової безпеки комерційного банку / Я. Жарій, В. Куфаєва // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – № 2 (6). – С. 312–319.
3. Калініченко Л.Л. Теоретичні аспекти функціонування комплаєнсу у вітчизняних банках. / Л. Л. Калініченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 6. – Ч. 4. – С. 242–245.
4. Правдива Л. Удосконалення корпоративного управління в банках та управління комплаєнс-ризиком / Л. Правдива // Вісник НБУ. – 2011. – № 7. – С. 10–13.
5. Сарахман О. М. Функціонування комплаєнс-контролю у вітчизняній банківській справі / О. Сарахман, В. Козьол // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – 2015. – Вип. 2. – С. 87–90.
6. Типологический отчет ФАТФ «Конкретные факторы риска, связанные с легализацией (отмыванием) доходов от коррупции». – URL: [https://www.fatf-gafi.org/publications/?hf=10&b=0&s=desc\(fatf_releasedate\)](https://www.fatf-gafi.org/publications/?hf=10&b=0&s=desc(fatf_releasedate))
7. Kalapodas, E. Credit risk assessment: a challenge for financial institutions / E. Kalapodas, M.E. Thomson // IMA Journal of Management Mathematics. – Vol. 17, Iss. 1. – 2006. – Pp. 25–46. URL: <https://www.scilit.net/article/d94be5c4a8aed12633a244a91031ee64>.
8. Milaj J. Retention of data in the new Anti-money Laundering Directive – «need to know» versus «nice to know» / J. Milaj, C. Kaiser // International Data Privacy Law. – Vol. 7, Issue 2. – 2017. – Pp. 115–125. URL: <http://hdl.handle.net/11370/6a671482-6db4-4811-9438-e27ff7aa7e71>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

КОМУНІКАЦІЙНА ПОЛІТИКА БАНКУ ТА НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

ХАЛЕПА Ю., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»

В статті визначено сутність комунікацій та комунікаційної політики банку. Проаналізовано особливості формування та реалізації комунікаційної політики банку. Визначено переваги від використання інтернет-технологій в комунікаціях банку.

The article defines the essence of communications and communication policy of the bank. The peculiarities of the formation and implementation of the bank's communication policy are analyzed. The advantages of using Internet technologies in the bank's communications are determined.

Актуальність теми. В сучасних умовах в банківському секторі економіки особливу роль відводиться побудові ефективним внутрішнім і зовнішнім комунікаціям з метою створення і реалізації продуктів і послуг, здатних забезпечити банку прибуток. Необхідність удосконалення комунікаційної політики в діяльності вітчизняних банків набула актуальності під впливом таких факторів, як: загострення конкурентної боротьби; обмеження цінової конкуренції на ринку банківських продуктів; інтернаціоналізації економічних процесів та проникнення на ринок банківських продуктів України іноземних банків; розширення сфери діяльності банків, яке викликане розвитком інформаційних технологій і комунікаційних засобів на базі сучасної техніки.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Питаннями комунікаційної політики банків займалися у своїх працях вітчизняні науковці, а саме: Варцаба В. І., Дюлай Є. В. [1], Волохата В.Є. [6]. Лихолат С. М., Крикавський Є. В. [7], Маслова Н.О [2], Нікітін А.В. [3], Скупейко В. В., Шинкаренко Н. В., Петецький І. [7]. Водночас, попри наявність великої теоретичної бази з даної проблематики, питання аналізу комунікаційної політики банку та напрями її удосконалення потребують подальшого дослідження.

Мета статті. Мета статті полягає у дослідженні особливостей формування комунікаційної політики банку та напрями підвищення її ефективності.

Об'єктом дослідження є процес реалізації комунікаційної політики банку.

Предметом дослідження є теоретичні засади щодо комунікаційної політики банку.

Результати дослідження. Під комунікаційною політикою банку слід розуміти управління комплексом заходів, які знаходяться у взаємозв'язку та спрямовані на інформування, переконання та нагадування клієнтам про банківські продукти та послуги, з метою створення й підтримки довгострокових відносин банку із клієнтами, що є основою забезпечення конкурентних переваг та ефективного функціонування на ринку.

Враховуючи потреби сучасного банку від проведення комунікаційних заходів, які формуються сьогодні з врахуванням клієнтоорієнтованого підходу, основними завданнями комунікаційної політики банку є:

- створення, просування та підтримка бренду банку;
- формування позитивного іміджу банку;
- формування попиту на банківські послуги;
- стимулювання збуту банківських послуг;
- створення довготривалих партнерських відносин з клієнтами;
- інформування клієнтів про банк та його послуги [3, с. 273].

В сучасних умовах, враховуючи вищенаведені завдання комунікаційної політики банку, можна сказати, що метою комунікаційної політики банку в системі комплексу

маркетингових комунікацій є встановлення тривалих інформаційних зв'язків із клієнтами та суспільством щодо створення і підтримки попиту на банківські послуги, а також їхнє просування, забезпечення конкурентних переваг банку на фінансовому ринку.

Реалізація заходів комунікаційної політики банку має бути спрямована на стимулювання попиту на банківські продукти та послуги, створення попиту та моделювання споживчої поведінки в разі впровадження нових продуктів і послуг, збільшення обсягів продажу, збереження або розширення ринкової частки тощо. Ефективність таких заходів залежить від ретельності попередніх досліджень особливостей цільової аудиторії та ринкової ситуації. Адресність комунікації є важливою передумовою її ефективності. Банку необхідно вивчати потреби своєї цільової аудиторії та будувати комунікації таким чином, щоб говорити з кожною аудиторією зрозумілою для неї мовою на теми, які цікавлять саме її.

Для побудови широкого діалогу з клієнтами і партнерами банку необхідно дотримуватися мультиканальності у здійсненні комунікацій, зберігаючи присутність одночасно у різних каналах комунікацій з відмінними аудиторіями. Основними є традиційні канали комунікацій – публікації на офіційному веб-сайті, публічні заходи для медіа та інших клієнтів і партнерів, а також спілкуванням зі ЗМІ.

Наявність сучасних цифрових комунікаційних каналів, їх інтеграція та зручність користувацького досвіду, які зараз забезпечують суттєві конкурентні переваги, швидко стає базовим стандартом обслуговування. Основними перевагами цифрових комунікаційних каналів є [2]:

- доступність;
- зручність для споживачів;
- можливість користування окремими послугами у будь-який момент часу не виходячи з дому, офісу;
- швидка адаптація до ринкових умов;
- можливість оперативного реагування на потреби клієнтів та пропозицій конкурентів;
- зниження витрат банку;
- просування банківських послуг, бренду.

Українським банкам необхідно адаптувати свою комунікаційну діяльність відповідно до вимог часу.

Сьогодні в Україні активно впроваджують інновації в свою комунікаційну діяльність низка системно важливих банків, зокрема: АТ КБ «Приват банк», АТ «Ощадбанк».

Веб-сайти АТ КБ «Приват банк», АТ «Ощадбанк» та «ПУМБ» є найпопулярнішими з-поміж українських банків (табл. 1). Популярність цих веб-сайтів банків співвідносна з якістю самого сайту.

Таблиця 1

Рейтинг популярності сайтів українських банків у 2020 році

№	Назва банку	Similar Web Traffic	Similar Web Country Rank	Alexa Country Rank	Semrush Traffic
1	Приватбанк	138 000 000	19	9	21 000 000
2	ОщадБанк	25 850 000	98	80	8 400 000
3	ПУМБ	8 150 000	350	705	3 711 600

Джерело: сформовано на основі даних [5].

Отже, Web-сайт банку зазвичай виступає центральним елементом комунікаційної політики, що проводиться в Інтернеті. Web-сайт надає банку широкий ряд додаткових можливостей, на додаток до наявних раніше комунікаційним службам. Головна їхня особливість полягає в тому, що тепер банки можуть надавати користувачам додатковий сервіс: давати інформацію, надавати до- та післяпродажне обслуговування, продавати товари і послуги. При наявності власного сайту зростає ефективність проведених в мережі рекламних заходів,

оскільки будь-яка реклама може містити посилання на сайт банку, де користувачу стане доступна більша кількість інформації.

Крім того, АТ «Ощадбанк» для ширшого охоплення різноманітних аудиторій розвиває і альтернативні канали комунікацій. На сьогодні АТ «Ощадбанк» активно присутній у п'яти соціальних мережах: Facebook, Twitter, Instagram, YouTube та Flickr. Популярність у соцмережах провідних українських банків наведено у табл. 2.

Таблиця 2

Популярність у соцмережах провідних українських банків

Банк	Кількість підписників, тис. чол.			Разом
	Facebook	Instagram	Telegram	
ПриватБанк	147,2	141,0	8,9	297,1
ОщадБанк	194,0	35,2	-	229,2
ПУМБ	134,2	11,4	-	145,6

Джерело: сформовано на основі даних [5].

Те, наскільки якісний рівень обслуговування надають банки, відображає їх рівень активності при роботі з відгуками клієнтів. Вона визначається процентним співвідношення між кількістю відгуків користувачів і кількістю офіційних відповідей банку на онлайн-майданчиках сайтах Мінфін, Banker.ua, Finance.ua і ін.

Таблиця 3

ТОП -3 банків по активності роботи з відгуками в мережі Інтернет

№	Банк	Кількість відгуків	Кількість відповідей	Рівень активності,%
1	Ощадбанк	2497	1314	52,6
2	Приватбанк	4650	2367	50,9
3	МОНОБАНК	2681	865	32,3

Джерело: сформовано на основі даних [5].

FinAwards визначив АТ «Ощадбанк» як «найтехнологічніший банк», серед 8 банків конкурентів. Серед інноваційних рішень слід виокремити:

- 1) мобільний додаток «Ощад24/7»;
- 2) вхід до мобільного додатку за відбитком пальця або скануванням обличчя;
- 3) автоматична підстановка смс-кодів для підтвердження операцій на Андроїд;
- 4) спрощене здійснення платежів;
- 5) сповіщення про необхідність сплати платежів.

Широке використання інтернет-технологій в комунікаціях банку сприяє скороченню фінансових витрат, прискоренню процесу комунікацій і, як наслідок, збільшенню ефективності і прибутковості банку.

Висновок. Отже, комунікації є невід'ємною частиною діяльності банку та запорукою ефективної реалізації його політики, спрямованої на забезпечення цінової та фінансової стабільності з метою сприяння економічному зростанню та досягнення корпоративних цілей та стратегії розвитку банку. Під комунікаційною політикою банку слід розуміти управління комплексом заходів, які знаходяться у взаємозв'язку та спрямовані на інформування, переконання та нагадування клієнтам про банківські продукти та послуги, з метою створення й підтримки довгострокових відносин банку із клієнтами, що є основою забезпечення конкурентних переваг та ефективного функціонування на ринку.

У сьогоднішніх умовах наявність сучасних цифрових комунікаційних каналів, змушує банки відмовитися від пасивного пристосування до ринкових умов і перейти до політики впливу на ринок для активного формування попиту на продукцію та послуги, які пропонуються. Широке використання інтернет-технологій в комунікаціях банку сприяє оптимізації банківських процесів, скороченню фінансових витрат, прискоренню процесу комунікацій, забезпеченню якісного обслуговування клієнтів і, як наслідок, збільшенню ефективності і прибутковості банку.

Список використаних джерел

1. Варцаба В. І., Дюлай Є. В. Маркетингова стратегія розвитку банку: елементи та етапи розробки. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». 2014. Вип. 3. С. 106–110.
2. Маслова Н. О., Карпенко Є. О. Сучасні інструменти маркетингових комунікацій банку. Молодий вчений. 2016. № 12. С. 792–795.
3. Нікітін А.В., Бортніков Г.П., Федорченко А.В. Маркетинг у банку : навч. посіб. К.: КНЕУ, 2006. – 432 с.
4. Слободянюк Н. О., Семенівська О. М. Маркетинг як інструмент підвищення ефективності комерційного банку. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 14. С. 854–858. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/170.pdf>.
5. Banker.ua опублікував перший digital-рейтинг банків України. URL: <https://banker.ua/uk/banker-ua-pershij-digital-rejting-bankiv-ukra%20%D1%97ni/>
6. Волохата В. Є. Сутність та роль комунікаційної політики банку в сучасних умовах. *Бізнес Інформ*. 2019. №6. С. 234–239.
7. Лихолат С. М., Крикавський Є. В., Скупейко В. В., Шинкаренко Н. В., Петецький І. Вплив маркетингової комунікаційної політики на транспарентність банків. *Ефективна економіка*. 2021. № 7. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9044>

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
НЕДЕРІ Л. В.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПЛАТІЖНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

**ХРИСТОСОВ Є., 1 курс ФФО ДТЕУ,
спеціальність «Фінанси, банківська справа та страхування»,
спеціалізація «Управління банківським бізнесом»**

В статті розглянуто теоретичні засади розвитку платіжних послуг. Досліджено класифікацію платіжних послуг та виділено основних надавачів цих послуг.

The article considers the theoretical foundations of the development of payment services. The classification of payment services has been studied and the main providers of these services have been identified.

Актуальність теми. З активним розвитком електронної безготівкової економіки, як в Україні так і в світі, зростає популярність безготівкових розрахунків, в основному через платіжні системи, що певною мірою прискорюють, убезпечують та спрощують фінансові операції між покупцями та продавцями, контрагентами, платник і одержувачами та ін. І нинішня ситуація, що склалася в країні, а саме пандемія COVID-19 та введення воєнного

стану також зводять до мінімуму використання готівки. Усі функції платіжної системи належним чином реалізуються, перш за все, завдяки її фінансово-правовому регулюванню, що обґрунтовує запобігання кризі неплатежів, запобігання втраті ліквідності окремих учасників платіжної системи, виявлення непрозорості платіжної системи, диверсифікація ризику безпеки платежів та ризику безпеки платежів, державне регулювання платіжних систем.

Рівень розвитку платіжних систем та платіжних послуг є визначальною складовою національної економіки та центральною ланкою фінансово-кредитної системи. Досвід розвинутих країн свідчить, що високий рівень розвитку платіжних систем, в тому числі і платіжних послуг, сприяє покращенню грошово-кредитних відносин, ефективному функціонуванню фінансового сектору, забезпеченню ефективного функціонування національної економіки. Цим і пояснюється зростання інтересу до питань розвитку платіжних послуг, що й підкреслює актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості надання платіжних послуг, здійснення платіжних операцій досліджували такі вчені-економісти, як, зокрема, В.А. Марусова, М.Б. Медведєва, О.А. Артем'єва, Ситник І.П. [2], Д.Д. Льовіна, В.В. Лупандін, І.С. Єгоров., Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блашук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О. [3] та інші.

Мета роботи (проекту) дослідження теоретичних засад платіжних послуг України.

Об'єкт дослідження є процес розвитку та функціонування платіжних послуг України.

Предмет дослідження теоретико-методологічні аспекти функціонування та розвитку платіжних послуг.

Зростаюча динамічність розвитку світу вимагає скорочення часу на оплату товарів і послуг, а також збільшення швидкості локальних і глобальних транзакцій, що спричиняє необхідність активного розвитку платіжних систем. При цьому валютні розрахунки все більше оцифровуються, що призводить до звуження обсягу поняття «платіжна система», а певною мірою замінює сутність поняття «платіжна система», оскільки в науковій літературі та банківській практиці поняття «платіжна система» часто ототожнюється з поняття «електронні або безготівкові платіжні системи». У зв'язку з цим міжнародні і Національні регулятори фінансового ринку формулюють нормативні правила в основному для регулювання безготівкових розрахунків, ігноруючи при цьому контроль за готівковими розрахунками, на які в більшості країн, що розвиваються, припадає 20-30% загального обсягу платежів.

Вітчизняний ринок платіжних послуг отримав новий імпульс для розвитку саме із прийняттям Закону України «Про платіжні послуги», що набирає чинності з серпня 2022 року [1]. Оновлення платіжного законодавства дає можливість адаптувати законодавство України до законодавства Європейського Союзу (ЄС), сформувавши правову основу для інтеграції українського платіжного ринку з європейським. Закону України «Про платіжні послуги» базується на сучасних вимогах та враховує норми європейських регуляторних актів, зокрема Другої платіжної директиви (PSD2) та Директиви з електронних грошей (EMD). Його впровадження дасть змогу модернізувати платіжний ринок України, створити підґрунтя для його розвитку та сформувавши правову основу для інтеграції платіжної системи України з платіжною системою ЄС.

Відповідно до Закону України «Про платіжні послуги», надається визначення «платіжної послуги» – діяльність надавача платіжних послуг з виконання та/або супроводження платіжних операцій, а платіжна операція – будь-яке внесення, переказ або зняття коштів незалежно від правовідносин між платником і отримувачем, які є підставою для цього [1].

Ситник І.П. розглядає платіжні послуги, як вид діяльності, яка забезпечує виконання платіжної операції, здійснюється провайдерами платіжних послуг, де різновидами такої діяльності можуть бути відкриття, закриття, обслуговування рахунку та/або внесення, зняття, списання коштів з нього, переказ коштів на платіжний рахунок, грошові перекази, емісія та еквайринг платіжних інструментів, ініціація переказу (платежу), агрегація платіжної інформації [2].

В рамках нової архітектури платіжного ринку платіжні послуги зможуть надавати банки, платіжні установи, установи електронних грошей, поштові оператори, а також державні органи та органи місцевого самоврядування. Банки будуть надавати платіжні послуги на підставі банківської ліцензії. Небанківські установи будуть надавати відповідні послуги на підставі ліцензії на надання платіжних послуг. Також розглядається можливість надання обмежених можливостей з переказу коштів окремим категоріям постачальників (наприклад, телеком і інтернет-операторам, роздрібним мережам і т.д.) [3, с. 166].

Виділяється наступні платіжних послуг, а саме фінансові та нефінансові, послуги, що є допоміжними до платіжних послуг та обмежені платіжні послуги.

До фінансових платіжних послуг відносяться:

- ✓ послуги із зарахування готівкових коштів на рахунки користувачів, а також усі послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців);
- ✓ послуги із зняття готівкових коштів з рахунків користувачів, а також усі послуги щодо відкриття, обслуговування та закриття рахунків (крім електронних гаманців);
- ✓ послуги з виконання платіжних операцій із власними коштами користувача з рахунку/на рахунок користувача (крім платіжних операцій з електронними грошима), у тому числі: виконання кредитового переказу; виконання дебетового переказу; виконання іншої платіжної операції, у тому числі з використанням платіжних інструментів;
- ✓ послуги з виконання платіжних операцій з рахунку/на рахунок користувача (крім платіжних операцій з електронними грошима), за умови що кошти для виконання платіжної операції надаються користувачу надавачем платіжних послуг на умовах кредиту, у тому числі: виконання кредитового переказу; виконання дебетового переказу; виконання іншої платіжної операції, у тому числі з використанням платіжних інструментів;
- ✓ послуги з емісії платіжних інструментів та/або здійснення еквайрингу платіжних інструментів;
- ✓ послуги з переказу коштів без відкриття рахунку;
- ✓ послуги з випуску електронних грошей та виконання платіжних операцій з ними, у тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців.

До нефінансових платіжних послуг належать: послуги з ініціювання платіжної операції та послуги з надання відомостей з рахунків. [1]

Крім надання платіжних послуг, платіжні установи, банки, оператори поштового зв'язку, установи електронних грошей, філії іноземних платіжних установ мають право надавати послуги, що є допоміжними до платіжних послуг [1]:

- ✓ послуги технічного характеру, що супроводжують надання платіжних послуг;
- ✓ послуги оператора платіжної системи;
- ✓ послуги технологічного оператора;
- ✓ інші послуги, визначені як допоміжні до надання платіжних послуг відповідно до законодавства України.

До обмежених платіжних послуг належать:

- ✓ послуги з виконання окремих платіжних операцій телекомоператорами (оплата цифрового контенту, оплата квитків, ініційована з мобільного телефону тощо);
- ✓ інші послуги, визначені НБУ як обмежені платіжні послуги

Також визначено дев'ять категорій надавачів платіжних послуг, які, за умови отримання відповідної ліцензії та включення до Реєстру платіжної інфраструктури, що можуть надавати платіжні послуги в Україні, а саме: банки, платіжні установи (у тому числі малі платіжні установи), філії іноземних платіжних установ, установи електронних грошей, фінансові установи, що мають право на надання платіжних послуг, оператори поштового зв'язку, надавачі нефінансових платіжних послуг, НБУ, органи державної влади, органи місцевого самоврядування. Серед них – принципово нові для вітчизняного правового простору категорії це установи електронних грошей та філії іноземних платіжних установ.

Розглянемо авторизацію платіжних послуг, відповідно до запропонованої класифікації та категорії надавачів платіжних послуг (табл. 1).

Таблиця 1

Диференціація процедури авторизації для різних надавачів платіжних послуг*

№ п/п	Вид платіжної послуги	Надавачі платіжної послуги	Умови надання платіжної послуги
1	Фінансові	Небанківські надавачі платіжних послуг	Ліцензія Включення до Реєстру платіжної інфраструктури
		Банківські установи	Достатньо банківської ліцензії (без отримання окремої ліцензії) та без включення до Реєстру платіжної інфраструктури. Для надання платіжних послуг з випуску та виконання платіжних операцій з електронними грошима, у тому числі відкриття та обслуговування електронних гаманців, потребують включення до Реєстру платіжної інфраструктури як емітентів електронних грошей
2	Нефінансові	Нефінансові платіжні послуги	Включення до Реєстру платіжної інфраструктури. Надання таких послуг буде можливе лише після того, як запрацює відкритий банкінг (серпень 2025 року)
3	Допоміжні	Допоміжні до платіжних послуг	Включення до Реєстру платіжної інфраструктури для надання окремих допоміжних послуг
4	Обмежені	Обмежені платіжні послуги	Включення до Реєстру платіжної інфраструктури – Можуть надаватись виключно у межах вартісних обмежень, встановлених Законом та НБУ – До діяльності з надання обмежених платіжних послуг не застосовуються загальні вимоги Закону

**Примітка: складено автором*

Отже, простішу процедуру авторизації надавачів платіжних послуг регулятором – отримання відповідної ліцензії відбувається шляхом включення надавача платіжних послуг до Реєстру платіжної інфраструктури. Спрощений порядок отримання ліцензії для малих платіжних установ, які дотримуються обмежень щодо граничного обсягу виконання платіжних операцій. Такий порядок буде визначений НБУ. Можливість надання нефінансових та обмежених платіжних послуг без необхідності отримання ліцензії, а лише за умови включення надавача таких послуг до Реєстру платіжної інфраструктури. Надання платіжних послуг банками на підставі їхньої існуючої банківської ліцензії.

Також іноземні платіжні установи зможуть здійснювати діяльність на території України через філії, акредитовані українським регулятором. Така акредитація відбувати-

меться шляхом видачі НБУ ліцензії та включення філії іноземної платіжної установи до Реєстру платіжної інфраструктури. На наш погляд, це сприятиме зростанню здорової конкуренції на ринку платіжних послуг, а клієнти зможуть отримати нові зручні послуги більш якісніші та за вигіднішу ціну.

Висновок. Отже, проаналізувавши теоретичні засади розвитку платіжних послуг України слід зауважити, що на сьогодні надання платіжних послуг стає більш прозорою, інформативною та безпечною для користувача. А в глобальному розумінні, національне законодавство адаптується, прийнявши новий Закон України «Про платіжні послуги» до законодавства країн ЄС, що надасть можливість для інтеграції національної платіжної системи з платіжною системою країн ЄС.

Список використаних джерел

1. Про платіжні послуги: Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. Введення в дію: 01.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
2. Ситник І.П. Оновлення платіжної системи України як дієвий механізм її подальшої інтеграції у європейський і світовий платіжний простір. Ефективна економіка. 2019. №12. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/12_2019/81.pdf
3. Банківська система: навчальний посібник [Ситник Н.С., Стасишин А.В., Блащук-Девяткіна Н.З., Петик Л.О.] ; за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.

Робота виконана під науковим керівництвом канд. екон. наук, доцента
КАЛИТИ О. В.

Наукове електронне видання

ФІНАНСОВІ УСТАНОВИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ДИСБАЛАНСІВ

Збірник наукових статей здобувачів вищої освіти денної та заочної форм навчання, які здобувають освітній ступінь «магістр» за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування» освітніми програмами «Управління банківським бізнесом», «Фінансове посередництво», «Фінансове брокерство»

Видавець і виготовлювач
Державний торговельно-економічний університет
вул. Кіото, 19, м. Київ-156, Україна, 02156
Тел. (044) 513 74 18
Електронна пошта knute@knute.edu.ua
149e-2022